שו״ת · אחרונים · נחלת ברוך

נחלת ברוך

רבי ברוך לאבסקי

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

נחלת ברוך

רבי ברוך לאבסקי

מקור הטקסט: דיקטה · רישיון: CC BY-SA 4.0

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/נחלת-ברוך/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611151759 של הספרייה.

תוכן העניינים

הקדמה 4
מפתחות 6
סימן א 8
סימן ב 19
סימן ג 28
סימן ד 35
סימן ה 40
סימן ו 47
סימן ז 50
סימן ח 52
סימן ט 57
סימן י 63
סימן יא 75
סימן יב 79
סימן יג 82
סימן יד 84
סימן טו 98
סימן טז 102
סימן יז 105
סימן יח 108
סימן יט 113
סימן כ 122
סימן כא 129
סימן כב 133

הקדמה

אמר אביגדור בן הגאון המחבר זצלה"ה. מה אמולה לבתי להתיצב היום פתח שער ספרו של מר אבי רבי ומורי הכ"מ. ומה מאוד יהנה לבי נכאים בזכרי כי בספרו "מנחת ברוך" היה פתח דבריו בדברי נעים זמירות ישראל. אודה ד' בכל לבב (תהלים קי"א) ועלי היום בספרו זה "נחלת ברוך" להתחיל דברי בדברי המקונן (איכה א') צדיק הוא ד' וגו'. כי בעונותינו נלקח מאתנו עטרת ראשנו ועטרת תפארת ישראל. בעצם ימיו בעוד לא הגיע לימי שנותינו שבעים שנה. ועלי גבר אין איל. עמום התלאות. להסיע בריח ודלתים להוציא לאור המעט מחיבורו על חלק יו"ד. אשר סדרם בחליו ותקותו היתה בטוחה בשוכן שמים. כי עוד יזכה בעצמו להוציאו לאור כולו. וגם את יתר החלקים על אהע"ז וחו"מ. וע"כ נחסר במקומות רבים הציונים מים התלמוד וממפרשיו אשר חשב לציין בעת יגמור סידור כל חלק זה על יו"ד כדרכו תמיד לעשות הציונים באחרונה. וגם בכמה מקומות כתב "ולקמן נבאר" וכונתו היה על התשובות הנמצאים בכת"י אשר חשב להדפיסם יחד. אך אהה ליום מר! ואלקים אמר אליו עלה אלי השמימה. ביום כ"ח טבת שנת תרס"ג יום המלאות לו ששים ושתים שנה. וספרו זה נשאר באמצע סידורו ועלי חסר תבונה. לבוא אחרי הארי למלאות דבריו. אשר גודל בקיאותו בימי התלמוד וספרי הראשונים היה לפלא גם אצל הגאונים. יחידי הדור העבר. ומי ידבר מעומק לימודו. הבנתו הישרה. אמתת סברותיו. אשר כל הגאונים אשר שמעו תורה מפיו או מחיבורו "מנחת ברוך" חלק או"ח כולם פה אחד הגידו כי מתורתם של הראשונים נוסדה בו. כי כל דבריו המה דברי השכל הישר. בנוים על יסודות אמתים בשני התלמודים וספרי הראשונים. ובטבעו היה להכניס ראשו בין הרים גדולים במקום אשר רבותינו הראשונים זי"ע ירדו לישר את הסוגיות העמוקות שבש"ס וכאשר התחיל סוגיא כזאת אז ממש שם לילות כימים סגור בחדרו המיוחד. וכאשר עלתה בידו למצוא מסלול. לישר דבריהם ע"פ דרך הפשט. אז אין לתאר את גודל שמחתו והתפעלות נפשו מזה. וממש נתקיים בו דברי המשורר. פקודי ד' ישרים משמחי לב. כי לא יתואר שמחת לב כזה על דבר גשמי: **וכאשר** החילותי לציין את המקומות בים התלמוד ומפרשיו המובאים בדבריו. במקומות הנחסרים. אחזני חיל ורעדה. אולי לא יעמדו לפני השכל האמתי. כי הוא שאב דבריו ממקום אחר במסכתא זו. והמעיין יתלה בוקי סריקי שלי במר גאון אבי הכ"מ וכמעט השבתי ידי אחור מזה:

אך פקודתו איזה שעות קודם פטירתו לאמר:

בני הנני הולך אל אבי השמימה. ראה נא להדפיס את הדברים. כי לדעתי דברים אמיתים הם. ומשמיא קא זכו לי בהם. ותקראם בשם "נחלת ברוך" כי זה הוא נחלתי. לא נתנה מרגוע לנפשי. אמרתי יהי מה! הן שום איש לא ישת עלי חטאת בזה אשר הצלתי פנינים נבחרים מתהום השכחה. אף אם בעת חתרי להביאם אל החוף. לא סדרתים על מקומם כיאות. ואם שכלי הקטן ציין איזה מקום לא כראוי. אז אודיע זאת פתח השער למען ידע המעיין כי עליו לחפש זאת במקום אחר במסכתא או הלכה זאת. אשר משמה דלה גאון אבי את דבריו. והנני מעלה את המעט הלזה על מכבש הדפוס למען לעשות נחת רוח לנשמתו הטהורה לקיים בו מאמר חז"ל (בכורות ל"א) על פסוק אגורה באהלך עולמים. ויהיו שפתותיו דובבות בקבר:

ואחשוב לא למותר לספר בזה מעט מתולדתו. וכמאמרם ז"ל (סנהדרין ל"ח) על פסוק זה ספר האדם. כי בזה יתעורר לבות בני ישראל ללמוד מאבותיהם הדרך הלכו בה. נולד לאביו הרב המופלג הישיש הנכבד ר' שמואל מאיר נ"י לאווסקי מעיר לאמזא ביום כ"ח טבת שנת תר"א. בילדותו יצק מים אצל הגאון רשכבה"ג ר' יהושע יהודה ליב דיסקין אב"ד דק' בריסק דליטא אשר היה אז אב"ד בלאמזא בשנת תרי"ז לקח לו לאשה את אמנו הרבנית הצנועה מרת רבקה נושא בת הגביר ר' שלמה זלמן ז"ל וויאדרא מלאמזא. וכשש עשרה שנה היה סמוך על שולחן חותנו. והגה בשקידה נפלאה בתורת ד'. בשנת תרל"ג לוקח אחר כבוד על כסא הרבנות בעיר קריניק אשר ישב שמה עד יום פטירתו שלשים שנה. אנשי עירו הכירו את רבם וכל דבריו היה להם כדברי האורים. לא נשא פנים ולא שב מפני כל. את דגל התורה נשא קוממיות. אהבתו לת"ח הגון ולכל דורשי התורה ומוקירה באמת. לא ישוער. ומאוד דאבה לבו בראותו ת"ח מתרפס לפני אנשים בלתי מהוגנים כי חשב זאת לשפלות כבוד התורה ובחליו עוד נר אלקים טרם יכבה. ושועת בני עירו עלה השמימה חדשים רצופים בתפילה ובתחנונים מדי יום ביומו. וגם כל הערים מסביב ומרחוק הציקו צקון לחשם לפני בעל הרחמים בעד רפואתו. אך שתם תפילתם ורוחו הטהורה שב אל האלקים ביום ג' כ"ח ימים לחודש טבת שנת תרס"ג עת תפילת הערב וכל מכיריו ומעריציו חשו כי נגדע ארז הלבנון גאון אדיר מכרם ישראל. תנצב"ה:

ואני תפלה זכות תורתו וצדקתו של אבינו הגאון זצלה"ה יעמוד לנו בניו ולכל יוצאי חלציו להעמיד במרחב רגלינו ולהיות התורה באכסניא שלה. ואדיר חפצו קודם פטירתו להשליך מעלי טרדות המסחר. ולמלא את מקומו למען תהיה תורת ד' מגמתי. יעמוד לי

לעודדני להמר ממני תלאות החיים למען אוכל להנות בתורת ד' מתוך הרחבה ויקוים בי לא ימושו מפיך ומפי זרעך וגו':
ובזה הנני נותן תודה וברכה לבני עירי עיר קריניק אשר החזיקו בידי רבם הגאון זלל"ה כל שלשים שנות היותו אצלם בכבוד. וגם אחרי פטירתו לא מנעו טובם מאלמנתו הרבנית תחי'. ירים ד' קרנם בכבוד. ישגיא פעלם. יאריך ימיהם. הון ועושר בביתם. וזכות תורת רבם יעמוד להם להשפיע עליהם כי יהיה תורת ד' קבועה בלבם. המתאבק בעפר רגלי חכמים. מצפה ישועת ד':
אביגדור בלאאמו"ר הגאון המחבר זלה"ה

מפתחות

מפתחות מסימני התשובות
סימן א
מה נקרא זו"ז גורם.
סימן ב
הצובע בצבע איסור וצבע היתר לא בזה כדי לצבוע ולא בזה כדי לצבוע ונצטרפו וצבעו אי שרי משום זה וזה גורם. ודבר חדש בדיני ביטול איסור בהיתר.
סימן ג
סוגית הגמרא (ע"ז מ"ח) דמבריך ומרכיב הוה זוז"ג.
סימן ד
הנוטע אגוז של ערלה אם מותר גם אי נימא זו"ז גורם אסור.
סימן ה
אי זו"ז גורם ע"י פעולות חלוקות נמי מהני.
סימן ו
גידולי איסור מדבר שזרעו כלה אם מותרים בכל איסורי הנאה.
סימן ז
אם יש להתיר גידולי איסורי אכילה בדבר שזרעו כלה גם אי נימא דזו"ז גורם אסור.
סימן ח
דבר המתהווה מאיסור בסיוע של היתר ובלא הסיוע לא היה מתהווה אם זה הוה זו"ז גורם.
סימן ט
אם מהני זו"ז גורם בהני איסורין דלא מהני בהו ביטול:

סימן י

אם זה וזה גורם מהני גם בדבר שיש לו מתירין וגם מ"ט גידולי בכורים אסורין אע"ג דהוה זו"ז גורם.

סימן יא

לבאר מ"ט גידולי הקדש ומעשר שני אסורין אע"ג דהוה זו"ז גורם.

סימן יב

לבאר מ"ט גידולי קונמות אסורין אע"ג דהוה זו"ז גורם.

סימן יג

אי זו"ז גורם שרי באיסורי עכו"ם:

סימן יד

תנור ישן שהסיקו בעצי אשירה וגרפו ואפה בו אם הפת אסור

סימן טו

לבאר אי איכא נ"מ בין תנור שהסיקו בקליפי ערלה וקשים של כלאי הכרם לתנור שהסיקו בפירות ותבואה של ערלה וכלאי הכרם.

סימן טז

אי זו"ז גורם מקרי כששני הגורמים פועלים בבת אחת או אפי' כשפועלים בזה אחר זה

סימן יז

איסור והיתר שנפלו לקדירה ונתנו טעם ובהיתר לא היה רוב כנגד האיסור אם התבשיל מותר משום זו"ז גורם

סימן יח

בהמה שנתגדלה כל ימי' באיסורי הנאה אי מותרת משום זו"ז גורם. ואם איכא נ"מ אם נתגדלה באיסורי הנאה או באיסורי אכילה

סימן יט

לבאר הא דפליגי תנאי בזוז"ג גבי וולדות אם אסור מה"ת או לא.

סימן כ

עוד בזה לבאר בהא שכתבנו בסימן הקודם דהלכה כר' יוסי בהא מלתא דבתמורה נמי אם המיר מקצת בהמה פשטה קדושה בכולה ודלא כהכסף משנה (ה' תמורה פ"א)

סימן כא

גידולי איסורים מדבר שאין זרעו כלה

סימן כב

עוד בדין גידולי איסורים מדבר שאין זרעו כלה וביאור רחב על הסוגיא העמוקה דבצל (נדרים נ"ז) כל הסוגיא מתחילתה עד סופה.

סימן א

לבאר מה נקרא זוז"ג

מצינו בזה פלוגתא דרבוותא בכמה דוכתי. דבסוטה (מג ע"ב) א"ר יוחנן ילדה שסיבכה בזקנה בטלה ופירש"י בע"ז (מט ע"א) דטעמא דר"י משום דהוה זוז"ג וכן פי' הר"ן בע"ז שם בארוכה. אבל בתוס' שם והרמב"ן והריטב"א שם כתבו דטעמא דר"י הוא משום ביטול וכן בסנהדרין (פ ע"א) גבי ולד נסקלת ובחולין (נח ע"א) גבי ולד טרפה אמרינן דזה תליא אי זוז"ג מותר ובחולין (עט ע"א) גבי כלאים שנולדו מתיש וצבי וכן בפרדות הנולדים מסוס שאביהם חמור אמרינן דזה תליא אי חוששין לזרע האב ותמהו בתוס' סנהדרין שם ובבכורות (ז ע"א) ד"ה והא כיון דאין חוששין לזרע האב מאיזה טעם תחשב ולד טרפה וולד נסקלת זוז"ג ועוד מצינו כמה דוכתי בש"ס דאיכא בכה"ג דהוה מציא למימר טעמא דזוז"ג ולא אמרינן האי טעמא וכמו שיבואר לפנינו בתשובתנו:

ענף א

תשובה. גרסינן ע"ז (מח ע"א) וסבר ר' יוסי זוז"ג אסור והתנן ר' יוסי אומר נוטעין יחור של ערלה ואין נוטעין אגוז של ערלה מפני שהוא פרי ואמר רב יהודה אמר רב מודה ר' יוסי שאם נטע והבריך והרכיב מותר ותניא נמי הכי ומודה ר' יוסי שאם נטע והבריך והרכיב מותר ופירש"י דמילי מילי קתני דהא דתניא שאם נטע הכונה דכשנטע אגוז של ערלה ונעשה אילן פירותיו מותרים לפי שהאילן נתהווה מהאגוז של איסור ומיניקת הקרקע של היתר והוה זוז"ג ומותר. והא דתניא והבריך והרכיב מותר זה קאי שאם הרכיב יחור של ערלה באילן זקן ג"כ פירותיו מותרים מטעמא דזוז"ג וכדאמר ר' יוחנן סוטה (מג ע"ב) דילדה שסיבכה בזקנה מותר כן פירש"י וכתב הר"ן דלרש"י הא דתניא בהאי ברייתא והבריך מיירי שהבריך ענף מאילן זקן בקרקע ונשרש הענף בקרקע דכל הפירות הגדלים על אותו ענף הם גדלים מיניקת האילן הזקן שהוא מותר ומיניקת הקרקע שנשרש שם שיניקה זו אסורה דערלה נוהג בהברכה מ"מ הפירות מותרים משום דזוז"ג מותר:

והנה הר"ן שם הביא מה דאמרינן על הברכה זו בירושלמי ערלה (פ"ג ה"ג) דגרסינן התם מה אנן קיימין אם דבר בריא שהוא חי מכח הזקנה דברי הכל מותר ואם דבר בריא שהוא חי מכח הילדה ד"ה אסור ואמרינן שס דזה אפשר לברר דלאותו מקום שאחורי העלין פונים משם הם יונקים מ"מ כיון דמבואר בירושלמי דבהברכה כזו הפירות אינם מותרים

אלא כשיונקים מאילן הזקן א"כ הא לא תליא בזה מלתא דזוז"ג מותר וקשה לרש"י ותי' הר"ן דגם כשאחורי העלין כלפי הזקנה שמזה מוכח שעיקר היניקה מהזקנה מ"מ הפירות יונקים ג"כ מהילדה ומשו"ה אינו מותר אלא משום ה"ט דזוז"ג מותר כפרש"י כן תי' הר"ן:

והנה מש"כ הר"ן דאפילו כשאחורי העלין כלפי הזקנה מ"מ יש בה ג"כ מינקת עצמה זה מסתבר ואפשר להביא ראיה לדבריו דהא גבי הבאת ביכורים דבעינן שיהא כל היניקה כולה משדה שלו כדאמרינן בב"ת (טז ע"ב) אמרינן ע"ז בירושלמי בכורים (פ"א ה"א) ש הבריך ענף מאילן לתוך שדה חבירו שאינו מביא בכורים אפילו מהפירות הגדלים על האילן משום שגם בהם נמצא מיניקת הקרקע של הענף א"כ כש"כ שיש מיניקת הקרקע בתוך פירות של אותו ענף עצמו וא"כ לכאורה אפשר לומר כתי' הר"ן וזה יתבאר עוד לפנינו בענף ב' ע"ש והנה כ"ז הוא שיטת רש"י:

אמנם בתוס' בע"ז שם (מט ע"א) ד"ה שאם נטע כתבו דכשנטע אגוז של ערלה ונעשה אילן זה לא הוה זוז"ג דדעת התוס' כיון שפעולת האגוז האסור לא דמי לפעולת יניקת הקרקע המותרת לא הוה זוז"ג דזוז"ג ע"י פעולות חלוקות לא מהני. ומה"ט פירשו דהא דתניא שאם נטע והבריך והרכיב מותר. דכונת הברייתא שאם נטע אגוז של ערלה ונעשה אילן זקן ואח"כ הבריך או הרכיב ענף ממנו לתוך אילן זקן אחר דמותר דזה הוה זוז"ג וגם הקשו בתוס' על רש"י שפירש דהא דא"ר יוחנן סוטה (מג ע"א) דילדה שסיבכה בזקנה בטלה דזה הוא מטעמא דזוז"ג והקשו הא מלישנא דר' יוחנן דאמר ילדה שסיבכה בזקנה בטלה מוכח דאיכא הכא טעמא דביטול אבל לא זוז"ג והר"ן תי' קושית התוס' דזוז"ג דמותר הוא ג"כ מטעמא דביטול והנה במה דס"ל לתוס' דנוטע אגוז לא הוה זוז"ג דזה וזה גורם ע"י פעולות חלוקות לא מהני. הנה רוב ראשונים פליגי על תוס' כמו שנבאר לקמן ושם נברר בראיות ברורות לדעת רוב ראשונים דאפילו ע"י פעולות חלוקות נמי אמרינן זוז"ג אמנם מה דס"ל דהא דילדה שסיבכה בזקנה בטלה לא הוה מטעמא דזוז"ג מסתבר לי טובא כדעת התוס' כמו שנבאר בארוכה בענף ב' גם מש"כ הר"ן דהא דאמרינן ילדה שסיבכה בזקנה בטלה כונת הגמרא שמותרת משום זוז"ג וזוז"ג דמותר הוי ג"כ משום ביטול מלבד דקשה דבכל הש"ס לא אמרינן על זוז"ג לישנא דביטול בלא"ה נבאר לקמן מה דקשה טובא על הר"ן ופירושא דהאי ברייתא שאם נטע והבריך והרכיב מותר יבואר לקמן:

והנה קודם שנבאר אי בילדה שסיבכה בזקנה שייך הא מלתא דזוז"ג נבאר פירושא דהאי שמעתא דילדה שסיבכה בזקנה דכמה רבוותא פליגי בזה דהר"ש ערלה (פ"א מ"ה) פי'

דמיירי כגן ששני אילנות היו סמוכים זה לזה אחד אילן זקן ואחד ילד והבקיעו והכניסן זה בזה ונתאחזו ולדבריו ששניהם נעשו אילן אחד א"כ יש בפירות של אותו אילן שני יניקות יניקת הילדה האסורה ויניקת הזקנה המותרת ולכאורה הי' א"ל דהפירות מותרים משום זוז"ג וכש"כ אי נימא דכונתו ששני האילנות נסתבכו זה בזה בתחתיתן אבל ראשי האילנות יוצאים כמו ענפים ודאי דבכל הפירות הגדלים עליהם יש בהם משני היניקות וא"כ לכאורה זה הוה זוז"ג והרמב"ן בר"ה (ט ע"א) הביא בשם רש"י שמפרש דמיירי כגון שהיו שני אילנות סמוכים זה לזה אחד זקן ואחד ילד וסיבך ראש האילן של הילד בתוך אילן הזקן ונתאחה ובכה"ג הילדה הוה כענף של האילן הזקן ובהפירות הגדלים עליו איכא שתי יניקות יניקת עצמה האסורה ויניקת אילן הזקן המותרת א"כ לכאורה זה הוה ג"כ זוז"ג. ודע דלפי פירוש זה ע"כ דמיירי שאחורי העלין פונים לאילן הזקן. שמזה מוכח דעיקר היניקה הוא מהאילן הא לא"ה אסור כמו שהבאתי לעיל בשם הירושלמי וכבר הבאתי לעיל מש"כ הר"ן דאפילו כשאחורי העלין פונים לאילן מ"מ יש בה ג"כ מיניקת עצמה וצריך להאי טעמא דזוז"ג א"כ לכאורה להני תרתי פירושי הי' אפשר לומר הכא ה"ט דזוז"ג. אמנם הרמב"ן בעצמו (ר"ה ט) שם פי' דמיירי דלאחר שסיבך ראש האילן הילדה בתוך הזקנה עקר שרשי הילדה מקרקע וא"כ לדבריו ליכא תו בהפירות אלא מיניקת אילן הזקן וכש"כ לפי מה שפי' בתוס' מנחות (סט ע"א) ד"ה דאמר ר' אבהו דילדה שסיבכה בזקנה מיירי שלקח ענף תלוש והרכיבו בתוך אילן זקן. א"כ ודאי דליכא בהפירות אלא יניקת אילן הזקן ולהני תרתי פירושי בתראי עיקר הרבותא הוא דלא חשבינן מה שהרכיב הענף באילן כנטיעה חדשה וא"כ לא שייך הכא כלל הא מלתא דזוז"ג. והנה הסוגיא דסוטה (מג ע"א) א"ש לכל הפירושים עי' לקמן ולהלכה יש בזה מבוכה רבה מאד ואכ"מ לברר כי אנו עומדים כעת רק לבאר אי שייך הכא ה"ט דזוז"ג ולכאורה להני תרתי פירושי קמאי שהבאתי הי' א"ל דבילדה שסיבכה בזקנה איכא ה"ט דזוז"ג וכמו שפי' רש"י והר"ן שהבאתי וזה יבורר בענף הבא:

ענף ב

אמנם לענ"ד בילדה שסיבכה בזקנה לא שייך כלל הא מלתא דזוז"ג גם להני רבוותא שהבאתי בענף א' דמפרשי דבילדה שסיבכה בזקנה הפירות גדלים מיניקת היתר ומיניקת איסור מ"מ זה לא הוה כלל זוז"ג דזוז"ג לא הוה אלא בכ"מ דליכא ממשו של איסור אלא גרמא דאיסורא שהאיסור וההיתר גרמו לדבר אחד שיבוא כגון ולד הנסקלת סנהדרין (פ ע"א) ולד טרפה חולין (נח ע"א) וולד הנרבעת תמורה (ל ע"ב) דבכל הני האב המותר והאם האסורה גרמו להולד שיבוא וכן בנוטע אגוז של ערלה דהאגוז האסור

ויניקת הקרקע המותרת גרמו לאילן שיבוא או בכ"מ שהאיסור וההיתר גרמו פעולה אחת כגון שאור של חולין ותרומה שנצטרפו וחימצו דפעולת החימוץ נעשה ע"י שניהם. ואני מוסיף לבאר דבולד הנסקלת ולד טרפה וולד הנרבעת גם אם האב והאם שניהם היו אסורים כגון ששניהם היו טרפות או נסקלין או רובע ונרבע מ"מ הולד אינו טרפה ממש דליכא ביה סימן טרפה. וגם אינו שור הנסקל ממש דהא הוא לא הרג את הנפש וכן לא הוה נרבע דהא הוא בעצמו לא נרבע אלא דהולד אסור משום שנתהווה מגרמא דאיסורא דהא זה פשוט דהא דאמרינן סנהדרין (פ ע"א) בולד הנסקלת ולד הנרבעת דהיא וולדה נגחו היא וולדה נרבעו דהתם מיירי דנגחה או נרבעה כשהיתה מעוברת דעובר ירך אמו אבל כשנגחה או נרבעה ואח"כ נתעברה אין על הולד שום איסור אלא לפי שבא מגרמא דאיסורא ובכה"ג היכי דאיכא נמי גרמא דהתירא כגון שהאב הי' מותר והאם אסורה הוה זוז"ג וכן בשאור של תרומה וחולין שנצטרפו וחימצו התם נמי הא מיירי שיש בעיסה של היתר לבטל את השאור של תרומה במאה ואחד וכדתנן בהדיא ערלה (פ"ב מ"ו) וכיון שיש בהיתר לבטל האיסור ליכא הכא תערובות איסור אלא דאיכא הא מלתא גרידא דפעולת החימוץ בא מגרמא דאיסורא משו"ה כיון דאיכא נמי גרמא דהתירא זוז"ג שרי וכן כל זוז"ג שבהש"ס מיירי דליכא שום איסור אלא הא מלתא דגרמא דאיסורא גרידא: **אבל** הכא בילדה שסיבכה בזקנה הא כל מה שנתגדל מיניקת הילדה זה הוא ממשו של איסור שאסרה תורה כדכתיב וערלתם ערלתו את פריו דכל מה שנתגדל מהילדה הוא גופו של איסור שאסרה תורה וכל מה שנתגדל מיניקת הזקנה הוא מותר א"כ איכא בזה תערובות ממשו של איסור בממשו של היתר ומה"ט א"ש דבסוטה (מג ע"ב) בילדה שסיבכה בזקנה לא מדכרינן כלל הא מלתא דזוז"ג דהכא לא הוה גרמא דאיסורא אלא תערובות ממשו של איסור בהיתר וצריך לדון דין ביטול משי"ה אמרינן דבטלה יניקת הילדה ביניקת הזקנה כמו שיבואר עוד:

עוד איכא טעמא רבה דילדה שסיבכה בזקנה לא דמי לזוז"ג שבש"ס בין לקולא בין לחומרא דבכל זוז"ג שבש"ס מיירי שהאיסור בפני עצמו וגם ההיתר בפ"ע אינם יכולים לגרום רק שני הגורמים ביחד הם גורמים וכל אחד ואחד משני הגורמים הוא גורם לכל הדבר כולו כמו ולד טרפה שהאב גורם להולד כולו שיבוא וכן האם גורמת להולד כולו שיבוא. משו"ה מאן דאוסר סובר כיון שהאיסור גורם להולד כולו שיבוא אסור ומאן דמתיר סובר כיון דהאיסור בפ"ע לא הוה גורם אלא ע"י צירוף של היתר זוז"ג שרי וכן בשאור של תרומה וחולין שנצטרפו וחימצו התם נמי החימוץ לשבח לא הי' אפשר לבוא ע"י אחד מהם אלא ע"י צירוף שניהם וכל אחד ואחד מהגורמים גורם לכל השבח משו"ה

תליא בפלוגתא דזוז"ג אבל בילדה שסיבכה בזקנה כל מה שאפשר להתגדל מיניקת האיסור הוא מתגדל בלא סיוע של יניקת ההיתר וכל מה שאפשר להתגדל מיניקת ההיתר מתגדל בלא סיוע יניקת האיסור וכש"כ היכי דעיקר היניקה הוא מאחד מהם ודאי דכל מה שאפשר להתגדל מיניקה זו א"צ לסיוע מיניקת השני' אלא דמיניקת שניהם הפרי היא יותר גדולה א"כ כל אחד מהגורמים לא גרם לכל הפרי אלא למקצת פרי א"כ איכא בהאי פרי תערובות ממשו של איסור בהיתר. דהיינו מקצת פרי שנתגדל מיניקת הילדה הוה ממשו של איסור ומקצת הפרי שנתגדל מיניקת הזקנה הוה ממשו של היתר. וכיון שרוב היניקה הוא מהזקנה משו"ה א"ר יוחנן ילדה שסיבכה בזקנה בטלה דהכא איכא דינא דביטול אבל זוז"ג לא שייך הכא כלל כמו שכתבנו:

וכ"ת אי נימא דבילדה שסיבכה בזקנה איכא תערובות איסור בהיתר ובטלה ברוב. קשה לכאורה הא קיימ"ל דערלה אינה בטלה אלא במאתים. זה ליתא דהא דערלה וכלאים אינם בטלים אלא במאתים מיירי כשחל על הפרי שם ערלה וכלאים ואפילו בתוך גידולה כגון המעביר עציץ נקוב בכרם והוסיף מאתים חולין (קט"ז ע"א) דהתם כל מה שניתוסף בירק שבעציץ בשעה שהי' בכרם הוספה זו אסורה משום כלאים וחל על הוספה זו איסור כלאים ואין בטל בהיתר שהי' מקודם אלא במאתים וכן הא דתנן כלאים (פ"ה מ"ו) הרואה ירק בכרם ואומר כשאחזור אלקטנו אם הוסיף מאתים אסור. התם נמי כל מה שניתוסף בירק חל עליו איסור כלאים ואינו בטל בהיתר אלא במאתים וכן בערלה (פ"ג) בריכה שנפסקה ובה פירות אם הוסיף מאתים אסור התם נמי בכל מה שניתוסף חל איסור ערלה ואינו בטל בהיתר אלא במאתים אבל היכי שנתערבה יניקת איסור ביניקת היתר קודם שנתגדל ודאי דאזלינן בתר עיקר יניקה אם היא יניקת ההיתר בטלה יניקת איסור ברוב. ואין להעיר ע"ז ממש"כ המרדכי חולין (סוף פ"י) דלתערובות שמתחילת בריתה לא מהני ביטול. דהא כבר הביא במל"מ (ה' משכב ומושב פרק א') בשם ר"י אלפנדרי על כיוצא בזה דגם להמרדכי כל היכי דיניקת ההיתר הוא ממקום אחד ויניקת האיסור ממקום אחר ונתערבו היניקות קודם שיצאו לעולם מהני ביטול ודבריו מוכרחים וגם בלא"ה כבר בררנו בתשובתנו בדיני תערובות דגם המרדכי לא אמר כן אלא לחד לישנא אבל להלכה מודה דתערובות מתחילת בריתה נמי בטלה. וכש"כ דא"ש אי נימא דהמרדכי מפרש הא מלתא דילדה שסיבכה בזקנה כהני תרי פירושי בתראי שהבאתי לעיל:

מעתה גם מש"כ הר"ן בהברכה דכשהבריך ענף אילן זקן בקרקע ונשרש שם דהפירות הגדלים על אותו ענף כיון שהם גדלים מיניקת עצמו האסורה ומיניקת אילן הזקן

המותרת הוה זוז"ג. לדברינו ליכא הכא זוז"ג אלא תערובות איסור בהיתר מהני תרי טעמי רויחי שכתבנו וכן מוכח ג"כ מהירושלמי ערלה (פ"ג ה"ג) שהביא הר"ן גופי' דגרסינן התם על הברכה זו מה אנן קיימין אם דבר בריא שהוא חי מכח הזקנה דברי הכל מותר כלומר שאם העלין שבהענף הפוכים כלפי זקנה שמזה מוכח שהפירות גדלים מיניקת הזקנה לד"ה מותר. ואם דבר בריא שהוא חי מכח הילדה ד"ה אסור. ופי' הר"ן דגם כשהוא חי מכח הזקנה כגון שהעלין הפוכין כלפי זקנה מ"מ איכא בה נמי מיניקת הילדה ואינו מותר אלא משום זוז"ג וכבר הבאתי בענף א' ראיות להר"ן בהא מלתא דבכה"ג איכא בה שתי יניקות. מ"מ קשה דכי היכי דכשהעלין הפוכין כלפי זקנה שעיקר היניקה הוא מהזקנה מ"מ חשבינן ליניקת עצמה לגורם דאיסורא והוה זוז"ג, ה"נ הול"ל להיפך דכשהעלין הפוכין כלפי ילדה דאע"ג דעיקר היניקה מהילדה מ"מ היניקה מהזקנה הוה ג"כ גורם דהתירא והוה זוז"ג ושרי דהא בכ"מ דשרינן משום זוז"ג ליכא שום נ"מ אי האיסור רבה על ההיתר או להיפך כמו בשאור של תרומה וחולין שנצטרפו וחימצו ליכא הכא נ"מ אם ההיתר רבה או האיסור רבה דבכל גווני שרי כיון שאין באיסור גרידא להחמיץ א"כ ה"נ אי נימא דשייך הכא הא מלתא דזוז"ג הו"ל להתיר בכל גווני. א"ו כדברינו דהכא לא שייך כלל הא מלתא דזוז"ג בין לקולא בין לחומרא מהני תרי טעמי שבררנו אלא דהכא איכא תערובות ממשו של איסור בהיתר ומשו"ה א"ש דאם עיקר היניקה מהזקנה יניקת עצמה בטלה ברוב ושרי אבל כשעיקר היניקה מהילדה יניקת האיסור רבה על יניקת היתר ואסור. א"כ מהירושלמי נמי מוכח כדברינו. ובענף ג' נביא עוד הרבה ראיות לזה:

ענף ג

והנה מצינו עוד כה"ג דתניא גיטין (כ"ב ע"א) אילן שמקצתו בארץ ומקצתו בחו"ל רבי אומר טבל וחולין מעורבין זה בזה ולכאורה קשה מ"ט לא אמרינן הכא דהוה זוז"ג ושרי כיון דהפירות גדלים משתי היניקות מיניקת ארץ ומיניקת חו"ל ורבי גופי' הא ס"ל פסחים (כ"ו ע"ב) דזוז"ג שרי. ומצאתי דהאחרונים הקשו כן ותי' דהכא הוה היתר בהיתר דהקרקע של ארץ ג"כ מותרת ובהיתר בהיתר לא אמרינן זוז"ג כמוש"כ בתוס' חולין (נ"ח ע"א) ולפנינו יתבאר מה שתמה באבני מילואים על דברי התוס' הנ"ל:

אמנם לדברינו א"ש טובא דבאילן שמקצתו בארץ ומקצתו בחו"ל לא שייך כלל הא מלתא דזוז"ג מהני תרי טעמי שכתבנו חדא דכל מה שמתגדל מיניקת הארץ זה הוא ממשו של איסור שאסרה תורה ולא גרמא דאיסורא וכדכתיב עשר תעשר כל תבואת זרעך היוצא השדה וכו' א"כ כל מה שמתגדל מיניקת הארץ הוה ממשו של איסור

וכל מה שמתגדל מיניקת חולין הוה ממשו של היתר א"כ ממשו של איסור מעורב עם ממשו של היתר ומה"ט אמר רבי טבל וחולין מעורבין. דהכא איכא תערובות ממשו של איסור בהיתר ולא גרמא דאיסורא. וגם הכא כל מה שמתגדל מיניקת הארץ א"צ לסיוע של יניקת חו"ל וכל מה שמתגדל מיניקת חו"ל א"צ ליניקת ארץ אלא שמיניקת שניהם נתגדלה הפרי יותר ואיכא בהאי פרי תערובות ממשו של איסור בהיתר משו"ה אמרינן ע"ז טבל וחולין מעורבין זה בזה וכ"ת נימא נמי הלא דיניקת הארץ האסורה תיבטל ביניקת חו"ל. זה ליתא חדא דבאילן שמקצתו בארץ ומקצתו בחו"ל אין לברר איזה יניקה רבה גם בלא"ה הא טבל הוה דבר שיש לו מתירין שאין לו ביטול עולמית בכל גווני אפילו יניקה ביניקה וכדתניא נדרים (נח ע"א) דכל דבר שיש לו מתירין אינו בטל לעולם:

והנה ע"פ דברינו א"ש טובא הא דגבי ולד טרפה חולין (נח ע"א) ובולד הנסקלת סנהדרין (פ ע"א) אמרינן דזה תליא אי זוז"ג מותר ובחולין (עט ע"ב) גבי תיש הבא על הצבי' וכן בפרדות הנולדים מסוס שאביהם תמור אמרינן דתליא אי חוששין לזרע האב ותמהו בתוס' בסנהדרין שם גבי ולד הנסקלת הא האי תנא גופי' סובר דאין חוששין לזרע האב א"כ מ"ש ולד הנסקלת וכן הקשו בתוס' חולין (נח ע"א) ושם תירצו דבהיתר והיתר לא שייך זוז"ג אלא היכא דחדא מינייהו הוה של איסור. וע"ז תמה בשו"ת אבני מילואים סי' ז' מה סברא איכא לחלק בכך הא אפילו אי נימא דזוז"ג הוה משום ביטול נמי הא קיי"ל ביור"ד (סימן צ"ט) דהיתר בהיתר נמי בטל א"כ מ"ט לא נימא דזוז"ג מהני אפילו בהיתר בהיתר ונשאר ע"ז בצע"ג עי"ש:

אמנם לדברינו מתורץ קושית התוספות והדברים מבוררים היטב דזוז"ג לא שייך אלא היכי דליכא אלא גרמא דאיסורא התם אמרינן דאי איכא נמי ביה גרמא דהתירא הוה זוז"ג ושרי כמו ולד טריפה או ולד הנסקלת. דהתם אפילו אם האב והאם שניהם היו טריפות או נסקלין מ"מ הולד שנולד מהם אינו טריפה ממש דהא ליכא ביה שום סימן טריפות אלא שיש עליו איסור משום שבא מגרמא דאיסורא. וכן גבי ולד הנסקלין הולד לא הוה שור הנסקל ממש דהא הוא לא הרג את הנפש אלא שאסור משום שבא מגרמא דאיסורא. ומשו"ה היכי שהאב הי' של היתר שבהכרח האב הי' ג"כ גורם לולד שיבוא משו"ה איכא בהו זוז"ג ושרי אבל גבי פרדות וכן בתיש הבא על הצבי' התם אנו דנין על ממשו של ולד אם הוא צבי ממש או תיש ממש או שיש בו תערובות של שני המינים. דהתם אם האב הי' תיש ואמו תישה הולד הוא תיש ממש וכן אם היו האב והאם צבים הולד הוא צבי ממש. וכן גבי פרדות דבכ"מ הנולד הוא מאותו מין ממש של המולידים

וכיון דהתם אין אנו דנין על גרמא תו לא שייך כלל זוז"ג אלא שייך הא מלתא דחוששין לזרע האב. דלמ"ד אין חוששין לזרע האב לדידי' הא דסוס שהוליד דהולד הוה סוס ממש זה הוא לפי שנגמר הולד בבטן אמו הסוסיא ומשו"ה אע"ג שאביו הי' חמור וגרם ג"כ להולד שיבוא מ"מ הא דהולד סוס ממש הוא רק משום שנתגדל ונגמר צורתו בבטן אמו הסוסיא ולמ"ד חוששין לזרע האב סובר הא דהנולד הוה אותו מין ממש של המולדים הוא לפי ששני המולידים הם ממין אחד אבל בתיש הבא על הצבי' או חמור על סוס והולידו יש בהנולד תערובות שני המינים ממש וכדאמרינן חולין (עט ע"ב) דלדידי' גבי כלאים מתיש וצבי הוה מקצת שה ומקצת צבי וכן הא דאמרינן בבן פקוע שבא על בהמה דעלמא דתליא בחוששין לזרע האב כדאמרינן חולין (סט ע"א) זה הוא ג"כ משום דקי"ל בבן פקוע שבא על בן פקוע דהולד הוה בן פקוע ממש וא"צ שחיטה כדאמרינן חולין (ע"ה ע"ב) דבנו ובן בנו עד סוף הדורות אינו טעון שחיטה כבן פקוע ממש וכיון דהנולד הוה בן פקוע ממש תו לא שייך הא מלתא דזה וזה גורם אלא הא מלתא דחוששין לזרע האב כמש"כ:

והנה ע"פ דברינו א"ש טובא מה דקשה דבכל הש"ס היכי דמיירי בנולד משני מינים אמרינן דתליא אי חוששין לזרע האב כמו בחולין (עט) כתובות (קיא) ובדוכתי טובא לבר מחדא דוכתא בכורות (ז ע"א) גבי נולד מטהור שעיבורו מן הטמא דר' אליעזר מתיר ור' יהושע אוסר ופרכינן שם למימרא דסבר ר"א זוז"ג מותר והא איפכא שמעינן לה וכו' ולכאורה קשה מ"ט לא אמרינן הכא דתליא בחוששין לזרע האב אבל לדברינו א"ש דהא התם בגמרא מעיקרא פרכינן והא קיימ"ל דאין טהורה מתעברת מטמאה ומשנינן כגון דאתעברה מקלוט ואליבי' דר' שמעון דס"ל קלוט אסור. והנה קלוט הא הוא שור ממש. דהא אביו הי' שור ואמו פרה אלא שפרסותיו קלוטות ולר"ש שור כזה הוא אסור באכילה וכשבא קלוט זה על הפרה והוליד ולד שאינו קלוט. ודאי דולד זה הוא שור ממש אלא שאפשר לאוסרו באכילה לפי שנולד משור האסור באכילה וכיון דהתם אין אנו דנין על ממשו של ולד אם הוא שור או לא דודאי הוא שור אלא שיש לאוסרו משום שנולד מגרמא דאיסורא משו"ה אמרינן דזה תליא בזוז"ג. ומהכא איכא ראי' לדברינו דבכ"מ שאנו דנין על ממשו של ולד איזה מין הוא. תליא בחוששין לזרע האב. ובכ"מ שאנו דנין לאוסרו באכילה לפי שנולד מגרמא דאיסורא. תליא בזוז"ג כמש"כ:

והנה מה שיש לעיין טובא בהאי סוגיא דבכורות דחשבינן לקלוט גורם דאיסורא למימרא דלמ"ד זוז"ג אסור יש לאסור הולד יבואר בענף הבא:

ענף ד

והנה בהא מלתא דחשבינן בכורות (ז ע"א) לקלוט שבא על הפרה לגורם דאיסורא כדפרכינן שם למימרא דסבר ר"א זוז"ג מותר וכו' יש לעיין דקשה טובא הא בתמורה (לא ע"א) אמרינן דהכל מודים באפרוח מביצה טרפה שהוא מותר מ"ט אימת קא גביל לכי מסריחה והוה עפרא ומהתירא קגביל כלומר כיון שהביצה מסרחת ונפסלת מאכילת כלב קודם שנוצר ממנה האפרוח ומשעה שנסרחה הא פקע איסורה דקיימ"ל ע"ז (סח) דכל איסור שנפסל מאכילת כלב פקע איסורו א"כ בשעה שנוצר האפרוח כבר הותרה הביצה ומהתירא קגביל. והנה פשוט דזה הוא רק באיסורי אכילה גרידא. אבל ביצה של עכו"ם האסורה בהנאה הא אפילו עפרה אסור ולא פקע איסורה וזה יבואר עוד לקמן וקשה א"כ הכא בקלוט הבא על הפרה מ"ט לא אמרינן דזרע הקלוט הוה עפרא בעלמא וכי קא גביל מהתירא קגביל דהא בהדיא אמרינן בכורות (ז ע"ב) הני יאלי דיחמורתא מותר פי' דזרע האיל אינו אסור משום דבר הבא מן החי דהוה פירשה והוה עפרא:

והנה בכ"מ דאמרינן חוששין לזרע האב לא שייך להקשות קושי' זו דהא כבר בררנו בענף ג' הא מלתא דחוששין לזרע האב דהיינו שהנולד הוא ממש בהכרח אותו המין של המולידים א"כ לא איכפת לן כלל ממה נולד שבהכרח הוא ג"כ מינו של האב. אבל בקלוט שבא על. הפרה דליכא הכא שום איסורא אלא שהולד נולד מגרמא דאיסורא כמש"כ בענף ג' וקלוט הוא מאיסורי אכילה גרידא כמו טרפה. קשה במה גרע זרע הקלוט יותר מביצה טרפה שהאפרוח הנולד מהביצה מותר לד"ה הא בהני תרתי איכא חדא טעמא אימת קא גביל לכי מסריחה והוה עפרא ומהתירא קגביל וקושי' זו קשה ג"כ בחולין (סט ע"א) בעובר שהוציא ידו שבא על בהמה דעלמא דאמרינן שם כל בהמה לאו מכח חלב ודם קא אתי וכו' ואמרינן שם במסקנא דכל מכח לא אמרינן כלומר דזה לא הוה אפילו גורם דאיסורא כמו שנברר דבר זה לקמן. מ"מ קשה לפי מה דסובר דזה הוה גורם דאיסורא מ"ש זרע הזכר האסור באכילה גרידא מביצה טרפה שהאפרוח ממנה מותר וכמש"כ:

אמנם כה"ג ממש העירו בתוס' חולין (סד ע"א) ד"ה שאם רקמה שהקשו שם דל"ל קרא דבת היענה לאסור ביצי עוף טמא הא בלא"ה כל היוצא מן הטמא טמא. גם הקשו דגם ביצי עוף טהור הו"ל לאסור משום דבר הבא מן החי. וכתבו שם ועוד היינו יכולים לומר דכל ביצים מותרות בין דטמא בין דטהור מה"ט דאמרינן בכורות (ז ע"ב) הני יאלי דיחמורתא מותר וכו' דהוה כאפרוח מביצה טרפה וכל הביצים משכבת זרע קאתו ושרי

מה"ט חוץ מביצי טמאה שאסרה הכתוב עכ"ל התוס' וכתבו שם עוד ומיהו אין מתישב טעם זה גבי ביצים דכולהו מתחילתן מעורות בגידין וחשובה כבשר עכ"ל התוס':

והנה כונת התוס' הוא פשוט דמשו"ה צריך קרא לרבות ביצי עוף טמא משום דהביצים מתהוים משכבת זרע של זכר דהוה כעפר ואין עליו איסור דפקע איסורו א"כ הול"ל דהביצה המתהווה ממנה מותרת כמו אפרוח שנולד מביצה טרפה שמותר מה"ט כמש"כ לעיל ובתוס' רצו לומר ג"כ דמשו"ה ביצי עוף טהור אין לאסור משום דבר הבא מן החי מה"ט לפי שהן מתהווים מדבר שאין עליו איסור וע"ז הקשו דמ"מ הא הן מעורין בגידין וחשובין כבשר כלומר דלענין איסור דבר הבא החי לא מהני ה"ט. דכיון שהביצים דבוקים בעוף א"כ הוה מחובר לה וכשנתלש יש לאסור משום דבר הבא מן החי. א"ו הא דביצי עוף טהור מותר זה ידעינן משילוח הקן כמש"כ בתוס' חולין (סד) אבל במה שכתבו דצריך קרא לאסור ביצי ע"ז לא הקשו כלל דאע"ג דהביצים מעורים ודבוקים בעוף מ"מ אי נימא דמה שמתהוים משכבת זרע זה נקרא שמתהווה מדבר המותר א"כ מה שדבוקים בעוף הנקבה האסורה זה לא הוה רק חד גרמא דאיסורא של העוף הנקבה והול"ל דמותר משום זוז"ג תדע דהא בהדי' אמרינן חולין (נח ע"א) בביצה של תרנגולת טרפה שנתעברה מכשרה דהביצה מותרת משום זוז"ג ואע"ג דהביצה דבוקה בעוף הנקבה האסורה ואי נימא דכשנתעברה מעוף טמא ג"כ הוה מתהווה מדבר המותר א"כ הול"ל דשרי משום זוז"ג מעתה א"ש דצריך קרא לאסור ביצי עוף טמא דגלי לן קרא דמה שנולד משכבת זרע של טמא הוה גרמא דאיסורא וגרמא דהתירא ליכא הכא כלל:

מעתה א"ש הא דבבכורות (ז ע"א) ובחולין (סט ע"א חשבינן לשכבת זרע של בהמה לגורם דאיסורא אע"ג דהוה כעפר דהא גלי קרא בביצי עוף טמא דזה הוה גורם דאיסורא כמש"כ בתוס' שהבאתי כל זה הוא לשיטת התוס' אמנם להרמב"ם יש לו שטה אחרת בהאי סוגיא דחולין והיא מחורת טובא דלדידי' מתורץ כל הקושיות שהקשו בתוס' חולין (סד ע"א) ד"ה שאם רקמה וגם א"ש טובא לתרץ קושיתנו דהרמב"ם (ה' מאכלות אסורות פ"ג ה"א) כתב כל מאכל היוצא מן המינים האסורים הלוקים על אכילתם אסור באכילה מה"ת כגון חלב בהמה וחיה הטמאים וביצי עוף טמא וכו' שנאמר ואת בת היענה זו ביצתה וה"ה לכל דבר וכו' ושם (ה"ו) כתב אע"פ שהביצה אסורה מה"ת מ"מ אינו לוקה על אכילתן שנאמר מבשרם לא תאכלו. והנה מה דקשה על הרמב"ם שכתב דחלב מבהמה טמאה ילפינן מביצי טמאה. וקשה הא בבכורות (ז ע"א) ילפינן לה מקרא דגמל גמל ופרכינן שם בגמרא דנילף מקרא דהטמאים לאסור צירן ורוטבן אבל לא מדכרינן

כלל דנילף מביצי טמאה זה בררתי בארוכה בספרי שו"ת מנחת ברוך סי' ס"א ענף ב' דדברי הרמב"ם ברורים ואמיתים עי"ש:

הנה מבואר דהרמב"ם פליג על תוס' בתרי מילי חדא דלהרמב"ם הא מלתא דילפינן חולין (סד ע"א) מקרא דבת היענה דביצי עוף טמא אסור זה הוא לאיסור גרידא ולא למלקת כמש"כ הרמב"ם שהבאתי דאינו לוקה ע"ז דממעטינן מקרא דמבשרם לא תאכלו אבל לא על הביצים וממילא מתורץ מה שהקשו בתוס' שם מ"ט אינו לוקה על ביצת השרץ שלא ריקמה מ"ש מביצי עוף טמא. אבל להרמב"ם א"ש דגם על ביצת עוף טמא אינו לוקה. ועוד פליג הרמב"ם על תוס' דהרמב"ם כתב דמביצת עוף טמא ילפינן לכל התורה כולה דכל אוכל חדש שמתהווה מדבר האסור הרי זה אסור באכילה ואינו לוקה אבל בתוס' שם כתבו דמביצת עוף טמא לא ילפינן לאסור ביצת שרץ וממילא מתורץ להרמב"ם הקושי' הראשונה שהקשו בתוס' שם דל"ל קרא לאסור ביצת עוף טמא הא כל היוצא מן הטמא טמא אבל להרמב"ם א"ש טובא כמו שנבאר:

דהנה הא דתנן בכורות (ה) כל היוצא מן הטמא טמא זה מיירי בתרי גווני חדא כגון חמורה שילדה צורת שור וכדאמרינן שם (ז) וזה ילפינן שם מקרא דוזה לא תאכלו וכמש"פ הרמב"ם (ה' מאכלות אסורות פ"ג ה"א) ועל ולד זה לוקה על אכילתו דמהאי קרא ילפינן דחמורה שילדה צורת שור הוא חמור ממש. גם משנתינו מיירי במי רגלים של חמור וכדאמרינן בכורות (ז ע"א) דממשנתינו ידעינן דמי רגלים של חמור שמתמצה מגופו אסור. והנה בבכורות שם לא מייתינן ע"ז שום קרא אבל להרמב"ם א"ש שכתב דמביצת עוף טמא ילפינן דה"ה בכל התורה כולה כל דבר שמתהווה מדבר האסור אסור וכיון דמי רגלים של חמיר מתמצה מגופו משו"ה אסור וכבר בררנו בספרינו שו"ת מנחת ברוך סי' דמהאי קרא דביצת עוף טמא אסור ומקרא דהטמאים לאסור צירן ורוטבן דאמרינן חולין (קכ ע"א) דזה אתי דמשקה של איסור הוה כמו אוכל מהני תרתי קראי ילפינן דכל דבר בין אוכל בין משקה שנתהווה מאיסור אסור ואין לוקין עליו והני תרתי קראי צריכי להדדי עי"ש א"כ ממילא מבואר דהא מלתא דאמרינן בכורות (ז ע"א) דמי רגלים של חמור אסור זה ילפינן מביצת עוף טמא ומקרא דהטמאים לאסור צירן ורוטבן א"כ מתורץ קושית התוס' שהקשו דל"ל קרא לביצת עוף טמא הא בלא"ה כל היוצא מן הטמא טמא. דאדרבא הא דתנן כל היוצא מן הטמא טמא זה ילפינן מביצת עוף טמא ואין לומר דכוונת התוס' דנילף ביצת עוף טמא מהא דילפינן בבכורות (ז ע"א) דחמור שילדה צורת שור אסור. דהא הני תרתי מילי לא דמי להדדי דחמור שילדה צורת שור

ילפינן מקרא דהולד הוה חמור ממש ולוקה עליו אבל מביצת עוף טמא ילפינן דכל דבר חדש שמתהווה מאיסור אסור ואין לוקין עליו כמש"כ הרמב"ם שהבאתי:

אמנם מש"כ בתוס' דמקרא דביצי עוף טמא מוכח דשכבת זרע של טמא הוה גורם דאיסורא גם להרמב"ם מוכח הכי דאי נימא דמקרי מתהווה מהיתר הול"ל שהביצים מותרות משום זוז"ג וכמו דאמרינן חולין (נח ע"א) בביצי טרפה שנתעברה מכשרה דהבצים מותרות משום זוז"ג א"ו מוכת מקרא דשכבת זרע של טמא הוה גורם דאיסורא. אמנם להרמב"ם א"ש טפי דלהתוספות עיקר קרא דביצי עוף טמא אתי להכי. ולהרמב"ם אפשר לומר דזה ידעינן מסברא גרידא דשכבת זרע של בהמה טמאה שנקלטת בהנקבה כיון ששכבת זרע זו עומדת מעצמה להיות בהמה טמאה משו"ה לא פקע איסורא דזה לא דמי להא דאמרינן בכורות (ז ע"ב) הני יאלי דיחמורתא מותרת דהתם הא מיירי בשכבת זרע של זכר שיצא לאויר העולם כיון שאינה עומדת לילד וגם אינו ראוי לאכילה הוה עפרא ופקע איסורא. וגם לא דמי להני ביצי דמסרחי דאמרינן תמורה (לא ע"א) דפקע איסורן דהביצים אינם עומדים מעצמם להיות אפרוחים רק ע"י ישיבת התרנגולת גם התם הביצים היו משובחין ונסרחו ופקע איסורן וכן מסתבר טובא דבהני תרתי דוכתי שהבאתי דחשבינן שכבת זרע של איסורי אכילה גרידא לגורם דאיסורא זה ידעינן מסברא גרידא:

גם בהא מלתא דס"ל להרמב"ם דאינו לוקה על ביצי עוף טמא וביצי טרפה אפשר להביא ראי' מהא דבחולין (נח ע"א) אמרינן דביצי טרפה שנתעברה מכשרה מותרות דזוז"ג מותר א"כ מוכח דעיקר האיסור של ביצי טרפה לפי שבא מגרמא דאיסורא היינו שנתהווה מאיסור משו"ה היכי דאיכא נמי גרמא דהתירא מותר וכמש"כ בענף א' דזוז"ג לא אמרינן אלא היכי דליכא אלא הא מלתא דגרמא דאיסורא. וכיון שעיקר האיסור מביצי טרפה משום שבא מגרמא דאיסורא מסתבר דאינו לוקה כהרמב"ם. מ"מ בררנו דא"ש הא דבבכורות (ז ע"א) ובחולין (סט) אמרינן דשכבת זרע של טמא הוה גורם דאיסורא. דא"ל דזה ילפינן מקרא ולהרמב"ם א"ש טפי לומר דזה ידעינן מסברא גרידא כמש"כ וכן מסתבר:

סימן ב

לבאר בצובע בצבע איסור ובצבע היתר לא בזה כדי לצבוע ולא בזה כדי לצבוע ונצטרפו וצבעו. אי שרי משום זוז"ג. וכן נבאר בהנאה הבאה ע"י צירוף איסור והיתר ביחד אי

הנאה זו מותרת משום זוז"ג או לא. ויבואר פה דאע"ג דכל כה"ג אין להתיר משום זוז"ג מ"מ יש בכה"ג דבר חדש בדיני ביטול איסור בהיתר:

ענף א

תשובה. הנה בסימן הקדום בררנו דזוז"ג לא מהני אלא בהני דוכתי דליכא בהו אלא הא מלתא גרידא שהדבר נתהווה מגרמא דאיסורא דבכה"ג אם נתהווה ע"י שני גורמים כמו ולד הנסקלת סנהדרין (פ ע"א) מותר משום זוז"ג. אבל אם גוף האיסור מעורב בהיתר לא שייך כלל הא מלתא דזוז"ג. ושאור של תרומה וחולין שנצטרפו וחימצו דהוה זוז"ג פסחים (כז ע"א) התם מיירי שיש בעיסה לבטל השאור של תרומה במאה ואחד כמבואר במשנתנו דערלה (פ"ב מ"ו) וא"כ ליכא התם תערובות איסור שהאיסור כבר נתבטל אלא דאפשר לאסור משום פעולת החימוץ וכיון שהחימוץ נמי ע"י שני גורמים מותר. מעתה הדבר פשוט דכשהאיסור וההיתר בעין ומצירוף שניהם הוא נהנה דהנאה זו אסורה. כגון שלקח אבנים מאיסורי הנאה כמו מעכו"ם ומבית המנוגע ומבית הקברות ובנה אותן בביתו עם אבנים של היתר אסור לדור בו. ואע"ג שמאבני האיסור גרידא לא הי' נהנה כלל מ"מ כיון שהנאה זו באה מממשו של איסור והיתר הנאה זו אסורה:

והנה גבי אבנים של קבר תניא בהדיא סנהדרין (מח ע"א) נפש שבנה לשם חי מותרת ואם הוסיף דימוס לשם מת אסורה ואמרינן שם דאם מכירה חולצה ואם לאו אסור לדור בה. אלמא דאע"ג שאינו נהנה מהאיסור גרידא אלא ע"י צירוף של היתר. מ"מ אסור דלא הוה זוז"ג. ומהא דתנן נגעים (פי"ג מ"ה) הבונה מן המוסגר בטהור חזר הנגע על הבית חולץ את האבנים. מהתם ליכא ראי' דהתם צריך לחולצן משום מצות נתיצה. גם מהא דתנן מעילה (כ ע"ב) נטל אבן או קורה של הקדש וכו' בנה לתוך ביתו לא מעל עד שידור תחתיו בשוה פרוטה. א"כ מבואר שאם דר בו מעל ואע"ג שלא נהנה מהאיסור גרידא אלא ע"י צירוף דההיתר. מהתם נמי ליכא ראי' דגבי הקדש דאיכא דינא דתשלומין לא דיינינן דינא דזוז"ג כמו גבי איסורים כמו שנבאר בארוכה לקמן. מ"מ זה פשוט. ואפשר להביא ראיות מכמה דוכתי כמו מהא דתנן ערלה (פ"ג מ"ג) האורג מלא הסיט מצמר בכור בבגד ידלק הבגד עוד תנן התם כה"ג מילי טובא. והנה פשוט דהלובש הבגד אינו נהנה מאותו מלא הסיט של צמר בכור גרידא. אלא שהוא נהנה מאותו מלא הסיט ע"י צירוף של כל החוטים של היתר. מ"מ כיון שהנאה זו באה מצירוף איסור והיתר אסור. והנה מצאתי בשו"ת הר"ן סי' ע' שכתב שם ג"כ דכשהאיסור הוא בעין אינו שייך זוז"ג והביא ראי' מהא דתנן ע"ז (עד ע"א) אלו אסורין ואוסרין בכ"ש יי"נ ועכו"ם וכו' ולא עמדתי כלל על ראי' זו הא התם הנאה באה מאיסור גרידא בלא צירוף היתר. ועיקרא

בדינא היא אם אי אפשר להנות כלל מאיסור גרידא אלא ע"י צירוף היתר מ"מ פשוט דגם בכה"ג אסור מכל הני ראיות שהבאתי. ומה"ט א"ש מה שיש להקשות בהא דאמרינן ע"ז (סה ע"א) השוכר את הפועל ואמר לו העבר לי מאה חביות במאה פרוטות ונמצאת חבית של יין נסך ביניהן שכרו אסור ואמרינן שם טעמא דכיון שאם לא הי' מעביר אותו חבית של יין נסך לא הי' מגיע לו שום שכר כיון ששכרו שיעביר לו כל המאה חביות כולן משו"ה כל השכירות כולה שייך על אותו חבית של יין נסך והוה שכר עכו"ם ששכרו אסור ולכאורה קשה דאע"ג שאם לא הי' מעביר אותו חבית לא הי' מגיע לו שום שכר מ"מ הא גם להיפוך שאם הי' מעביר אותו חבית של יין נסך ולא הי' מעביר החביות של היתר ודאי שלא הי' מגיע לו שום שכר א"כ אותו שכר באה משום שני גורמים מאיסור והיתר ומ"ט לא נימא דשכרו מותר משום זוז"ג. אמנם לדברינו א"ש טובא דזוז"ג לא אמרינן היכי דנהנה ממשו של איסור ושכר עכו"ם הא אסור משום חליפי עכו"ם שאסרן הכתוב כדאיתא ע"ז (נד) וחליפי עכו"ם הוה גופו של איסור כמו עכו"ם. וכיון שכל השכירות נתפס משים יין נסך אע"ג שהוא נתפס ג"כ משום היתר. הוה ממשו של איסור ואסור דלא דנין בזה זוז"ג כמש"כ.

ענף ב

והנה ע"פ דברינו בענף הקדום דהנאה הבאה ע"י צירוף ממשו של איסור והיתר אסור הי' נראה פשוט דהצובע בגד בצבע של איסור ובצבע של היתר לא בזה כדי לצבוע ולא בזה כדי לצבוע ונצטרפו וצבעו שאסור דהא בב"ק (קא ע"א) ילפינן מקרא דאסור לצבוע בקליפי ערלה ואמרינן שם דבזה חזותא מלתא היא דהנאה הנראית לעינים אסרה תורה וכיון דהכא חזותא מלתא א"כ הנהנה מצבע הוא נהנה ממשו של איסור וגבי ממשו של איסור לא מהני זוז"ג כמש"כ בענף הקדום והר"ן בע"ז (מט ע"א) כתב שם ז"ל כיון דגבי ערלה חזותא מילתא היא משו"ה אנו רואין הצבע כאילו ממשו של איסור מעורב בבגד עכ"ל והר"ן כתב כן משום מלתא אחריתא. מ"מ מבואר מדבריו דזה הוה ממשו של איסור כדברינו א"כ ממילא לא מהני בזה זוז"ג כמש"כ:

ומה"ט אני תמה על הלח"מ (ה' מאכלות אסורות פט"ז ה"כ) שהקשה שם על הא דתנן ערלה (פ"ג מ"א) בגד שצבעו בקליפי ערלה ידלק. והקשה הא מבשלין הסממנין במים ואח"כ צובעים א"כ הול"ל דמותר משום זוז"ג ותי' דזוז"ג ע"י פעולות חלוקות לא אמרינן. והנה מש"כ דזוז"ג ע"י פעולות חלוקות לא אמרינן זה יבואר לקמן דרוב ראשונים ס"ל דזוז"ג ע"י פעולות חלוקות נמי מהני וכן פסק הב"י ביור"ד והבאתי שם כמה ראיות לדבריהם. גם במש"כ דכשמבשלין הצבע במים הול"ל דזה הוה זוז"ג הנה לקמן יבואר

דבכה"ג לא הוה המים והבישול גורם דהתירא כיון דעיקר המראה הנראית הוא הצבע של איסור עי"ש. אך בלא"ה קשה עליו דלדברינו בצבע של איסור לא שייך כלל זוז"ג אפילו בצבע של איסור והיתר שנצטרפו וצבעו ג"כ אסור כמו שכתבתי:

והנה מצאתי בשו"ת הר"ן סי' ע' שנסתפק בזה אי אמרינן בצבע של איסור והיתר הא מלתא דזוז"ג מותר. ונסתפק שם עוד בנכרים הצובעים בגדים של ישראלים והנכרים נותנים יין נסך במי צבע בכדי שהצבע יקלוט יפה. דגם אי נימא דבצבע לא מהני זוז"ג מ"מ בכה"ג שהנכרים נותנים יין בתוך מי צבע בכדי שיקלוט הצבע יפה אבל מראה היין אינו ניכר אפשר לומר דמותר. וכתב ע"ז שאין לו ראי' להיתר אלא שכבר נהגו שישראלים נותנים לצבע נכרי ואין חוששין מה שהנכרים נותנים יין נסך לתוך מי הצבע:

והנה מה שנסתפק הר"ן במה שהנכרים נותנים יי"נ לתוך מי צבע וכתב ע"ז שאין לו ראי' להיתר אלא כבר נהגו אני אומר הנח לישראל שהם בני נביאים כי מצאתי דבר זה מבואר בתוספתא דתניא בתוספתא דמאי (פ"ד) הנותן צמר לצבע עכו"ם אינו חושש שמא צבעו בחומץ של יין נסך ואם בא לבית הושי אסור. והנה מלישנא דתוספתא דתניא אינו חושש שמא צבעו בייי"נ הי' אפשר לומר לכאורה דאם הדבר ידוע אסור. אמנם ממה דמסיק בתוספתא ואם בא לבית החשבון אסור היינו דכשמשלם הישראל לא יאמר שנותן לו סכום זה עבור החומץ וסכום זה עבור הצבע דכה"ג תניא התם ברישא דתוספתא בכמה דברים א"כ מבואר דגוף הבגד מותר אע"ג דנתן חומץ של יין נסך וכן פי' המפרש שם להתוספתא הנ"ל

אמנם בצבע של איסור והיתר שנצטרפו וצבעו נראה דלא מהני זוז"ג מה"ט שכתבנו אמנם הר"ן בתשובה שם מביא ראי' דבצבע של איסור והיתר נמי מהני זוז"ג מהא דאיתא בירושלמי ערלה (פ"ג ה"א) א"ר יוחנן סממנין בסממנין במאתים מי צבע במי צבע ברוב וכו' מאי כדון אם יש בו כדי לצבוע את רואה את ההיתר כמו שאינו והאיסור שבו כדי לאסור [פי' שאם יש בו צבע של איסור כדי לצבוע אנו רואין מי צבע של היתר כמו שאינו ואסור] ואם אין בו כדי לצבוע את רואה את ההיתר כמו שאינו והאיסור אין בו כדי לאסור [פי' שאם אין במי צבע של איסור כדי לצבוע הא אי נימא דרואין מי צבע של היתר כמו שאינו הא לא יהי' במי צבע כדי לאסור משו"ה מותר] ומדמבואר בירושלמי שאם אין במי צבע של איסור כדי לצבוע מותר הביא הר"ן ראי' דזוז"ג מותר במי צבע אמנם לא הבינותי דברי הר"ן הא בירושלמי שם קאי שנתבטל מי צבע של איסור במי צבע של היתר ברוב דהא זה קאי על דברי ר' יוחנן דאמר מי צבע במי צבע ברוב וע"ז מסיק בירושלמי דמ"מ בעינן שלא יהא במי צבע של איסור בכדי לצבוע כמו שנבאר

טעמא דמלתא בענף ג' ואי נימא כהר"ן דזוז"ג מותר בצבע הול"ל דאע"ג דמי צבע של איסור הוה רוב מ"מ כיון שאין בו כדי לצבוע מותר דהא גבי שאור של תרומה וחולין שנצטרפו וחימצו דמותר משום זוז"ג לא איכפת לן דאע"ג דשאור של תרומה רבה על שאור של חולין מ"מ תניא שאם אין באיסור כדי להחמיץ מותר ואי נימא דגבי צבע זוז"ג מותר הול"ל דאפילו אי בצבע של איסור איכא דוב מ"מ אם אין בו כדי לצבוע מותר ומדבעינן בירושלמי שיתבטל ברוב א"כ לענ"ד אדרבא מוכח מהכא דבצבע לא מהני זוז"ג מה"ט שכתבנו משו"ה בעינן נמי שיתבטל מי צבע של איסור ברוב וכ"ת כיון שנתבטל ברוב א"כ מאי איכפת לן במה שיש באיסור כדי לצבוע הא כבר נתבטל ברוב וגם קשה טובא על הרמב"ם (ה' מאכלות אסורות פט"ז ה"ך) שהביא שם להלכה תחילת הירושלמי דמי צבע במי צבע בטל ברוב ולא הביא הא דמסקינן התם דבעינן נמי שלא יהא באיסור כדי לצבוע וצריך לברר טעמא דהירושלמי ומ"ט דהרמב"ם דדחה דבר זה מהלכה והנה הי' אפשר לומר כיון דערלה הא אינה בטלה אלא במאתים אלא דבמי צבע הקילו שיתבטל ברוב משו"ה לא הקילו אלא היכי שאין באיסור כדי לצבוע א"כ זה הוא דוקא גבי ערלה. אמנם זה לא מסתבר. וגם יהא קשה טובא על הרמב"ם מ"ט דחה זה מהלכה ובענף ג' נברר הדברים טעמא דהירושלמי דאע"ג שנתבטל מ"מ בעינן שלא יהא באיסור כדי לצבוע וגם יבורר טעמא דהרמב"ם שדחה זאת מהלכה:

ענף ג

והנה לברר טעמא דהירושלמי ערלה (פ"ג ה"א) שהבאתי דבמי צבע של איסור שנתבטל ברוב היתר בעינן שלא יהא באיסור כדי לצבוע וגם לברר טעמא דהרמב"ם (פ"ז מה' מ"א ה"כ) שדחה דבר זה מהלכה צריכים אנו לברר כמה שמעתות דהנה תנן ערלה (פ"ג מ"ג) האורג מלא הסיט מצמר בכור בבגד ידלק הבגד ומשער נזיר ומפטר חמור בשק ידלק השק ובמוקדשין מקדשין כל שהן ובתמורה (לד ע"א) פרכינן וליבטל שק ברובה כלומר מ"ט אינו בטל השער נזיר שנארג בשק אמר רב פפא בציפרתא ופירש"י שעשה מהאיסור צורת ציפור בשק דחשוב ולא בטל. והרמב"ם (ה' פסוה"מ פי"ט הי"ב) פסק סתמא דהאורג מלא הסיט משער נזיר בשק ידלק השק וע"ז תמה הכ"מ (ה' בכורות פ"ג ה' י"ג) מ"ט לא הביא הרמב"ם דבעינן בזה צורת ציפרתא כדאמרינן תמורה (לד ע"א) והמל"מ (ה' משכב ומושב פ"א ה"א) תי' דהא קשה טובא על הסוגיא דתמורה דפרכינן ולבטל שער נזיר בשק מאי מהני הכא ביטול דאפילו נימא שנתבטל ברוב מ"מ הול"ל דאסור להשתמש בשק דהא בהדי' אמרינן בכורות (כג ע"א) בנבלה שנתבטלה בשחוטה לא שנו אלא בטומאת מגע אבל במשא מטמא כלומר כיון שנושא כולם ביחד א"כ בהכרח

הוא נושא הנבלה משו"ה טמא אע"ג שכבר נתבטלה א"כ הכי נמי גבי איסור הנאה כיון שהוא לובש כל הבגד או משתמש בשק הא בהכרח הוא נהנה מהאיסור המעורב בו משו"ה אע"ג שנתבטל ג"כ הול"ל דאסור. וכתב המל"מ דמשום סוגיא דבכורות דחה הרמב"ם סוגיא דתמורה מהלכה:

והנה דברי המל"מ תמוהין הרבה חדא דא"כ הול"ל דאפילו כשארג פחות ממלא הסיט בבגד ג"כ יהא אסור דהא נמי נהנה כשלובש הבגד תדע דהא תנן בהאי משנה ובמוקדשין מקדשין כל שהן כלומר דמוקדשין דהוה דבר שיל"מ שאינו בטל אפילו כשארג פחות ממלא הסיט בבגד אסור דנהנה כשלובש הבגד אלא דבשער נזיר דלא הוה דשיל"מ משו"ה פחות מסיט בטל ברוב ומלא הסיט דהוה דבר חשוב שאינו בטל אסור ולדברי המל"מ דהכא לא מהני ביטול אפילו בפחות מסיט הו"ל לאסור. וכ"ת אי מלא הסיט הוה דבר חשוב ואינו בטל א"כ מאי פרכינן בתמורה (לד ע"א) וליבטל ומשני בציפרתא הא מלא הסיט גרידא הוה דבר חשוב ואינו בטל. תמיה זו כבר תמה הר"ש במשנתינו דערלה (פ"ג מ"ג) דל"ל בתמורה שיהא דבר חשוב מתרי טעמי מ"מ קשה על המל"מ ועוד תמיה מלתא טובא על המל"מ הא משנה מפורשת ערלה (פ"ג מ"א) הצובע מלא הסיט מקליפי ערלה וארג בבגד ידלק הבגד דברי ר' מאיר וחכ"א תעלה באחד ומאתים אלמא דבכה"ג בטל אע"ג דכשהוא לובש הבגד נהנה מאיסור וזה מבואר דלא כהמל"מ דסובר דבכה"ג לא מהני ביטול כלל כיון שע"כ הוא נהנה מאיסור. והנה מה שהקשו על הרמב"ם מ"ט לא הביא הא דמוקמינן בתמורה (לד ע"א) דמיירי בציפרתא כבר תירצנו זה בספרי בדיני תערובות בבירור ולפי שזה א"צ כלל לענינינו לא נאריך בזה ונתרץ פה קושית המל"מ שהיא קושיא עצומה דמאי מהני הכא ביטול הא סוף סוף הוא נהנה מאיסור:

והנה המל"מ לא ביאר קושיתו דקושיא זו היא רק לשיטת הרשב"א שהביא בטור יור"ד (סי' קט) דסובר דאיסור שנתבטל ברוב מ"מ האיסור נשאר באיסורו אלא דכל חדא מהתערובות מותר משום דאמרינן מרובא פריש והוא של היתר ולדבריו הא דאמרינן בבכורות (כג ע"א) דנבלה שנתבטלה בשחוטה דכשנושא כולם יחד טמא זה הוא דבר תורה א"כ לדבריו הול"ל גבי איסורי הנאה נמי דבכה"ג לא מהני ביטול כיון דכשהוא לובש הבגד בהכרח נהנה מן האיסור. אבל לשיטת הרא"ש שהביא בטור שם דסובר דאיסור שנתבטל ברוב. האיסור נהפך להיתר מה"ת ומה"ט כתב הרא"ש בחולין (פ"ז סי' לז) דהא דאמרינן בבכורות בנבלה שנתבטלה בשחוטה דכשנושא כולם יחד טמא דזה הוא מדרבנן גבי טומאה גרידא אבל לא גבי איסור משום דכשנתבטל האיסור נהפך להיתר לדבריו לא קשה כלל קושית המל"מ דהא כשנתבטל השער נזיר בבגד ודאי

דמותר ללבוש הבגד אע"ג דע"כ נהנה מן האיסור דהא כשנתבטל נהפך להיתר. ומצאתי בספר בית מאיר על יור"ד סי' ק"ט שתמה ג"כ על הרשב"א ממשנתנו דערלה (פ"ג מ"א) דתנן הצובע בקליפי ערלה וחכ"א תעלה באחד ומאתים דלהרשב"א הול"ל דלא מהני הכא ביטול כלל כיון שהוא נושא כאחד א"כ בהכרח נהנה מן האיסור. ובספרי על יור"ד בדיני תערובות הבאתי שם כמה ראיות לשיטת הרשב"א דלעולם האיסור אינו נהפך להיתר. מעתה חזרה קושית המל"מ והבית מאיר דמ"ט מהני הכא ביטול:

אמנם מחוורתא דמלתא דהא דאמרינן בכורות (כג) נבלה שנתבטלה בשחוטה מטמא במשא זה הוא משום דהנבלה מטמא במשא בפני עצמה בלי צירוף היתר אבל בהני דוכתי כמו הצובע מלא הסיט מקליפי ערלה או האורג משער נזיר בשק הא התם כשלובש הבגד והשק אע"ג שהוא נהנה ביחד מ"מ כיון דמהאיסור גרידא בלי צירוף היתר לא הי' נהנה משו"ה כשנתבטל האיסור תו לא מצטרפינן היתר לאיסור לאוסרו ואע"ג דכשלא נתבטל האיסור אסור ללובשו דבכה"ג לא מהני זוז"ג כמש"כ בענף א' מ"מ כשנתבטל האיסור תו לא מצטרפינן ההיתר לאיסור כיון שמהאיסור גרידא לא הי' נהנה אבל היכי דגם כשנתבטל היה נהנה מאיסור גרידא בלא צירוף היתר ודאי דכמו בנבילה שנתבטלה בשחוטה מטמא במשא כיון דמנבילה גרידא שבתערובות נטמא ה"נ באיסור כה"ג הי' אסור כיון שנהנה מאיסור גרידא וכשיטת הרשב"א דלעולם האיסור אינו נהפך להיתר:

אמנם בהא מלתא דנבילה שנתבטלה בשחוטה מטמא במשא איכא פלוגתא דבבכורות לא מחלקינן בין תערובות יבש ביבש לתערובות לח בלח דהא פרכינן שם מהא דתני ר' חייא בבהמה ששפעה חררת דם דאינו מטמא במשא אלמא דסבירא לן התם דבתערובות לח בלח שנתבטלה נמי הול"ל שמטמא במשא. אבל הרמב"ם (ה' אבות הטומאה פ"א הט"ז י"ז) אע"ג שפסק שם דנבילה שנתבטלה בשחוטה מטמא במשא. מ"מ פסק שם בבהמה ששפעה חררת דם דאינו מטמא במשא וכתב שם הכ"מ בשם הר"י קורקוס דהרמב"ם מחלק בזה בין תערובות יבש ביבש לתערובת לח בלח דלח בלח שגוף הטומאה נשתנה כשנתערבה תו לא מטמאה במשא ובמל"מ (ה' משכב ומושב פ"א ה' י"ד) תמה על הרמב"ם הא בסוגיא דבכורות לא מחלקינן בהכי אמנם בספרי על יור"ד בדיני תערובות בררתי דצדקו דברי הרמב"ם דהא בבכורות שם דפרכינן מהא דתני ר' חייא בהמה ששפעה חררת דם אינו מטמא במשא וסיימינן שם קשיא וזה דבר ידוע מדברי כל הראשונים דבכ"מ דמסקינן בגמרא קשיא ולא מסקינן בתיובתא לא דחינן מהלכה כמש"כ הרי"ף והרא"ש גיטין (עו ע"א) ובדוכתי טובא וכן כתבו כל הראשונים

בכמה דוכתי. ומה"ט גם הכא לא דחה הרמב"ם ההלכה אלא שחילק בין תערובות יבש ביבש לתערובות לח בלח והבאתי שם בספרי ראיות ברורות מכמה סוגיות מפורשות דמחלקינן הכא בין תערובות יבש ביבש לתערובות לח בלח וחדא מנייהו הבאתי מהא דאמרינן זבחים (עט ע"א) דר"י סובר דאין מי רגלים מבטלין מי רגלים כגון מי רגלים של זב במי רגלים של טהור דמב"מ לא בטל מכלל דלרבנן בטל וכן הוא מבואר בתוספתא (טהרות פ"ה) וקשה נהי דבטל ברוב מ"מ הול"ל שמטמאין במשא דמי רגלים של זב טמא במשא בכל דהו והול"ל דהוה כמו נבילה שנתבטלה ברוב דמטמא במשא וכ"ת דפלוגתייהו לטומאת מגע קשה הא מגע בדבר לח כמו מי רגלים טמא נמי משום היסט דא"א שלא יסיט המים בשעה שנגע כמש"פ הרמב"ם (הלכות אבות הטומאה פ"ו ה' י"ג) גבי מי חטאת וכן הוא מבואר בהדיא בתוספתא כמו שהביא בכ"מ שם. א"ו משום דגבי לח בלח טהור ואינו מטמא אפילו במשא ועוד הא בהדיא מבואר בתוספתא (פרה פ"א) הביאו הר"ש שם (פ"ט מ"ג) דמי חטאת שנפלו לתוכה מי מעיין מי מקוה מי פירות אם רוב מי חטאת מטמאין במשא אם רוב מי פירות אינו מטמא במשא מחצה על מחצה מטמא במשא בין כך ובין כך פסול להזות א"כ מפורש תניא דבלח בלח דכשנתבטל שוב אינו מטמא במשא כמש"פ הרמב"ם עוד הבאתי שם ראיות מדוכתי טובא והארכתי שם בזה ואע"ג שהי' אפשר לחלק בין לח בלח דמי חטאת ומי רגלים דקלוש בין תערובות דם מחוי מנבילה בדם אחר דסמיך דבכה"ג מחלקינן מנחות (כב) מ"מ סובר הרמב"ם כיון דבהכרח איכא נ"מ בין תערובות לח לתערובות יבש תו לא דחינן מהלכה לא הא דנבילה שנתבטלה בשחוטה מטמא במשא ולא הא דתני ר"ח בבהמה ששפעה חררת דם דאינו מטמא אלא דמחלקינן בין תערובות לח לתערובות יבש דהא בגמרא אינו מסיק בתיובתא אלא בקשיא:

מעתה נתבררה טעמא דהירושלמי דסובר במי צבע של איסורי הנאה שנתבטל ברוב דמ"מ אם יש במי צבע של איסור כדי לצבוע בלי צירוף היתר אסור כדאמרינן שם ערלה (פ"ג ה"א) על הא דאר"י דמי צבע במי צבע בטל ברוב מאי כדון אם יש בו כדי לצבוע את רואה את ההיתר כמו שאינו והאיסור שבו כדי לאסור דזה הוא מה"ט משום דהירושלמי ג"כ סובר דנבילה שנתבטלה בשחוטה מ"מ כשנושא כולם יחד מטמא במשא דהא בירושלמי תרומות (פ"ה ה"א) מייתינן שם האי דינא והירושלמי סובר כהסוגיא דבכורות (כג ע"א) דה"ה בתערובות דם בדם נמי הכי הוא וא"כ ה"ה במי צבע במי צבע משו"ה א"ש דאע"ג שהאיסור נתבטל מ"מ כשצובע מכל התערובות יחד הא ע"כ הוא נהנה מן האיסור משו"ה לא מהני ביטול וכמש"כ המל"מ שהבאתי דכשנהנה מכולם יחד

דמי לטומאת משא וכל זה הוא אי איכא באיסור גרידא לצבוע אבל אי ליכא באיסור גרידא לצבוע אלא ע"י צירוף היתר הא בררנו בארוכה דבכה"ג אם נתבטל האיסור תו לא מצטרפינן האיסור עם ההיתר ומותר להנות מכולם יחד וכדתנן ערלה (פ"ג ה"א) הצובע מלא הסיט מקליפי ערלה וכו' וחכ"א תעלה באחד ומאתים אבל הרמב"ם דדחה הסוגיא דבכורות מהלכה שהוא סובר דבתערובות לח בלח אינו מטמא במשא אע"ג שהוא נושא כולם יחד כמו שבררנו. ס"ל נמי גבי איסורי הנאה בתערובות לח בלח כמו מי צבע במי צבע נמי מותר להנות מכולם יחד אע"ג שיש באיסור גרידא כדי לצבוע וכ"ז ברור ומזה איכא נמי ראי' להרשב"א דאיסור שנתבטל לא תקע האיסור וממילא מבואר דבתערובות לח בלח שהאיסור נבלל בהיתר פקע האיסור כמש"כ:

העולה מדברינו להלכה דבצבע איסור והיתר לא בזה כדי לצבוע ולא בזה כדי לצבוע ונצטרפו וצבעו אסור משום דבכ"מ שנהנה מממשו של איסור בצירוף היתר לא שייך זוז"ג כמו שבררנו אבל כשנתבטל צבע של איסור ברוב היתר כיון דבשעה שהוא צובע הוה תערובות לח בלח שממשו של איסור נשתנה שנתערב בהיתר נתבטל ופקע האיסור ומותר ואע"ג שיש באיסור גרידא כדי לצבוע. אבל בתערובות יבש ביבש כה"ג כגון שנתערבו אבנים של איסור בהיתר ונתבטלו כל היכי דכשבנה בית מאבנים א"א לו להנות מאבני האיסור גרידא אלא ע"י צירוף אבני היתר מותר ואע"ג שנהנה מכולם יחד כיון שכבר נתבטל תו לא מצטרפינן. והא דתניא בסנהדרין (מח ע"א) כשהוסיף דימוס אחת לשם מת אם אינו מכירו אסור לדור בו. זה הוא משום דהוה דבר חשוב והאיסור נעשה במחובר ואינו בטל אבל באבנים של איסור שנתערבו באבני היתר באופן שנתבטלו תו אם א"א להנות מהאיסור גרידא אלא ע"י צירוף היתר כיון שנתבטל לא מצטרפינן כמו שבררנו. אבל אם אפשר להנות מהאיסור גרידא בלא צירוף היתר אע"ג שהאיסור נתבטל מ"מ כיון שנהנה מכולם יחד וע"כ נהנה מאיסור גרידא בלא צירוף היתר תו לא מהני ביטול כמו נבלה שנתבטלה בשחוטה דמטמא במשא בכורות (כג ע"א) וזה הוא כשיטת הרשב"א שהביא בטור יור"ד (סי' קט) דלעולם האיסור אינו נהפך להיתר:

אמנם מה שהחמיר הרשב"א לפי שיטתו דבחתיכת איסור שנתבטלה בשנים של היתר שאסור לאכול כולם יחד. כבר בררנו בתשובתנו על יור"ד בדיני תערובות דגם לפי שיטת הרשב"א הול"ל דמותר דכיון דבשעה שהוא בולע הוה רוב היתר והאיסור נבלל בתוך ההיתר הוה כתערובות לח בלח דפקע איסורו כמש"כ:

סימן ג

לבאר הא דאמרינן ע"ז (מח ע"א) דמבריך ומרכיב הוה זוז"ג:

ענף א

הנה בסי' א' בררנו דבמבריך ובמרכיב מילדה לזקנה לא שייך הא מלתא דזוז"ג. מעתה יש לבאר הא דאמרינן ע"ז (מח ע"א) וסבר ר' יוסי זוז"ג אסור והתניא ומודה ר' יוסי שאם נטע והבריך והרכיב מותר ופי' רש"י והר"ן דמילי מילי קתני בהאי ברייתא דמודה ר' יוסי בנטע אגוז של ערלה ונעשה אילן דמותר משום זוז"ג גם מודה במבריך ענף מאילן זקן בקרקע ונשרש דהפירות הגדלים על הענף מותרים משום זוז"ג וכן מודה נמי במרכיב ענף מילדה לזקנה דהפירות הגדלים על הענף מותרים משום זוז"ג ולפי מה שבררנו בסי' א' ענף ב' דבהברכה והרכבה כי האי לא שייך זוז"ג אלא ביטול איסור בהיתר מעתה יש לבאר מ"ט מייתינן להא מלתא לדינא דזוז"ג. גם כבר הבאתי בסו' א' ענף א' דדעת התוס' בנוטע אגוז של ערלה ונעשה אילן

דאין להתירו מטעמא דזוז"ג לפי דפעולת האגוז של איסור ופעולת היניקה של היתר הוה פעולות חלוקות וזוז"ג ע"י פעולות חלוקות לא אמרינן ומה"ט פירשו להא דתניא ומודה ר' יוסי שאם נטע והבריך והרכיב מותר דמיירי שנטע אגוז של ערלה ונעשה אילן זקן ואח"כ הבריך או הרכיב מאילן זה לאילן זקן אחר דכה"ג הוה זוז"ג ויש לעיין האיך יפרשו התוס' להאי הבריך דתני בהאי ברייתא הא לדעת התוס' דבנטע אגוז ונעשה אילן אין להתירו משום זוז"ג דלדבריהם ע"כ דגם גוף העץ של אותו האילן אסור דזה אינו דומה לילדה של ערלה דהפרי אסור והעץ מותר דהתם האיסור משום ערלה והפרי אסרה תורה אבל לא העץ אבל הכא דהאיסור הוא משום דהאילן נתהווה מדבר האסור בהנאה א"כ גוף העץ של האילן אסור בהנאה לעולם. מעתה אם נפרש להאי הבריך כמו כל הברכה שבש"ס דמיירי שהבריך הענף בקרקע יש לעיין הא כמו דבנטע אגוז של ערלה ונעשה אילן סוברים דלא הוה זוז"ג משום דפעולת האגוז של איסור ופעולת היניקה של היתר הוה פעולות חלוקות א"כ ה"נ הול"ל דכשהבריך העץ האסור בהנאה נמי פעולת העץ האסור ויניקת הקרקע של היתר הוה פעולות חלוקות ולא הוה זוז"ג. ולומר כיון דהשתא הוה שני פעמים זוז"ג ע"י פעולות חלוקות משו"ה מהני לא מסתבר גם בהרכבה של ענף מאילן זה לאילן זקן אחר שכתבו בתוס' דהוה זוז"ג יש לעיין כיון דגוף העץ של ענף אסור א"כ מ"ט נימא דפעולת הענף האסור ויניקת האילן של היתר הוה זוז"ג ע"י פעולה אחת מ"ש אגוז האסור ויניקת קרקע של היתר דהוה פעולות חלוקות ומ"ש עץ האסור ויניקת אילן של היתר דהוה פעולה אחת וצריך לדחוק הרבה בזה. ובלא"ה בעיקר

הדין שכתבו בתוס' דנוטע אגוז של ערלה לא הוה זוז"ג משום דהוה ע"י פעולות חלוקות הנה לקמן הבאתי דרוב ראשונים פליגי על זה וגם ביור"ד פסקינן כוותייהו והבאתי שם ראיות ברורות לדבריהם דבנוטע אגוז גרידא האילן מותר משום זוז"ג:

מעתה לדברינו דבנוטע אגוז גרידא יש להתיר משום זוז"ג א"כ ע"כ דהא דתניא ומודה ר' יוסי שאם נטע והבריך והרכיב מותר ע"כ מילי קתני כפי פירש"י והר"ן וכיון דלדברינו בהבריך והרכיב ליכא זוז"ג אלא ביטול איסור כפי שיטת התוס' א"כ יש לעיין מ"ט מייתינן זה הכא בגמרא להא מלתא דזוז"ג וזה יבואר בענף ב':

ענף ב

אמנם הי' אפשר לפרש בפשיטות דהא דאמרינן ע"ז (מח ע"א) וסבר ר' יוסי זוז"ג אסור והתניא ומודה ר"י שאם נטע והבריך והרכיב מותר דזה הוא כפי' רש"י דמילי מילי קתני כלומר דמודה ר"י בנוטע אגוז של ערלה דמותר משום זוז"ג ומודה בהברכה או בהרכבה דמותר משום ביטול דבטלה יניקת הילדה בזקנה כמו שבררנו בארוכה בסי' א' ענף ב' א"כ הא דמייתינן מהאי ברייתא דסבר ר"י זוז"ג מותר זה מייתינן מרישא דברייתא דמודה ר"י בנוטע אבל מסיפא דהבריך או הרכיב לא מייתינן דהתם משום ביטול הוא. ומצאתי דהריטב"א מפרש כן וגם זה עולה יפה לפי מה שבררנו בסי' א':

עוד ראיתי לכמה רבוותא דמפרשי להאי ברייתא בגוונא אחרינא דהרמב"ן והריטב"א והר"ן בע"ז (מח) כולם הביאו בשם הראב"ד שאינו מפרש להאי הבריך והרכיב דתני בהאי ברייתא כפי' רש"י ותוס' דמיירי שהבריך או הרכיב ענף. דהראב"ד כתב דהאי ברייתא קאי על משנתנו דערלה (פ"א מ"ט) דתנן התם ר' יוסי אומר נוטעין יחור של ערלה ואין נוטעין אגוז של ערלה מפני שהוא פרי ואין מרכיבין בכפניות של ערלה ועל משנה זו תני בהאי ברייתא דמודה ר' יוסי שאם נטע והבריך והרכיב מותר כלומר דמודה בנטע אגוז של ערלה או שהבריך או שהרכיב בכפניות של ערלה דמותר משום זוז"ג והוסיפו לבאר דכפניות הוא מתחלי דאמרינן פסחים (נב ע"ב) שנעשו שומר לפירא בשעת עיבודו וזה אסור לר' יוסי דסובר סמדר אסור מפני שהוא פרי אבל לרבנן דסברי דסמדר של ערלה מותר גם כפניות מותרים ולדידהו שרי להבריך או להרכיב כפניות לכתחילה וע"ז תני בהאי ברייתא דמודה ר' יוסי לחכמים דבדיעבד מותרים משום זוז"ג ונראה ברור דגם הרמב"ם מפרש כן דכתב (ה' מעשר פ"י הלכה כא) אין מרכיבין כפניות בדקלים וכו' עבר והרכיב מותר מבואר דהרמב"ם מפרש ג"כ להא דתני בהאי ברייתא והרכיב מותר דזה קאי על משנתנו דאין מרכיבין בכפניות:

והנה לפי פי' זה של כל הני רבוותא א"ש טובא הא דמייתינן ראי' מהא דתני ומודה ר' יוסי שאם נטע והבריך מותר מכלל דזוז"ג מותר דבכל הני תלתא מילי איכא זוז"ג מחד טעמא דבנוטע אגוז של ערלה האגוז הוה גורם דאיסורא ויניקת הקרקע גורם דהתירא והמבריך כפניות כלומר שהבריך ענף שיש בו כפניות בקרקע והכפניות בעצמם מוציאין יחורין כמש"כ הראב"ד והרמב"ן והריטב"א והר"ן שם הכפניות הוה גרמא דאיסורא ויניקת הקרקע גרמא דהתירא וכן במרכיב הכפניות באילן והוציא ענף הכפניות הוה גרמא דאיסורא ויניקת האילן גרמא דהתירא א"כ בכל הני מילי איכא זוז"ג מחד טעמא וזה א"ש גם לדברינו בסי' א':

אמנם תמה אנכי על עצמי על תרי מילי שכתבו כל הני רבוותא הראב"ד והרמב"ן והריטב"א והר"ן חדא מה שכתבו דכפניות זה הוא מתחלי דהוה שומר לפירי. וגם במה שכתבו דכפניות אינו אסור אלא לר' יוסי דסובר סמדר אסור אבל לרבנן דסמדר מותר ה"נ כפניות והדבר תמוה הרבה דכפניות ודאי דהוה הפרי עצמה דהיינו כשהן תמרים קטנים ומתחלי הוה שומר להכפניות גם ודאי דאפילו לרבנן דסברי סמדר מותר מ"מ הכפניות וכן המתחלי דהוה שומר לכפניות אסורים והני תרי מילי מבוארים בסוגיות מפורשות כמו שנאריך בזה הרבה בענף ג' להעמיד דברי הראשונים. ורואה אנכי כי הרמב"ם שהוא מפרש ג"כ ככל הני רבוותא נזהר בזה דאע"ג דהרמב"ם פוסק (בה' מעשר פ"ט הי"ג) כרבנן דסמדר מותר מ"מ מביא (בה' מעשר פ"י הכ"א) האי דינא דאין מרכיבין בכפניות משום דגם רבנן מודו בכפניות כמו שנברר בענף ג' גם לא ביאר הרמב"ם מה הן כפניות דודאי הן הפרי בעצמו והנה אע"ג דהני תרי מילי תמוה הרבה מ"מ ליכא מזה קושיא על עיקר הפירושא של הני רבוותא דמה שכתבו דכפניות הוה מתחלי ודאי דליכא נ"מ מזה לעיקר הפירוש דהא הפרי בעצמה והמתחלי שהן שומר לפרי להני תרתי חדא דינא איכא גם מש"כ דלרבנן דסברי סמדר מותר ה"נ כפניות מותרים הא כל הני רבוותא שכתבו הכי כונתם בזה דמשו"ה א"ש טפי הא דתני בהאי ברייתא ומודה ר' יוסי שאם נטע והבריך והרכיב מותר כלומר דלרבנן שרי להבריך או להרכיב כפניות לכתחילה אבל לר' יוסי דסובר דכפניות אסורים מודה שאם הבריך והרכיב מותר משום דלפי פירש"י קשה לישנא דמודה ר' יוסי דלמאן מודה וכבר כתב הריטב"א בע"ז שם דלרש"י הא דתני ומודה ר' יוסי לאו שהוא מודה לרבנן אלא דלגרמיה הוא מודה דאע"ג דאוסר לכתחילה מתיר בדיעבד כדאשכחן בהמגרש ובדוכתי טובא עכ"ל הריטב"א וכונת הריטב"א להא דאשכחן גיטין (פ"ג ע"ב) דתניא ומודה ר"א במגרש אשתו וכו' דהתם נמי אינו מודה לרבנן אלא לגרמי' והני רבוותא רצו לפרש לשיטתם דר' יוסי מודה

לרבנן משו"ה כתבו דלרבנן כפניות מותרים אבל אם נפרש גם לשיטתם דהא דתניא ומודה ר"י היינו דלגרמי' הוא מודה א"כ אפשר לפרש כפירושם גם אי נימא דלרבנן ג"כ כפניות אסורים כמו לר' יוסי:

אמנם מה דקשה לי על עיקר הפירוש של הני רבוותא מהא דאיתא ירושלמי סוף (פ"ג דערלה) על האי משנה דאין נוטעין אגוז של ערלה ואין מרכיבין בכפניות ואמרינן ע"ז בירושלמי שם א"ר יוחנן עבר ונטע מותר עבר והרכיב אסור. והנה פשוט דר' יוחנן קאי התם על משנה זו דאין נוטעין אגוז של ערלה ואין מרכיבין בכפניות של ערלה ולהני רבוותא שהבאתי הא כשהרכיב כפניות הוה זוז"ג בחד טעמא כמו בנוטע אגוז, א"כ מ"ט מתיר ר' יוחנן בעבר ונטע ואוסר בעבר והרכיב א"כ ע"כ דהאי אין מרכיבין בכפניות דתנן אין הכונה בזה כפי פירושם. והנה בענף ג' נאריך להעמיד דעת הראשונים גם בזה:

אמנם ראיתי בערוך אות נ' ערך נסן שפירש להא דתנן (ערלה פ"ג) דאין מרכיבין בכפניות בפירוש יפה ומקובל הרבה שכתב שם דכשהדקל הנקבה משלחת המכבדות שלה עם תמרים מביאין הכפניות הזכרים ומסבבין מהן ומזהמין אותן וכורכים לה אגד והתמרים מצליחות וכו' ומסתבר לי טובא דהערוך מפרש להא דתנן אין מרכיבין בכפניות דזה הוא נמי כן פסחים (נה פ"ב) דאנשי יריחו היו מרכיבין דקלים כל היום של ערב פסח דהא על הדקלים גדלים הכפניות א"כ להני תרתי חדא פירושא ובגמרא פסחים (נו ע"א) אמרינן היכי עבדי ואמרינן שם במסקנא רב אחא בריה דרבא אמר מנחי כופרא דיכרא לטקבתא וכופרא הא זה הוא כפניות כחבואר שם (נב ע"ב) איש מבואר צאבצד בגמרא דהאי הרכבה הוא שמניחין הכפניות הזכרים על הכפניות הנקבות ורש"י שם (נו ע"א) פי' בזה פי' אחר והנה לפי פי' הערוך א"ש טובא הא דאמרינן ירושלמי (סוף פ"א דערלה) א"ר יוחנן מבר ונטע מותר עבר והרכיב אסור דבנטע אגוז של ערלה איכא זוז"ג כמו דאמרינן בבבלי ע"ז (מח ע"ב) משו"ה מותר אבל בעבר והרכיב בכפניות ערלה אסור דהשבת שהכפניות הנקבות משביחין נעשה ע"י הכפניות הזכרים ע"י חד גורם דאיסורא משו"ה אסורים כמו המעמיד בשרף ערלה או במחמץ בשאור של איסור הנאה שנאסר לפי שהשבח נעשה ע"י חד גורם דאיסורא:

והנה לפי פי' הערוך בהאי דאין מרכיבין בכפניות תו א"א כלל לפרש דהא דא"ר יוסי שאם הבריך והרכיב מותר קאי על הרכבת כפניות דהכא ליכא זוז"ג:

גם לא הבינותי כיון דהראב"ד והרמב"ן והריטב"א והר"ן סוברים דטבע הדברים דכשמבריכין ענף עם כפניות הכפניות מוציאין יתורין וכן כשמרכיבין הכפניות באילן הכפניות מוציאין ענפים ואע"ג דלא מצינו שנוטעין כפניות א"כ הא הי' אפשר לומר

ג"כ כה"ג על אגוזים דמצינו בהדיא שהיו נוטעין אגוזים דכשמבריכין ענף עם אגוזים או כשמרכיבין אגוז באילן דהאגוז מוציא יחורין וא"כ ל"ל למימר דהאי דתני ומודה ר' יוסי שאם נטע והבריך והרכיב מותר דהאי הברכה והרכבה קאי על הא דתנן

אין מרכיבין בכפניות דלא מייתינן לה הכא בגמרא ועוד דאי זה קאי על משנתנו לא הוה ליה למיתני בהאי ברייתא הבריך דהא הברכה לא אידכר כלל במשנתנו אלא דהו"ל למיתני שאם נטע והרכיב דהרכבה תנן הברכה לא תנן ושפיר טפי לומר דהאי קאי על הא דמייתינן בגמרא דאין נוטעין אגוז של ערלה דמודה ר' יוסי שאם נטע אגוז של ערלה או שהבריך ענף עם אגוזים או שהרכיב אגוז באילן דמותר משום דבכל הני איכא זוז"ג מחד טעמא דאגוז של איסור ויניקה של היתר הוה זוז"ג והא דתנן ומודה ר' יוסי לאו דמודה לרבנן אלא דלגרמי' מודה כפירש"י זה פשוט יותר ומסתבר טובא וכ"ת א"כ ל"ל למיתני כל הי תלתא נטע והבריך והרכיב כיון דבכולהו חד טעמא זה ליתא דאורחא דמלתא למתני כל הני תלתא בהדדי כמו דמצינו סוטה (מג ע"א

) "פ זה אפשר לפרש להאי הרכבה דתנן בערלה גבי ות כפי' הערוך דהירושלמי שהבאתי א"ש לפירושו מ"מ בררנו דגם לפי מש"כ בסי' א' רבהברכה והרכבה של ילדה בזקנה ליכא זוז"ג מ"מ א"ש להא דמייתינן ראיה דר' יוסי סובר זוז"ג מותר מהא דמודה ר"י שאם נטע והבריך והרכיב מותר דזה א"ש לכל הני תלתא פירושי שהבאתי:

ענף ג

מעתה נבאר מה שהעירותי בענף ב' מה דתמיה לו על הני תרי מילי שכתבו הראב"ד והרמב"ן והריטב"א והר"ן בע"ז שם חדא שכתבו דכפניות הוא מתחלי שנעשה שומר לפירא בשעת עיבודו וקשה טובא דודאי כפניות הוא הפרי דהיינו תמרים קטנים שלא נתבשלו דהא בעירובין (כח ע"א) פרכינן ובכפניות אין מערבין והתניא קור ניקח בכסף מעשר ואין מטמא טומאת אוכלין כפניות ניקח בכסף מעשר ומטמא טומאת אוכלין ר' יהודה אומר קור הרי הוא כעץ לכל דבר אלא שניקח בכסף מעשר כפניות הרי הן כפרי לכל דבר אלא שפטורות מן המעשר. התם בדניסחיני כלומר תמרים שאינם מתבשלים לעולם אי הכי בהא לימא ר' יהודה פטורות מן המעשר. הרי מבואר דהכפניות הוא הפרי עצמה כדאמר ר' יהודה הרי הן כפרי לכל דבר ועוד דפרכינן על ר' יהודה אי בדניסחיני אמאי פטורות ממעשר א"כ מוכח שהוא הפרי דהא שומר לפירא פטור ממעשר אע"פ שנאכל כדמוכח ברכות (לו ע"ב) דפרכינן על האי דאמרינן שם דכמו דקפריסין פטורין ממעשר לר' עקיבא ה"נ אינן אסורין משום ערלה ופרכינן והא הוה שומר לפירא ושומר לפירא אסור בערלה כלומר דאע"פ שר' עקיבא פוטר ממעשר מ"מ הול"ל שחייב בערלה

משום שומר אלמא דשומר לפירא פטור ממעשר. הרי מוכח דכפניות הן הפרי בעצמה ועוד מדאמרינן בב"ת (קח) בכורות (יח ע"א) אדאכלת כפניות בבבל מוכח שזה הוא הפרי הנאכל וכן פירש"י בכל דוכתי. מעתה יש לעיין על כל הני רבוותא:

ומסתבר לי טובא דמה שכתבו כל הני רבוותא דכפניות הוא מתחלי דהוה שומר לפירא כוונתם דהא דתנן ערלה (פ"א מ"ט) אין מרכיבין בכפניות היינו דכשמרכיבין הכפניות מרכיבים אותם עם השומר שלהם דהיינו המתחלי ומהמתחלי שהוא השומר נעשה הענף ולא מהפרי וכתבו כן בכונה עמוקה כי עפ"ז יתישב קושיא עצומה מה שקשה על שיטתם מהא דאמרינן ירושלמי ערלה (סוף פ"א) על משנה זו דאין נוטעין אגוז של ערלה ואין מרכיבין בכפניות א"ר יוחנן עבר ונטע מותר עבר והרכיב אסור ולהני רבוותא כיון דבהני תרתי איכא חד טעמא דזוז"ג מ"ש זה מזה. אמנם לפי מה שכתבו דבהרכבת כפניות הענף נעשה מהמתחלי. אפשר לישב קושיא זו דהא הרמב"ן והריטב"א והר"ן בע"ז שם כתבו דגם לרבנן דזוז"ג אסור מ"מ עבר ונטע שרי דהאגוז כלה עד שלא תצמח וכן אמרינן בירושלמי עכ"ל ובסי' הבא נאריך בזה מ"מ תו א"ל דה"ט דהאגוז כלה עד שלא תצמח שייך רק בנטע אגוז של ערלה אבל במרכיב בכפניות כיון דהמתחלי שהוא השומר לכפניות מוציא ענפים א"ל דהמתחלי אינו כלה עד שלא תצמח משו"ה א"ש הא דאמרינן ירושלמי דעבר ונטע מותר עבר והרכיב אסור דבנטע אגוז איכא ה"ט דהאגוז כלה עד שלא תצמח. אבל בהרכבת כפניות אע"ג דהאוכל של כפניות כלה מ"מ המתחלי שהן מוציאין הענפים אינן כלים משו"ה אסור ונימא דר"י בירושלמי ס"ל דזוז"ג אסור ובבבלי שפיר מייתינן ראי' מדמתיר ר' יוסי בהבריך והרכיב מוכח דזוז"ג מותר כן מסתבר לי ליישב להני רבוותא אמנם בריטב"א מבואר הרבה דהכפניות גופי' הוה שומר:

גם במה שתמהתי על מש"כ כל הני רבוותא דהמתחלי דהוה שומר לפירא בשעת עיבודו אסור לר' יוסי דסובר סמדר אסור שהוא פרי ולרבנן דסמדר מותר גם מתחלי מותר וזה תמוה הרבה הא בפסחים (נב ע"א) ברכות (לו ע"א) אמרינן בהדיא דהא דאמר רב נחמן הני מתחלי דערלה אסורין הוא אפילו לרבנן דסמדר מותר דרבנן לא פליגי אלא בסמדר גרידא אבל בשאר אילנות לא פליגי כלל. הן אמת דבירושלמי ערלה סוף (פ"א אמרינן מאן תנא אין מרכיבין בכפניות ר' יוסי מא דהירושלמי סובר דרבנן פליגי בכל אילנות ומסתבר לי דהבבלי והירושלמי לשיטתייהו אזלי דבבבלי בברכות ובפסחים שם מייתינן ראי' דבשאר אילנות לא פליגי מהא דתנן שביעית (פ"ד) מאימתי אין קוצצין את האילנות וכו' וב"ה אומרים הגפנים משיגרעו וכל האילנות משיוציאו ואמרינן שם דגירוע הוא

בוסר אבל סמדר מותר כרבנן דלא הוה פרי מ"מ תנן בהאי משנה דשאר כל האילנות משיוציאו אלמא דבשאר אילנות לא פליגי אבל בירושלמי שביעית (פ"ד) אמרינן על האי משנה דתנן הגפנים משיגרעו דגירוע דגפנים הוא משיזחילו א"כ א"ל דזה הוא קודם בוסר וליכא ראי' דמשנתנו אתיא כרבנן מ"מ כיון דבבבלי מבואר בהדיא דבכפניות לא פליגי רבנן א"כ תמיה מלתא על כל הני רבוותא. וכבר הבאתי בענף ב' דהרמב"ם פוסק בזה כהבבלי. והדבר המתמיה ביותר דמלבד דאין להעלות על המחשבה דלכל הני רבוותא הראב"ד והרמב"ן והריטב"א והר"ן הי' נעלם ברגע זו כל הני סוגיות. הא כולם כתבו בהדיא דכפניות הוא מתחלי המבואר פסחים (נב ע"ב) דהוה שומר לפירא בשעת עיבודו וזה אסור לר' יוסי דסובר סמדר אסור ולרבנן מותר. וזה תימה הא בפסחים שם גופי' מבואר בהדיא דלרבנן ג"כ אסור:

ומה דמסתבר לי בזה דכה"ג ממש מצינו עירובין (מא ע"א) דמייתינן שם הא דאר"מ אע"פ שאמר ר' גמליאל אין מפסיקין מודה הי' שאין משלימין והקשו שם בתוספות הא מהאי לישנא מוכח דלרבנן מפסקינן ובגמרא מבואר דרבנן סברי משלימין ותי' דמוכח מהכא דבהאי פלוגתא איכא תרי גווני רבנן ולא מסתבר להו לומר דהאי ומודה ר"ג היינו דלגרמי' הוא מודה ומה"ט סברי כל הני רבוותא ג"כ הכא דתני מודה ר' יוסי שאם נטע והבריך והרכיב מותר מכלל דלרבנן שרי לכתחילה וגבי נטיעה מאגוז של ערלה הא א"א לומר דלרבנן שרי לכתחילה משו"ה כתבו דעל הברכה והרכבה של כפניות דלרבנן דס"ל סמדר מותר שרי הכא לכתחילה דהא מצינו בירושלמי שהבאתי מבואר בהדיא דלרבנן דסמדר מותר מרכיבין בכפניות. ואע"ג דבברכות (לו ע"א) פסחים (נב ע"א) מייתינן ראי' ממשנה דבשאר אילנות לא פליגי רבנן אלא בסמדר גרידא ע"כ דגם הבבלי סובר דתרי רבנן איכא הכא. חדא רבנן דלא פליגי אלא בסמדר היינו המשנה דשביעית (פ"ד) וחדא רבנן דפליגי גם בשאר אילנות וכ"ת א"כ מאי הא דקא מהווינן טובא בפסחים (נב ע"א) על ר' אילא דקץ כפנייתא כמאן ס"ל הול"ל דסובר כהני רבנן דפליגי בין בסמדר בין בשארי אילנות. אפשר לומר דכיון דבפסחים שם מייתינן ממשנה דשביעית (פ"ד) דב"ה ס"ל דסמדר אינו פרי ובשאר אילנות לא פליגי ודאי דהכי הלכתא ואע"ג דכ"ז אינו פשוט דודאי מסתבר טובא לומר דגם אם נודה לפי' הראב"ד דהאי הבריך והרכיב דמודה ר"י קאי על כפניות ג"כ הי' מסתבר טובא לומר דהאי ומודה ר' יוסי היינו דלגרמי' מודה כמו דאשכחן גיטין (פג ע"ב) ולא להוציא מזה דאיכא תרי גווני רבנן וכבר כתבנו בענף ב' דכן הוא כונת הרמב"ם ובאמת גם בההיא דעירובין (מא ע"א) דמודה ר"ג שאין משלימין נמי מסתבר טובא לומר דהאי ומודה לגרמי' הוא מודה ולא להוציא מזה דאיכא תרי

גוונו רבנן כמש"כ בתוס' אמנם לא מצאתי דרך אחרת ליישב דברי רבותינו. והנה הר"ש ערלה (פ"א מ"ט) במשנתנו דאין מרכיבין בכפניות הביא הא דאמרינן ע"ז בירושלמי דאתיא כר' יוסי דסמדר אסור וכן פי' הרע"ב בפשיטות ובגליון המשניות להגרע"א העיר ע"ז דבבבלי פסחים (נב ע"ב) לא אמרינן כן ולא הזכיר הגרע"א להאי דתני' ע"ז (מח ע"ב) ומודה ר"י שאם נטע והבריך והרכיב ומה שכתבו על זה הראב"ד והרמב"ן והריטב"א והר"ן שהבאתי:

הנה בררנו דגם לדברינו בסי' א' דבהברכת ענף בקרקע או בהרכבה מילדה לזקנה ליכא זוז"ג מ"מ א"ש טובא הא דמייתינן בע"ז (מט) ראי' דר"י סובר זוז"ג מותר מהא דתניא ומודה ר"י שאם נטע והבריך והרכיב מותר דלהריטב"א שהבאתי בענף ב' לא מייתינן רק מנטע גרידא וגם להראב"ד והרמב"ן ועוד שאר רבוותא האי הברכה והרכבה דתני ר' יוסי לא מיירי בילדה בזקנה אלא בכפניות כבר כתבנו שם מה דקשה לי טובא על דבריהם. גם כתבנו שם מה דמסתבר לי דזה קאי על הא דתנן ערלה (פ"א) אין נוטעין אגוז של ערלה וע"ז תני ר' יוסי דכשנטע או הבריך ענף של אגוזים או הרכיב אגוז באילן מותר ולא מיירי כלל בילדה בזקנה ולדברינו א"ש סוגיות הבבלי והירושלמי אבל בהברכת ענף בקרקע או בהרכבה מילדה לזקנה לא שייך כלל זוו"ג אלא ביטול כמו שבררנו בארוכה בסימן א' עי"ש:

סימן ד

עוד בזה לבאר אי בנוטע אגוז של ערלה אפשר להתיר גם אי נימא זוז"ג אסור:

ענף א

תשובה. הנה בסי' הקדום הבאתי מה שכתבו הראב"ד והרמב"ן ועוד כמה רבוותא דגם אי זוז"ג אסור אפשר להתיר בנוטע אגוז של ערלה משום שהאגוז כלה עד שלא תצמח וכן אמרינן בירושלמי עכ"ל ולפנינו בירושלמי (בספ"ק דערלה) ליכא הא מלתא אמנם בהרמב"ן ע"ז (מט) מבואר דגירסתם היה בירושלמי דערלה שם אמר ר' יוחנן עבר ונטע מותר דהאגוז כלה עד שלא תצמח. והנה גם לפי גירסא זו מסתבר טובא לומר שהוא סובר דזוז"ג מותר כמו שנבאר בארוכה בענף ג' אמנם כל הני רבוותא מוכרחים לומר כן דלדידהו שכתבו דהא דתניא ומודה ר"י שאם נטע והרכיב מותר דזה קאי על משנתנו (דפ"ק דערלה) דתנן התם ר"י אומר אין נוטעין אגוז של ערלה ואין מרכיבין בכפניות וע"ז תניא דמודה ר"י שאם נטע והרכיב מותר גם מפרשים דבהרכבת כפניות איכא זוז"ג וקשה טובא לדבריהם הא דאמר ר' יוחנן בירושלמי על משנה זו עבר ונטע מותר עבר

והרכיב אסור הא לדידהו בהני תרתי איכא חד טעמא דזוז"ג אבל לפי מה שכתבו דבנוטע אגוז יש להתיר אפילו זוז"ג אסור משום ה"ט דהאגוז כלה א"ש דאפשר לומר דה"ט שייך רק בנוטע אגוז ולא בהרכבת כפניות כמו שכתבתי בסי' הקדום ענף ג' אך מ"מ צריך לבאר מה סברא איכא בזה הא אפילו האגוז כלה מ"מ הא הוא גרם לאילן שיבוא א"כ הוי גורם דאיסור א"כ מ"ט מותר אפילו נימא זוז"ג אסור:

ואפשר לומר בזה תרי טעמי חדא מהא דתניא תמורה (לד) כל הנשרפין עפרן מותר והנה ערלה מהנשרפין הוא כדתנן שם א"כ עפרו מותר ובמקור חיים סי' תמ"ג נסתפק אי דווקא כשנשרפו עפרן מותר אבל כשנרקבו עפרן אסור או אפילו כשנרקבו נמי עפרן מותר גם בסמ"ג ביו"ד סי' ס' בש"ך סק"ה חקר בזה ומדברי התוס' תמורה (לד) ד"ה הנשרפין שכתבו שם דטעמא דהא מלתא הוא משום דכשנשרפו נעשה מצותן משו"ה עפרן מותר נראה דדוקא כשנשרפו אבל כשנרקבו אפרן אסור כיון דלא נעשה מצותן והנה אי נימא דהנשרפין אפילו כשנרקבו נמי עפרן מותר ודאי דהול"ל בנוטע אגוז של ערלה דהאילן מותר דכיון דהאגוז כלה עד שלא תצמח ובשעה שכלה פקע איסורו כיון דעפרן מותר וכשצמח האילן הא מהתירא צמח דהא כה"ג ממש אמרינן תמורה (לא ע"א) דאפרוח מביצה טרפה מותרת מה"ט דאימת קא גביל לכי מסריחי וכי מסריחי עפרא בעלמא הוא ומהתירא קגביל א"כ א"ל דזה הוא כונת הירושלמי דאמרינן ה"ט דהאגוז כלה עד שלא תצמח ולפי זה כיון דמצינו בירושלמי שם בתר הכי דפליגי שם אמוראי בנוטע אגוז דגרסינן בירושלמי שם בתר הכי אגוז של ערלה שנטעו איתפלגין חזקיה וכהנא כהנא אמר מותרת חזקיה אמר אסור ולמ"ד אסור לדידי' ודאי דערלה שנרקב עפרו אסור דאי לא"ה הול"ל דמותר כמו שכתבתי ואי נימא דמאן דמתיר הוא מה"ט דס"ל דכשנרקב עפרו מותר א"כ יהי' בהאי ספיקא של המקור חיים פלוגתא דאמוראי בירושלמי. ודעת הבבלי בזה יבואר לפנינו לכל הפירושים:

עוד הי' אפשר לומר דלכו"ע ערלה שנרקב עפרו אסור אלא דמאן דאמר בירושלמי ה"ט משום דהאגוז כלה עד שלא תצמח סובר דהאילן אינו מתהוה מהעפר של האגוז דהאגוז כלה אלא שנתהוה מכח הצומח משו"ה סובר דזה לא הוי אפילו גורם דאיסורא וכמו דאמרינן כה"ג בבבלי חולין (סט ע"א) כל בהמה לאו מכח חלב ודם קאתי אלא כל מכח לאו כלום הוא כלומר דכל מכח לא מיקרי אפילו גורם דאיסורא וכוונת הגמרא התם כיון דהשכבת זרע של בהמה אינו מתהוה מהחלב והדם רק שנתהוה מכח של הבהמה כולה וכל מכח לא הוה אפילו גורם א"כ א"ל הכא האי סברא ואע"ג דהכא לא דמי להתם דהתם כיון דכל הבהמה מותרת שייך טפי לומר כן מ"מ סובר האי מ"ד בירושלמי דהכא

נמי אמרינן האי סברא כל מכח לאו כלום הוא וא"כ הני תרי אמוראי דפליגי בירושלמי שהבאתי אינהו פליגי בזה אי זה מקרי גורם דאיסורא או לא ותרוייהו ס"ל זוז"ג אסור כ"ז צריכים אנו לומר להני רבוותא שהבאתי:

והנה פשוט דגם דעת התוס' כדעת הני רבוותא שהבאתי דבע"ז (מט ע"א) תוס' ד"ה שאם נטע כתבו דבנוטע ואח"כ הבריך והרכיב מתיר ר' יוסי אבל בנוטע גרידא אינו מתיר כיון דהוה זוז"ג ע"י פעולות חלוקות כמו שהבאתי דבריהם בסי' הקדום ומ"מ כתבו שם בתר הכי תוס' ד"ה ומודה ר"י דהא דתני ומודה ר' יוסי היינו דלרבנן אפילו בנוטע גרידא מותר ה דבאמת מ"ט דרבנן. ובמהר"ם לובלין כתב דסברי דלא אסרה תורה אלא הפרי. וזה אינו מספיק כיון דהפרי אסור הא פרי זה גרם לאילן שיבוא ורבנן הא ס"ל בכל התורה זוז"ג אסור אלא ודאי דהתוס' סוברים כהני רבוותא שכתבו דלה"ט שבירושלמי דהאגוז כלה עד שלא תצמח מותר אפילו למ"ד זוז"ג אסור כמו שבררנו לעיל דאיכא בזה תרי טעמי לומר דהאגוז לא הוה גורם וכיון דאיכא פלוגתא דאמוראי בירושלמי כמו שהבאתי משו"ה סוברים דבבבלי פליגי תנאי בזה. דלרבנן אע"ג דסברי זוז"ג אסור מ"מ בנוטע גרידא מותר משום שהאגוז כלה ור' יוסי סובר דהאגוז הוה גורם דאיסורא ומשו"ה אסור ואע"ג דהוה זוז"ג מ"מ זוז"ג ע"י פעולות חלוקות לא מהני אלא דמודה שאם נטע ואח"כ הרכיב מותר זה הוא ברור בכונת התוספות:

ומה"ט א"ש טובא מה דקשה על התוס' שכתבו דלר"י בנוטע אסור דזוז"ג ע"י פעולות חלוקות לא מהני וקשה הא בהדיא אמרינן בירושלמי ערלה (סוף פ"א) אמר ר' יוחנן עבר ונטע מותר אבל לדברינו א"ש דלהתוס' ר' יוחנן סובר כרבנן דמתירין בנוטע מה"ט דהאגוז כלה מ"מ קשה קצת הא ר' יוחנן קאי על משנתנו דערלה דתנן התם ר' יוסי אומר אין נוטעין אגוז של ערלה וע"ז אמר דאם עבר ונטע מותר משמע דגם לר' יוסי מותר ולדעת התוס' הא ר' יוסי אוסר בנוטע גרידא וביחוד קשה על מש"כ בתוס' ע"ז (מח ע"א) ד"ה אין נוטעין דהא דאמר ר' יוסי אין נוטעין אגוז כונתו בהאי לישנא דאפילו עבר ונטע אסור וקשה הא חזינן דבירושלמי אמרינן על לישנא דר' יוסי גופי' דאם עבר ונטע מותר מכלל דר' יוסי לכתחילה אמר:

ענף ב

והנה לפי מה שבררנו דאי נימא דבנוטע אגוז של ערלה האגוז הוה גורם דאיסורא א"כ ע"כ מוכח דהנשרפין שנרקבו עפרן אסור. אלא שכתבנו דא"ל דאיכא בזה פלוגתא בירושלמי. מעתה צריך לבאר דעת הבבלי בזה לכל הפירושים והנה לפי פירש"י בע"ז (מט ע"א) שכתב בהא דתניא ומודה ר' יוסי שאם נטע והבריך והרכיב מותר דמילי מילי

קתני דבנוטע או בהברכה או בהרכבה איכא זוז"ג ור' יוסי סובר זוז"ג שרי ולרבנן דסברי זוז"ג אסור כל חדא וחדא מהני תלתא אסור וכן להריטב"א שכתב דבנוטע גרידא איכא זוז"ג דלר' יוסי מותר ולרבנן אסור ולדידהו האגוז הוה גורם דאיסורא לד"ה א"כ ערלה שנרקב לד"ה עפרו אסור:

אמנם לשיטת הרמב"ן והר"ן שכתבו בהדיא בע"ז שם דר' יוסי מתיר בנוטע אגוז משום דסובר זוז"ג מותר ורבנן מתירין משום טעמא דהאגוז כלה עד שלא תצמח לדידהו יש להסתפק אי טעמא דרבנן משום דכלה האגוז ונעשה עפר פקע איסורו דעפרו מותר אי משום הטעם השני שכתבנו בענף הקדום ומסתבר טובא דלהלכה גם להני רבוותא אגוז של ערלה שנרקב עפרו אסור חדא כיון שכתבו דלר' יוסי האגוז הוה גורם דאיסורא אלא דמתיר משום זוז"ג א"כ לדידי' ודאי דעפרו אסור כמש"כ א"כ א"ל דכמו דהלכה כר' יוסי בהא מלתא דזוז"ג מותר כדאמרינן בע"ז שם הכי נמי הלכה כוותיה בהא דעפרו אסור ועוד הא א"ל דגם לרבנן עפרו אסור אלא דמ"מ האגוז לא הוה גורם דאיסורא מהטעם השני שכתבנו בענף הקדום וגם לפי מה שכתבנו בסי' הקדום מה דמסתבר לי לומר דהא דתני ר' יוסי שאם נטע והבריך והרכיב מותר דמיירי כשנטע אגוז או שהבריך ענף עם אגוזים בקרקע או שהרכיב אגוז באילן ובכל הני הוה זוז"ג מחד טעמא דלר"י שרי דסובר זוז"ג מותר ולרבנן אסור והא דתניא ומודה ר"י היינו דלגרמי' מודה כמו שהוא לפי פירש"י ולד"ה האגוז הוה גורם דאיסורא א"כ מוכח דהנשרפין שנרקבו עפרן אסור לד"ה וכש"כ לפי מה שנבאר בענף הבא דלרוב ראשוני' גם בירושלמי ליכא בזה שום פלוגתא דלד"ה האגוז הוה גורם דאיסורא ומאן דמתיר בנוטע אגוז סובר זוז"ג מותר. והא דאמר ה"ט דהאגוז כלה יבואר שם בבירור א"כ בין להבבלי בין להירושלמי לד"ה הנשרפין שנרקבו עפרן אסור:

ענף ג

והנה מש"כ בענפים הקודמים דהני אמוראי בירושלמי (סוף פ"ק דערלה) דסברי בנוטע אגוז של ערלה דמותר דזה הוא לאו משום דסברי זוז"ג מותר אלא משום דסברי דהאגוז לא הוה גורם דאיסורא לפי שכלה עד שלא תצמח כל זה כתבנו לדעת הראב"ד והרמב"ן והר"ן שכתבו דבהא דתנן ערלה (פ"א) אין נוטעין אגוז של ערלה ואין מרכיבין בכפניות דבהרכבת כפניות איכא זוז"ג כמו בנוטע אגוז א"כ לדבריהם הא דאמר ר"י בירושלמי על משנה זו עבר ונטע מותר עבר והרכיב אסור ע"כ הא דמתיר בעבר ונטע לאו משום זוז"ג כיון דאוסר בעבר והרכיב דאיכא ביה נמי זוז"ג אלא דמתיר מה"ט דהאגוז כלה

וממילא איכא קושיא מהירושלמי לשיטת רש"י דסובר דלמ"ד זוז"ג אסור עבר ונטע אגוז ג"כ אסור:

אמנם לפי פי' הערוך ערך נסן שמפרש להאי הברכה דכפניות בגוונא אחרינא כמו שהבאתי בסי' הקדום ענף ב' לדבריו א"ש טובא הירושלמי דעבר ונטע מותר משום זוז"ג אבל עבר והרכיב בכפניות אסור דלדבריו ליכא זוז"ג בהרכבת כפניות ולא מיבעי לגרסתנו בירושלמי דליכא כלל הא מלתא דהאגוז כלה אלא גם לפי גירסת הרמב"ן והר"ן בע"ז (מט ע"א) שהביא הירושלמי א"ר יוחנן עבר ונטע מותר שהאגוז כלה עד שלא תצמח עבר והרכיב אסור. גם לגירסא זו נמי מסתבר טובא דהא דמתיר בעבר ונטע זה הוא משום דסובר זוז"ג מותר וכ"ת א"כ ל"ל ה"ט דהאגוז כלה כונת הירושלמי בזה דאם האגוז לא הי' כלה לא הוה מהני זוז"ג וכמו דאמרינן בהדיא ירושלמי כלאים (פ"ה ה"ז) בזרע באיסור והעביר הסכך הקשין אסורין והדגן מותר ר' זירא בעי וכו' הקשין אסורין והדגן מותר גדל מתוך איסורו ואת אמרת הדגן מותר [כלומר דכשעקר הכלאים בשעה שהתבואה היתה קש ואח"כ נתגדל הדגן בתוך הקש בהיתר ורצה להתיר כיון דהדגן נתגדל בהיתר וע"ז תמה ר"ז גדל מתוך איסורו ואת אמרת הדגן מותר דכיון דהדגן נתגדל בתוך הקש של איסור ודאי אסורין] א"כ ה"נ גבי אגוז של ערלה דאם האגוז לא הי' כלה אלא דקליפת האגוז היתה מתגדלת הרבה האילן וגם הפירות שנתגדלו בו אח"כ היו **אסורין** דכל שמתגדל וניתוסף באיסור גם הפירות שמתגדל בתוך האיסור אסור אל כיון דהאגוז כלה משו"ה לא הוה אלא גורם דאיסורא ואפשר להתיר מטעמא דזוז"ג אבל גדל בתוך האיסור אין להתיר משום זוז"ג ולקמן יבואר דגם בבבלי ס"ל לכמה אמוראי הכי ור' יוחנן גופי' בבבלי ג"כ ס"ל הכי א"כ גם לה"ט דהאגוז כלה מ"מ אין להתיר אלא מטעמא דזוז"ג ולמ"ד זוז"ג אסור אסור דהאגוז מיקרי גורם דאיסורא לד"ה:

והנה בנועם ירושלמי (סוף פ"א דערלה) מפרש להא דאמר ר"י עבר ונטע מותר עבר והרכיב אסור דהאי אין מרכיבין בכפניות דתנן התם זה הוא שאין מרכיבין ענף שיש בו כפניות של ערלה בתוך אילן זקן בכדי שיתוספו הכפניות ומשו"ה אמר ר"י עבר ונטע מותר משום זוז"ג אבל עבר והרכיב אסור דר"י לטעמי' דס"ל נדרים (נז) דילדה שסיבכה בזקנה ובה פירות אפילו הוסיף מאתים אסור אלא שהקשה שם דלהירושלמי לא מהני זוז"ג באיסורי הנאה כדמוכח מהא דאיתא ירושלמי (ערלה פ"ב) ר' הילא בשם ר"ל ירדו בחמצן של עכו"ם כר"א והנה כבר בררתי בספרי שו"ת מנחת ברוך (סי' סד) במה שיש בו די דהדבר ברור מאד דגם להירושלמי זוז"ג מותר באיסורי הנאה והא מלתא דר' הילא שאמר ירדו בחמצן של עכו"ם כר"א זה הוא מלתא אחריתא. עי"ש שבררנו

דבר זה בבירור. אמנם בלא"ה א"א כלל לפרש כן דפשוט דהא דאר"י בנדרים שם בילדה שסיבכה ובה פירות אפילו הוסיף מאתים אסור עיקר הרבותא דאע"ג שניתוסף מאתים פעמים כשיעור האיסור דס"ל לכמה אמוראי דכל מה שניתוסף באיסור ע"י יניקת היתר מותר משום זוז"ג ומה שניתוסף מבטל עיקר האיסור ור"י ס"ל דכל מה שניתוסף באיסור ע"י יניקת היתר אין להתירו משום זוז"ג וכהירושלמי כלאים (פ"ה ה"ז) שהבאתי אבל כשלא ניתוסף מאתים הדבר פשוט יותר מביעתא בכוחלא דאסור ובמשנתנו שם לא תנן שהוסיף מאתים גם ר' יוחנן שם לא הזכיר שניתוסף מאתים א"כ מאי קמ"ל משנתנו ור' יוחנן היתכן לומר דקמ"ל דערלה שלא נתבטלה אסורה. ועוד למה תנן כפניות הא דבר זה איתא בכל הפירות א"כ היל"ל אין מרכיבין פירות וכדאמר"י ילדה שסיבכה ובה פירות. וכבר הבאתי בסי' הקדום ענף ב' מה שפירשו הראשונים להההיא דאין מרכיבין בכפניות והר"ש במשנתנו דערלה פי' בגוונא אחרינא אך לפירושו קשה הירושלמי דעבר והרכיב אסור ופי' הערוך שהבאתי מחוור טובא כמש"כ:

הנה בררנו דלרוב ראשונים בין להבבלי בין להירושלמי בנוטע אגוז של ערלה לד"ה האגוז הוה גורם דאיסורא וא"כ מוכח דלד"ה כל הנשרפין שנרקבו

עפרן אסור כמש"כ בענף א' והאחרונים נסתפקו בזה כמו שהבאתי:

סימן ה

לבאר אי זוז"ג ע"י פעולות חלוקות נמי מהני:

ענף א

תשובה. תנן התם ע"ז (מח ע"ב) זורעין תחתי' ירקות בימות הגשמים אבל לא בימות החמה וכו' ר' יוסי אומר אף לא ירקות בימות הגשמים מפני שהנבי' נושרות עליהן והוה להן לזבל ובגמרא פרכינן למימרא דר' יוסי סבר זוז"ג אסור ורבנן אמרי זוז"ג מותר הא איפכא שמעינן להו דתנן ר' יוסי אומר שוחק וזורה לרוח או מטיל לים אמרו לו אף היא נעשית זבל ונאמר לא ידבק בידך מאומה מן החרם עכ"ל הגמרא ובתוס' שם וכמה רבוותא תמהו לפי מה דקס"ד בגמרא דרבנן דמשנתנו סברי זוז"ג מותר ומה"ט מתירין לזרוע תחתי' ירקות בימות הגשמים ולא חשו להא דהנבי' נושרות עליהן והוה להן לזבל כיון דמ"מ יהי' זוז"ג א"כ מ"ט אסרי רבנן לזרוע תחתי' ירקות בימות החמה משום דצל האילן מהני לירקות הא בצל האילן נמי איכא זוז"ג דהיינו צל האילן וקרקע של היתר. ובתוס' וריטב"א תירצו דזבל וקרקע הוה זוז"ג מפעולה אחת משו"ה מהני אבל צל האילן

ויניקת הקרקע דהוה זוז"ג ע"י פעולות חלוקות לא מהני והרמב"ן והר"ן תירצו דצל האילן וקרקע כיון דהאי לחודא קאי והאי לחודא קאי זוז"ג כה"ג לא מהני:

והנה כמה רבוותא פליגי אי למסקנת הגמרא דשם מחלקינן ג"כ בין זוז"ג מפעולה אחת לזוז"ג ע"י פעולות חלוקות או כפי סברת הרמב"ן דכל היכי דהאי לחודא קאי והאי לחודא קאי לא מהני דבגמרא שם במסקנא אמרינן דרבנן ס"ל זוז"ג אסור ור' יוסי לדבריהם דרבנן קאמר לדידכו דסבירא לכו זוז"ג אסור אודו לי מיהת אף לא ירקות בימות הגשמים ופירש"י והריטב"א דהא דאמרינן בגמרא לדידכו דסבירא לכו זוז"ג אסור היינו מה דסברי רבנן בהאי משנה דאין זורעין תחתי' ירקות בימות החמה דבמסקנא סובר הגמרא דצל האילן וקרקע נמי הוה זוז"ג והרמב"ם (ה' עכו"ם פ"ז הי"ד) פסק ג"כ דצל האילן וקרקע הוה זוז"ג אבל הרמב"ן שהביא הר"ן שם כתב דהא דאמרינן במסקנא לדידכו דסבירא לכו זוז"ג אסור כונת הגמרא להאי משנה דתנן דאמרי רבנן לר' יוסי אף היא נעשית זבל ורחמנא אמר לא ידבק בידך מאומה וכו' דמייתינן לה בגמרא לעיל לראי' דרבנן סברי זוז"ג אסור אבל צל האילן וקרקע לא הוה זוז"ג גם למסקנת הגמרא דהא לא מצינו בגמרא דלהדרו בהו מהאי סברא דהוו סברי מעיקרא דזה לא הוה זוז"ג. ובטור ביור"ד (סי' קמב) הביא שני הדעות והב"י ביור"ד שם הכריע כרש"י והרמב"ם והריטב"א דצל האילן וקרקע הוה זוז"ג א"כ לפי ההלכה זוז"ג מפעולות חלוקות או היכי דהאי לחודא קאי והאי לחודא קאי נמי מהני ובשו"ת אבני מילואים סי' ז' כתב דזוז"ג ע"י פעולות חלוקות לא מהני ומה שהתיר הב"י ביור"ד שם לזרוע תחתי' ירקות בימות החמה היינו משום דהתם עיקר הגורם הוא של היתר דהיינו הקרקע ואפשר דגם לדעת התוס' דזוז"ג ע"י פעולות חלוקות לא מהני מ"מ מודים בזה כיון דעיקר הגורם הוא של היתר. ואינני רואה יסוד לדברים האלה דודאי התוס' אסרי גם בצל אילן וקרקע וכמו שהביא בטור יור"ד בשם ר"י דבצל אילן וקרקע גם בדיעבד אסור אלא דהב"י פסק כהמקילים דפעולות חלוקות נמי הוה זוז"ג. הנה הבאתי דעת הראשונים בזה:

והנה אילולי דמסתפינא הייתי אומר דזוז"ג, ע"י פעולות חלוקות או היכי דכל חד לחודא קאי ודאי מהני אפילו לפי מה דקס"ד בגמרא בע"ז שם מעיקרא ומה שהקשו כל הני רבוותא מ"ט אסרי רבנן לזרוע תחתי' ירקות בימות החמה מסתבר לי ליישב קושיא זו בתרי פירוקי רויחי ונקדים להביא עוד קושיא אחת שהקשה הרמב"ן מובא גם בהר"ן בע"ז שם על הא דפרכינן למימרא דר' יוסי סבר זוז"ג אסור והקשה הרמב"ן הא גם אי נימא דזוז"ג מותר מ"מ הא זה הוא בדיעבד אבל לכתחילה אסור כדתנן ערלה (פ"א מ"ט) ר' יוסי אומר אין נוטעין אגוז של ערלה אלמא דאע"ג שאם עבר ונטע מתיר משום זוז"ג

כדאמרינן בע"ז שם מ"מ לכתחילה אסור ומשנתנו דסבר ר' יוסי אף לא ירקות בימות הגשמים הא זה הוא לכתחילה והרמב"ן והר"ן שם תירצו דכיון דהנאה ממילא אתי אי נימא דזוז"ג מותר הו"ל למשרי הנאה כזו אפילו לכתחילה ולפענ"ד ליכא שום נ"מ בזה אי ההנאה באה ממילא אי לא אלא דהכא איכא תרי טעמי אחריני חדא דאי נימא דזוז"ג מותר א"כ בדיעבד כל הירקות שנתגדלו מזבל עכו"ם ומקרקע של היתר מותרים משום זוז"ג אלא דנימא דמ"מ אסור לזרוע לכתחילה משום שנהנה מעכו"ם דהיינו מהנבי' שנושרות עליהם. הא בכה"ג אפילו להנות לכתחילה מעכו"ם גופי' בלא זוז"ג נמי שרי כדאמרינן פסחים (כה ע"ב) דכשאינו מכוין וליכא פסיק רישא שרי והכא גבי ירקות בימות הגשמים הא הוא אינו מכוין להנבי' ופסיק רישא נמי לא הוה דאע"ג דאורחא דמלתא דהנבי' נושרות במקום קרוב והרוח אינו מפזרן קודם שנעשים זבל מ"מ הדבר אפשר וגם שכיח טובא שהרוח מפזר העלים קודם שנעשה מהם זבל. מעתה אי זוז"ג מותר א"כ הירקות שנתגדלו יהיו מותרים ולכתחילה משום איסור הנאה לא איכפת לן הכא כיון דלא הוה פסיק רישא ואינו מכוין אבל אי זוז"ג אסור א"כ א"א לזרוע תחתי' ירקות בימות הגשמים. דלאחר שתפול הנבי' ויהי' לזבל הא כל הגידולים יהיו אסורים באכילה ומשו"ה אמרינן למימרא דר' יוסי סובר זוז"ג אסור. מעתה ממילא מתורץ קושיא הראשונה שהקשו רבוותא דלרבנן דזוז"ג מותר מ"ט אסור לזרוע תחתי' ירקות בימות החמה. שאני ירקות בימות החמה דאפילו זוז"ג מותר בדיעבד מ"מ לכתחילה אסור לזרוע והכא הא נהנה מן הצל וזה הוה פסיק רישא דהא כל האילנות יש להם צל משו"ה אסור לכתחילה לד"ה ואע"ג שאינו מכוין ובהא דתניא ע"ז (מט) שדה שנזדבלה בזבל עכו"ם תני חדא תזרע ואמרינן בגמרא דהאי ברייתא ס"ל זוז"ג מותר אין להקשות הא מ"מ לכתחילה אסור. דהתם כיון שכבר נזדבלה הוה דיעבד וכמש"כ בטור יור"ד (סי' קמה) ובב"י דכיון שנזדבלה הוה דיעבד. הא חדא:

עוד מסתבר לי טובא לישב הני תרי קושיות שהקשו כל הני רבוותא דהא כמו שהקשה הרמב"ן הכא דמנ"ל להגמרא דר' יוסי דאמר אף לא ירקות בימות הגשמים סובר זוז"ג אסור הא לכתחילה לכו"ע אסור כה"ג ממש הקשו בתוס' פסחים (כו ע"ב) גבי תנור חדש שהוסק בעצי ערלה דאמרינן שם דלמ"ד זוז"ג מותר שרי לאפות בו פת בעצי היתר משום זוז"ג והקשו בתוס' שם ד"ה בין חדש הא מ"מ לכתחילה לכו"ע אסור כדתנן ערלה (פ"א) ר' יוסי אומר אין נוטעין אגוז של ערלה אע"ג דס"ל שאם עבר ונטע מותר משום זוז"ג וכן הקשה הרא"ש שם ותי' כיון דהוה פסידא דתנור הוה כדיעבד. וכונתם פשוט דבשלמא גבי אגוז של ערלה דליכא פסידא דהיתר אסור לכתחילה אבל הכא בתנור

הא גוף התנור הוא של היתר ואי אסרת לאפות בו איכא פסידא דהיתר משו"ה הוה כדיעבד ותי' זה איכא נמי הכא הא גם הכא אי אסרת לו לזרוע משום הנבי' איכא פסידא דקרקע של היתר משו"ה הוה כדיעבד וכיון דזוז"ג מותר בדיעבד שרי הכא לכתחילה. ואין לומר דהכא ליכא פסידא דאם לא יזרע בה ירקות יזרע בה דברים אחרים זה ליתא דמשום חששא דנבי' אסור לזרוע שום דבר כיון דהנבי' נעשית זבל והזבל משביח לכל מה שיזרע תדע דהא תניא ע"ז (מט ע"א) שדה שנזדבלה בזבל עכו"ם תנא חדא תבור אלמא דלמ"ד זוז"ג אסור לדידי' בגורם דזבל אסור לזרוע שום דבר והא דאמר ר' יוסי אף לא ירקות בימות הגשמים זה הוא כיון דרבנן אמרו אין זורעין תחתי' ירקות בימות החמה אבל זורעין תחתי' ירקות בימות הגשמים דלרבנן ירקות גרידא אסור לזרוע בימות החמה דהצל מהני לירקות בימות החמה ומשו"ה מסקי רבנן אבל זורעין תחתי' ירקות בימות הגשמים ומה"ט אמר ר' יוסי אף לא ירקות בימות הגשמים אבל פשוט דלר"י אסור לזרוע שום דבר דזבל משביח לכל דבר הנזרע וכיון דלר"י אסור לזרוע שום דבר ממילא איכא פסידא דקרקע של היתר משו"ה אי זוז"ג שרי בדיעבד הו"ל למשרי לזרוע הכא לכתחילה אלא ע"כ דס"ל זוז"ג אסור ומעתה ממילא מתורץ הקושיא הראשונה שהקשו כל הני רבוותא כיון דרבנן סברי זוז"ג מותר מ"ט אסרו לזרוע תחתי' ירקות בימות החמה דלדברינו א"ש טובא דאע"ג דסברי זוז"ג מותר בדיעבד מ"מ הא לכתחילה אסור לכו"ע והכא הא ליכא שום פסידא דהיתר דאם לא יזרע ירקות דמהני להו צל יזרע תבואה ומשו"ה אע"ג דהוה זוז"ג ומותר בדיעבד מ"מ לכתחילה אסור:

מעתה לדברינו גם לפי מה דקס"ד בע"ז (מח ע"ב) דרבנן סברי זוז"ג מותר ודאי דזוז"ג ע"י פעולות חלוקות נמי מהני והא דאסרי רבנן לזרוע ירקות בימות החמה זה הוא משום דלזרוע לכתחלה לכו"ע אסור דהא הכא ליכא פסידא דהיתר שיכול לזרוע תבואה וההנאה מצל האילן הוה פסיק רישא דכל האילנות יש להם צל משו"ה אסור אבל הא דר' יוסי אוסר אפילו ירקות בימות הגשמים מחששא דנבי' זה הוא ע"כ משום דסובר זוז"ג אסור דאי לא"ה הוה שרי הכא לכתחילה מתרי טעמי חדא דהכא איכא פסידא דהיתר דמהאי חששא אסור לזרוע שום דבר ובכ"מ דאיכא פסידא דהיתר אפילו לכתחילה מותר למ"ד זוז"ג מותר כדמוכח מההיא דתנור חדש פסחים (כו ע"א) ועוד הא משום איסור הנאה לכתחילה ליכא הכא גבי נבי' כיון דהנאה זו לא הוה פסיק רישא כמש"כ לעיל וגם הוא אינו מכוין ובכה"ג שרי לכתחילה כדאיתא פסחים (כה ע"ב) ולדברינו הא דאמרינן במסקנא דר' יוסי לדבריהם דרבנן קאמר לדידכו דס"ל זוז"ג אסור זה הוא כהרמב"ן דכונת הגמרא להא דתנן דאמרו רבנן לר' יוסי אף היא נעשית זבל דמההיא

דאין זורעין ירקות בימות החמה לדברינו לכו"ע אסור דזוז"ג לכתחילה אסור לכ"ע מעתה לדברינו זוז"ג ע"י פעולות חלוקות מהני גם לפי מה דקס"ד בגמרא בע"ז (מח ע"א) ובענף ב' נביא לזה עוד ראיות וההלכה בהא מלתא דאין זורעין תחתי' ירקות בימות החמה יבואר בענף ג':

ענף ב

והנה מה"ט דס"ל לתוס' דזוז"ג ע"י פעולות חלוקות לא מהני מה"ט גופי' כתבו בע"ז (מט ע"א) ד"ה אין נוטעין דבנוטע אגוז של ערלה ונעשה אילן דאסור אפילו למ"ד זוז"ג מותר משום דהוה ע"י פעולות חלוקות. ומלבד דכבר כתבנו בסי' הקדום מה דקשה לשיטתם מהא דאיתא בירושלמי ערלה (סוף פ"א) א"ר יוחנן עבר ונטע מותר עבר והרכיב אסור וברנו שם דטעמא דר' יוחנן דמתיר בעבר ונטע הוא משום דסובר זוז"ג מותר א"כ מוכת מהירושלמי דזוז"ג ע"י פעולות חלוקות מהני ומזה איכא ראי' גדולה לכל הני רבוותא דסברי זוז"ג ע"י פעולות חלוקות מהני:

עוד נראה להביא ראי' לכל הני רבוותא דסברי זוז"ג ע"י פעולות חלוקות מהני מהא דקמבע"ל נדרים (נז ע"א) אי גידולי היתר מעלין את האיסור ופשטינן מהא דאמר ר' ינאי בצל של תרומה שנטעו ורבו גידוליו על עיקרו מותר אמר לו ר' ירמי' ואיתימא ר' זריקא שביק מר תרין ועביד כחד מאן אינהו תרין דאמר ר' אבהו אמר ר' יוחנן ילדה שסיבכה בזקנה ובה פירות אע"פ שהוסיפה מאתים אסור וא"ר שמואל ב"ר נחמני א"ר יהונתן בצל שנטעו בכרם ונעקר הכרם אסור וכו' והנה הא דמדמינן בגמרא גידולי איסורי אכילה כמו בצל של תרומה לגידולי איסורי הנאה כמו ערלה וכלאים זה יבואר לקמן דע"כ ע"פ דין המה שוים בזה מ"מ מבואר בהדיא בגמרא דלר' ינאי דסובר גידולי היתר מעלין את האיסור לדידי' בצל בכרם ונעקר הכרם מותר משים דגידולי היתר מעלין את האיסור. מעתה אי נימא כהני רבוותא דבנוטע אגוז מותר משום זוז"ג אע"ג דהוה פעולות חלוקות א"ש האי פלוגתא דאמוראי בנדרים שם דמאן דמתיר סובר דכל מה שניתוסף בבצל מיניקת היתר מותר משום זוז"ג דהיינו גרמא דבצל האסור ויניקת הקרקע המותרת וכיון דמה שניתוסף מותר הגידולין מבטלין העיקר האיסור. ומאן דאוסר סובר או כמש"כ המאירי דאע"ג דגם הוא מודה דכל מה שניתוסף בבצל מותר משום זוז"ג מ"מ אין בכח של הגידולים לבטל העיקר או כמש"כ הר"ן שם דמאן דאוסר סובר דמה שניתוסף בבצל ג"כ אסור דאין להתיר משום זוז"ג כיון דהאיסור בעצמו מתגדל ולקמן סי' כ"ב נבאר פלוגתא דהר"ן והמאירי בארוכה מ"מ בין למר בין למר ידעינן טעמא דפלוגתייהו. אבל אי נימא באגוז שנטע דאין להתירו משום זוז"ג כיון דהוה ע"י פעולות

חלוקות ולא מהני א"כ מ"ט דמאן דמתיר מה שניתוסף בבצל הא הכא נמי הוה זוז"ג בפעולות חלוקות. ואין לומר כיון דדעת התוס' ע"ז (מט) ד"ה ורבנן דבנוטע אגוז של ערלה מותר לרבנן בלא טעמא דזוז"ג א"כ נימא נמי דמאן דמתיר הכא בבצל שנטעו בכרם דזה הוא נמי בלא טעמא דזוז"ג אלא מה"ט דסובר כרבנן. זה ליתא כלל דבשלמא גבי נוטע אגוז אפשר להתיר בלא טעמא דזוז"ג משום דאיכא התם ה"ט דכתבו כמה רבוותא המבואר בירושלמי דהאגוז כלה עד שלא תצמח. וזה שייך רק גבי אגוז שהוא כלה אבל הכא בבצל הא בצל הוה דבר שאין זרעו כלה כדאיתא נדרים (נח ע"ב) וע"כ הבצל הוה גרמא דאיסורא ואין להתיר מה שניתוסף בבצל אלא מטעמא דזוז"ג הרי מוכח דזוז"ג ע"י פעולות חלוקות מהני:

והנה בגליון תוס' בנדרים שם הקשו להיפך מ"ט דמאן דאוסר בבצל בכרם ונעקר הכרם הא כל מה שניתוסף בבצל הו"ל להתיר משום זוז"ג ותי' דזה וזה גורם ע"י פעולות חלוקות לא מהני והביאו ראי' לדבריהם מהא דאיתא חולין (נח ע"א) בביצה של טרפה דספנא מארעא דאסור ולא חשבינן להתרנגולת והקרקע לזוז"ג וזה הוא ודאי מה"ט דהוה זוז"ג מפעולות חלוקות ולא נתבררה לי דבריהם הא אדרבא אי נימא דזוז"ג מפעולות חלוקות מהני א"ש טובא ואי לא מהני קשה טובא כמש"כ ואולי כונת התוס' שם דהני אמוראי דפליגי בגידולי היתר מעלין את האיסור אינהו רק בהא מלתא פליגי אי זוז"ג מפעולות חלוקות מהני א"כ לדבריהם מוכרחים אנו לעשות מזה פלוגתא דאמוראי וזה לא מסתבר כלל. ומה שהביאו בתוס' ראי' נדרים שם מביצה טרפה דספנא מארעא קשה טובא הא התם איכא טעמא אחרינא דכיון דגידולי של ביצה הוה מטרפה דממנה היא גדלה משו"ה זה הוה רק חד גרמא דאיסורא דמה שהקרקע מסייע לא נחשב לגורם וכדאמרינן בחולין שם דביצה של טרפה דספנא מארעא הוה רק חד גרמא ולקמן בררנו דאיכא כה"ג בכמה דוכתי דכל דבר שנתהוה מאיסור גרידא אע"ג דההיתר מסייע סיוע זה לא מקרי גורם וכן להיפך אם נתהוה מהיתר גרידא אע"ג דאיכא התם סיוע דאיסור מ"מ זה לא הוה גורם דאיסורא וביררנו שם מה מקרי זוז"ג וכן כתב בהדי' המאירי בנדרים שם והריטב"א בע"ז (מט ע"א) דביצה טרפה דספנא מארעא הוה רק חד גרמא דאיסורא כמ"ש:

עוד יש לי להביא ראי' מההיא דפסחים (כו ע"ב) דאמרינן שם פת שנאפה בעצי היתר בתנור חדש שהוסק בקליפי ערלה דהוה זוז"ג אע"ג דגרמא דתנור וגרמא דעצים לא דמי להדדי והוה פעולות חלוקות ומצאתי בסמ"ג (יור"ד סי' ס' בש"ך סק"ה) שהעיר בזה גם באבני מילואים בשו"ת שם סי' ז' העיר וכתב דכיון דהתנור מחזיק החום משו"ה הוה פעולה אחת עם גרמא דעצים. וזה אינו מסתפק דמ"מ הנאת התשמיש שהוא מדביק

הפת בהתנור שנאסר הוה פעולה חלוקה מחום העצים ומ"ט מותר הכא יותר ממה דסברי הני רבוותא דאסור לזרוע ירקות תחת אשרה כיון דהנאת הצל ויניקת קרקע הוה פעולות חלוקות אבל לדברינו בענף א' א"ש טובא ולקמן נברר עוד בארוכה האי סוגיא דפסחים. והנה מההיא דתנור חדש יש לעיין טובא גם על שיטת הרמב"ן שהבאתי בענף א' דסובר דבכ"מ דהאי לחודא קאי והאי לחודא קאי לא הוה זוז"ג. וקשה הא בתנור חדש ועצי היתר התם התנור שנגמר מקליפי ערלה הוה גורם דאיסור כמו שפירש"י פסחים שם וכן פי' הרא"ש חולין (פ"א סי' לה) והעצים הוה גורם דהיתר אלמא דאע"ג דכל חד לחודא קאי מ"מ הוה זוז"ג. והנה הרמב"ן בחידושיו בע"ז (מט ע"א) מיא ההיא דתנור וכתב שם דאם הי' עצי איסור עומדים בפ"ע ועצי היתר בפ"ע וע"י גרמת שניהם נאפה הפת לא הוה זוז"ג דכל חדא לחודא קאי אבל בתנור חשבינן העצים של ערלה שהוסק בהן התנור לגורם אחד ועצי היתר לגורם שני עי"ש ולא נתבררה לי דברי הרמב"ן דכולה סוגיא דפסחים בהכי אזלא דהתנור גופי' הוה גורם דאיסורא דהני קליפי ערלה שכבר הוסק בהם ליתנהו בעולם:

והנה משום דקשה להם להני רבוותא מ"ט ירקות בימות הגשמים מותר משום זוז"ג ובימות החמה אסורין מה"ט המציאו דבר חדש או דזוז"ג ע"י פעולות חלוקות לא מהני או דבכ"מ דכל חד לחודא קאי לא מהני. אבל לדברינו בענף א' שבררנו בזה תרי טעמי רויחי ודאי דמסתבר דבין בפעולות חלוקות בין היכי דכל חד לחודא קאי הוה זוז"ג:

ענף ג

והנה לדברינו בענף א' אפלו לפי ההלכה דזוז"ג מותר מ"מ אסור לזרוע תחתי' ירקות בימות החמה לכתחילה ובהשקפה זה הוא כנגד כל הראשונים דהא לרש"י ולהרמב"ם וכן לפי מש"פ הב"י ביור"ד סי' קמ"ב דזוז"ג מותר. שרי לזרוע ירקות בימות החמה לכתחילה. ולהתוס' והרמב"ן דזוז"ג ע"י פעולות חלוקות או היכי דכל חדא לחודא קאי לא מהני לדידהו בירקות בימות החמה אפילו בדיעבד הגידולים אסורים. אמנם לפנינו יתבאר דכמה רבוותא סברי כמש"כ:

ובאמת בלאו ה"ט שכתבנו בענף א' יש לי עיון על הני רבוותא דסברי בירקות בימות החמה אפילו בדיעבד אסור דאפילו אי נימא כדבריהם דזוז"ג ע"י פעולות חלוקות לא מהני מ"מ הא הירקות לא נתגדלו ולא נעשה בהם שום שבח ע"י צל האשרה אלא שהצל יפה לירקות בכדי שהשמש לא יזיק להן ומה"ט הא לא אפשר אלא לאסור לכתחילה משום איסור הנאה אבל לאסור הגידולים בדיעבד ליכא שום סברא אפילו למ"ד זוז"ג אסור דבכ"מ שאוסרים משום זוז"ג היינו בדבר שבא משני גורמים כמו ולד הנסקלת

סנהדרין (פ ע"ב) או כששני הגורמים עשו שבח בהיתר כמו שאור של תרומה וחולין שנצטרפו וחימצו ע"ז (מט ע"ב) אבל כשהדבר נתהוה מהיתר ולא נעשה בו שום שבח מגרמא דאיסורא אלא שנהנה מן האיסור בכה"ג א"א לאסור דהדבר פשוט דכשמניח דבר היתר בכלים של תשמישי עכו"ם אע"פ שנהנה מ"מ הדבר מותר כיון שלא נעשה בהיתר שום שבח וגדולה מזו תנן ע"ז (נא) מצא בראשו כסות או כלים מותרים אע"ג שהי' מונח בראשו של עכו"ם והנה הרא"ש בחולין (פ"א ס"ט) הביא שם להאי משנה דאין זורעין תחתי' ירקות בימות החמה וכתב ע"ז דמ"מ בדיעבד מותר והוא כתב כן אפילו לתנא דמשנתנו אלמא דאע"ג דתנא דמשנתנו סובר זוז"ג אסור מ"מ כתב הרא"ש דבדיעבד מותר וזה הוא ודאי מה"ט שכתבנו ועי' מש"כ לקמן באפה פת בתנור אסור אם הפת אסורה או לא עי"ש שהארכנו בזה:

וגם במש"כ בענף א' דגם לדידן דזוז"ג מותר מ"מ אסור לזרוע תחתי' ירקות בימות החמה דלכתחילה היכי דליכא פסידא דהיתר זוז"ג אסור מסתבר לי דכמה רבוותא הכי ס"ל דהא הרי"ף והרא"ש שניהם הביאו בע"ז (מח ע"ב) משנה זו דאין זורעין תחתי' ירקות בימות החמה ולא העירו ע"ז לדחות משנתנו מהלכה מה"ט דהא לדידן זוז"ג מותר והב"י בטור יור"ד (סי' קמב) כתב על דברי הרי"ף והרא"ש דאע"ג שלא דחו בפירוש משנתנו מהלכה מ"מ ע"כ שהם דוחים משנה זו מהלכה אבל לדברינו א"ש דברי הרי"ף והרא"ש דגם לדידן אסור לכתחילה. ובדיעבד מותר גם לתנא דמשנתינו כמש"כ כן מסתבר לי בזה:

סימן ו

לבאר אי גידולי איסור מדבר שזרעו כלה מותרים בכל איסורי הנאה:

תשובה. הנה לפי מה שבררנו בסי' הקדום דבנטע אגוז של ערלה האילן מותר משום זוז"ג ואע"ג דהוה ע"י פעולות חלוקות וכדעת רש"י וכמה רבוותא א"כ פשוט דגידולי איסורי הנאה מדבר שזרעו כלה מותרין דהא זוז"ג מותר בכל איסורי הנאה אפילו באיסורי עכו"ם כדאיתא ע"ז (מט ע"א) אמנם אפשר להסתפק לדעת התוס' ע"ז (שם) ד"ה ואם נטע שכתבו דבנטע אגוז של ערלה האילן אסור לר' יוסי דזוז"ג ע"י פעולות חלוקות לא מהני. ומ"מ כתבו שם ד"ה ורבנן דרבנן מתירין בנטע אגוז בלאו ה"ט דזוז"ג וכתבו הריטב"א והר"ן ועוד כמה רבוותא טעמא דמלתא דכיון שהאגוז כלה עד שלא תצמח משו"ה האילן מותר אפילו אי נימא דזוז"ג אסור ולעיל כתבנו בזה תרי טעמי עי"ש א"כ יש להסתפק אי ס"ל הלכה כר' יוסי או הלכה כרבנן. והנה לפי אותו צד שכתבנו לעיל

דמה שכתבו כל הני רבוותא דבנוטע אגוז של ערלה שרי לרבנן בלי טעמא דזוז"ג. דזה הוא דוקא גבי ערלה משום דערלה הוה מהנשרפין דעפרן מותר אבל בהני איסורי הנאה דעפרן אסור גם לרבנן אסור כמש"כ. א"כ גם אי נימא דהתוס' סוברים דהלכה כרבנן מ"מ אין להתיר גידולי איסורי הנאה מדבר שזרעו כלה אלא בהנשרפין דעפרן מותר כמו ערלה וכלאי הכרם וכיוצא בהם אבל בהנקברין הא לדעת התוס' אסורים בין לר' יוסי בין לרבנן אבל לפי הטעם השני שכתבנו שם דהוא מסתבר טפי דלכל הני רבוותא רבנן מתירין בלי טעמא דזוז"ג וזה הוא בכל איסורי הנאה מדבר שזרעו כלה א"כ יש להסתפק לדעת התוס' אי הלכה כרבנן והגידולין מותרין בלי טעמא דזוז"ג או דהלכה כר' יוסי שאוסר בנוטע גרידא והגידולין אסורין:

ואפשר להביא ראי' מהא דאיתא נדרים (נז ע"א) א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן בצל שנטע בכרם ונעקר הכרם אסור וכו' וקשה לדעת התוס' דבנוטע ליכא זוז"ג א"כ למה נקיט האי דינא בבצל דהוה דבר שאין זרעו כלה כדאיתא שם (נח ע"ב) הא אפילו בתבואה שזרע בכרם והשרישו שנאסרו בהשרשה הול"ל נמי דאע"ג שנעקר הכרם ונתגדל התבואה דאסורה דכי היכי דס"ל להתוס' בנוטע אגוז של ערלה האילן אסור דזוז"ג מפעולות חלוקות לא מהני ה"נ בתבואה של כלאי הכרם דהגידולים אסורים מה"ט גופי' א"ו דהתוס' ס"ל דהלכה כרבנן דבנוטע אגוז של ערלה האילן מותר בלאו ה"ט דזוז"ג אלא מה"ט דהאגוז כלה עד שלא תצמח וה"ט איכא בכל דבר שזרעו כלה כמו תבואה של כה"כ משו"ה נקיט ר' יונתן בצל של כה"כ דבר שאין זרעו כלה דלשיטת התוס' כל מה שניתוסף בה ודאי דאסור דהא לדעת התוס' בע"ז (מט ע"א) ד"ה שאם נטע האי דר' יוסי אוסר בנוטע אגוז משום דלדבריהם זוז"ג ע"י פעולות חלוקות לא מהני א"כ כש"כ דאוסר מה שניתוסף בבצל שנטעו גם לפי מה שכתבו בע"ז שם ד"ה ורבנן דלרבנן יש להתיר בנוטע אגוז בלא טעמא דזוז"ג הא זה הוא דוקא גבי אגוז שנטעו דאיכא התם ה"ט דהאגוז כלה עד שלא תצמח כמש"כ הרמב"ן והר"ן בע"ז שם אבל בבצל שנטעו כיון דזה הוא דבר שאין זרעו כלה ודאי דאסור לרבנן וכ"ת א"כ קשה לדעת התוס' הא בנדרים שם אמרינן דלמ"ד גידולי היתר מעלין את האיסור לדידי' אפילו בצל בכרם ג"כ שרי ולדעת התוס' הול"ל דמה שניתוסף בבצל אסור בין לרבנן בין לר' יוסי דבר זה כבר בררנו לעיל עי"ש מ"מ מוכח מהכא דהתוס' סוברים דהלכתא כרבנן דבנוטע אגוז שרי בלא טעמא דזוז"ג כמש"כ:

אמנם מצינו בארבעה איסורי הנאה דתנן בהו בהדיא דהגידולים אסורים דבנדרים (נז ע"א) תנן דגידולי קונמות אסורים ובתרומות (פ"ט מ"ד) תנן גידולי הקדש ומע"ש

חולין ופודה אותן זרען ומדבעי בהו פדיון ודאי דבלא פדיון אסורים וכן אמרינן בהדיא בירושלמי ביכורים (פ"ב ה"ג). גם בגידולי ביכורים פליגי רבנן ור' שמעון בביכורים (פ"ב מ"ב) והנה קונמות והקדש ודאי דהוה איסורי הנאה אבל במע"ש וביכורים פליגי בזה האחרונים אי אינהו הוה איסורי הנאה דהמרי"ט בחידושיו קידושין (לח ע"א) סובר דאיסורי אכילה גרידא נינהו וכבר הארכנו בזה בספרי שו"ת מנחת ברוך (סי' לד) וברורנו שם דמע"ש וביכורים בגבולין איסורי הנאה נינהו דאסור להנות מגופן בגבולין דבר תורה מ"מ לכאורה קשה מ"ט גידולי דהני איסורי הנאה אסורים הא הול"ל דמותר משום זוז"ג והא דגידולי תרומה הא זה הוא משום גזירה כדאיתא שבת (יז ע"א) אבל בכל הני ארבעה גידולין קשה לכאורה והראב"ד בה' נדרים (פ"ה ה' טז) כשהביא הרמב"ם שם דגידולי קונמות אסורים כתב ע"ז הראב"ד ז"ל מיהו קשיא כל היכי דאמרינן אסור בגידוליהן אפילו בדבר שזרעו כלה אמאי והא קיימ"ל זוז"ג מותר עכ"ל וכבר הארכנו בזה הרבה בספרי מנחת ברוך (סי' כט) גם לקמן יתבארו דברים אלו דבכל חד מכל הני ארבעה איסורי איכא טעמא לאסור הגידולין ושם יבורר מ"ט בגידולי ביכורים פליג ר' שמעון ועל אינך לא פליג. מעתה הדרינן לכללין דכל גידולי שארי איסורי הנאה מדברים שזרעם כלה מותרים לכולהו רבוותא. וראיתי בנועם ירושלמי תרומות (פ"ט מ"ד) שהקשה להיפך דלדעת התוס' ע"ז (מט ע"א) דבנוטע אגוז של ערלה אין להתיר משום זוז"ג א"כ בגידולי הקדש ומע"ש הול"ל דלא מהני לפדותן בזמן זרען אלא דנימא דכולהו אסורים וזה לא קשה כלל כמש"כ לעיל דהתוס' סוברים דלרבנן נטע אגוז מותר בלא ה"ט דזוז"ג והלכתא כרבנן אלא דלכאורה קשה להיפך מ"ט לא נימא דמותרין משום זוז"ג וזה יתבאר לקמן עי"ש מ"מ בררנו דגידולי איסורי הנאה מדבר שזרעו כלה מותרים לכולהו רבוותא:

ומה"ט לא נתבררה לי מה דפליגי האחרונים בחק יעקב (ה' פסח סוף סי' תמג) ובמקו"ח שם בזורע חמץ שעבר עליו הפסח אי הגידולין אסורין דהחק יעקב מתיר משום דאמרינן נדרים (מז ע"א) חליפין כגידולין וכיון שחמץ אינו תופס הדמים ה"ה גידוליו מותרים ובמקו"ח שם כתב דכל שנתגדל מאיסורי הנאה אסור דלא גרע מבגד שנארג בכרכר של עכו"ם שאסור ע"ז (מט ע"א) וראית הח"י מהא דאינו תופס את דמיו אין ראי' דהא אגוז של ערלה שנטעו לדעת התוס' הגידולים אסורים לר' יוסי ולרש"י ושאר רבוותא למ"ד זוז"ג אסור גידולי ערלה אסור כמש"כ לעיל מ"מ לכו"ע ערלה אינו תופס את דמיו כדתנן קדושין (נו) מכרן וקידש בדמיהן מקודשת ובנדרים שם מסקינן ג"כ הכי וכל הסוגיא דנדרים בררנו בספרי שו"ת מנחת ברוך (סי' לב) וראית המקו"ח מבגד שנארג בכרכר של

עכו"ם נמי אין ראי' כלל דהתם ליכא זוז"ג כיון דהשבח שנעשה בבגד נעשה ע"י איסור גרידא משו"ה נאסר משום שבח זה וכן פת שנאפה בעצי איסור אסור משום השבח שנעשה בפת ע"י עצי איסור וזוז"ג לא הוה אלא היכי דהדבר נתהוה משני הגורמים כמו ולד

הנסקלת סנהדרין (פ ע"ב) או גידולי איסורי הנאה או היכי דהשבח נעשה ע"י שני הגורמים כגון שאור של תרומה וחולין שנצטרפו וחימצו ע"ז (מט ע"א) אבל כשהשבח נעשה ע"י איסור גרידא נאסר ההיתר וזה יבורר עוד לקמן וגידולי חמץ שעבר עליו הפסח פשוט דמותר לכולהו רבוותא דלרש"י ושאר רבוותא דהלכתא כוותייהו כמש"כ לעיל מותרים משום זוז"ג ולהתוס' ג"כ מותר משום דהלכה כרבנן דבלאו טעמא דזוז"ג יש להתיר אגוז של ערלה שנטעו כמש"כ. א"כ אפילו לר' יהודא דס"ל פסחים (כח ע"ב) דחמץ שעבר עליו הפסח אסור מה"ת נמי הגידולים מותרין כש"כ לדידן דהלכתא כר' שמעון דאינו אסור אלא משום קנס ואמרינן בגמרא שם דכי קניס ר' שמעון אלא היכי דאיכא לאיסורא בעינא זה פשוט:

סימן ז

לבאר אי יש להתיר גידולי איסורי אכילה בדבר שזרעו כלה גם אי נימא דזוז"ג אסור:

תנן התם תרומות (פ"ט מ"ו) הטבל גידוליו מותרים ובתוס' ע"ז (מט ע"א) ד"ה שאם נטע הקשו מ"ש גידולי ערלה מגידולי טבל. וזה הוא לשיטתם דסברי התם דאע"ג דר' יוסי סובר זוז"ג מותר מ"מ אוסר בנטע אגוז של ערלה דזוז"ג ע"י פעולות חלוקות לא מהני וא"כ קשה מ"ט גידולי טבל מותר ואע"ג דבתוס' שם ד"ה ורבנן כתבו דרבנן מתירין בנוטע אגוז של ערלה בלאו טעמא דזוז"ג מ"מ קשה להו דודאי לא פליג ר' יוסי על גידולי טבל וקושיא זו קשה לשיטת רש"י ושאר רבוותא להיפך דאע"ג דסברי דבנטע אגוז של ערלה מותר משום זוז"ג מ"מ הא סברי דלרבנן דזוז"ג אסור נטע אגוז של ערלה ג"כ אסור א"כ קשה אטו פליגי רבנן נמי על גידולי טבל ובתוס' שם תירצו דערלה שאסורה בהנאה יש לאסור הגידולין שגם זה הנאה היא אבל באיסור אכילה אין לאסור הגידולין שאינו אוכל האיסור עצמו עכ"ל:

ויש לעיין טובא על מש"כ בתוס' דגידולי איסורי הנאה יש לאסור שגם זה הנאה היא אבל באיסור אכילה אין לאסור הגידולין שאינו אוכל האיסור עצמו דהדבר פשוט דכל דבר שנתהוה מגרמא דאיסורי הנאה אסור בהנאה משום שנתהוה מאיסור הנאה וכן כל דבר שנתהוה מגרמא דאיסורי אכילה אסור באכילה לפי שנתהוה מאיסור אכילה תדע

דהא ולד טרפה שנתעברה מכשרה למ"ד זוז"ג אסור אסורה באכילה כדאיתא חולין וזה הוא משום שבא מגרמא דאיסורא ואע"ג שאינו אוכל האיסור עצמו. וגדולה מזו אמרינן בכורות (ז ע"א) דקלוט שבא על פרה וילדה דהולד אסור ואע"ג שאינו אוכל האיסור עצמו דהא הולד אינו קלוט אלא משום שבא מגרמא דאיסורי אכילה ועוד קשה טובא דאי נימא שאפשר לחלק בכך לומר בדבר שנתהוה מאיסורי אכילה דמותר לפי שאינו אוכל האיסור עצמו קשה הא דאמרינן נדרים (נז ע"א) דר' ינאי דסובר בבצל של תרומה שנטעו ורבו גידוליו על עיקרו מותר פליג על ר' יונתן דסובר בבצל שנטעו בכרם ונעקר הכרם אסור וכו' ולפי מש"כ בתוס' הא לא דמו להדדי דבבצל של תרומה שנטעו דהוה איסורי אכילה גרידא אפשר להתיר מה שניתוסף בבצל דמה שניתוסף אינו האיסור עצמו אבל בבצל של כה"כ דהוה איסורי הנאה יש לאסור מה שניתוסף בבצל שגם זה הנאה היא כמש"כ בתוס' כה"ג בגידולי איסורי הנאה מדבר שזרעו כלה וכש"כ דקשה קושיא זו לפי מה שבררנו לעיל דגם לפי מש"כ בתוס' ע"ז (מט ע"א) ד"ה ורבנן דלרבנן אגוז שנטעו מותר בלאו טעמא דזוז"ג דזה הוא דוקא בדבר שזרעו כלה כמו אגוז אבל בדבר שאין זרעו כלה אין להתיר לרבנן מה שניתוסף ויש לפלפל הרבה בקושיא זו ואין רצוני להאריך:

אמנם מה דמסתבר טובא לומר בטעמא דהא מלתא דגידולי איסורי אכילה מדבר שזרעו כלה מותרין לד"ה ואע"ג דבגידולי איסורי הנאה איכא פלוגתא דתנאי דזה הוא מטעמא אחרינא דהא בתמורה (לא ע"א) אמרינן דהכל מודים באפרוח מביצה טרפה שמותרת דאימת גדלה לכי מסריחי וכי מסריחי עפרא בעלמא הוא ומהתירא קגביל כלומר כיון דבשעה שהאפרוח נוצר מהביצה כבר נסרחה הביצה ונפסלה מאכילת כלב פקע איסורה א"כ כשנוצר האפרוח מהביצה לא נתהוה מאיסור אלא מהיתר דכבר פקע האיסור ממנה וה"ט איכא נמי בגידולי איסורי אכילה מדבר שזרעו כלה דכיון שזרעו כלה קודם שתצמח אם בשעה שכלה הזרע ונעשה עפר פקע איסורו וממילא הגידולין מהתירא קא גדלי משום הכי מותרים כמו אפרוח מביצה טרפה וכל זה הוא גבי איסורי אכילה גרידא אבל באיסורי הנאה הא אפילו כשנעשו עפר לא פקע איסורן דעפרן אסור משו"ה איכא בגידולין זוז"ג היינו גרמא דעפרן של איסורי הנאה שהן אסורין וגרמא דיניקת הקרקע של היתר משו"ה תליא בפלוגתא דזוז"ג ולעיל הוכחנו דגם הנשרפין דעפרן מותר זה הוא דוקא כשנשרפו שנעשו מצותן כמש"כ בתוס' תמורה (לג) אבל כשנרקבו עפרן אסור. ולעיל סי' א' בררנו שם מ"ט באפרוח מביצה טרפה אמרינן האי סברא דכיון שהאפרוח נוצר בשעה שנעשית עפר משו"ה מותרת וגבי ולד בהמה כשהאב גרידא הוה מאיסורי

אכילה והאם כשרה לא אמרינן האי סברא דנימא כיון דשכבת זרע של הזכר היה עפרא משו"ה לא הוה גורם דאיסורא ע"ש:

ומעתה מחוור טובא הא דאמרינן נדרים (נז ע"ב) דמאן דסובר בבצל של תרומה שנטעו ורבו גידוליו על עיקרו דמותר דה"ה נמי בבצל של כה"כ כשרבו גידוליו על עיקרו מותר ולדברינו א"ש כמין חומר כיון דבצל הוה דבר שאין זרעו כלה כדאמרינן שם א"כ בשעה שניתוסף הבצל בגידוליו לא פקע האיסור מהבצל ובהכרח ליכא נ"מ בין איסורי אכילה לאיסורי הנאה דאי נימא באיסורי אכילה דכל מה שניתוסף בה מותר באכילה משום דזה הוה זוז"ג ה"נ באיסורי הנאה דלדברינו הדבר פשוט דכל מה שנתהוה מאיסור אכילה אסור באכילה כמו דכ"ד המתהוה מאיסורי הנאה אסור בהנאה ודוקא בדבר שזרעו כלה איכא נ"מ משום דבאיסורי אכילה בשעה שכלה פקע האיסור אבל באיסורי הנאה לא פקע כמש"כ אבל בדבר שאין זרעו כלה דמו להדדי וזה ברור:

סימן ח

לבאר בדבר המתהוה מאיסור בסיוע של היתר ואי לאו האי סיוע לא היה מתהוה הדבר אי הא מילתא הוה זוז"ג:

ענף א

תשובה. הנה איתא חולין (נח ע"א) ומודים בביצה טרפה שהיא אסורה בדספנא מארעא דחד גורם הוא ופשוט דהא דלא חשבינן הכא זוז"ג דנימא דמה שנתחממה התרנגולת בקרקע דהתירא יהא גורם דהתירא זה הוא כיון דהביצה מתהוה ומתגדלת מאיסור גרידא דהיינו מהתרנגולת הטרפה משו"ה האי סיוע דהתירא דקרקע אינו שום גורם דזוז"ג לא הוה אלא כשהדבר נתהוה משני גורמים כמו ולד טרפה שנתעברה מכשרה בחולין שם וכן אגוז של ערלה שנטעו בע"ז (מט ע"א) דמיניקת היתר ומהאגוז מתהוה האילן וכן כששני הגורמים עושים פעולה אחת כגון שאור של תרומה וחולין שנצטרפו וחימצו אבל הכא בביצה דספנא מארעא הקרקע לא הוה גורם וכבר הבאתי לעיל שכן כתבו הריטב"א ע"ז (מט ע"א) והמאירי נדרים (נז ע"ב) והבאתי שם דבגליון תוס' נדרים שם כתבו טעמא כיון דהכא הוה זוז"ג ע"י פעולות חלוקות והקשתי הא בהדיא אמרינן בגמרא שם דחד גורם הוא וגם אמרינן שם לישנא משום דגדלתה באיסור חזינן דטעמא הוא כמש"כ המאירי והריטב"א גם הבאתי שם ראיות דזוז"ג ע"י פעולות חלוקות נמי מהני ומה"ט נמי פשוט בביצים כשרים שישבה עליהן תרנגולת טרפה דהאפרוחים מהביצים כשרים אפילו למ"ד זוז"ג אסור וכן להיפך תרנגולת כשרה שישבה על ביצים מטרפה

אין להתיר האפרוחים משום זוז"ג דכיון דהאפרוחים מתהוים מהביצים גרידא האי סיוע דתרנגולת לא נחשב גרמא וכן מוכח בהדיא תמורה (לא ע"א) דאמרינן שם דמודים חכמים לר"א באפרוח ביצת טרפה שאסור ובתר הכי אמרינן דמותר משום דאימת גדלה לכי מסרחא וכי מסרחא עפרא בעלמא הוא דכבר פקע האיסור מהביצים בשעה שנוצר ממנה האפרוח אבל לא מדכרינן כלל דאיכא הכא זוז"ג כשישבה עליהן תרנגולת כשרה וזה הוא מה"ט דהתרנגולת לא נחשב גורם:

ומסתבר לי דגם הא דפליגי אמוראי בנדרים (נז ע"א) אי גידולי היתר מעלין את האיסור ופי' הר"ן דפליגי בהא מלתא דמאן דמתיר סובר דכשנטע בצל של תרומה או מכה"כ ונתגדל הבצל כל מה שניתוסף בבצל בגידולה מותר משו"ה הגידולין של היתר מבטלין העיקר של איסור ומאן דאוסר סובר דכל מה שניתוסף בבצל ג"כ אסור מסתבר לי דאינהו פליגי בהא דמאן דמתיר סובר דכל מה שניתוסף בבצל אפשר להתיר משום זוז"ג דבצל של איסור ויניקה של היתר הוה זוז"ג דמשני הגורמים ניתוסף בבצל ומשו"ה מותר ומאן דאוסר סובר כיון שהבצל בעצמו מתעבה ומתגדל אין להתיר מה שניתוסף בבצל משום זוז"ג דגרמא דקרקע לא תשיב הכא גורם כמו גבי ביצה דספנא מארעא דלא חשבינן לקרקע לגורם ואע"ג דהכא עדיפא דאיכא יניקת הקרקע מה דליכא בההיא דספנא מארעא מ"מ סובר כיון דניתוסף בגוף הבצל משו"ה כנגד האי גרמא גרמת הקרקע לא חשיב למהוי זוז"ג. ולדברינו גם למאן דאוסר אינו לוקה על מה שניתוסף בבצל כיון דאינו אסור אלא משום גרמא דאיסורא ולהר"ן שם לקי על מה שניתוסף וזה יבואר בארוכה לקמן ולדברינו גם האי פלוגתא דאיתא ירושלמי כלאים (פ"ה ה"ז) גבי זרע באיסור והעביר הסכך הקשין אסורין והדגן מותר ר' זירא בעי וכו' הקשין אסורין והדגן מותר גדל מתוך איסורו ואת אמרת הדגן מותר. בהא פליגי דמאן דמתיר סובר כיון דבשעה שנעקר הכלאים עדיין המה קשים גרידא משו"ה הדגן שנתגדל בקשים לאחר שנעקר הכלאים מותרין משום זוז"ג דהיניקה של היתר והקשים של איסור שניהם גורמים ומאן דאוסר סובר כיון דהדגן מתגדל בתוך הקשים של איסור לא מהני הכא יניקת ההיתר למהוי זוז"ג כמש"כ:

ומה"ט לא נתבררה לי מה שהקשה הלח"מ (ה' מאכלות אסורות ס"ק ה) שהקשה שם בצובע בצבע של איסור הול"ל כיון שמבשל את הצבעים במים דזה הוה זוז"ג אמנם לפי מה שבררנו דסיוע של היתר לא נחשב לגורם א"כ ה"נ בצובע בצבע של איסור כיון דעיקר הנאה הנראית הוא הצבע של איסור גרידא משו"ה לא חשבינן לסיוע של היתר לגורם דהתירא. הן אמת דבלא"ה לא קשה כלל קושית הלח"מ כמו שבררנו לעיל סי' ב'

דגם בצובע בצבע של איסור ובצבע של היתר לא בזה כדי לצבוע ולא בזה כדי לצבוע ונצטרפו וצבעו אע"ג דבכה"ג הצביעה נעשית משני הגורמים מ"מ אסור כמו שבררנו שם טעמא דמלתא:

ענף ב

אמנם מה שיש לעיין בזה מהא דאיתא ירושלמי **סוף** פ"א דערלה דגרסינן התם אגוז של ערלה שנטעו וכן ביצת ע"ז שנעשה אפרוח ר' חגי בשם ר' יאשי' איתפלגין חזקי' וכהנא כהנא אמר מותרת וחזקי' אמר אסורה ולכאורה נראה פשוט דהני אמוראי פליגי בזוז"ג. וכהנא דמתיר סובר דזוז"ג מותר ונוטע אגוז הוה זוז"ג וכדאמרינן נמי בבבלי ע"ז (מט ע"א) ומה"ט מתיר ג"כ באפרוח מביצת עכו"ם משום דהוה נמי זוז"ג דחשבינן לתרנגולת שישבה על הביצים לגורם דהתירא ומאן דאוסר סובר זוז"ג אסור ואוסר בהני תרתי ואפילו לפי מש"כ כמה רבוותא בע"ז (מט ע"א) דבנוטע אגוז אפשר להתיר גם למ"ד זוז"ג אסור וכמו שהבאתי לעיל וא"כ אפשר לומר דמה דפליגי הני אמוראי בנוטע אגוז דמאן דמתיר סובר דהכא ליכא גורם דאיסורא מה"ט שכתבו הראשונים דהאגוז כלה ומאן דאוסר סובר דזה הוה זוז"ג, מ"מ גם לדידהו מה דפליגי באפרוח מביצת עכו"ם נראה דע"כ פליגי בזוז"ג דהכא א"א לומר דהביצה לא הוה גורם דאיסורא דהא האפרוח מהביצה נתהוה וא"כ מוכח דלתרווייהו חשבינן לתרנגולת שישבה על הביצים לגורם דהתירא וזה הוא להיפך ממש"כ בענף א' ואין לומר דמאן דמתיר באפרוח מביצת עכו"ם הוא משום דהביצה מסרחא והוה עפרא וכמו דאמרינן תמורה (לא ע"ב) דמה"ט אפרוח מביצה טרפה מותרת דהכא גבי ביצת עכו"ם ליכא ה"ט דהא אפילו כשנעשית עפר עפרן של עכו"ם אסור ולכאורה הכא ליכא טעמא אחרינא אלא הא מלתא דזוז"ג וקשה על דברינו בענף הקדום מ"מ גם אי נימא הכי ע"כ דהבבלי פליג על הירושלמי דכבר בררנו דמבבלי מוכח דלא חשבינן להתרנגולת שישבה על הביצים לגורם. והנה בירושלמי בערלה שם בתר הכי פליגי אמוראי באפרוח מביצת הקדש והתם לא תליא בזוז"ג כמו שנבאר בארוכה לפנינו אבל הכא באפרוח מביצת עכו"ם לכאורה ליכא אלא ה"ט דזוז"ג:

והנה אפשר לומר דלהני אמוראי בירושלמי לתרווייהו זוז"ג מותר אלא דפליגי באפרוח מביצת עכו"ם אי זה הוה זוז"ג דמאן דאוסר סובר כהבבלי תמורה (לא ע"א) שהבאתי דלא חשבינן להתרנגולת לגורם דהתירא ומאן דמתיר סובר דזה הוה זוז"ג מ"מ מסתבר דגם הוא מודה בביצה טרפה דספנא מארעא דלא הוה אלא חד גורם כדאמרינן חולין (נח ע"א) גם א"ל דמה דפליגי בנוטע אגוז פליגי נמי בהא מלתא דמאן דאוסר סובר כיון

דהאילן נתהוה מהאגוז הוה הוא עיקר הגורם ולא מהני יניקת הקרקע למשרי משום זוז"ג ובאמת הריטב"א בע"ז שם הביא בשם הראשונים שאמרו כן מסברא דנפשייהו דבנוטע אגוז עיקר הגורם הוא האגוז וא"ל דהני אמוראי פליגי בהכי ולפום ש"ס בבלי נוטע אגוז הוה זוז"ג כדאיתא ע"ז (מט ע"א) ואפרוח מביצה לא הוה זוז"ג כדאיתא תמורה (לא ע"א) כן היה א"ל:

עוד א"ל בהא דפליגי הני אמוראי באפרוח מביצת עכו"ם דאינהו פליגי בביצת עכו"ם של נכרי דמהני לו ביטול מאן דמתיר סובר כיון דהביצה מסרחא קודם שנוצר האפרוח כדאמרינן תמורה (לא ע"א) משו"ה בשעה שנסרחה נתבטלה ומותרת ומאן דאוסר סובר כיון דגם בשעה שנסרחה היא עומדת להיות אפרוח משו"ה זה לא הוה ביטול. והנה צריכים אנו לבאר דברים אלו כי לפי שיטת הבבלי ודאי דביטול כזה לא מהני דהא בע"ז (מא) דפליגי ר' יוחנן ור"נ בעכו"ם שנשתברה מאליה אי הוה ביטול פרכינן שם לר"ל דסובר דהוה ביטול מהא דתנן ר' יוסי אומר אין זורעין תחת אשרה ירקות בימות הגשמים מפני שהנבי' נושרות עליהם והוה להן לזבל ולר"ל הול"ל דכל מה שנופל מן האילן מותר דהוה כעכו"ם שנשתברה מאליה דהוה ביטול ומשנינן דאין עכו"ם בטלה דרך גדילתה מעתה להבבלי בביצת עכו"ם שישבה עליהן תרנגולת ונסרחה לכו"ע לא נתבטלה דלר' יוחנן הא עכו"ם שנשתברה מאליה אינה בטלה ולר"ל דסובר דבטלה לדידי' נמי אין עכו"ם בטלה דרך גדילתה דאורחא בכך וה"נ דרך גדילתה הוא א"כ בין לר"י בין לר"ל בכה"ג לא נתבטלה:

אמנם כ"ז הוא לפום הבבלי אבל בירושלמי ע"ז (פ"ג ה"ב) מבואר דאפילו ר' יוחנן סובר בעכו"ם שנשתברה מאליה דבטלה כשאינו עתיד להחזירן לכליון ובירושלמי שם (פ"ג ה' יא) פרכינן ג"כ מהא דתנן ר' יוסי אומר אף לא ירקות בימות הגשמים מפני שהנבי' נושרות עליהן והוה להן לזבל לית הדא פליגי על ר' יוחנן וכו' ומשנינן תפתר בעכו"ם של ישראל אלמא דלהירושלמי עכו"ם של נכרי דמהני לה ביטול בטלה אפילו לר' יוחנן אף שנשתברה מאליה ואפילו כדרך גדילתה ולהירושלמי ביצת עכו"ם של נכרי שישבה עליהן תרנגולת ונסרחה כל שאינה עתידה להיות עכו"ם כבתחילה הול"ל דנתבטלה ומותרת אלא משום האי סברא שכתבנו דבשעה שנסרחה ג"כ היא עומדת להשתבח יותר ולהיות אפרוח א"כ א"ל דהני אמוראי דפליגי באפרוח של ביצת עכו"ם פליגי בהא מלתא אי זה הוא ביטול או לא וכ"ת הא בירושלמי שם רצה מתחילה לאוקמי דהאי אפרוח מביצת עכו"ם דפליגי בה הני אמוראי מיירי בביצה של תקרובת עכו"ם שהכניסה לפנים מן הקנקילון ותקרובת עכו"ם הא לא מהני בי' ביטול כדאמרינן ע"ז (נ) זה ליתא

חדא דתקרובת כי האי דלא הוה כעין פנים מהני לה ביטול כמש"כ בשער המלך ה' לולב (פ"ח) ובלא"ה הא כשרצו בירושלמי לאוקמי דמיירי בביצת תקרובת פרכינן לה מפירכא יותר גדולה שאינה נאסרת כלל ומוקמינן לה בביצת משמשי עכו"ם ובמשמשי עכו"ם ודאי מהני ביטול ולהרמב"ן שהביא הר"ן ע"ז (נב ע"א) אפילו למשמשי עכו"ם של ישראל מהני ביטול ולרוב ראשונים דפליגי על הרמב"ן פשוט שיש לאוקמי בשל נכרי דמהני לה ביטול לכו"ע:

עוד א"ל דמאן דמתיר באפרוח מביצת עכו"ם סובר דכמו דבעל חי אינו נאסר כשעשוהו לעכו"ם וכדאמרינן תמורה (כט) דמדאסר רחמנא נעבד לגבוה מכלל דלהדיוט מותר ה"נ בע"ח כמו אפרוח שנתהוה מביצת עכו"ם ג"כ אינו אסור להדיוט ומאן דאוסר סובר דאע"ג דאפרוח שנעשה עכו"ם אינו נאסר מ"מ כשנתהוה מעכו"ם אסור וכדאמרינן כה"ג בע"ז (עד ע"ב) אע"פ שאמרו המשתחוה לבעלי חיים לא אסרן עשאן מליפן לעכו"ם אסרן והכא עדיפא לפי שנתהוה מדבר האסור:

והנה האי פלוגתא דאמוראי שבירושלמי (סוף פ"א דערלה) איתא נמי בירושלמי ע"ז (פ"ג ה"ה) אמנם הגירסאות אינם דומים זו לזו דבירושלמי ערלה פליגי מתחילה חזקי' וכהנא בתרתי בנוטע אגוז של ערלה ובאפרוח מביצת עכו"ם ובתר הכי פליגי באפרוח מביצת הקדש גרידא ובירושלמי ע"ז פליגי מתחילה באפרוח מביצת עכו"ם גרידא ואח"כ פליגי בתרתי בנוטע אגוז של ערלה ובאפרוח מביצת הקדש. ולפי הגירסא שבירושלמי ע"ז מאן דמתיר באפרוח מביצת עכו"ם הוא בעצמו אוסר אח"כ בנוטע אגוז של ערלה. מעתה תו א"א לומר דמתיר באפרוח מביצת עכו"ם משום זוז"ג דא"כ כש"כ דהו"ל להתיר בנוטע אגוז מה"ט גופי' ולפי גירסא זו צריך לומר דמתיר משום הני תרי טעמי בתראי שכתבנו אמנם מסתבר טובא דהגירסא שבירושלמי ערלה היא הנכונה:

אמנם הא דפליגי הני אמוראי באפרוח מביצת הקדש התם ליכא למימר דפליגי בזוז"ג מתרי טעמי חדא הא בירושלמי שם מבואר דמאן דאוסר באפרוח מביצת עכו"ם מתיר באפרוח מביצת הקדש ומאן דאוסר באפרוח מביצת עכו"ם ע"כ או דסובר זוז"ג אסור או דסובר דזה לא הוה זוז"ג א"כ מ"ט מתיר באפרוח מביצת הקדש גם בלא"ה הא לקמן בררנו דגבי הקדש בדק הבית דהוה ממון הקדש כמו כל ממון של נכסי הדיוט דהוה ממון בעלים א"א להתיר משום זוז"ג כמו באיסורים אלא דצריך לדון בזה דין ממון כמו שאנו דנין גבי נכסי הדיוט וכמו גבי נכסי הדיוט כה"ג כגון שתרנגולת של איש אחד ישבה על ביצים של איש אחר ונעשו אפרוחים פשוט דהאפרוחים שייכים לבעל הביצים

כיון שהאפרוחים נתהוים מהביצים ה"נ הול"ל כה"ג גבי הקדש אמנם כבר בררנו האי פלוגתא דירושלמי באפרוח מביצת הקדש בספרי שו"ת מנחת ברוך בארוכה בטוב טעם:

סימן ט

לבאר אי זוז"ג מהני בהני איסורין דלא מהני בהו ביטול:

ענף א

תשובה הנה כבר בררנו דבר זה בספרי שו"ת מנחת ברוך (סי' כט) אמנם שם לא בררנו רק מה שנוגע לחמץ בפסח והעירותי שם כי גוף הדין ביארנו בספרי על יור"ד בדיני זוז"ג וכל הדברים שבררנו שם לא נכפול פה רק נרשום כי זה בררנו שם והמעין ימצא שם:

והנה ראיתי כי מהצורך לבאר פה דהא מלתא אי זוז"ג מהני להני איסורי דלא מהני בהו ביטול אין להסתפק בזה אלא בזוז"ג כי האי דליכא ביה תערובות מגוף האיסור כגון כשהסיק תנור בעצי היתר ובחמץ בפסח ואפה בו את הפת דליכא בפת תערובות חמץ אלא הא מלתא גרידא שנאפה ע"י זוז"ג מאיסור והיתר וכן כשזרע דבר שזרעו כלה מאיסורי הנאה דלא מהני בהו ביטול דליכא בגידולין תערובות מגוף האיסור אלא הא מלתא שנתגדל מאיסור ומיניקת היתר דהוה זוז"ג אבל בזוז"ג כי האי דאיכא ביה תערובות מגוף האיסור כגון שהחמיץ עיסה בשאור של חדש ושאור של היתר לא בזה כדי לחמץ ולא בזה כדי לחמץ ונצטרפו וחימצו פשוט דאסור כיון דחדש הוה דבר שיל"מ שאינו בטל א"כ דל מהכא מה שנתחמצה העיסה הא משום תערובות משאור של חדש גרידא נאסרת אע"ג שלא נתחמצה דדבר שיל"מ אוסר במשהו. ושאור של תרומה וחולין שחימצו דהוה זוז"ג מיירי שיש בעיסה לבטל השאור של תרומה כדתנן ערלה (פ"ב) וזה פשוט מאד לא הוצרכתי לבארו אלא לפי שראיתי לכמה אחרונים שלא חשו לזה והביאו ראי' דזוז"ג לא מהני בהני איסורי דלא בטלי ממה שהביא בטור א"ח (סי' ש"ח) בתבשיל בשבת שנמלח כל צרכו ע"י צירוף של מלח שנתן בו מערב שבת שיש להתיר משום זוז"ג וכתב שם ואע"ג דהוה דבר שיל"מ שאינו בטל מ"מ נתבטל המלח קודם שנתבשלה וכן כתב במג"א באו"ח שם והביאו האחרונים ראי' דמדהקשו מהא דהוה דבר שיל"מ מכלל דזוז"ג לא מהני בדבר שיל"מ אבל זה ליתא דכיון דאיכא הכא תערובות מגוף האיסור פשוט דלא מהני הכא זוז"ג כמש"כ גם ראיתי למי שהעיר על המג"א או"ח (סי' תמב סק"ט) שהתיר שם מי דבש שנתחמצה משמרי חמץ ושמרי היתר משום זוז"ג וע"ז הקשו הא המג"א (בסי' תמה סק"ה) אוסר זוז"ג בחמץ בפסח ומ"ט לא ביאר המג"א שאם החמיץ כה"ג בתוך הפסח אסור דזוז"ג לא מהני בתוך הפסח וזה ליתא דבתוך הפסח

בלא"ה אסור כיון שיש בו תערובות מגוף האיסור ומה שנסתפק בזוז"ג בחמץ בפסח מיירי בגוונא דליכא ביה תערובות מגוף האיסור כמש"כ וזה פשוט:

ובעיקרא דדינא אי בהני איסורי דלא בטלי מהני בהו זוז"ג כבר דברו בזה כמה רבוותא טובא כמו שנביא דבריהם בזה והט"ז ביו"ד (סי' קמב סק"ו) והמג"א באו"ח (סו' תקמה סק"ה) שניהם כיונו לדבר אחד דמדכתב הטור באו"ח שם בתנור שהוסק בחמץ ואפה בו את הפת דאסור וכן הביא בטור יור"ד (סי' קמב) בשם הרמ"ה בתנור שהוסק בעצי אשרה ואפה בו את הפת שאסור מכלל דסברי זוו"ג לא מהני בהני איסורי דלא בטלי דהא בתנור שהוסק בעצי איסור איכא זוז"ג כדאמרינן בפסחים (ס ע"ב) גבי תנור שהוסק בעצי ערלה ומה"ט כתב הט"ז דהא דאמרינן ע"ז (מט ע"א) דזוז"ג מהני גבי שדה שנזדבלה בזבל עכו"ם דדוקא זוז"ג כי האי דעיקר הגורם הוא של היתר אבל כל זוז"ג אסור באיסורי עכו"ם אמנם הש"ך ביור"ד שם והגר"א באו"ח שם שניהם כתבו דמה דאוסר הטור גבי תנור שהוסק בעצי איסור ואפה בו את הפת זה הוא משום דיש שבח חום האסור בפת ובכה"ג לא מהני זוז"ג אבל שאר זוז"ג מהני באיסורי עכו"ם ובחמץ בפסח והנה לקמן בררנו כל הסוגיא דפסחים (כו ע"א) ויבורר דגבי פת שנאפה בתנור שהוסק בעצי איסור ליכא זוז"ג כלל ודברי הטור אמתים וכן הוא דעת כמה ראשונים גם לקמן בררנו דכל זוז"ג מהני באיסורי עכו"ם א"כ ליכא מהטור שום ראי':

גם מהא דתנן נדרים (נז ע"א) דגידולי קונמות אסור והראב"ד בה' נדרים (פ"ה ה' טז) כתב ע"ז מיהו קשה כל היכי דאמרינן אסור בגידוליהן אפילו בדבר שזרעו כלה אמאי והא זוז"ג מותר ואם נטע אגוז של ערלה מותר בפירותיהן עכ"ל ובמגדל עוז ובכ"מ שם תירצו דשאני קונמות משום דהוה דבר שיל"מ ואינו בטל ולדבריהם בהני איסורי דלא בטלי לא מהני זוז"ג גם הט"ז ביור"ד (סי' רטז סק"ז) וביד מלאכי בכלליו אות רי"ד כתבו דמראי' זו מוכח דבדבר שיל"מ לא מהני זוז"ג הנה מלבד דקשה על דבריהם הא גידולי קונמות אסור אפילו באוסר פירותיו על אחרים כדאמרינן נדרים (מז ע"א) אע"ג דבכה"ג תו לא הוה דשיל"מ כמש"כ המהרי"ט ובלח"מ הלכות נדרים הנה בלא"ה לקמן נביא טעם ברור לאסור הגידולין בלאו ה"ט דדשיל"מ ומה"ט גם מה שהביאו כמה אחרונים ראי' דבדבר שיל"מ לא מהני זוז"ג מהא דתנן תרומות (פ"ט מ"ד) דגידולי הקדש ומע"ש חולין ופודה אותן בזמן זרען וע"ז הקשו נמי הא משום זוז"ג הול"ל שהן מותרין לגמרי א"ו משום דהקדש ומע"ש הוא דשיל"מ ולא מהני בהו זוז"ג גם זה בררנו לקמן כי בהכרח הא דגידולי הקדש אסורין לא הוה משום דשיל"מ אלא מטעם אחר ברור מאד:

גם מהא דקמבעי' להו בפסחים (כז ע"ב) בתנור שהוסק בעצי הקדש ואפה בו את הפת מהו דהמהרש"ל בחידושיו שם מפרש דקמבע"ל אי זוז"ג מהני בהקדש ופשטינן בגמרא דהקדש דהוה דשיל"מ אסור ולדבריו מבואר בהדיא בגמרא דזוז"ג לא מהני בדשיל"מ שאינו בטל והמהרש"א שם הקשה על המהרש"ל הא זוז"ג מהני באיסורי עכו"ם אע"ג דלא בטיל ומפרש שם הסוגיא בגונא אחרינא. והנה להמהרש"ל גם להמהרש"א קשה טובא סוגיא דשמעתא שם ובספרי שו"ת מנחת ברוך סי' ל"ו בררנו האי שמעתא דפסחים באורחא דקשוט וא"א להביאו פה כי הדברים ארוכים הרבה והרוצה לעמוד על אמיתת הדברים יעיין שם דהסוגיא לא מיירי כלל בזוז"ג עי"ש:

והנה בשו"ת אבני מילואים סי' ז' הביאו ראי' דלא מהני זוז"ג בהני איסורי דלא בטלי ממה שכתב הר"ן ע"ז (מט ע"א) דהא דאר"י סוטה (מג ע"א) דילדה שסיבכה בזקנה בטלה דזה הוא מטעמא דזוז"ג והא דאמר לישנא דבטל משום דזוז"ג נמי מטעם ביטול הוא ומזה דן דבהני איסורי דלא מהני בהו ביטול זוז"ג לא מהני. והנה מלבד דכבר הבאתי לעיל בסי' א' דהתוס' והראב"ד והריטב"א ועוד כמה רבוותא פליגי על הר"ן וכתבו דילדה שסיבכה בזקנה מותר משום טעמא דביטול גרידא ושם בררנו הדברים בראיות ברורות להני רבוותא דליכא התם זוז"ג אלא טעמא דביטול בלא"ה גם לדברי הר"ן שכתב דזוז"ג הוא משום ביטול מ"מ כיון דהאי ביטול לא הוה כגווני דכל ביטול א"ל דזוז"ג מהני אפילו בהני איסורי דלא בטלי:

והנה בשו"ת אבני מילואים הנ"ל הקשה על עצמו מהא דזוז"ג מהני באיסורי עכו"ם כדאמרינן ע"ז (שם) אע"ג דלא מהני בי' ביטול ותי' משום דבאיסורי עכו"ם נמי מ"ל ביטול דהא אמרינן ע"ז (עג ע"א) דיי"נ שנפל מצירצור קטן לבור בטל אמנם כבר הקשתי עליו בספרי מנחת ברוך חדא דהא מלתא דצירצור קטן בטל הוא פלוגתא דאמוראי בע"ז שם והא מלתא דזוז"ג מהני באיסורי עכו"ם תניא ברייתא בע"ז (מט ע"א) וא"כ ע"כ דגם להאי אמורא דסובר דמצירצור נמי לא בטל לדידי' נמי זוז"ג מותר באיסורי עכו"ם ועוד קשה הא בדשיל"מ נמי מ"ל ביטול כשנתערב מין בשא"מ וכ"ת דבכל דבר שבא משני גורמים חשבינן לה כמו תערובות מב"מ א"כ קשה להיפך הא כמה תנאי ואמוראי סברי דמב"מ אינו בטל מ"מ מודים בזוז"ג דמהני דהא שמואל דס"ל ע"ז (שם) זוז"ג מותר ס"ל שם (עג) דמב"מ אינו בטל וכן רבי דס"ל חולין (קט ע"א) דמב"מ אינו בטל סובר פסחים (כו ע"א) דזוז"ג מותר גם מצינו זוז"ג כששני הגורמים ממין אחד כמו ולד הנסקלת סנהדרין (פ) וזה מהני אפילו להני דסברי מב"מ לא בטיל:

עוד הביאו ראי' ממה שכתב הר"ן בע"ז (שם) על הא דאמרינן סוטה (מג ע"ב) דאע"ג דילדה שסיבכה בזקנה בטלה מ"מ ילדה שסיבכה בילדה הנטוע לסייג ולקורות אסור ופרכינן שם בגמרא דמ"ש ומשנינן התם אי מימלך עלי' לאו בת מיהדר היא הכא בת מיהדר היא והקשה הר"ן אי נימא דטעמא משום זח"ג א"כ בילדה שסיבכה בילדה הנטוע לסייג ולקורות נמי איכא זוז"ג ותי' הר"ן ז"ל זה אינו קושיא דכי אמרינן זוז"ג מותר הני מילי היכי שגורם של היתר א"א לו לשוב איסור וכו' ודמיא הא מלתא להא דאמרינן מנחות (כג) א"ר חסדא נבלה בטלה בשחוטה שא"א לשחוטה שתעשה נבלה ושחוטה אינה בטלה בנבלה משום שאפשר לנבלה שתעשה שחוטה דלכי מסרחא פקע נבלה וכו' זה הוא דעתי בדברים אלו עכ"ל הר"ן שם וכתב ע"ז בשו"ת אבני מילואים וכיון דחזינן דלא מהני זוז"ג בילדה שסיבכה בילדה הנטוע לסייג ולקורות משום דלא מהני בזה ביטול א"כ ה"ה דלא מהני זוז"ג בכל האיסורים דלא בטלי:

והנה מלבד דראי' זו היא רק לשיטת הר"ן דילדה שסיבכה בזקנה דמותר משום זוז"ג הוא וכבר כתבנו לעיל דכל הראשונים פליגי ע"ז אמנם בלא"ה שגבה ממני דברי הר"ן דכונת הגמרא בסוטה שם דאמרינן הכא אי מימלך בת מיהדר היא זה הוא מלתא אחריתא ממש דזה א"ש גם אי נימא בזה טעמא דזוז"ג ופי' הר"ן בהא מלתא תמוהים לי הרבה כמו שנבאר בענף ב':

ענף ב

ועתה נבאר הא דאמרינן סוטה (מג ע"ב) על הא דפרכינן שם מאי שנא בילדה שסיבכה בזקנה דבטלה ומאי שנא כשסיבכה בילדה אחרת הנטוע לסייג ולקורות דלא בטלה ומשנינן התם אי מימלך עלה לאו בת מיהדר היא הכא אי מימלך עלה בת מיהדר היא מידי דהוה אעלו מאליהן דחייב בערלה וכבר הבאתי בענף הקדום דהר"ן בע"ז (מט ע"א) מפרש לה דכיון שאפשר שהאילן הנטוע לסייג לשוב להיות איסור כמו הילדה שמסבך משו"ה הילדה שמסבך בה אינה בטלה דדמי להא דאמרינן מנחות (כג ע"א) נבלה בטלה בשחוטה משום שא"א לשחוטה שתעשה נבלה אבל שחוטה אינה בטלה בנבלה שאפשר לנבלה שתעשה שחוטה דלכי מסרחא פקע נבלה וכו' והר"ן הוסיף דלשיטתו דילדה שסיבכה בזקנה דמותר הוא משום זוז"ג מעתה לא אמרינן זוז"ג היכי שאפשר להיתר להיות כאיסור:

ופי' הר"ן תמוה לי הרבה מכמה טעמי חדא דההיא דרב חסדא מנחות (כג ע"א) דנבלה בטלה בשחוטה ושחוטה אינה בטלה בנבלה זה קאי לר' יהודה דס"ל דמב"מ אינו בטל ופליגי הני אמוראי במנחות שם דלרב חסדא נבלה בשחוטה הוה מבשא"מ משום שא"א

לשחוטה שתעשה נבלה ומה"ט זה מקרי מבשא"מ דבתר מבטל אזלינן ור' חנינא פליג התם וס"ל להיפך דנבלה בשחוטה הוה מב"מ כיון שאפשר לנבלה שתעשה שחוטה דבתר בטל אזלינן וכ"ז הוא לר' יהודה דסובר מב"מ אינו בטל אבל לדידן ליכא שום נ"מ בזה וגם אפילו אליבא דר' יהודה לית הלכתא כהני אמוראי כמש"כ בתוס' שם ד"ה ור' יהודה מנחות (כה ע"א) א"כ לדידן ליכא שום נ"מ בזה ואפילו לדעת הרמב"ם ה' אבות הטומאה (פ"א ה' יז) שפוסק כרב חסדא והראב"ד השיגו דרב חסדא קאי אליבא דר"י דסובר מב"מ אינו בטל ותי' המ"מ שם דהרמב"ם סובר דבדיני טומאה גם לרבנן דינא הכי מ"מ לכו"ע בדיני ביטול דאיסור והיתר ליכא שום נ"מ בזה ועוד קשה דאי נימא דכונת הגמרא בהא דאמרינן אי מימלך עלה בת מיהדר הוא דמשו"ה אינו מבטל להילדה כרב חסדא דנבלה אינה בטלה בשחוטה הו"ל להגמרא למיפרך הא תינח לרב חסדא דס"ל דבתר מבטל אזלינן ונבלה אינה בטלה בשחוטה אבל לר' חנינא דס"ל נבלה בטלה בשחוטה דבתר בטל אזלינן מאי איכא למימר דפירות של הילדה הא א"א שתחזור להיתר דהא אפילו כשמסרחה לא פקע איסורו דהא ערלה אפילו עפרן אסור היכי שלא נשרפו כמש"כ לעיל ועוד קשה כיון דאמרינן בגמרא שם שהוא חוזר משום הברכה זו מעורכי המלחמה א"כ ע"כ דהפירות הגדלים על הילדה חייבים בערלה וברבעי ולהר"ן הא בהפירות בעצמם ליכא חיוב ערלה אלא שהיניקה מהילדה הראשונה אינה בטלה היתכן לומר דמשום זה חוזר מעורכי המלחמה ועוד קשה טובא על מש"כ הר"ן דמה"ט לא אמרינן הא מלתא דזוז"ג בכ"מ שאפשר להיתר להיות כאיסור וקשה טובא הא ולד הנסקלת ולד טרפה וולד הנרבעת דאמרינן בכל הני זוז"ג ובכל הני אפשר להיתר להיות שור הנסקל וטרפה או נרבע וכ"ת דבכל הני מחוסר מעשה הא גם נבלה א"א להיות שחוטה אלא ע"י מעשה כשיסרח ואע"ג שאפשר לחלק ולומר דמה שאפשר לבוא מעצמו אינו מקרי מחוסר מעשה. מלבד דלא מסתבר לחלק בכך הא בכ"מ דאמרינן גבי ילדה הנטוע האי סברא כיון דבת מיהדר לא מחלקינן בין שהיא בת מיהדר ע"י מעשה או לא כדאמרינן ירושלמי ערלה (פ"א ה"ג) בנטע והקדיש דחייב בערלה כיון דבת מיהדר דכשיפדה מהקדש יהי' חייב בערלה אלמא דלא מחלקינן בין מחוסר מעשה או לא והאי סברא הוא מלתא אחריתא כמו שנבאר:

ומה דמסתבר לי טובא בפשיטות בהא דאמרינן סוטה (מג ע"א) התם אי מימלך עלה לאו בת מיהדר היא הכא. אי מימלך עלה בת מיהדר היא מידי דהוה אעלו מאליהן דחייב בערלה דכונת הגמרא בזה הוא מלתא אחריתא דהא טעמא דמלתא בהא דילדה שסיבכה בזקנה מותרת זה הוא משום שהפירות הגדלים על הילדה שסיבכה עיקר גידולים הוא

מיניקת הזקנה ויניקה זו מותרת משו"ה פרכינן שפיר דא"כ כשסיבכה נמי בילדה הנטוע לסייג ולקורות הו"ל להתיר דהא היניקה של הילדה הנטוע לסייג ג"כ יניקה מותרת דבה נמי ליכא ערלה. וע"ז שפיר משנינן הכא אי מימלך עלה בת מיהדר היא מידי דהוה אעלו מאליהן דחייב בערלה כלומר דבנוטע לסייג אע"ג דפטורה מערלה מ"מ אם בתוך משך שני הערלה שלהן הדר בי' הנוטע וחישב שיהיו לאכילה מאותו רגע המה חייבים בערלה אע"ג שלא נטעם עכשיו מידי דהוה כאילן שעלה מעצמו שחייב בערלה ואמרינן ע"ז בירושלמי ערלה (פ"א ה"א) דאפילו כשחישב דצד התחתון של האילן יהי' לאכילה וצד העליון יהא לסייג צד התחתון חייב בערלה וצד העליון פטור מעתה כשהרכיב ילדה באילן הנטוע לסיג הא הוא מרכיב לאכילה וחושב על ענף זה שיהא לאכילה משו"ה פירות של אותו הענף הוה ערלה ממש דכל היניקה כולה מהפירות של אותו ענף הוא של חיוב כיון שחישב עליו לאכילה דזה דומה ממש להההיא דירושלמי דכשחישב צד תתתון לאכילה וצד העליון לסייג דצד התחתון חייב. ולדברינו גם אי נימא כהר"ן דהא דילדה שסיבכה בזקנה מותר הוא משום זוז"ג ג"כ א"ש דדוקא כשסיבכה בזקנה דאיכא יניקת היתר ואיסור הוה זוז"ג אבל כשסיבכה בילדה הנטוע לסייג ליכא זוז"ג דכולה הוה ערלה ממש. וג"כ א"ש הא דחוזר עליו מעורכי המלחמה. זה הוא הפשט הפשוט.
ודברי הר"ן צע"ג:

מעתה לדברינו גם אי נימא דבילדה שסיבכה איכא זוז"ג נמי ליכא ראי' מהכא דבאיסורי דלא בטלי לא מהני זוז"ג כמש"כ וכש"כ כפי שבררנו בסי' א' כרוב ראשונים דבילדה שסיבכה איכא רק טעמא דביטול:

והנה לדברינו יתברר דעת הרמב"ם דבערלה (פ"א מ"א) תנן הנוטע לסייג ולקורות פטור מן הערלה ר' יוסי אומר אפילו אמר הפנימי למאכל והחיצון לסייג הפנימי חייב והחיצון פטור והרמב"ם בפירוש המשניות כתב דאין הלכה כר' יוסי ובחיבורו הלכות מע"ש (פ"י) פסק כר' יוסי וכתב בכ"מ דהרמב"ם בחיבורו סובר דר' יוסי לא אתי לפלוגי על ת"ק אלא לפרושי דברי ת"ק וליכא בזה פלוגתא. ולדברינו דברי הרמב"ם מוכרחים דמדאמרינן הכא בסוטה (מג ע"ב) דילדה שסיבכה בילדה הנטועה לסייג ולקורות חייבת בערלה וחוזר עלי' מעורכי המלחמה וכבר כתבנו דטעמא דמלתא דכיון דבשעה שסיבכה הוא חושב שהפירות שיתגדל עלי' יהא לאכילה משו"ה כל היניקה שלה חייבת בערלה אע"ג דמה שנתגדל על שאר הענפים פטור מ"מ אותו הענף חייב. א"כ מוכרח כר' יוסי דסובר דאפילו אמר הפנימי למאכל והחיצון לסייג הפנימי חייב והחיצון פטור וע"כ דהכי הלכתא:

ומעתה אפילו אי נימא דבילדה שסיבכה בזקנה איכא טעמא דזוז"ג מ"מ בילדה שסיבכה בילדה הנטוע לסייג ולקורות ליכא כלל זוז"ג דהא ליכא הכא אלא יניקת איסור גרידא דכל היניקה כולה שנכנסת בילדה שסיבכה חייבת בערלה כמש"כ וכש"כ לדברינו דגם בילדה שסיבכה בזקנה ליכא זוז"ג אלא דין ביטול איסור בהיתר ודאי דבילדה שסיבכה בילדה הנטוע לסייג ליכא זוז"ג אלא דבילדה שסיבכה בזקנה כיון דאיכא שתי יניקות יניקת היתר ויניקת איסור איכא בה דין ביטול איסור בהיתר ומשו"ה אמר ר' יוחנן ילדה שסיבכה בזקנה בטלה אבל כשסיבכה בילדה הנטוע לסייג ליכא ביטול דכל היניקה כולה הנכנסת בהילדה שסיבכה חייבת בערלה כמש"כ ומעתה ליכא מהכא ראי' דזוז"ג לא מהני בהני איסורי דלא בטלי:

והנה לפי מה שבררנו דליכא שום ראי' לומר דלא מהני זוז"ג בהני איסורי דלא בטלי ודאי דמסתבר לומר דזוז"ג מהני בכל האיסורים וגם מדחזינן דזוז"ג מהני אפילו כששני הגורמים הם ממין אחד כמו ולד הנסקלת וולד טרפה וזה מהני אפילו להני תנאי דסברי מב"מ לא בטל מכלל דזוז"ג מהני אפילו בהני דוכתי דלא מהני בהו ביטול וגם מהא דאמרינן ע"ז (מט) דזוז"ג מותר באיסורי עכו"ם אע"ג דלא בטלי מוכח ג"כ דזוז"ג מהני בכל האיסורין מ"מ נראה דגבי דשיל"מ לא מהני זוז"ג ולאו משום ה"ט דלא בטל אלא דכמו שהחמירו בו כמה דברים כגון שספיקו אסור כדאיתא ביצה (ד) כן החמירו דלא מהני בי' זוז"ג ובסי' הבא נביא דמצינו בירושלמי פלוגתא דתנאי אי מהני זוז"ג בדשיל"מ ונבאר שם זה בארוכה:

סימן י

לבאר אי זוז"ג מותר דשיל"מ גם יבואר מ"ט גידולי ביכורים אסירי ואע"ג דהוה זוז"ג:

ענף א

תשובה. הנה בסי' הקדום בררנו דזוז"ג מהני אפילו בהני איסורי דלא בטילי וכתבנו דמ"מ מסתבר לומר דבדשיל"מ לא מהני זוז"ג ולאו משום דלא בטיל אלא כמו שהחמירו כמה דברים גבי דשיל"מ כגון שספיקו אסור כן החמירו דלא מהני זוז"ג ונברר הדברים דהנה תנן ביכורים (פ"ב מ"ב) יש במעשר ובביכורים משא"כ בתרומה וכו' ואסורין כ"ש מלאכול בירושלים וגידוליהן אסורין מלאכול בירושלים אף לזרים ולבהמה ר"ש מתיר והנה משנה זו חמורה ועמוקה מאד והרמב"ם והר"ש פליגי בפירושה ולפנינו בענף ב' נבאר משנה זו בארוכה ועתה נביא בקצרה מה שנוגע רק לענינינו:

דהנה בירושלמי ביכורים שם (פ"ב ה"ב) גרסינן ע"ז רבנן אמרין ירושלים עשו אותה כדשיל"מ כמה דתימר דשיל"מ אוסרין בכ"ש ודכותהון ירושלים אוסרין בכ"ש מה פליגי ר"ש ורבנן בגידולין אבל בעירובין אף ר"ש מודה מה בין עירובין מה בין גידולין עירובין בעיינין הן גידולין כבר בטלו [פי' דמשו"ה ביכורים ומע"ש אוסרין כל התערובות בכ"ש וגם גידוליהן אסורין משום דהוה דשיל"מ שיכול לאוכלה בירושלים וגם ר"ש לא פליג אלא על גידולין אבל בתערובות מע"ש מודה ומפרשינן בירושלמי דטעמא דר"ש משום דסובר דדוקא בתערובות דממשו של איסור מעורב בו מהני הא מלתא דדשיל"מ דלא בטיל אבל בגידולין דליכא בי' ממשו של איסור משו"ה אפילו בדשיל"מ נמי מותר] חזינן דפליגי תנאי בגידולי איסור בדשיל"מ וגידולי ביכורים הוה מדבר שזרעו כלה דהא ביכורים אינו נוהג אלא בדבר שזרעו כלה א"כ איכא בגידולין זוז"ג כדאמרינן ע"ז (מט ע"א) וכיון דמצינו הכא דפליגי תנאי בגידולין של דשיל"מ א"ל דה"ה פליגי בכל זוז"ג מדשיל"מ ואע"ג דאין הכרע כ"כ דא"ל דדוקא גבי גידולין החמירו חכמים מ"מ תו יש מקום להחמיר בכל זוז"ג מדשיל"מ:

והנה מהא דרבנן אסרי בגידולי ביכורים ומע"ש מוכח דביכורים ומע"ש איסורי הנאה הוו דאי לא"ה לא הי' אפשר לאסור בגידולין וכמו שבררנו לעיל דגידולי איסורי אכילה מדבר שזרעו כלה מותר לכו"ע וראיתי במשניות החדשים ביכורים (פ"ב) בפי' משנה הראשונה שהקשה מ"ש גידולי ביכורים מגידולי טבל דתנן תרומות (פ"ט מ"ד) דגידולי טבל מותר הא טבל נמי הוה דשיל"מ ושגג בזה דטבל איסור אכילה גרידא הוא משו"ה גידוליו מותר מה"ט שבררנו לעיל אבל ביכורים ומע"ש אם אינם ראוים לאוכלם בירושלים צריכים קבורה כמו קדשים כמו שהארכנו בזה הרבה בספרנו מנחת ברוך בראיות ברורות דביכורים ומע"ש איסורי הנאה נינהו:

והנה כבר העירותי בשו"ת מנחת ברוך סי' נ"ג דמגידולי ביכורים איכא ראי' לאסור זוז"ג בדשיל"מ אמנם שם כתבנו דא"ל כיון דהרמב"ם מפרש להאי משנה דמיירי שנזרעו בתוך ירושלים וביכורים בירושלים הא יש להם דין תרומה א"כ א"ל דגידולי ביכורים נכלל בהאי גזירה די"ח דבר דגידולי תרומה תרומה ובגידולי מע"ש דאסירי כתבנו שם טעם אחר וכתבנו שם דאע"ג דמהירושלמי שהבאתי מוכח טובא דטעמא דגידולי ביכורים אסירי הוא משום דשיל"מ וכן מוכח מכמה דוכתי בירושלמי שם מ"מ כיון דלהרמב"ם בלא"ה צריך להגיה הרבה בהירושלמי כמש"כ כל המפרשים א"כ תו ליכא כ"כ ראי' מהירושלמי כן כתבנו שם. אמנם התבוננתי לבאר דברי הרמב"ם גם ע"פ הירושלמי כמו שיבואר בענף ב' ומצאתי דבריו ברורים מאד א"כ מוכח דלהרמב"ם נמי טעמא דגידולי

ביכורים אסירי הוא משום טעמא דדשיל"מ גרידא והרמב"ם בפי' המשניות בביכורים שם הביא הירושלמי שהבאתי א"כ מבואר דטעמא דהרמב"ם בגידולי ביכורים הוא כמו דמבואר בירושלמי גם לפי מה שנבאר בסי' הבא דלהרמב"ם איכא נ"מ בין גידולי מע"ש שנזרעו בגבולין לנזרעו בירושלים יתבאר ג"כ דטעמא דהרמב"ם הוא משום ה"ט דדשיל"מ:

ענף ב

והן עתה נבאר האי משנה דביכורים (פ"ב מ"ב) שהיא חמורה מאד והרמב"ם והר"ש פליגי בפירושה וראיתי מבוכה רבה בכמה גדולי אחרונים במשנה זו וגם כמה הלכתא גברוותא איכא למשמע מינה כמו שיתבונן בזה המעיין דהנה תנן ביכורים (שם) יש במעשר ובביכורים משא"כ בתרומה וכו' ואסורין כ"ש מלאכול בירושלים וגידוליהן אסורין מלאכול בירושלים אף לזרים ולבהמה ר"ש מתיר והנה הרמב"ם מפרש דהא דתנן ואסורין כ"ש מלאכול בירושלים הכוונה כשנתערבו ביכורים ומע"ש בירושלים אוסרין התערובות בכ"ש וגם הא דתנן דגידוליהן אסורין מלאכול בירושלים הכוונה כשזרע תערובות של ביכורים ומע"ש בירושלים הגידולין אסורין והא דתנן אף לזרים ולבהמה הכונה דגידולי תערובות ביכורים אסורין כביכורים עצמן שאסורין לזרים וגידולי תערובות מע"ש אסורין לבהמה כמו מע"ש עצמן וטעמא דמלתא כתב הרמב"ם שם ז"ל וזהו בתקנת חכמים שהם נתנו תערובות אלו השני דברים בירושלים בלבד כדשיל"מ כיון שיכול לאכלו שם בקדושה והוא אומרם עשו ירושלים כדשיל"מ כמה דתימא דשיל"מ אוסר כ"ש ודכוותיה ירושלים אוסרת כ"ש עכ"ל הרמב"ם:

והנה הרע"ב בפי' המשניות כתב טעמא דמלתא דתערובות ביכורים הוה דשיל"מ ואע"ג שהן אסורין לזרים ז"ל דכיון דחל על התערובות שם ביכורים ומעשר ליאסר לאכלן חוץ לירושלים חל נמי לענין זה ליאסר לאכול לזרים אם הן ביכורים וכונתו בזה דלכאורה קשה הא תרומה ג"כ יש לה מתירין לכהן מ"מ בטלה בחולין ומ"ש ביכורים בירושלים שתערובתן אסור לזרים משו"ה כתב הרע"ב דביכורים שאני כיון דאיכא בה תרי איסורי חדא שאסור לאוכלן חוץ לירושלים וגם שאסורין לזרים ולהאי איסורא דחוץ לירושלים הא יל"מ שיכול לאוכלן בירושלים וכיון דחל על התערובות שם ביכורים ומעשר ליאסר לאכלן חוץ לירושלים חל נמי לענין זה ליאסר לאכול לזרים זהו כונת הרע"ב. אמנם כבר הבאתי מש"כ הרמב"ם בעצמו דזהו תקנה גרידא גם הביא מה שאמרו בירושלמי דירושלים עשו אותה כדשיל"מ אלמא דזה הוא רק תקנה ולא מצד הדין דמדינא הול"ל דאע"ג דלענין איסור לאוכלן חוץ לירושלים הוה דשיל"מ מ"מ מותר לזרים כיון דלדידהו

לא הוה דשיל"מ ובאמת יש לעיין על ה"ט שכתב הרע"ב הא בתרומה נמי איכא תרי איסורי חדא שאסורין לטמאים אפילו לכהנים וגם שאסור לזרים ואיסור טומאה דכהן הא הוה דשיל"מ דהא יכול ליטהר ולאכול מ"מ לא אמרינן האי סברא דכיון שחל על התערובות שם תרומה לענין איסור טומאה ה"ה לענין איסור זרות אלא דבטלי ה"נ הול"ל גבי תערובות ביכורים א"ו כמש"כ הרמב"ם דזהו תקנת חכמים גרידא גבי ביכורים בירושלים ומצאתי בפמ"ג ביור"ד (סי' קב ס"ק טו) שכתב ג"כ דזה הוא תקנת חכמים גבי ביכורים גרידא מה"ט שכתבנו ועפ"ז א"ש טובא לתרץ מה דקשה עוד על הרמב"ם הא אפילו חוץ לירשלים הול"ל דביכורים הוה דשיל"מ משום שאפשר להעלותו לירושלים וכמו דאמרינן בב"מ (נג ע"א) גבי מעשר וליהדר וליעייל' ורש"י סובר שם דאפילו מע"ש בגבולין הוה דשיל"מ מה"ט שאפשר להעלותו ותוס' ס"ל דדוקא כשהוא קרוב לירושלים אבל כשהוא רחוק לא משום טירחא דאורחא מ"מ מוכרת דכשהוא קרוב לירושלים הוה דשיל"מ וא"כ הול"ל גבי ביכורים נמי דכשהוא קרוב לירושלים הוה דשיל"מ ובמשנתנו ירושלים תנן משמע דדוקא ירושלים עצמה אבל פסיעה אחת חוץ לירושלים לא והפר"ח ביור"ד (סי' קמב) כתב דהא דתנן ירושלים לאו דוקא אלא אפילו קרוב לירושלים הוה דשיל"מ והרמב"ם סובר כדעת התוס' דדוקא קרוב לירושלים הוה דשיל"מ אבל בגבולין לא וזה לא מסתבר דכיון דתנן ירושלים ודאי ירושלים דוקא גם הרמב"ם ה' ביכורים (פ"ד ה' ט"ו) כתב ג"כ דדוקא בירושלים הוה דשיל"מ וכן כתב בפי' המשניות ירושלים בלבד אמנם לדברינו א"ש כיון דמדינא ביכורים לא הוה דשיל"מ דאוסר התערובות לזרים אלא דתקנת חכמים היא שעשו לירושלים כדשיל"מ ותקנה זו היא רק לירושלים גרידא וא"כ א"ש להרמב"ם הא דתנן גבי תערובות ביכורים דדוקא בירושלים אוסר בכ"ש אבל חוץ לירושלים אפילו פסיעה אחת בטל:

אמנם גבי מע"ש קשה טובא הא דתנן ירושלים דהדבר פשוט דמע"ש בגבולין נמי הוה דשיל"מ וכדתניא נדרים (נח ע"א) כ"ד שיל"מ כמו הקדש ומע"ש אינו בטל והר"ן שם פי' טעמא דמלתא לפי שמהני למע"ש פדיון והרא"ש כתב תרי טעמי חדא משום פדיון ועוד משום שאפשר להעלותו לירושלים גם בב"מ (נג ע"א) תניא מע"ש בטל ברוב באיזה מעשר אמרו במע"ש שאין בו שוה פרוטה ושנכנס לירושלים ויצא ופרכינן בגמרא הא בפחות משוה פרוטה נמי מ"ל פדיון א"כ מבואר בהדיא דמע"ש בגבולין הוה דשיל"מ משום דמהני לי' פדיון. והא דהר"ן בנדרים כתב חד טעמא והרמב"ם כתב תרי טעמי זה תליא בפלוגתא דרש"י ותוס' בב"מ שם דרש"י כתב בהדיא דמע"ש הוה דשיל"מ מתרי טעמי משום פדיון וגם שאפשר להעלותו אבל בתוס' שם ד"ה ליהדר וליעיילה

כתבו דדוקא כשהמע"ש קרוב לירושלים הוה דשיל"מ גם מה"ט שאפשר להעלותו אבל כשהוא רחוק לא ורק משום פדיון הוה דשיל"מ לכו"ע כדאמרינן בגמרא שם וכש"כ כשהמע"ש הוא קרוב לירושלים הוה דשיל"מ מתרי טעמי לכו"ע וגבי מע"ש א"א לומר כמש"כ בביכורים דדוקא ירושלים עשו אותה כדשיל"מ דהא מע"ש הוה דשיל"מ ממש ולא משום תקנה אלא משום הני תרי טעמי שכתבנו ואין להעיר מ"ט מע"ש הוה דשיל"מ משום דאפשר להעלותו הא מ"מ אוסר התערובות לאכילת בהמה דזה ליתא כיון דתערובות מע"ש עומד לאכילת אדם דהא מע"ש אינו נוהג אלא באכילת אדם ליכא בזה פסידא מה שנאסר לאכילת בהמה תדע דהא בב"מ שם פרכינן וליהדר וליעיילה ולא מתרצינן דהתערובות נאסר לאכילת בהמה א"ו דזה לא הוה פסידא וא"כ הוה דשיל"מ ממש. והנה הרע"ב בפי' המשניות כתב בהדיא דמע"ש בירושלים לא בטל אבל בגבולין בטל ברוב וכתב דלא הוה דשיל"מ משום שאפשר להעלותו דאיכא בזה טירחא וזה הוא כדעת התוס' שהבאתי אבל מ"מ קשה דהוה דשיל"מ משום פדיון וראיתי כי כמה אחרונים תפסו כן להלכה דבהכרח הרמב"ם סובר כהרע"ב דמע"ש בגבולין בטל ומה"ט כתב השעה"מ ה' מאכלות אסורות (פט"ו ה"י) דהרמב"ם סובר דהא דתניא נדרים (נח ע"א) ובב"מ (נג ע"א) דמע"ש הוה דשיל"מ משום פדיון מיירי במע"ש טמא שמצוה לפדותו אבל במע"ש טהור דאין מצוה לפדותו לא הוה דשיל"מ משום פדיון והרמב"ם סובר כדעת התוס' שהבאתי בב"מ שם דמע"ש לא הוה דשיל"מ משום טעמא דאפשר להעלותו אלא כשהוא קרוב לירושלים אבל רחוק לא משום טירחא דאורחא א"כ ממילא להרמב"ם מע"ש טהור כשהוא רחוק מירושלים לא הוה דשיל"מ לא משום פדיון דהא ליכא מצוה לפדותו ולא משום שאפשר להעלותו משום טירחא דאורחא גם הפר"ח ביור"ד (סי' קמב שכתב דמש"כ הרמב"ם גבי תערובות מע"ש דדוקא בירושלים אוסרין בכ"ש כונתו אפילו קרוב לירושלים נמי הוה דשיל"מ משום שאפשר להעלותו נראה מזה דהפר"ח ס"ל ג"כ כשעה"מ דמע"ש טהור בגבולין בטל ברוב אמנם הדבר תמוה הרבה דודאי מע"ש טהור בגבולין נמי הוה דשיל"מ משום פדיון כמו שנבאר בארוכה בענף ד':

גם לא מסתבר כלל לומר דהא דתנן במשנתנו ירושלים והרמב"ם בחיבורו כתב ירושלים דזה הוא לאו דוקא. וראיתי במשניות בתוס' החדשים שגם הם מפרשים דעת הרע"ב כדעת השעה"מ דמע"ש טהור בריחוק מקום לא הוה דשיל"מ והוסיפו עוד דגם להני רבוותא דס"ל מע"ש בגבולין הוה דשיל"מ ג"כ א"ש הא דתנן במשנתנו ירושלים דהכונה למעט בגבולין בהני גווני שמע"ש בטל בגבולין כדאמרינן בב"מ (נג ע"א) באיזה מעשר

אמרו במע"ש שאין בו שו"פ ושנכנס לירושלים ויצא אמנם קשה טובא הא במשנתנו מעשר סתמא תנן כדתנן יש במעשר וביכורים א"כ היכי אפשר לאוקמי בכה"ג ועוד הא בב"מ שם מוקמינן דהא דתנן מע"ש שנכנס לירושלים ויצא מיירי שנפלו מחיצות וא"כ המע"ש בטל אפילו בירושלים עצמה וא"ר לאכילה. עוד קשה לפי' הרע"ב דהא בב"מ שם מייתינן הא דתנן דתרומה עולה באחד ומאה משא"כ במעשר דבטל ברוב ופרכינן שם בגמרא דנימא דמע"ש אינו בטל כלל ומהוינן שם עד דמייתינן הא דתניא מע"ש בטל ברוב באיזה מע"ש אמרו במע"ש שאין בו שו"פ ושנכנס לירושלים ויצא ולפי' הרע"ב קשה טובא מ"ט לא מייתינן האי משנה מפורשת דתנן בה ביכורים ומע"ש אוסרין בכ"ש בירושלים הא בגבולין בטל ברוב:

אמנם מה שנראה לענ"ד לומר לדעת הרמב"ם דודאי מע"ש בגבולין אינו בטל ברוב משום דהוה דשלי"מ ומ"מ זה לא דמי לכ"ד שיל"מ או למע"ש בירושלים שאוסר התערובות בכ"ש דהא מע"ש בגבולין מהני ליה פדיון וכשנתערב בחולין פודה רק את המעשר שבתערובות וממילא כל התערובות מותר דהא מסלק את האיסור וכן גידולי מע"ש בגבולין נמי סגי לפדות הגידולים בדמי זרעים כדתנן תרומות (פ"ט מ"ד) משו"ה א"ש להרמב"ם הא דתנן במשנתנו דביכורים ומע"ש אוסרין בכ"ש בירושלים וגידוליהן אסורין מלאכול בירושלים אף לזרים ולבהמה דדוקא בעיר ירושלים עצמה מע"ש אוסר בכ"ש דכל התערובות וכן כל הגידולין אסורין משום דהתם לא מהני ליה פדיון דהא משנתנו מיירי במע"ש טהור הנאכל כדתנן שאסור לזרים מכלל דלכהן מותר וא"כ לא מהני בי' פדיון וכל התערובות והגידולין דינן כמע"ש עצמן דהא א"א לסלק את האיסור אבל בגבולין אפילו פסיעה אחת חוץ לירושלים אינו אוסר התערובות והגידולין אלא שמסלק את האיסור ע"י פדיון וג"כ א"ש טובא להרמב"ם הא דלא מייתינן בב"מ שם ראי' ממשנה זו דמע"ש בגבולין בטל ברוב דלדברינו אע"ג שאינו בטל מ"מ לא שייך לומר שאוסר את התערובות כמש"כ וכן מוכח מדברי הרמב"ם הלכות מעשר (פ"ו הי"ד) שכתב פירות מעשר שנתערב בפירות חולין נאכל הכל בטהרה במקום או יפדה את המעשר לפיכך אם נתערב בירושלים אסורין בכ"ש ומדכתב מע"ש שנתערב בפירות חולין שצריך פדיון נראה פשוט דאפילו אם החולין הוא רוב כנגד המעשר מ"מ צריך לפדות את המעשר אלמא דסובר דמע"ש בגבולין אינו בטל ברוב גם מהא דמסיים לפיכך אם נתערב בירושלים אסורין בכ"ש נראה דכונתו כדברינו דדוקא בגבולין דמהני בי' פדיון אינו אוסר אלא שצריך לפדות את המעשר שבתערובות אבל בירושלים עצמה דלא מהני בי' פדיון אוסר את כל התערובות כמש"כ:

הנה בררנו דעת הרמב"ם דלדידי' א"ש הא דתנן גבי ביכורים ומע"ש שנתערבו או שנזרעו בירושלים דדוקא בירושלים אבל פסיעה אחת חוץ לירושלים לא דגבי ביכורים דוקא ירושלים עשו כדשיל"מ אבל חוץ לירושלים הא מדינא לא הוה דשיל"מ כמש"כ וגבי מע"ש נמי אע"ג דבגבולין נמי אינו בטל ברוב מ"מ אפילו פסיעה אחת חוץ לירושלים אינו אוסר התערובות והגידולין אלא שמסלק את האיסור גרידא ע"י פדיון וסגי בזה:

אמנם הר"ש מפרש דהא דתנן ואוסרין כ"ש מלאכול בירושלים הכונה כי ביכורים ומע"ש שנתערבו אפילו בגבולין את כל התערובות בכ"ש שאסור לאוכלן חוץ לירושלים וכתב דמיירי בביכורים שנתערב בתרומה דבלא"ה אסורה לזרים והא דתנן וגידוליהן אסורין מלאכול בירושלים ג"כ הכונה כשנזרע ביכורים או מע"ש אפילו בגבולין הגידולין אסורין לאכול לירושלים והא דתנן אף לזרים ולבהמה זה הוא מלתא אחריתא דזה קאי דגידולי ביכורים מותרין לזרים וגידולי מע"ש מותר לבהמה ודוקא לענין איסור אכילה חוץ לירושלים הגידולין אסורין משום דלאיסור זה הא יל"מ שאפשר לאוכלן בירושלים אבל לענין איסור זרות או אכילת בהמה כיון דלאיסור זה לא הוה דשיל"מ הגידולין מותרין ור"ש דמתיר מתיר לאכול הגידולין אפילו חוץ לירושלים אע"ג דלאיסור זה יל"מ מ"מ סובר דדשיל"מ לא מהני לאסור הגידולין:

והן עתה נבאר דעת הר"ש דהר"ש סובר דהא דתנן דביכורים ומע"ש אוסרין התערובות והגידולין מיירי בגבולין ולדידי' הא דתניא אוסרין היינו כשאינו רוצה לפדות המעשר שבתערובות והגידולין בדמי זרעים אבל כשפודן מותר דהר"ש סובר כדעת רש"י בב"מ (נג ע"א) דמע"ש בגבולין אפילו רחוק מירושלים הוה דשיל"מ משום דאפשר להעלותו וה"ה ביכורים בגבולין הוה דשיל"מ מה"ט גופי' והר"ש מפרש דהא דתנן גבי גידולין שאסורין לאכול בירושלים אף לזרים ולבהמה דהכונה שאסורין לאכול חוץ לירושלים אבל מ"מ מותרין גידולי תרומה ומעשר לזרים ולבהמה וטעמא דמלתא דדוקא לענין איסור אכילה חוץ לירושלים הוה דשיל"מ ומהני ה"ט לאסור הגידולין אבל איסור זרות ובהמה כיון דלא הוה דשיל"מ הגידולין מותר לזרים ולבהמה אך מ"מ גבי גידולין גרידא סובר הר"ש לחלק בכך אבל גבי תערובות ביכורים ומע"ש התם סובר הר"ש להיפך דאם הוא בטל בטל לגמרי ואם אינו בטל אינו בטל ומשום ה"ט מוכרח הר"ש לאוקמי האי תערובות ביכורים דמיירי שנתערב בתרומה דליכא אלא חד איסור שאסור לאוכלן חוץ לירושלים אבל איסור זרות ליכא דהא תרומה ג"כ אסורה לזרים והנה טעמא דמלתא מה שהר"ש אינו מפרש דהא דאמרינן בירושלמי דחכמים מודים שמותר לזרים ולבהמה דזה קאי ג"כ על תערובות ביכורים ולא הי' צריך הר"ש לאוקמי האי תערובות ביכורים

דמיירי שנתערבה בתרומה אלא שנתערבה בחולין דמ"מ לאיסור זרות בטל במאה ואחד דלאיסור זה לא הוה דשיל"מ ולענין איסור אכילה חוץ לירושלים אינו בטל כלל מסתבר דה"ט דהר"ש דא"כ היה מבואר בהדיא במשנתנו דתערובות מע"ש מותר לבהמה וא"כ מאי קמהוינן בה טובא בב"מ (שם) היכי מ"ל דמעשר בטל ברוב הא בפשיטות מ"ל לאכילת בהמה דבטל ברוב א"ו דדוקא גבי גידולין גרידא מחלקינן בהכי אבל לא גבי תערובות:

והנה כמה קושיות עצומות איכא לפי פי' הר"ש מה טובא לפי' הרמב"ם חדא מה שהקשה הר"ש בביכורים שם וכן הקשו בתוס' פסחים (לד) ד"ה טהרו דהכא תנן דגידולי מע"ש וביכורים אסורין משא"כ בתרומה וזה תימה רבה הא גידולי תרומה תרומה אבל לפי פי' הרמב"ם דהאי גידוליהן דתנן בביכורים קאי כשזרע תערובות ביכורים או תערובות מע"ש א"ש דהא גבי תרומה כה"ג הא תנן תרומות (פ"ט מ"ד) דגידולי דמוע חולין גם מה שהקשה הר"ש הא דתנן הכא דגידולי ביכורים אסורין ובתרומות שם תנן דגידולי ביכורים חולין ודחק א"ע הרבה דהא דתנן דגידולי ביכורים חולין זה קאי לענין איסור זרות והא דתנן דאסורין מיירי לענין איסור אכילה חוץ לירושלים כיון דלאיסור זה יל"מ אבל קשה טובא הא בתרומות שם תנן גבי הדדי גידולי טבל גידולי דמוע וגידולי ביכורים מותרין מוכח דגידולי ביכורים שוה לכל הני גידולין דמותרין לכ"ד אבל להרמב"ם א"ש דהא הכא בהדיא תנן בירושלים ומיירי כשנזרעו בירושלים אבל התם מיירי כשנזרעו בגבולין. עוד קשה טובא דהכא בביכורים תנן דגידולי מע"ש אסורין ור"ש פליג ע"ז ובתרומות שם תנן גידולי הקדש ומע"ש חולין ופודן בזמן זרען ומדבעינן פדיון פשוט דבלא פדיון אסורין א"כ קשה מ"ט לא פליג התם ר"ש כמו דפליג הכא בביכורים ועוד קשה טובא דהא לפי פי' הר"ש במשנתנו דביכורים גידולי מע"ש מותר לבהמה אלא שאסורין לאכול חוץ לירושלים ואילו התם בתרומות תנן ופודן בזמן זרען מכלל דבלא פדיון אסורין אפילו לבהמה והר"ש בביכורים שם כתב דבאמת ר"ש פליג על משנתנו דתרומות דלר"ש א"צ פדיון גם באמת הא דתנן התם ופודן בזמן זרען זה קאי לענין איסור אכילה חוץ לירושלים אבל לבהמה מותר בלא פדיון דקשה טובא הא סתמא תנן גידולי הקדש ומע"ש פודן בזמן זרען וכמו דגידולי הקדש אסורין בלא פדיון אפילו לבהמה ה"נ גידולי מע"ש וגם קשה מ"ט בתרומות תני תקנתא ופודן בזמן זרען ובביכורים לא תני תקנתא והר"ש דחק א"ע דבביכורים מיירי שאינו רוצה לפדות אבל להרמב"ם א"ש דהא משנתנו דתרומות מיירי כשנזרעו בגבולין כדתנן התם ופודן בזמן זרען דבירושלים לא מהני פדיון והכא בביכורים מיירי כשנזרעו בירושלים א"כ א"ש טובא כל הני תלתא

מילי דדוקא כשנזרעו בירושלים פליג ר"ש כיון דהתם לא מהני פדיון אבל כשנזרעו בגבולין כיון דמהני פדיון משו"ה דיינינן בגידולי מע"ש דין תשלומי ממון כמו שנבאר בסי' הבא ענף ב' ומודה ר"ש דצריך לפדותן אלא דבירושלים דלא מהני לי' פדיון לא דיינינן בהו דין תשלומי ממון והן מותרין וגם א"ש לדעת הרמב"ם הא דהתם בתרומות תנן ופודן בזמן זרען והכא בביכורים לא תני פדיון משום דהכא מיירי בירושלים דלא מהני פדיון וג"כ א"ש דגידולין בגבולין ג"כ לבהמה אסורין:

גם מה שפי' הר"ש לרישא דמשנתנו דביכורים דתנן ואסורין כ"ש מלאכול בירושלים דזה מיירי אפילו בביכורים ומע"ש שנתערבו בגבולין אסורין לאוכלן חוץ לירושלים משום דהוה דשיל"מ דהא יכול להעלותם לירושלים אע"ג דאין להקשות הא בב"מ (נג ע"א) תוס' ד"ה ליהדר וליעיילה הכריחו מסוגיא דשם דמע"ש בגבולין לא הוה דשיל"מ משום ה"ט דיכול להעלותם לירושלים אלא כשהן סמוכין לחומה מ"מ קשה טובא מה שהקשה הר"ש עצמו דהכא תנן דביכורים אוסרין תערובות בכ"ש ולעיל תנן דביכורים עולין באחד ומאה והר"ש דחק א"ע הרבה בזה דהתם מיירי שנתערבו בחולין לפיכך עולין באחד ומאה והכא מיירי שנתערבו בתרומה ומה דלא משני הר"ש דהתם מיירי לענין איסור זרות דלא הוה דשיל"מ והכא מיירי לענין איסור אכילה חוץ לחומה כמו שתי' כה"ג גבי גידולין כבר כתבנו לעיל דהר"ש ס"ל דגבי תערובות ביכורים לא מחלקינן בין איסור זרות לאיסור חוץ לחומה משו"ה כתב דהתם מיירי בתערובות חולין והכא מיירי בתערובות תרומה אך מ"מ קשה הא במשנתנו סתמא תנן ואוסרין בכ"ש ומיירי אפילו בתערובות חולין גם בענף ג' יבואר מהירושלמי דע"כ הכא מיירי בתערובות חולין וכ"ז קשה לשיטת הר"ש אבל להרמב"ם א"ש דהתם מיירי כשנתערבו בגבולין דלא הוה דשיל"מ משו"ה עולין באחד ומאה והכא הא מיירי כשנתערבו בירושלים דעשו אותה כדשיל"מ:

אמנם מה דקשה טובא להרמב"ם הא דבירושלמי מבואר בהדיא כהר"ש דהא בירושלמי שם אמרינן דהא דתנן אף לזרים ולבהמה היינו דר"ש מתיר וגם רבנן מודים בזה וזה הוא דלא כהרמב"ם שמפרש דרבנן אסרי לזרים ולבהמה גם בתר הכי איתא בירושלמי שם דחד סב שאל לר' יוחנן הא דהכא תנן גידולי ביכורים אסורין ובתרומות (פ"ט מ"ד) תנן גידולי ביכורים חולין וקמהוינן בה טובא שם וגם מייתינן הא דתנן הכא בביכורים דגידולי מע"ש אסורין ור"ש מתיר ובתרומות שם תנן גידולי מע"ש חולין ופודן בזמן זרען ומסקינן שם דהכא בביכורים גבי גידולי ביכורים מיירי לענין איסור מחיצה ובתרומות גבי גידולי ביכורים מיירי לענין איסור זרות ובהמה וזה מפורש בירושלמי כהר"ש. והנה מפרשי הירושלמי רוצים לפרש כונת הירושלמי בהאי לישנא דאיסור מחיצה דהיינו

שנזרע בירושלים והגר"א בשנות אליהו מגיה הרבה בהירושלמי אמנם מלבד דקשה לפרושי הירושלמי הכי בלא"ה קשה טובא מרישא דהירושלמי שהבאתי דמבואר בהדיא דרבנן מתירין הגידולין לזרים ולבהמה וזהו דלא כהרמב"ם והנה הר"ש בעצמו הביא פי' הרמב"ם רק שסתר פירוש זה מהירושלמי שהבאתי. אמנם לפענ"ד דברי הרמב"ם ברורים מאד גם ע"פ הירושלמי וגם הרמב"ם מפרש הירושלמי כפי' הר"ש וכמו שנבאר בארוכה בענף ג'.

ענף ג

אמנם מה שנלע"ד לישב דעת הרמב"ם ע"פ הירושלמי דהנה בתר דאמרינן שם ור"ש מתיר לזרים ולבהמה וחכמים מודים לו גרסינן רבנן אמרין ירושלים עשו אותה כדשיל"מ כמה דתימר דשיל"מ אוסרין בכ"ש ודכוותהון ירושלים אוסרין בכ"ש מה פליגו ר"ש ורבנן בגידולין וכו' והנה הר"ש וכל מפרשי הירושלמי מפרשים דזה קאי אלעיל דמשו"ה אסרי רבנן הגידולין לאכול חוץ לירושלים משום דיכול לאוכלם בירושלים אבל לענ"ד דהרמב"ם מפרש דהאי רבנן אמרין היינו רבנן דגמרא דירושלמי ואינהו פליגי על הא דאמרינן בירושלמי לעיל דרבנן מתירין הגידולין לזרים ולבהמה וסברי דחכמים אסרי הגידולין אפילו לזרים ולבהמה דאע"ג דלענין איסור זרות לא הוה דשיל"מ מ"מ חכמים עשו לירושלים כדשיל"מ מפני התקנה שחכמים תקנו כך ובאמת לישנא דהירושלמי מוכח הכי דלישנא דרבנן אמרין משמע דפליגי ומלישנא דירושלים עשו כדשיל"מ משמע דזהו תקנא גרידא על עיר ירושלים עצמה מעתה להרמב"ם בירושלמי גופי' איכא פלוגתא איכא אמוראי דמפרשי משנתנו כהר"ש והני רבנן אמרין אינהו מפרשי כהרמב"ם מעתה תו לא קשה אע"ג דנימא דהא דאמרינן בירושלמי בתר הכי וחד סב שאל לר' יוחנן הא דבמשנתנו תנן גידולי ביכורים אסורין ובתרומות תנן גידולי ביכורים חולין דאפילו נימא דהאי סב וכן הני אמוראי דמתרצי שם מפרשי משנתנו כהר"ש מ"מ הרמב"ם סובר כהני רבנן שם דלירושלים עשו כדשיל"מ דהני רבנן מפרשי למשנתנו כהרמב"ם וכן מוכח מהא דאמרינן שם בתר הכי:

דהנה גרסינן בירושלמי בתר הכי דר"ש פליג על תערובות ביכורים אבל מודה בתערובות מעשר דאינו בטל מה בין מעשר מה בין ביכורים מעשר אין לו עליה ביכורים יש לו עליה וכו' מודה ר"ש באותה הסאה שהעלה בתוך מאה שטעונה מחיצה וטעונה הנאה ומפרשי הירושלמי דחקו הרבה לפרש דברי הירושלמי אבל לענ"ד כונת הירושלמי פשוט דהא תנן בביכורים לעיל דביכורים עולה באחד ומאה כמו תרומה והדבר פשוט דכמו דתרומה צריך להרים אחד ממאה מהתערובות ולתת לכהן ה"נ בביכורים כן

וכיון דבתערובות ביכורים צריך להרים משו"ה סובר ר"ש דאפילו כשנתערב בירושלים ג"כ בטל ושפיר אמרינן בירושלמי דמודה ר"ש באותה סאה שהעלה מתוך מאה שטעונה מחיצה וטעונה הנאה כלומר דסאה זו שהעלה מהתערובות דינה כביכורים והנה מהירושלמי שהבאתי מבואר דהירושלמי מפרש הא דתנן הכא דביכורים אוסרין בתערובתן בכ"ש דמיירי שנתערבה בחולין דאילו נתערבה בתרומה הא אין צריך להרים וכבר הבאתי בענף הקדום דהר"ש מפרש דזה מיירי בביכורים שנתערבה בתרומה א"כ מוכח דהני רבנן אמרין דבירושלמי אינהו מפרשי כהרמב"ם:

והנה הי' א"ל עוד טעם אחר מ"ט ר"ש לא פליג על תערובות מע"ש דהא מע"ש הוה דשיל"מ ממש דהא מותר לכל אדם בירושלים ואע"ג דאיסר התערובות לבהמה מ"מ כיון דמעשר אינו נוהג אלא באכילת אדם וכשנתערבה המעשר מב"מ הא כל התערובות עומד לאכילה א"כ ליכא בזה פסידא דהתערובות נאסר לבהמה ובבבלי בב"מ (נג ע"א) דפרכינן גבי מע"ש וליהדר וליעיילה מוכח ג"כ דאע"ג דהתערובות נאסר לבהמה מ"מ ליכא בזה פסידא והוה דשיל"מ ממש:

והנה לפי דברינו הא דאמרינן בירושלמי ירושלים עשו כדשיל"מ דזהו תקנה גרידא גבי ביכורים מתורץ בזה מה שהקשה המג"א באו"ח (סי' שיח סק"ב) דמ"ט במבשל בשבת שנתערבה התבשיל אותו תבשיל בטל לגבי המבשל דלדידי' לא הוה דשיל"מ אבל לגבי אחרים אינו בטל משום דלדידהו הוה דשיל"מ שמותרין לאוכלה במוצ"ש והקשה המג"א הא כמו גבי תערובות ביכורים בירושלים כיון דאינו בטל לכהנים דלדידהו הוה דשיל"מ אינו בטל לישראל ה"נ הול"ל גבי המבשל בשבת כה"ג אבל לדברינו דזהו תקנה גרידא ליכא קושיא וכה"ג הקשה בשעה"מ ה' מאכלות אסורות (פט"ו ה"ו) מהא דתניא נדרים (נח ע"א) דשביעית אינה בטילה לביעור דהוה דשיל"מ מ"מ בטילה לאיסור אכילה אלמא דלא אמרינן כיון שאינה בטילה לאיסור אחד תו אינה בטילה לכ"ד ולדברינו א"ש דזהו תקנה גרידא ולא מדינא וכבר הבאתי דגם הפמ"ג ביור"ד (סי' קב) כתב כן:

ענף ד

והן עתה נבאר מש"כ בענף ב' דגם להרמב"ם מע"ש טהור בגבולין אינו בטל דהוה דשיל"מ משום פדיון וכבר הבאתי מש"כ השעה"מ (פט"ו מה' מאכלות אסורות) דלהרמב"ם הא דתניא נדרים (נח) דמע"ש הוה דשיל"מ וכן הא דאמרינן בב"מ (נג ע"א) דמע"ש אינו בטל משום דשיל"מ דזה מיירי במע"ש טמא דיש מצוה לפדותו אבל מע"ש טהור כיון דאין מצוה לפדותו לא הוה דשיל"מ דדמי לתרומה דאע"ג דמהני בי' שאלה

מ"מ לא הוה דשיל"מ משום דלא הוה מצוה לשיולי. וכתב דגם רש"י בב"מ שם כתב דמיירי במע"ש טמא. והנה דבריו תמוהים הרבה דהא רש"י בב"מ שם כתב בהדיא דמע"ש בגבולין הוה דשיל"מ משום תרי טעמי חדא משום דמהני בי' פדיון ועוד משום דאפשר להעלותו לירושלים משו"ה שפיר כתב רש"י על הא דתניא מע"ש בטל ברוב באיזה מעשר אמרו במע"ש שאין בו שו"פ ושנכנס לירושלים ויצא וטעמא משום דלא מהני בהו פדיון והוקשה לרש"י הא מ"מ מע"ש שאין בו שו"פ הא אפשר להעלותו לירושלים והוה דשיל"מ משום ה"ט גרידא משו"ה כתב רש"י דמיירי במע"ש טמא שא"א לאוכלו בירושלים וכיון דלא מהני בי' ג"כ בפחות משו"פ לא הוה דשיל"מ ובטל אבל אי נימא להרמב"ם. דמע"ש טהור בגבולין בטל ברוב דטעמא דפדיון לא הוה דשיל"מ כמש"כ השעה"מ א"כ קשה טובא חדא הא דתניא דמע"ש בטל ברוב באיזה מעשר אמרו במע"ש שאין בו שו"פ ושנכנס לירושלים ויצא וקשה הא כל מעשר טהור בגבולין בטל ברוב ולמה תני דוקא הני תרי גווני ועוד הא בגמרא שם פרכינן לחזקי' דס"ל דבפחות משו"פ מ"ל פדיון א"כ מ"ט מעשר בטל ברוב. הא א"ל דלחזקי' מע"ש בטל ברוב כגון מע"ש טהור בגבולין. א"כ מוכח מהסוגיא דב"מ דמע"ש טהור בגבולין הוה דשיל"מ משום פדיון:

ומה שהקשה השעה"מ הא מע"ש טהור בגבולין אין מצוה לפדותו לא הבינותי דהא הא דאין מצוה לפדותו היינו משום שיש מצוה עליו להעלותו לירושלים אבל כשאינו מעלהו לירושלים פשוט שיש מצוה לפדותו וכיון שנתערב ואינו רוצה להעלותו פשוט שיש עליו מצוה לפדותו והוה דשיל"מ משום פדיון וזה פשוט:

והנה טעמא דהשעה"מ דקשה לי' הא דהרמב"ם מפרש האי משנה דביכורים (פ"ב מ"ב) דתנן התם דביכורים ומע"ש אוסרין בכ"ש בירושלים דמיירי שנתערב בירושלים אבל כשנתערב בגבולין בטל א"כ לכאורה מבואר דהרמב"ם סובר דמע"ש בגבולין בטל ברוב גם הביא מש"כ הרמב"ם (פ"ו מה' מעשר) דפירות מעשר שנתערבו בפירות חולין יאכל הכל בטהרה במקום או יפדה את המעשר לפיכך אם נתערב בירושלים אוסרין בכ"ש במינם ודייק השעה"מ מדכתב הרמב"ם כשנתערב בירושלים אוסרין בכ"ש מכלל דבגבולין בטל ברוב ומה"ט הוכרח לפרש דמש"כ הרמב"ם בתחילה כשנתערב בפירות חולין יאכל הכל בטהרה או יפדה דמיירי שלא הי' רוב לבטל את המעשר אבל כבר כתבנו בענף ב' דדברי הרמב"ם ברורים הרבה ומש"כ דכשנתערב בפירות חולין יפדה מיירי אע"ג דאיכא רוב לבטל את האיסור מ"מ אינו בטל משום דשיל"מ דמהני בי' פדיון אך מ"מ לא דמי האי דשיל"מ לכל דשיל"מ דהא הכא כיון דמהני פדיון אפשר לסלק

את האיסור וכשמסלק את האיסור אינו אוסר את ההיתר וסגי כשפודה את המעשר שבתערובות גרידא אבל מע"ש בירושלים הוה ככל דשיל"מ שאוסר את התערובות דהא א"א לסלק את האיסור כמו שהארכנו בענף ב' וראי' גדולה לדברינו דהא הרמב"ם שם (הט"ז) כתב דמע"ש אינו בטל ברוב אלא כשנכנס לירושלים ויצא דאין לו פדיון א"כ מבואר בהדיא דהרמב"ם סובר דכל מקום דמהני פדיון אינו בטל והשעה"מ דחק א"ע הרבה כדי להעמיד דבריו אבל הדבר פשוט דכונת הרמב"ם כמש"כ:

והן עתה נבאר מה דפליגי רש"י ותוס' בב"מ (נג ע"א) אי מע"ש טהור בגבולין הוה דשיל"מ משום דאפשר להעלותו דבתוס' שם ד"ה ליהדר כתבו דמדהקשה בגמרא גבי מע"ש שיצא ליהדר וליעיילה ולא פרכינן האי קושיא לעיל גבי מע"ש שאין בו שו"פ מכלל דדוקא הכא שיצא המעשר והוא קרוב לירושלים שפיר הוה דשיל"מ משום דאפשר להעלותו אבל כשהוא רחוק לא דהנה מלבד מה שאפשר לישב קושית התוס' דמשו"ה לא פרכינן בגמרא לעיל משום דשפיר ידע דאפשר לתרוצי דמיירי במע"ש טמא כמו שפירש"י אבל הכא א"א לומר כן כמו דפרכינן בגמרא אי כשנטמא מהני בי' פדיון בלא"ה לפי מה שהביא בשיטה מקובצת בשם כמה ראשונים דמע"ש פחות משו"פ אין עליו מצוה להעלותו לירושלים אלא כשנכנס וקלטוהו מחיצות אבל אין חיוב להעלותו א"כ ודאי א"ש הא דלא פרכינן האי קושיא לעיל וכבר הבאתי דהר"ש פ"ב דביכורים גם הרא"ש נדרים (נח ע"א) סוברים כרש"י ולדברינו א"ל דגם הרמב"ם סובר הכי כמו שהארכנו בענף ב' זה הוא מה שנראה לי לענ"ד בדברים הללו:

סימן יא

לבאר מ"ט גידולי הקדש ומע"ש אסורין אע"ג דהוה זוז"ג:

הנה תנן תרומות (פ"ט מ"ד) גידולי הקדש ומע"ש חולין ופודן בזמן זרען וכבר הבאתי לעיל מה שהקשו האחרונים מ"ט לא שרינן לגמרי גידולי הקדש ומע"ש משום זוז"ג. וקושיא זו דומה למה שהקשה הראב"ד ה' נדרים (פ"ה הט"ז) על גידולי קונמות שכתב שם ז"ל מיהו קשה כל היכי דאמרינן אסור בגידוליהן אפילו בדבר שזרעו כלה אמאי הא זוז"ג מותר ואם נוטע אגוז של ערלה מותר בפירותיו עכ"ל. והנה האחרונים כתבו, טעמא דמלתא דכיון דהקדש ומע"ש הוה דשיל"מ שאינו בטל משו"ה זוז"ג נמי לא מהני בהו והנה גם לפי מה שבררנו בסי' הקדום דמסתבר לומר דזוז"ג לא מהני גבי דשיל"מ מ"מ גבי גידולי הקדש לא שייך ה"ט דהא הבאתי שם הא דאמרינן ירושלמי ביכורים (פ"ב ה"ב) דר"ש דפליג התם בגידולי ביכורים ומע"ש סובר דבדשיל"מ הגידולין מותרין

וא"כ מ"ט לא פליג נמי על גידולי הקדש א"ו דגבי גידולי הקדש איכא טעמא אחרינא עוד יבואר לפנינו טעם אחר דגבי גידולי הקדש לא שייך ה"ט דדשיל"מ:

אמנם הא דגידולי הקדש צריך לפדות הגידולין בדמי זרעים כבר בארנו בספרנו מנחת ברוך טעמא דמלתא ונביא מסקנת הדברים בקצרה שכתבנו דבהקדש בדה"ב שהוא ממון גבוה ממש שיש לו פדיון והנהנה ממנו צריך לשלם להקדש משו"ה צריך לדון בכל זוז"ג שבא מגרמא דהקדש והדיוט כמו שאנו דנין כיוצא בזה בנכסי הדיוט והדיוט דגבי דיני ממונות לאו כל זוז"ג שוה דאיכא בהו תלתא גווני זוז"ג ואע"ג דגבי איסורין כל הני תלתא שוין בדינייהו מ"מ בדיני ממונות שאני כיצד הא באיסורין אמרינן בסנהדרין (פ) בולד הנסקלת דהוה זוז"ג וליכא נ"מ בין שהאם אסורה והאב מותר או להיפך וכדאמרינן בכורות (ז ע"א) גבי ולד קלוט דהוה זוז"ג אבל גבי נכסי הדיוט כה"ג הולד שייך לבעל הפרה ואין לבעל השור כלל ועוד דגבי איסורין אמרינן ע"ז (מט ע"א) בנוטע אגוז של ערלה דהוה זוז"ג כלומר יניקת הקרקע המותרת והאגוז האסור אבל גבי נכסי הדיוט כה"ג שאם זרע ראובן שדה של שמעון הגידולין שייך לבעל השדה כדאמרינן בב"מ (ק) אלא דצריך לשלם לבעל החיטים מה שנהנה ממנו משום דהנאה זו בת דמים היא גם איכא פסידא לבעל החיטין מעתה גבי דיני ממונות מצינו דחד גורם זוכה מדבר שבא משני גורמים ופעמים שאינו משלם כלל לגורם השני ופעמים שמשלם לו דמי ההנאה וכל הני גווני איכא נמי גבי הקדש:

והנה כל הני גווני איכא נמי בדבר שבא מגרמא דהקדש והדיוט כגון פרת הקדש שילדה הולד שייך להקדש דמתחילת הוייתו הוה הקדש ממש ומועלין בו כדתנן כה"ג מעילה (יב) הקדיש תרנגולת מועלין בביצתה ואע"ג דהביצה נתהוה מזוז"ג כגון מתרנגול הדיוט מ"מ הוה הקדש ממש וכן להיפך פרת הדיוט שילדה משור של הקדש הולד שייך לבעל הפרה וא"צ לשלם להקדש כמו דבהדיוט והדיוט כה"ג הולד שייך לבעל הפרה ה"נ גבי הקדש והדיוט דבדיני זכיה ותשלומין דמו להדדי וכמו שנביא ראי' לפנינו וכתבנו שם דגם למ"ד זוז"ג אסור דלדידי' בכה"ג בשאר איסורין הולד אסור וכדאמרינן בכורות (שם) בקלוט שבא על הפרה מ"מ מודה דפרת הדיוט שילדה משור הקדש בדק הבית דהולד מותר ואע"ג דמצד הסברא הול"ל דאיסור הקדש הוה נמי כשאר איסורין אך בררנו שם דבזה הקדש בדק הבית קיל מכל האיסורין כיון דכל איסור הקדש ב"ה הוא מפני שהוא שייך להקדש וכיון דולד זה אינו שייך להקדש וגם אין להקדש על ולד זה שום חיוב תשלומין פקע איסורו וליכא בי' שום איסור והבאתי ראי' לזה מהא דאמרינן חולין (קלט) בתרנגולת של ב"ה שמרדה כלומר שיצאת למדבר דס"ל לרב התם שהיא נעשית

הפקר כמו כה"ג בהדיוט ואמרינן שם דלדידי' היא מותרת דכיון דפקע ממנה הקדש ממילא פקע איסורה ואפילו לשמואל דפליג שם היינו משום דסובר דתרנגולת שמרדה עדיין היא הקדש כדיליף מקרא אבל ודאי מודה דבכ"מ דפקע הקדש דהיינו שאינו שייך להקדש ואין להקדש ע"ז חיוב דמים דפקע איסורו וא"כ ולד זה מותר לד"ה כמש"כ:

מעתה נתבררה טעמא דמשנתנו תרומות דתנן התם (פ"ט מ"ד) גידולי הקדש חולין ופודן בזמן זרען דזה הוא מה"ט שכתבנו כיון דבהדיוט והדיוט כה"ג כגון ראובן שזרע חיטין בשדה של שמעון אע"ג דהגידולין שייך לבעל השדה מ"מ צריך לשלם להזורע דמי החיטים והאי דינא איכא נמי כשנזרע חיטין של הקדש בשדה הדיוט דהגידולין שייך לבעל השדה אלא שמשלם להקדש דמי זרעים וזה הוא דתנן גידולי הקדש חולין היינו דשייך לבעל השדה ופודן בזמן זרען כלומר שמשלם להקדש דמי הזרעים ושם בררנו בארוכה אי הני תשלומין בהקדש הוא מה"ת או לא וכתבנו שם דמ"מ מה שאסור להנות מהגידולין קודם שמשלם להקדש זה הוא מדרבנן:

והנה לפי מה שבררנו דגבי הקדש היכי דפקע הקדש פקע איסורא מוכח ג"כ שאין לומר בהא דגידולי הקדש צריך פדיון דזהו משום דזוז"ג לא מהני בדשיל"מ דגבי הקדש כיון דהגידולין הוה חולין ופקע הקדש הול"ל דפקע איסורא אלא כמש"כ דהכא איכא דין תשלומין שצריך לשלם להקדש דמי זרעים. והנה בספרנו מנחת ברוך (סי' כט) הארכנו הרבה בזה לבאר כל דיני זוז"ג דבהקדש וברנו שם כמה סוגיות ושמעתות עי"ש:

והנה נזכיר פה ראי' אחת מהראיות שהבאתי שם (סי' כט) הנצרך לדברינו מהא דקמבע"ל בב"ב (כו ע"א) בשרשי אילן הנכנסים לחוך שדה חבירו אי שייכים לבעל האילן או לבעל השדה ופשטינן מהא דתנן מעילה (יג) שרשי אילן של הדיוט הבאין לשל הקדש לא נהנין ולא מועלין א"א בשלמא בתר אילן אזלינן משו"ה לא מועלין אלא א"א בתר קרקע אזלינן אמאי לא מועלין עכ"ל הגמרא. וראיתי למי שהקשה הא הני שרשים באין מזוז"ג היינו מאילן של הדיוט ומיניקת הקרקע של הקדש והול"ל דמותרין משום זוז"ג והאריך הרבה בזה ולדברינו הדברים פשוטים דגבי הקדש בדק הבית דנין רק דין ממון כמו בהדיוט והדיוט ומשו"ה אי נימא דבהדיוט והדיוט כה"ג השרשים שייכים לבעל הקרקע ה"נ גבי הקדש בדק הבית כן ומועלין בהן. אבל אי נימא דבהדיוט והדיוט כה"ג הם שייכים לבעל האילן ה"נ שייכים לבעל האילן של הדיוט וא"ש דלא מועלין בהן דהא הוה של חולין אבל מ"מ אסור להנות לכתחילה דכיון דבעל האילן צריך לשלם להקדש מה שנהנה א"כ צריך לפדות הגידולין בדמי שכר יניקת הקרקע דזה דמי להא דתנן תרומות (פ"ט מ"ד) דגידולי הקדש חולין וצריך לפדותן בדמי זרען

וכ"ת הא בהדיוט והדיוט כה"ג אי נימא דהשרשים שייכים לבעל האילן א"צ לשלם שום שכר לבעל הקרקע ומ"ט נימא דבהקדש והדיוט כה"ג בעל האילן צריך לשלם להקדש שכר דמי יניקת הקרקע זה ליתא דהא דבהדיוט והדיוט א"צ לשלם דמי יניקת הקרקע זה הוא משום דזה לא גרע מהא דאמרינן בב"ק (כ) דהדר. בחצר חבירו שלא מדעתו דבחצר דלא קיימא לאגרא וגברא דלא עביד למיגר פטור ואמרינן שם דזה הוא דוקא בהדיוט והדיוט אבל הדר בחצר של הקדש בכל גווני חייב לשלם שכר דהקדש שלא מדעת כהדיוט מדעת דמי א"כ ה"נ אע"ג דבהדיוט והדיוט בעל אילן א"צ לשלם שכר יניקת שרשים אלו שינקו שלא מדעת דדמי לגברא דלא עביד למיגר וחצר דלא קיימא לאגרא מ"מ גבי הקדש צריך לשלם משו"ה א"ש דלא נהנין לכתחילה כמש"כ ומזה ראי' לכל דברינו:

מעתה נבאר טעמא דגידולי מע"ש והי' מסתבר לומר דכמו שכתבנו בגידולי הקדש שצריך לפדותן בדמי זרען דה"ט משום דדיינינן בהו דין תשלומי ממון דכמו בהדיוט והדיוט אע"ג דהגידולין שייך לבעל הקרקע צריך לשלם לחבירו דמי זרעים ה"נ בהקדש כן א"ל דה"ט גופי' איכא בגידולי מע"ש דאע"ג דמע"ש אינו ממון גבוה ממש כמו הקדש בדק הבית דמע"ש הבעלים אוכלים בירושלים מ"מ חזינן דדיינינן בי' ג"כ דין ממון כדתנן מע"ש (פ"ב מ"א) נפל לתוכו דבש ותבלין והשביחו השבח לפי חשבון דגים שנתבשלו עם הקפלוטות של מע"ש והשביחו השבח לפי חשבון אלמא דדיינינן במע"ש דין תשלומי ממון דכשהשביחו עם ממון הדיוט חולקין השבח וצריך לפדות דמי השבח מה שמגיע למע"ש ע"פ דיני ממונות ולהעלותן לירושלים א"כ א"ל דכשזרען אע"ג דהגידולין חולין מ"מ כיון דלפי דיני ממונות צריך לשלם דמי הזרעין משו"ה צריך לפדותן בדמי זרעים להעלותן לירושלים כן הי' מסתבר וכבר כתבתי כן בספרי מנחת ברוך אמנם לפי טעם זה מסתבר לומר דדוקא בגבולין דמהני בי' פדיון משו"ה א"ש דדיינינן בגידולין דיני דתשלומין אבל גידולי מע"ש בירושלים כיון דלא מהני בהו פדיון לא מסתבר לומר דאיכא בהו דין תשלומין ובאמת הא במשנתנו תנן ופודן בזמן זרען מוכרח דבגבולין איירי דמהני פדיון:

אמנם א"ל טעם אחר בגידולי מע"ש דכיון דמע"ש הוה דשיל"מ וכבר הבאתי לעיל דבירושלמי ביכורים (פ"ב מ"ב) מבואר דטעמא דרבנן דאסרי גידולי ביכורים משום דהוה דשיל"מ א"כ איכא למימר דה"ט נמי אמרינן בגידולי מע"ש ולהאי טעמא ליכא נ"מ בין שנזרעו בגבולין בין בירושלים דמע"ש הוה דשיל"מ בכל מקום בגבולין משום פדיון ובירושלים משום שנאכלין במקומן אמנם הא מלתא תליא בפלוגתא דרבוותא דכבר

הבאתי לעיל מה שנחלקו הרמב"ם והר"ש בהא דתנן ביכורים (פ"ב מ"ב) גבי ביכורים ומע"ש דגידוליהן אסורין מלאכול בירושלים אף לזרים ולבהמה ור"ש מתיר דהרמב"ם מפרש דהתם מיירי שנזרעו בירושלים וכתבנו שם דלהרמב"ם א"ש טובא הא דבתרומות (פ"ט מ"ד) גבי גידולי מע"ש תנן תקנתא ופודן בזמן זרען ובביכורים לא תנן תקנתא דהא התם מיירי בירושלים דלא מהני פדיון גם א"ש הא דבביכורים פליג ר"ש ובתרומות לא פליג דבביכורים דמיירי בירושלים דליכא שם אלא ה"ט דדבר שיל"מ משום הכי פליג ר"ש אבל הכא דמיירי בגבולין דמהני בי' פדיון דאיכא נמי ה"ט דדייניגן בי' דין תשלומי ממון לא פליג ר"ש ומזה מוכח דטעמא דמשנתנו דתרומות הוא משום דדנין גבי גידולי מע"ש דין תשלומין ומשו"ה לא פליג ר"ש. אבל הר"ש מפרש למשנתנו דביכורים דמיירי ג"כ שנזרעו בגבולין וכתב בהדיא דר"ש דפליג התם ה"ה דפליג על משנתנו דתרומות וכיון דמבואר בירושלמי דביכורים שם דר"ש ורבנן פליגי אי משום טעמא דדבר שיל"מ אפשר לאסור הגידולין א"כ מבואר דטעמא דגידולי מע"ש דתנן בתרומות הוא ג"כ משום טעמא דדשיל"מ:

סימן יב

לבאר מ"ט דגידולי קונמות אסורין אע"ג דהוה זוז"ג:

תנן נדרים (נז ע"א) קונם פירות אלו עלי קונם הן לפי אסור בחילופיהן ובגידוליהן וכו' ושם בגמרא (מז ע"א) קמבע"ל באוסר פירות על אחרים אם אסור בחילופיהן אבל בגידוליהן פשיטא לן התם דאסור והרמב"ם בה' נדרים (פ"ה) הביא דבאוסר על אחרים גידוליהן ספק והראב"ד הקשה הא מבואר בגמרא שם דגידוליהן ודאי אסור ומסיים הראב"ד מיהו קשה לי כ"מ דאמרינן אסורין בגידוליהן אפילו בדבר שזרעו כלה אמאי הא זוז"ג מותר ואם נטע אגוז של ערלה מותר בפירותיו עכ"ל ויש לעיין על הראב"ד מ"ט לא הקשה קושיא זו לעיל כשהביא הרמב"ם דינא דמשנתנו קונם פירות אלו עלי אסור בגידוליהן וזה יבואר לפנינו והנה מה שהקשה הראב"ד על הרמב"ם שכתב דאוסר על אחרים גידוליהן ספק זה כבר בררנו בספרנו מנחת ברוך (סי' ל"ב) עי"ש:

והנה הכ"מ שם תי' קושית הראב"ד מ"ט לא מהני הכא זוז"ג להתיר הגידולין משום דהוה דשיל"מ וכתב זה מסברא דנפשיה. והנה אע"ג שכבר הבאתי לעיל (סי' י') הא דאמרינן בירושלמי דבגידולי ביכורים אסורין משום דשיל"מ מ"מ הכא גבי קונמות לא שייך ה"ט חדא דא"כ מ"ט לא פליג ר"ש כדפליג התם גבי גידולי ביכורים ועוד הא

גידולי קונמות אסורין אפילו באוסר על אחרים והתם לא הוה דשיל"מ כמש"כ בתשובות מהרי"ט בלח"מ (ה' נדרים פ"ה הט"ז):

אמנם קודם שנבאר מ"ט גידולי קונמות נבאר אי הכי גידולי קונמות אסורין מה"ת או לא דהב"י בטור יור"ד (סי' רטז) כתב כי מדברי הר"ן נראה דחילופי וגידולי קונמות אסורין מה"ת דהוי כחליפי וגידולי הקדש וכבר תמהתי בספרי שו"ת מנחת ברוך על הב"י הא הא דחליפי הקדש אסורין מה"ת זה הוא משום דהקדש מתחלל ויוצא לחולין והקדושה חלה על החליפין וכדאמרינן סוכה (מ ע"ב) דהקדש מתחלל בין דרך מקח בין דרך חליפין אבל בקונמות דלקונם פרטי לא מהני פדיון לכו"ע כדאמרינן נדרים (לה ע"א) וכיון דלא פקע האיסור ממנו איך אפשר לומר דהחליפין נאסרו מה"ת הא בהקדש כה"ג היכי דלא פקע ההקדש כגון שהחליף דבר מקדשי מזבח שאין להן פדיון החליפין מותר לגמרי אלא בהמיר בהמה בבהמה דאיכא דינא דתמורה וגזה"כ הוא והי' הוא ותמורתו יהי' קודש הא לא"ה לא כדתנן תמורה (ט) ואע"ג דמסתבר לומר דבחליפי קונמות יש להחמיר טפי מחליפי קדשי מזבח דהתם הא החליפין לא נתקיימו כלל דההקדש נשאר ביד הקדש והחליפין ביד בעלים אבל חילופי קונמות אע"ג דאיסור מהקונם לא פקע מ"מ החליפין נתקיימו דכל או"א קנה מה שהחליף והול"ל דהחליפין אסורין משום גזירה דחליפי הקדש היכי שהחליפין נתקיימו כגון קדשי בדק הבית ואע"ג דלא דמי דבחליפי הקדש ההקדש מתחלל והכא האיסור לא פקע מ"מ גזרינן אטו הקדש כיון דהחליפין נתקיימו אך מה"ט תו א"א כלל לומר שהחליפין יהיו אסורין מה"ת:

גם במש"כ הב"י בגידולי קונמות דאסורין מה"ת דהוה כגידולי הקדש תמהתי שם הא הא דגידולי הקדש אסורין זה הוא בפירות אילן של הקדש או עשבים שעלו בשדה הקדש כדתנן מעילה (יג ע"א) דהתם כיון דעל פי דין הגידולין שייכים להקדש כמו דגבי הדיוט כה"ג פירות האילן שייכים לבעל האילן וכיון דהגידולין שייכים להקדש אסורין מה"ת אבל גבי הקדש גופי' כשזרע חיטים של הקדש בשדה הדיוט הא כה"ג הגידולין מותרין מה"ת כדתנן תרומות (פ"ט מ"ד) גידולי הקדש חולין ופודן בזמן זרען ולעיל בסי' הקדום בררנו מ"ט צריך לפדותן בדמי זרען אבל מ"מ גידולי חולין וגידולי קונמות הא דמי להני גידולי הקדש דתנן בתרומות דזורע גידולי איסור בשדה היתר א"כ איך א"ל דמה"ט יהא אסורין מה"ת:

הן אמת דמדברי הר"ן משמע דחליפי וגידולי קונמות אסורין מה"ת כמש"כ הב"י אמנם זה הוא מטעמא אחרינא כמו שכתבתי בספרי שם דכונת הר"ן דכיון דגבי הקדש החליפין והגידולין אסורין משו"ה אמרינן גבי קונם דודאי כונתו היה לאסור על עצמו

גם חילופיו וגידוליו וגבי קונם הא אדם יכול לאסור על עצמו אפילו דבר שלא בא לעולם כדאמרינן נדרים (מז ע"א) וזה שייך רק בקונם אבל בהקדש כשהקדיש מה שיתגדל לא מהני דאין אדם מקדיש דבר שלא בא לעולם והריטב"א בנדרים (נז ע"א) בפירושו על הלכות הרמב"ן נדרים כתב בהדיא האי טעמא דאמרינן דדעת הנודר היה לאסור על עצמו חילופיו וגידוליו ולפי זה ודאי שזה יהיה מה"ת מ"מ אי אפשר לומר דליכא טעמא אחרינא בגידולי קונמות אלא האי דהא טעם זה לא שייך אלא כשאוסר על עצמו אבל באוסר פירותיו על אחרים ליכא האי טעמא דהא אין אדם אוסר על חבירו דבר שלא בא לעולם כדאמרינן נדרים (מז ע"א) ומהאי טעמא קא מיבעי לן התם אי באוסר על חבירו אסור בחילופיהן אבל בגידוליהן פשיטא לן התם דאסור אלמא דבגידולין איכא עוד טעמא אחרינא:

ובזה נבין עומק כונתו של הראב"ד דבהלכות נדרים (פ"ה ה' יג) כשהביא הרמב"ם האי דינא דמשנתנו נדרים (נז ע"א) קונם פירות אלו עלי אסור בגידוליהן לא הקשה הראב"ד כלום אמנם שם (ה' טז) כשכתב הרמב"ם דבאוסר על חבירו הוא ספק אם הוא אסור בגידולין השיגו הראב"ד דבנדרים (מז ע"א) מבואר דהגידולין ודאי אסורין והשגה זו כבר תירצנו בספרנו מנחת ברוך (סי' לב) עי"ש ואח"כ הקשה הראב"ד שם על הגמרא דבאמת מאי טעמא אסור הא בגידולין איכא זו"ז גורם וקשה מאי טעמא לא הקשה הראב"ד קושיא זו שם (בהלכה יג) אמנם לדברינו אתי שפיר טובא דבמשנתנו דמיירי באוסר על עצרו איכא האי טעמא דכונת הנודר אבל באוסר על אחרים קשה והנה בכ"מ שם תירץ קושית הראב"ד משום דקונמות הוה דבר שיש לו מתירין גידוליו ולא מהני הכא זה וזה גורם. והנה אע"ג שבררנו לעיל דאמרינן בהדיא בירושלמי ביכורים (פ"ב ה"ב) דרבנן דאסרי גידולי ביכורים הוא משום טעמא דדבר שיש לו מתירין מכל מקום הכא לא מסתבר לומר כן חדא דאם כן מאי טעמא לא פליג ר' שמעון על גידולי קונמות כמו דפליג על גידולי ביכורים הא בירושלמי שם אמרינן דלר' שמעון לא מהני האי טעמא דדבר שיש לו מתירין לאסור הגידולין ועוד הא כבר הקשתי על הכ"מ לעיל (סי' י') דבאוסר על חבירו לא הוה דבר שיש לו מתירין ומכל מקום הגידולין אסורין עי"ש והנה הרשב"א והמאירי בנדרים (מז ע"א) תירצו קושי' הראב"ד דאסרו גידולי קונמות כמו גידולי תרומה ולא נתבררה לי דברים הללו הא גידולי תרומה אסרו משום גזירה כדאמרינן שבת (יז) דלא שייך כלל הכא:

אמנם הרא"ש בנדרים (נז ע"א) כתב דגידולי קונמות אסורין כגידולי הקדש. וברנו בספרנו שו"ת מנחת ברוך דכונת הרא"ש על הא דתנן תרומות (פ"ט מ"ד) דגידולי הקדש

חולין ופודן בזמן זרעון ואם לא פדאן אסורין מדרבנן דהני תרתי דמו להדדי דהתם מיירי שזרע הקדש בשדה הדיוט והכא מיירי שזרע פירות שנאסרו בקונם בשדה של היתר והתם גבי גידולי הקדש בררנו בסי' הקדום טעמא דמלתא משום דין תשלומין עי"ש מעתה כיון דדינא דקונמות הוה כאיסור הקדש אתי שפיר טובא דבקונם גם כן אסור בגידולין בין באוסר על עצמו בין באוסר על אחרים דהא קונם דינו כהקדש:

סימן יג

לבאר אי זוז"ג שרי באיסורי עכו"ם:

תשובה. הנה זה פשוט ומבואר בע"ז (מט ע"א) בההיא גינתא דאיזדבל בזבל עכו"ם ואמרינן בגמרא דשרי משום זוז"ג. אמנם הט"ז ביור"ד (סי' קמב סק"ד) כתב דדוקא בזוז"ג כההיא דגינתא דאיזדבלה בזבל עכו"ם דגם בלא זבל של עכו"ם היתה מגדלת אלא דזבל עכו"ם משביחה דוקא זוז"ג כי האי שרי באיסורי עכו"ם אבל בזוז"ג היכי דבלא איסורא לא היה הדבר נעשה כלל אע"ג דבשאר איסורים מותר מ"מ באיסורי עכו"ם אסור והביא ראי' מהא דתנן ע"ז (שם ע"ב) נטל ממנה כרכר וארג את הבגד אסור והא התם ג"כ איכא זוז"ג הכרכר של עכו"ם והחוטין של בגד ומ"מ אסור גם הביא עוד ראי' ממש"כ הרא"ש חולין (פ"א סי' ט) גבי שחט בסכין של עכו"ם וכתב הרא"ש דזה לא דמי לנטל ממנה עצים והסיק תנור חדש דהתנור אסור, אלמא דהרא"ש סובר דאיסורי עכו"ם שאני משארי איסורים דהא בפסחים (כו ע"ב) אמרינן דאי זוז"ג מותר תנור חדש שהוסק בקליפי ערלה מותר וכשהוסק בעצי אשרה אוסר הרא"ש אלמא דאיסורי עכו"ם שאני זה הוא דעת הט"ז:

אמנם הש"ך בנקודת הכסף שם פליג על הט"ז וכתב ועל ראיית הט"ז מההוא דנטל ממנה כרכר וארג את הבגד דהתם לא הוה אלא חד גורם ועל ראיית הט"ז מהרא"ש חולין כתב הש"ך דכונת הרא"ש שכתב דתנור חדש שהוסק בעצי אשרה אסור היינו למ"ד זוז"ג אסור. דהרא"ש שם לא נחית להלכה אלא שרצה לבאר דסכין שאני מעצים:

ולא הבינותי למה נחלקו בכונת הרא"ש הא דבריו פשוטים גם להלכה דודאי תנור חדש שהוסק בעצי אשרה התנור אסור לכו"ע כיון דנגמר ע"י איסור בחד גורם. דאפילו לדברי הט"ז שסובר בבגד שנארג בכרכר עכו"ם דהוה זוז"ג משום דמצטרפינן החוטים דהתירא לגורם דהתירא. מודה שם דכשנאפה פת בעצי עכו"ם גרידא דהפת אסור דיש שבח עצים בפת והוה כחד גורם א"כ ה"ה בתנור חדש שהוסק בעצי אשרה נמי יש שבח עצים בתנור ואסיר לכו"ע והא דאמרינן בפסחים דאי זוז"ג מותר תנור חדש שהוסק

בעצי איסור נמי שרי התם הא מיירי שמותר לאפות בו פת דהפת תאפה ע"י זוז"ג דהיינו תנור דאיסורא ועצים דהתירא אבל התנור אסור לכל תשמיש שלא ע"י אפיה לישב עליו וכדומה והרא"ש הא כתב דהתנור אסור וזה הוא לכו"ע מעתה ליכא מהרא"ש שום ראי': **ובמה** שנחלקו בבגד שנארג בכרכר עכו"ם אי זה הוה חד גורם או זוז"ג מסתבר טובא כהש"ך דזה לא הוה אלא חד גורם דודאי כונת הש"ך הוא דכמו באיסורי אכילה כשמעמיד גבינה בעור קיבת נבלה הגבינה אסורה לפי דכשהעמדה נעשית ע"י איסור. נאסר ההיתר ה"נ באיסורי הנאה כלי או בגד שנגמר ע"י איסורי הנאה או שנשתנה לשבח מכפי שהי' נאסר ההיתר ע"י גורם זה והכא לא שייך לומר שנצטרף גוף ההיתר לזוז"ג דאנו אומרים שהגמר שנעשה ע"י איסור אוסרתן וזוז"ג לא הוה אלא או שתחילת הווייתן נעשה ע"י זוז"ג כמו ולד הנסקלת סנהדרין (פ ע"א) או נטע אגוז של ערלה ע"ז (שם ע"א) או שהשבח נעשה ע"י שני גורמים כגון שאור של תרומה וחולין שנצטרפו וחימצו בע"ז שם וכן כשמעמיד בעור קיבת נבלה ובעור קיבת כשרה כדאיתא ביור"ד (סי' פז סעי' יא) אבל כשהיתר נגמר או נשתבח ע"י איסור גרידא לא הוה זוז"ג ומה"ט חקר הרא"ש בחולין שם בבהמה שנשחטה בסכין של עכו"ם אי נאסר משום דבכה"ג לא הוה זוז"ג. ומה שהביא הט"ז הא דאמרינן פסחים (כז ע"א) בפת שנאפה בעצי ערלה או קדרות וקערות שנצרפו בעצי ערלה ואמרינן שם לישנא דיש שבח עצים בפת מוכח דבבגד שנארג בכרכר עכו"ם דלא שייך בי' יש שבח כרכר בבגד הוה זוו"ג. אינו ראי' דהא דאמרינן יש שבח עצים בפת הוה מלתא אחריתא לפי שערלה הוה מהנשרפין דעפרן מותר א"כ הול"ל דחום היוצא מהעצים חשוב כאפר והוא מותר משו"ה אמרינן דיש שבח עצים בפת דהיינו דהחום הוא שבח עצים והוא אסור כמו שנבאר לקמן ושם יבואר עוד כונה אחרת בהאי לישנא אבל פשוט דבגד שנארג בכרכר עכו"ם לא הוה אלא חד גורם לפי שנגמר ע"י איסור גרידא ולקמן (סי' יד) נברר מ"ט בהמה שנתגדלה כל ימיה באיסורי הנאה הוה זוז"ג. ואם הבגד נאסר מה"ת או מדרבנן כמו העמדה בגבינה זה יבואר קמן:

ונראה להביא ראי' דבזוז"ג ליכא נ"מ בין שארי איסורים לאיסורי עכו"ם מההיא גינתא דאיזדבלה בזבל עכו"ם גופי' דאמרינן בע"ז (שם) דשלח רב עמרם קמי דרב יוסף א"ל הכי א"ר יהודה אמר שמואל הלכה כר' יוסי והנה האי ר' יוסי הא זה הוא הא דתני ע"ז (מת ע"ב) ומודה ר' יוסי שאם נטע והבריך והרכיב מותר אלמא דר' יוסי סובר דזוז"ג מותר כדאמרינן שם ור"י הא מירי בזוז"ג דערלה. ומדהביא ראי' מהא דהלכה כר"י דזוז"ג שרי בערלה דה"ה דשרי בההיא גינתא דאי דבלה בזבל עכו"ם א"כ מוכח דליכא נ"מ בין

שארי איסורים לאיסורי עכו"ם. ואין לומר דכונת הגמרא בהא דאמרינן דאמר שמואל הלכה כר' יוסי דהיינו הא דתנן ר' יוסי אומר אף מפרר וזורה לרוח אמרו לו אף היא נעשית זבל דהתם מיירי באיסורי עכו"ם דהא בהדיא אמרינן ע"ז שם דמהתם ליכא ראי' דר' יוסי סובר זוז"ג שרי אלא דמההיא דנטע אגוז מייתינן שם ראי' דר"י סובר זוז"ג מותר א"כ מוכח דליכא נ"מ בין שארי איסורים לאיסורי עכו"ם:

גם אפשר להביא ראי' מהא דאיתא ירושלמי ערלה (סוף פ"א) אגוז של ערלה שנטמא וכן ביצת עכו"ם שנעשה אפרוח ר' חגי בשם ר' יאשי' איתפלגין חזקיה וכהנא כהנא אמר מותרת וחזקי' אמר אסורה. ולעיל בררנו האי פלוגתא בכמה אנפי והנה בין לפי מש"כ שם דהני אמוראי פליגי אי זוז"ג מותר בין לפי מש"כ דלכו"ע זוז"ג מותר אלא דפליגי אי זה הוה זוז"ג מהני טעמי שכתבנו שם מ"מ מאן דמתיר בהני תרתי הוא משום דס"ל דזה הוה זוז"ג ומותר אלמא דבאיסורי עכו"ם כמו ביצת עכו"ם נמי מהני זוז"ג אמים לפי מה שבררנו שם עוד טעמא אחרינא בהאי פלוגתא ליכא ראי' מהכא עי"ש:

ואפשר להביא נמי ראי' מהא דתנן תמורה (ל) כל האסורים למזבח ולדותיהם מותרים ובגמרא מוקמינן טעמא דמשנתנו משום דזוז"ג מותר והנה באיסורי מזבח איכא בהו שהם אסורים משום איסור עכו"ם כמו מוקצה ונעבד ואיכא בהו פסולים מטעמים אחרים כמו רובע ונרבע וכדומה וכיון דבאיסורי מזבח דשרינן משום זוז"ג לא מחלקין בין איסורי עכו"ם לשארי איסורים ה"ה דלא מחלקינן בכל זוז"ג דהדיוט בין איסורי עכו"ם לשארי איסורים וראי' זו היא לפי מה שנבאר לקמן שאין להתיר זוז"ג באיסורי מזבח יותר ממה דשרינן בשארי איסורים עי"ש כי הארכנו בזה:

והנה לפי מה שבררנו דזוז"ג שרי באיסורי עכו"ם ממילא הדרא קושית הט"ז שהקשה על הטור וזה יבואר בסי' הבא:

סימן יד

לבאר בתנור ישן שהסיקו בעצי אשרה וגרפו ואפה בו אם הפת אסורה:

ענף א

תשובה. הנה הטור ביור"ד (סי' קמב) כתב דתנור ישן שהסיקו בעצי איסור אסור לאפות בו לכתחילה כיון שאין כאן אלא הפסד מועט דמי עצים ומ"מ אם אפה בו הפת מותרת ואע"ג דקיימ"ל זוז"ג מותר אם אבוקה כנגדו הפת אסורה דיש שבת עצים בפת והרמ"ה כתב אפילו למ"ד זוז"ג מותר הכא גבי עכו"ם הפת שנאפה בעצי איסור והבגד שנארג בכרכר של עכו"ם אסורים וכן נראה מדברי א"א הרא"ש עכ"ל ומה"ט בטור או"ח (סי'

תמה) כתב בפשיטות דכשהסיק תנור בחמץ בפסח ואפה בו את הפת לרבנן דסברי דחמץ אפילו עפרו אסור דהפת אסור אפילו אין אבוקה כנגדו והביא שם דהרמב"ם כתב ג"כ הכי ולא הביא כלל דעת החולקים דמתירים כה"ג אפילו בעצי אשרה משום שהעלה ביור"ד כדעת האוסרים:

והנה הב"י ביור"ד שם תמה הרבה על האוסרים כיון דזוז"ג מותר מ"ט אסרו הפת אפילו אין אבוקה כנגדו והט"ז והש"ך ביור"ד שם האריכו הרבה בזה. וגם המג"א באו"ת (סי' תמה) והגר"א שם ועוד כמה אחרונים האריכו לתרץ דעת האוסרים והנה הב"י הקשה כה"ג על הרמב"ם בדוכתי טובא דבהלכות עכו"ם (פ"ד הי"ג) שפסק שם הרמב"ם דאם הסיק תנור בעצי אשרה ואפה בו הפת אסורה הקשה בכ"מ שם מאי טעמא אינו מחלק הרמב"ם דבתנור ישן וגרפו התנור ואפה בחומו מותר משום זה וזה גורם ובה' מאכלות אסורות (פט"ז הכ"ב) שפסק שם הרמב"ם בתנור חדש שצרפו בעצי ערלה או בקשין של כה"כ וגרפו את האש ואפו בו הפת מותרת הקשה שם הכ"מ להיפך דבתנור חדש כיון דגם התנור נאסר א"כ הפת נאפה ע"י חד גורם דאיסורא א"כ מאי טעמא הפת מותרת והכ"מ דחק א"ע הרבה בכל הני דוכתי:

והנה אף כי לפענ"ד דברי הרמב"ם בכל הני דוכתי גם דברי הרמ"ה שהביא בטור ביור"ד המה ברורים מאד ע"פ הפשט הפשוט בסוגיא דפסחים (כו ע"ב) וכמו שנבאר דכן הוא ג"כ דעת הרי"ף והרא"ש ועוד שאר רבוותא גם לדברינו יתישבו כמה קושיות שהקשו האחרונים בסוגיא זו וכל הסוגיא יתבאר בפשיטות באורחא דקשוט אמרתי להביא הסוגיא ולבארה בענפים הבאים:

ענף ב

דהנה גרסינן פסחים (כו ע"ב) ת"ר תנור שהסיקו בקליפי ערלה או בקשין של כה"כ חדש יותץ ישן יוצן אפה בו את הפת רבי אומר הפת אסורה וחכ"א הפת מותרת בשלה ע"ג גחלים ד"ה מותר והא תניא בין חדש בין ישן יוצן לא קשיא הא רבי והא רבנן אימר דשמעית לרבי משום דיש שבח עצים בפת זוז"ג מי שמעית ליה אלא לא קשיא הא ר' אליעזר והא רבנן עכ"ל הגמרא ופירש"י ותוס' הא מלתא דסובר רבי דיש שבח עצים בפת דהיינו דסובר דהחום היוצא מהעצים בשעת הסקה הוה שבח עצים ומשו"ה החום אסורה דהחום לא הוה בהאפר דקיימ"ל כל הנשרפין עפרן מותר וערלה וכה"כ מהנשרפין הן שאפרן מותר מ"מ החום היוצא מהעצים אסור דהחום הוה שבח עצים ואסור כמו העצים ומשו"ה כשנאפה הפת בחום העצים של הסקה הפת אסורה שנגמר באיסור אבל רבנן דסברי אין שבח עצים בפת אינהו סברי דחום היוצא מהעצים דינו

כגחלים דהוה כאפרן שמותר וכדתניא בהאי ברייתא בשלה ע"ג גחלים ד"ה מותר וזה הוא מה"ט משום דהוה כאפרן אלא דמ"מ בגחלים החמירו מדרבנן לבשל בהן לכתחילה כמש"כ בתוס' שם ד"ה בטלה וכן לאפות בחום העצים של הסקה לרבנן נמי לכתחילה אסור כמש"כ רש"י שם (כז ע"א) ד"ה יוליך הנאה אבל בדיעבד מותר משום דהוה כאפרן וכתב הראב"ד בפסחים שם דרבי ורבנן לא פליגי אלא בערלה וכה"כ וכן בכל הנשרפין שעפרן מותר אבל איסורי הנאה כמו עכו"ם או חמץ בפסח שעפרן אסור ודאי דלכו"ע החום היוצא מהעצים אסורה דלא גרע מאפרן וזה פשוט:

והנה בפסחים (שם) אמרינן דלרבי דסובר יש שבח עצים בפת זה הוא דוקא כשהאבוקה כנגדו אבל אין אבוקה כנגדו לא ובגחלים לוחשות פליגי אמוראי התם אי זה הוה כחום האבוקה או לא. והנה אפילו חום האבוקה שאוסר רבי זה הוא דוקא בשעה שהאבוקה בתנור וחום האבוקה קשור באבוקה אבל כשגרפו לתנור אע"פ שחום האבוקה נשאר בתנור מ"מ מודה רבי דחום זה הוה כגחלים וכדאמרינן בהדיא בפסחים (עה ע"א) דכשגרפו לתנור מודה רבי לרבנן. הארכתי בזה לפי שראיתי בפני יהושע בפסחים (כו ע"א) שכתב דלרבי אפילו אין אבוקה כנגדו מ"מ נמצא בתנור חום אסור שיצא מהאבוקה. ואין הדבר כן דאי אין אבוקה כנגדו כל החום כולו הנמצא בתנור הוה כעפרן גם לרבי כמו לרבנן דכן הוא מבואר מהני דוכתי שהבאתי:

והר"ן בע"ז (מט ע"א) במשנתנו דנטל ממנה עצים כתב מיהו אם אפה פת בתנור שלא ציננו ואפילו הי' תנור ישן ועצי איסור אסורים בהנאה דאע"ג דזה וזה גורם הוא תנור דהתירא ועצים דאיסורא הא אמרינן בפרק כל שעה דיש שבח עצים בפת הלכך חמור מזה וזה גורם לפי שהאיסור ניכר בהיתר עכ"ל חזינן דהר"ן מפרש הא מלתא דיש שבח עצים בפת דזה הוה כניכר האיסור בהיתר ומשו"ה לא מהני זה וזה גורם. והנה ע"כ דגם הר"ן מודה לרש"י ותוס' דהא דפליגי רבי ורבנן ביש שבח עצים בפת היינו דפליגי אי חום העצים של הסקה אסורה כעצים דהוה שבח עצים או דהוה כעפרן חדא דהא הר"ן בפסחים שם מפרש ג"כ כפי' רש"י ותוס' ועוד הא בהדיא פרכינן שם (כז ע"א) לרבנן עצים דאיסורא היכי משכחת לה אלמא דלרבנן חום העצים שרי אלא דהר"ן סובר דלרבי דיש שבח עצים בפת בזה איכא תרי מילי חדא דהחום אסור דהוה שבח עצים ועוד דהוה כניכר האיסור בהיתר דלא מהני זה וזה גורם ובאמת לפי מה דסובר הר"ן דתנור הוה גורם דהתירא לאפות הפת ולכאורה זה מבואר ג"כ בגמרא דאמרינן שם אימר דשמעית לי' לרבי משום דיש שבח עצים בפת זה וזה גורם מי שמעית ליה כלומר דפרכינן תנור חדש מ"ט יותץ הא לאחר שיסיקנו בעצי היתר יהי' זה וזה גורם תנור דאיסורא ועצים

דהתירא הרי מבואר אמרינן דהתנור הוי גורם. א"כ ע"כ צריך לפרש כמש"כ הר"ן דלה"ט דרבי סובר יש שבח עצים בפת תו לא מהני זה וזה גורם דהא בהאי ברייתא דפסחים תנא חדש יותץ ישן יוצן אפה בו את הפת רבי אומר הפת אסורה א"כ נראה דבין כשאפה הפת בתנור חדש או ישן סובר רבי דהפת אסורה ובתנור ישן הא איכא זה וזה גורם ורבי הא ס"ל זה וזה גורם מותר כדאמרינן אלא ע"כ דלהאי סברא דיש שבח עצים בפת לא מהני תו זה וזה גורם דהוה כניכר האיסור כמש"כ הר"ן:

והנה המהרש"א בפסחים שם סובר דהאי סברא דיש שבח עצים לא מהני אלא שהחום אסור אבל מכל מקום לא הוה אלא גורם גרידא ובתנור ישן דאיכא זה וזה גורם שרי ומה"ט כתב דהא דתנא אפה בו את הפת רבי אומר הפת אסורה זה לא קאי אדלעיל כשאפה פת בתנור שהסיקו בערלה אלא מלתא באפי נפשי' הוא דמיירי כשאפה פת בקליפי ערלה בלא תנור וקשה חדא דהו"ל למיתני אפה בהו את הפת דהא בהאי ברייתא תניא קליפי ערלה וקשין של כה"כ ואי עלייהו קאי הו"ל למיתני בלשון רבים א"ו דזה קאי על התנור וזה ג"כ לא מסתבר כלל לומר דזה קאי רק על תנור חדש כיון דתנא חדש יותץ ישן יוצן אפה בו וכו' א"כ על תרווייהו קאי ובלא"ה הקשה בפני יהושע מהא דתנן ערלה (פ"ג מ"ה) תנור שהסיקו בקליפי ערלה ואפה בו את הפת אסורה וזה ודאי לא מסתבר לומר דמשנתנו סובר זה וזה גורם אסור או דמיירי בתנור חדש דסתמא תנן א"ו מוכרח כסברת הר"ן דלרבי דיש שבח עצים בפת תו לא מהני זה וזה גורם:

והנה לכאורה נראה דגם התוס' ס"ל כהמהרש"א דהא בתוס' שם ד"ה בין חדש בין ישן יוצן כתבו ואע"ג דזה וזה גורם מותר מכל מקום ישן כיון דסגי ליה בצינון ולא מפסיד מידי אלא איסורי הנאה לחודה לכך צריך צינון עכ"ל נראה מדבריהם הא כשלא ציננו ואפה בו דהפת מותר משום זה וזה גורם כסברת המהרש"א אמנם אי אפשר לומר כן דקשה ע"ז מש"כ לעיל ועוד הא הר"ן בעצמו שכתב בהדיא דלרבי דיש שבח עצים בפת תו לא מהני זה וזה גורם מכל מקום כתב ג"כ בפסחים כמש"כ בתוס' אלא ע"כ שיש בזה כונה אחרת וכמו שביארו כבר כמה אחרונים דכונת התוס' דל"ל לצנן בתנור ישן הא אפשר לגרוף האבוקה וכשגרפו גם רבי מודה דהחום שבתנור לא הוה שבח עצים אלא כגחלים שאסור לכתחילה כמש"כ לעיל, וכיון דמשום איסור לכתחילה הוא תו הול"ל דבתנור ישן דאיכא זה וזה גורם שרי משו"ה כתבו דמכל מקום כיון דלא מפסיד מידי אסור. מכל מקום זה מבואר בתוס' דאינהו ג"כ סוברים כהר"ן דתנור ישן הוה גורם דהתירא לאפות הפת ובענפים הבאים נאריך בזה:

והנה גם רש"י בע"ז (מט ע"א) סובר דתנור הוה גורם אחד באפיה בין להיתר בין לאיסור דרש"י בע"ז שם ד"ה אפה בו את הפת כתב שם ז"ל בין בחדש שציננו וחזר והסיקו בעצי היתר בין בישן בהיסק של עצי איסור הול"ל בתרווייהו זה וזה גורם וכו' מבואר דס"ל דבאפית הפת התנור והעצים נחשבים לזה וזה גורם וזה הוא כהר"ן שהבאתי אבל רש"י בפסחים בכל הסוגיא נשמר הרבה מזה כמו שיבואר בענף ד':

והנה לפי מש"כ דלהר"ן איכא בהא מלתא דיש שבח עצים בפת תרי מילי חדא דהחום של עצי ערלה אסור דלא הוה כעפרן ועוד דהוה כניכר האיסור דלא מהני זה וזה גורם א"כ יש להסתפק בהא דאמרינן בפסחים (כז ע"א) דיש שבח עצים בפת לרבי דוקא כשאבוקה כנגדו אי כונת הגמרא דבהני תרי מילי שנכללין ביש שבח עצים בפת זה הוא דוקא כשאבוקה כנגדו וא"כ היכי שאין אבוקה כנגדו מהני בי' זה וזה גורם ולפ"ז אפילו הסיקו התנור בעצי אשרה אע"ג דגבי אשרה ודאי החום אסור אפילו אין אבוקה כנגדו דהא אפרו ג"כ אסור מכל מקום הול"ל דהפת מותר משום זה וזה גורם דהא כשאין אבוקה כנגדו מהני זה וזה גורם. אמנם אפשר לומר דהא דאמרינן דדוקא כשאבוקה כנגדו יש שבח עצים בפת זה קאי רק על חדא מלתא דהא דהחום של ערלה לא הוה כעפרן זה הוא כשאבוקה כנגדו אבל בהא מלתא דאמרינן דהוה כניכר האיסור ולא מהני זה וזה גורם בזה ליכא נ"מ דכמו דגבי ערלה כשאבוקה כנגדו דהחום אסור הוה כניכר האיסור ולא מהני זה וזה גורם ה"נ כשאפה בחום של עצי אשרה אפילו כשאין אבוקה כנגדו כיון דהחום אסור דהא אפילו עפרן אסור אמרינן דיש שבח חום בפת דהוה כניכר האיסור ולא מהני זה וזה גורם. והנה פשוט דהדעה קמייתא שהביא הטור ביור"ד (סי' קמב) דסוברים דתנור ישן שהסיקו בעצי אשרה וגרפו ואפו בו דהפת מותר משום זה וזה גורם אינהו סברי הכי דהא דא"ר פפא כשהאבוקה כנגדו דזה קאי ג"כ דדוקא כשהאבוקה כנגדו אמרינן דיש שבח עצים ולא מהני זה וזה גורם הא אין אבוקה כנגדו מהני זה וזה גורם ואפילו בעצי אשרה כה"ג מותר מהאי טעמא שכתבו ומסתבר דגם רש"י בע"ז (שם) סובר כן שכתב שם ד"ה אפה בו את הפת דגבי עצי אשרה נמי תנור ישן ועצי איסור הוה זה וזה גורם אלמא דכשהסיק התנור בעצי אשרה נמי משכחת לה זה וזה גורם וזה הוא כהדעה קמייתא שבטור שם וגם הב"י ועוד כמה רבוותא סוברים כן ומה"ט תמהו על דעת הרמ"ה שהביא הטור שם דאוסר כה"ג בעצי אשרה ותמהו הא זה וזה גורם מותר:

אמנם הש"ך ביור"ד (שם ס"ק י') והגר"א באו"ח (סוף סי' תמה) כתבו דהרמ"ה סובר דכמו דלרבי כשאפה פת בקליפי ערלה כנגד האבוקה כיון דהחום אסור אמרינן ביה דיש

שבח עצים בפת ותו לא מהני בי' זה וזה גורם ה"נ כשאפה הפת בחום של עצי אשרה כיון דהחום אסור אע"פ שאין אבוקה כנגדו דהא עפרן אסור אמרינן נמי יש שבח חום האסור בפת ותו לא מהני בי' זה וזה גורם ולדבריהם צריך לומר דהא דא"ר פפא בפסחים (שם) דכי אמר רבי יש שבח עצים בפת דוקא שאבוקה כנגדו זה קאי רק על חדא מלתא שנכלל בלישנא דיש שבח עצים דהיינו דהחום של העצים אסורים כמו עצים של ערלה ולא הוה כעפרן וזה שייך רק גבי ערלה דאפרו מותר אבל באשרה אמרינן האי סברא דיש שבח חום בפת ולא מהני בי' זה וזה גורם והנה מצד הסברא יתכן לומר כן ואע"ג דהר"ן בעצמו בע"ז (שם) שכתב שם דכיון דיש שבח עצים דתו לא מהני זה וזה גורם מכל מקום כתב שם דכשגרפו לעצים מהני בי' זה וזה גורם וזה הוא כהדעה קמייתא שבטור מכל מקום מלבד שא"ל דכונת הר"ן שם על עצי ערלה גם אי נימא דהר"ן סובר כהדעה קמייתא מכל מקום אפשר לומר הרמ"ה והטור פליגי ע"ז א"כ מצד הסברא יתכן לומר כהש"ך והגר"א:

אמנם מה דקשה לדבריהם חדא לישנא דהרמ"ה שהביא בטור שכתב דבעכו"ם בין פת שנאפה בעצי עכו"ם בין בגד שנארג בכרכר עכו"ם אסור מה שייך הני תרתי להדדי הא בכרכר הוה חד גורם ובפת איכא זה וזה גורם אלא שיש שבח חום האסור בפת ומה שייך להני תרתי להדדי והש"ך ביור"ד שם כתב שזה מביא דרך אגב ולא מסתבר וביותר קשה טובא קושית הט"ז שהקשא דבע"ז (שם ע"ב) עבדינן צריכותא להא דתנן במשנתנו הני תרתי פת שאפה בעצי אשרה ובגד שנארג בכרכר עכו"ם דמה שייך לעשות צריכותא בדברים דלא דמו להדדי דבפת צריך לומר טעמא דיש שבח הא לא"ה הוה זה וזה גורם ובכרכר ליכא ה"ט אלא דהוה גורם אחד א"כ ל"ל צריכותא וכבר כתבנו בסי' הקדום דמה"ט סובר הט"ז דבכרכר נמי איכא זה וזה גורם ושם בררנו כדעת הש"ך דבכרכר ליכא אלא חד גורם והדרא הקושיא ל"ל צריכותא ועוד קשה לדבריהם הרבה כמו שיתבאר בענף ה' ומה שנלע"ד בזה יבואר בענפים הבאים:

ענף ג

אמנם מה דאיתא לעיוני בהא מלתא שכתבו התוס' והר"ן שהבאתי בענף א' דתנור ישן שהסיקו בקליפי ערלה בו את הפת דהוה זה וזה גורם דמאי סברא איכא בזה למיחשב התנור של היתר לגורם דהתירא הא אפית הפת לא נעשה אלא מחום העצים וכיון דהחום אסור הא נאפה ע"י איסור דהתנור לא הוה אלא תשמיש גרידא שהפת דבוק בי' אבל אינו שום גורם לאפיה וכן להיפך מש"כ הר"ן בפסחים שם בתנור חדש שנצרף בקליפי ערלה שהתנור אסור וכתב דאפילו כשציננו והסיק אותו אח"כ בעצי היתר ואפה בו

דהפת אסורה למ"ד זה וזה גורם אסור דהתנור הוה חד גורם דאיסורא וקשה נמי מה סברא יש בזה לאסור הפת הא הפת נאפה רק מחום של עצי היתר והתנור לא הוה אלא תשמיש גרידא שהפת דבוק בי' ומשום תשמיש אי אפשר לאסור הפת דאפילו אם הי' מדביק דבר מותר בכלי מתשמישי עכו"ם ג"כ לא הי' נאסר כיון שההיתר לא נשתנה לשבח כמו שנבאר בענף ד'. והנה בשו"ת אבני מילואים סי' ז' דסובר שם דזה וזה גורם ע"י פעולות חלוקות לא מהני והקשה שם א"כ תנור ועצים מ"ט הוה זה וזה גורם הא זה הוה ע"י פעולות חלוקות ותי' כיון דהתנור מחזיק החום משו"ה זה הוה זה וזה גורם מפעולה אחת והנה לפי מה שבררנו לעיל דזה וזה גורם מפעולות חלוקות מהני תו לא קשה קושיתו אלא דקשה דמצד הסברא התנור לא הוה כלל גורם לאפיה וגם לפמש"כ דהתנור מחזיק החום מכל מקום זה לא הוה אלא תשמיש גרידא דגוף האפיה לא נעשה אלא מחום העצים:

והנה עלה על דעתי לומר דהיכי שהסיק תנור ישן בקליפי ערלה ואפה בו איכא בזה זה וזה גורם מעליא דהא כבר כתבנו בענף הקדום דהא דסובר רבי דחום האבוקה אסור זה הוא דוקא כשהאבוקה כנגדו והחום מחובר להאבוקה אבל כשגרפו להאבוקה כל החום שבתנור מותר כמו גחלת של ערלה וכדאמרינן כן בהדיא פסחים (עה ע"א) מעתה אפשר לומר דאפילו כשהאבוקה כנגדו דוקא החום שבתוך התנור המחובר לאבוקה אסור אבל מה שחרסי התנור בולעים חום כל החום זה א"ל דמותר גם לרבי וכשאופים אח"כ פת בתנור הא אפשר לומר דפת זה נאפה מהחום שבתוך התנור וגם מהחום דחרסי התנור פולטים א"כ תו אפשר לומר דפת זה נאפה מחום של היתר ומחום של איסור והוה שפיר זה וזה גורם כן עלה על דעתי אמנם זה ליתא דהא כה"ג ממש פרכינן בירושלמי פסחים (פ"ז ה"א) על צליית הפסח דפרכינן שם דאפילו כשצולהו נגד האש מ"מ הא נצלה ג"כ מהחום מה שחרסי התנור פולטים דחום זה פסול לצליית הפסח ומשנינן שם א"ר אסי בר בון תנור אינו מועיל לגחלים כלום אינו אלא מכניס את ההבל עכ"ל הירושלמי ובתוס' פסחים (שם) ד"ה וגרפו הביאו הירושלמי ופירשוהו דבשעה שהאש בתנור האש נוצת כח התנור והתנור אינו אלא מצרף החום שלא יתפזר והפסח נצלה מהחום שבתנור והא דתנן פסחים (שם) נגע בחרסו של תנור יקלוף זה היא משום חום של תרס עצמו ואינו יכול לבשל יותר מכדי קליפה אבל חרסי התנור אינם פולטים החום כשהאש בתנור. מעתה כשאפה פת בתנור ישן כשהאבוקה בתוכו מאי טעמא נימא דהתנור הוא גורם לאפית כל הפת להתיר את הפת משום זה וזה גורם הא הפת לא נאפה אלא מחום אבוקה. כש"כ דקשה דכמה רבוותא סברי דתנור ישן דהתירא כשהסיקו בעצי אשרה ג"כ הוה

זה וזה גורם והתם הא אפילו החום מה שהתנור פולט ג"כ אסור דלא עדיף מאפרן א"כ מאי טעמא נימא דהתנור הוה גורם דאפיה וכן היכי שהתנור הוא אסור והעצים הם של היתר שכתבו דלמ"ד זה וזה גורם אסור הפת אסורה כמו שהבאתי לעיל קשה נמי מאי טעמא דהתנור הוא גורם דאפי':

אמנם לכאורה דבר זה דהתנור הוה גורם דאפי' הוא מבואר בהדיא בגמרא דהא בפסחים (כו ע"א) פרכינן לרבי זה וזה גורם מי שמעית ליה כלומר דפרכינן תנור חדש שצרפו בקליפי ערלה מאי טעמא יותץ הא לאחר שיצנן אותו ויסיקנו בעצי היתר ויאפה בו את הפת יהא זה וזה גורם תנור של איסור ועצים של היתר ומ"ט יותץ א"כ לכאורה מבואר בהדיא בגמרא דהתנור של איסור הוה גורם איסור של האפיה ומסתבר לי טובא דכל הני רבוותא שכתבו דהתנור הוה גורם דאפיה כתבו הכי משום דנראה בהדיא כן בגמרא אמנם מה שנלע"ד בזה יבואר בענף הבא:

ענף ד

והנה מה דברירא לי טובא דדעת הרי"ף והרמב"ם והרא"ש והרמ"ה והטור ביור"ד (סי' קמב וגם דעת רש"י בפסחים כולם סוברים דהתנור הוה כלל גורם דאפיה בין בתנור דאיסורא ועצים דהתירא או להיפך בכל גווני חום העצים גרידא הוה גורם דאפיה ולאחר שנאפה הפת בתנור אין לדון רק בהא מלתא גרידא דאם כל החום שהפת נאפה מהם היה של היתר הפת מותר לכו"ע אפילו למ"ד זה וזה גורם אסור משום דהפת נאפה מהיתר גרידא ואע"ג דהתנור היה של איסור מכל מקום לא נאסר ההיתר משום שנשתמש בכלי של איסור כמו שיבואר לפנינו ולהיפך נמי אם כל החום שהפת נאפה מהם היה של איסור הפת אסור לכו"ע אפילו למ"ד זה וזה גורם מותר משום דהאפיה נעשית מאיסור גרידא דהתנור לא הוה גורם דאפיה אלא גורם תשמיש וכיון דהאפיה נעשית מאיסור גרידא נאסר הפת:

וכ"ת א"כ מאי פרכינן בפסחים (שם) אימור דשמעית ליה לרבי משום דיש שבת עצים בפת זה וזה גורם מי שמעית ליה כלומר דפרכינן תנור חדש מאי טעמא יותץ הא לאחר שיסיקנו בעצי היתר יהי' זה וזה גורם דהיינו תנור דאיסורא ועצים דהתירא אלמא מפורש אמרינן דהתנור חשיב גורם דאיסורא אמנם הא ליתא כלל דהתם הא מיירי שיהא מותר לאפות בו לכתחילה ולכתחילה משום הנאת תשמיש גרידא צריך לשבור את הכלי ואע"ג שלאחר שישתמש בי' היתר ההיתר אינו נאסר כיון שלא נשתבח כלל מכל מקום משום איסור תשמיש גרידא צריך לשבור את הכלי וכדאמרינן פסחים (כז ע"א) את"ל זוז"ג מותר הני קערות וכוסות וצלוחיות אסירי כי פליגי בתנור וקדירה כלומר דקערות

וכוסות שנצרפו בקליפי ערלה צריך לשוברן לכו"ע משום שהנאה הבאה מהם הוא ע"י חד גורם שמניח בהן ההיתר והוא נהנה מהנחה זו משו"ה צריך לשוברן והנה דבר ברור שאם הי' מניח בהן דבר היתר לא הי' נאסר אפילו כשמניח דבר היתר על עכו"ם עצמה אינה נאסרת כדתנן ע"ז (נא) מצא בראשו פירות כסות וכלים מותרים מכל מקום לכתחילה אסור ומה"ט צריך לשוברן וה"ה נמי תנור שנצרף בקליפי ערלה למ"ד דזה וזה גורם אסור דלדידי' זה וזה גורם וחד גורם חד דינא הוא א"כ כמו דכוסות וצלוחיות שנצרפו בקליפי ערלה צריך לשוברן משום דלכתחילה אסור להשתמש בהן ה"נ תנור חדש שנצרף בקליפי ערלה יותץ משום דלכתחילה אסור להשתמש בו אבל מכל מקום גם הוא מודה שאם הי' נאפה בו פת בעצי היתר דהפת מותר כמו שאם הי' מניח דבר היתר בקערות שנאסרו שמותר משום שהתנור אינו גורם האפי' אלא תשמיש ומשום תשמיש לא נאסר ההיתר אלא דמכל מקום יותץ משום שאסור להשתמש בו אבל למ"ד זה וזה גורם מותר אע"ג דבכוסות וקערות שנצרפו בעצי ערלה מודה שצריך לשוברן מכל מקום בתנור חדש מותר לכתחילה להשתמש בו כדאמרינן פסחים (שם) משום שההנאה הבאה מתשמיש תנור היא באה ע"י זה וזה גורם וכמו שפירש"י שם ד"ה הני קערות ז"ל דבקערות כשנשתמש בהן איכא הנאת גופו ולא דמי לתנור דלא מטיא הנאה לגוף עד דאיכא גורם שני עכ"ל כלומר דכשמניח בקערה רצונו בהנחה זו ונהנה מזה אבל כשמדביק פת בתנור אין רצונו בהנחה זו אלא כדי שיאפה הפת א"כ לא מטיא הנאה עד דאיכא גורם שני:

מעתה נתברר דהאי זה וזה גורם דאמרינן בגמרא בתנור חדש היינו דזה וזה גורם גורמים הנאה לאדם אבל אין הכונה שהתנור גורם האפיה אלא שגורם הנאה ולענין להשתמש בו לכתחילה אמרינן כן דלמ"ד זה וזה גורם אסור כמו חד גורם לדידי' כמו דקערה שנצרפה בקליפי ערלה צריך לשוברה משום שאסור לכתחילה להשתמש בה ה"נ תנור חדש צריך לנותצו אבל למ"ד זה וזה גורם מותר קערה שהנאתה ע"י גורם אחד צריך לשוברה אבל תנור שהנאתו ע"י זה וזה גורם מותר להשתמש בו לכתחילה אבל אם כבר נאפה הפת ואנו דנין במה נאפה פשוט דהתנור לא הוה גורם דאפיה אלא חום העצים גרידא כמש"כ:

והנה בפי' רש"י בכל הסוגיא דפסחים שם היה נזהר הרבה שלא לעשות התנור גורם דאפיה כהר"ן שהבאתי בענף א' אלא שהוא גורם הנאה לאדם ואע"ג דרש"י בעצמו בע"ז (מט ע"א) ד"ה אפה בו את הפת כתב בהדיא דהתנור הוה גורם דאפיה גם לאחר שנאפה בו הפת בין לקולא כשהתנור הוא של היתר בין לחומרא כשהתנור הוא של איסור מ"מ הכא בכל הסוגיא הוא נזהר בזה כמו שנבאר חדא שכתב בהדיא פסחים (שם) ד"ה

ואת"ל דאסר רבי משום יש שבח עצים בפת ונמצא כשאוכלו נהנה מן האיסור בגורם אחד עכ"ל אלמא דסובר דקליפי ערלה הוה חד גורם לאפיה והתנור לא הוה גורם ועוד פירש"י על מה דאמרינן שם דתנור וקדרה למ"ד זוז"ג אסור אסור ז"ל דלא מטיא הנאה לגוף עד דאיכא שני גורמים הנה ביאר בהדיא דהאי זוז"ג היינו ששניהם גורמים הנאה לאדם ולא שגורמים לאפות הפת ועוד דשם בגמרא לעיל דמייתינן ראיה דר"א סובר זוז"ג אסור מהא דתנן גבי אשרה הסיק בו את התנור חדש יותץ ישן יוצן אפה בו את הפת אסורה ופירש"י מדתנן חדש יותץ כלומר דלמ"ד זה וזה גורם מותר אינו צריך נתיצה אלא דמותר לאפות בו ע"י היסק שני של עצי היתר כדאמרינן בגמרא לעיל אבל רש"י הכא לא פירש דזה ידעינן מדתנן אפה בו את הפת אסורה דזה קאי אפילו בהיסק שני של עצי היתר בתנור חדש דמ"מ אסור משום דזה וזה גורם אסור וכמו שפירש"י כן בע"ז (שם) וכן פי' הר"ן שם דבאמת כהאי גוונא הפת מותרת כמו שכתבתי דהפת לא נאפה אלא מעצי היתר וגם בתחילת הסוגיא דפסחים שם דתניא אפה בו את הפת פירש"י בהיסק זה ולהר"ן דהתנור חשיב גורם דאיסורא לדידי' בתנור חדש אפילו ע"י היסק שני בעצי היתר אסור להאי ברייתא גופי' דסובר זה וזה גורם אסור דהא תני חדש יותץ וכן פי' הר"ן בהדיא בפסחים אבל רש"י הכא בפסחים נזהר הרבה בזה דהתנור לא הוה גורם דאפיה אלא גורם הנאה ועוד דבפסחים (שם) דאמר אביי את"ל זה וזה גורם אסור רבי היינו ר"א ואת"ל זה וזה גורם מותר והכא משום דיש שבח עצים בפת וכו' והנה להר"ן דהתנור הוה גורם דאפיה כונת אביי הוא פשוט דאי נימא דהא דאוסר באפה בתנור ישן הוא משום דסובר זה וזה גורם אסור א"כ סובר כר"א אבל אי נימא דטעמא משום דיש שבח עצים בפת דהוה כניכר האיסור אם כן תו לא מהני זה וזה גורם אבל רש"י לא פירש כן אלא שכתב את"ל ברייתא מפורשת דכי היכי דאוסר רבי הפת ה"נ אוסר התנור דזה וזה גורם אסור ומשו"ה פירש"י כן דסובר דגבי אפה בתנור ליכא כלל זה וזה גורם דהתנור לא הוה גורם א"כ מבואר דלרש"י בפסחים התנור לא הוה גורם דאפיה אלא גורם הנאה כמש"כ:

אמנם גם לדברינו א"ל דהא דאמר אביי את"ל זה וזה גורם אסור רבי היינו ר"א ואת"ל זה וזה גורם מותר והכא משום דיש שבח עצים בפת דכונתו להא דאוסר רבי פת שאפה בתנור ישן דהא לפמש"כ בענף הקדום שהיה א"ל דאפילו כשאבוקה כנגדו מ"מ איכא בתנור חום של היתר וחום של איסור והפת נאפה משניהם והוה זה וזה גורם אלא שסתרנו זאת מהירושלמי מ"מ כיון דאיכא סברא לומר דאיכא הכא זה וזה גורם א"ש הא דאמר אביי את"ל זה וזה גורם אסור רבי היינו ר"א ואת"ל זה וזה גורם מותר והכא משום דיש שבח עצים בפת כלומר דאי נימא דאיכא הכא זה וזה גורם א"כ רבי דאוסר סבירא

ליה כר"א דזה וזה גורם אסור ואי נימא דליכא בפת כלל זה וזה גורם כמו שהבאתי מהירושלמי דהפת אינו נאפה אלא מחום האבוקה גרידא ע"י גורם אחד א"כ א"ש טובא לישנא דאביי. ועפ"ז א"ש נמי לתרץ מה דאמרינן שם בפסחים (כו ע"א) הא רבי הא רבנן אימור דשמעית לרבי דיש שבח עצים בפת זה וזה גורם מי שמעית ליה דקשה מה עלה על דעת התרצן דרבי סובר זה וזה גורם אסור אבל לדברינו דא"ל דהכא איכא זה וזה גורם א"ש והנה אע"ג דלישנא דגמרא א"ש טובא לפמש"כ מ"מ אין אנו צריכים לזה דגם פירש"י הוא פשוט:

ומעתה נבאר דכן הוא דעת כל הני רבוותא שהבאתי דלדברינו הלכות הרמב"ם אתיא כמין חומר דמש"פ בה' חמץ (פ"ג ה' יא) דכשהסיק תנור בחמץ אע"פ שגרפו ואפה בו הפת אסור וע"ז הקשה המג"א באו"ח (סוף סימן תמה) הא איכא הכא זה וזה גורם אבל לדברינו כיון דחמץ עפרן אסור והחום מחמץ אסור משו"ה הפת אסורה דהתנור לא הוה גורם דאפיה כמש"כ גם מש"פ הרמב"ם הלכות עכו"ם (פ"ז ה' יג) בהסיק תנור בעצי אשרה ואפה בו אסור והקשה הכ"מ מ"ט לא ביאר הרמב"ם דכשגרפו ואפה מותר דהוה זה וזה גורם דהתנור הוה גורם דהתירא ג"כ לדברינו א"ש דאשרה דעפרן אסור החום שלהן אסור משו"ה הפת נאפה מגורם אחד דאיסורא דהתנור לא הוה גורם וגם א"ש מש"פ הרמב"ם ה' מאכלות אסורות (פט"ז הכ"ב) דכשהסיק תנור חדש בקליפי ערלה וגרפו ואפה בו הפת מותר והקשה ע"ז הכ"מ הא כיון דתנור חדש נאסר א"כ נאפה הפת בחד גורם דאיסורא אבל לדברינו דכיון דגרפו וערלה דעפרן מותר החום שלהן ג"כ מותר לאחר שגרפו כדאמרינן פסחים (עה ע"א) משו"ה הפת מותר דהתנור לא הוה כלל גורם דאפיה וגם א"ש דברי הרי"ף והרא"ש בע"ז (מט ע"א) שהביאו המשנה דע"ז שם דכשהסיק תנור בעצי אשרה ואפה בו אסור ולא ביארו דכשגרפו מותר משום זה וזה גורם דלדברינו אפילו כשגרפו ליכא אלא חד גורם וכל המשנה דע"ז שם הוה כהלכתא לבר מהא דתנן תנור חדש יותץ דלמ"ד זה וזה גורם שרי א"צ נתיצה וזה כבר ביארו הרי"ף והרא"ש בפסחים שם וכש"כ דא"ש טובא דברי הרמ"ה שהביא הטור ביור"ד (סימן קמב) שכתב דבין פת שנאפה בעצי אשרה בין בגד שנארג בכרכר עכו"ם דלדברינו בהני תרתי חדא טעמא דנאסר מגורם אחד:

ולדעת כל הני רבוותא הא דתנן בע"ז (שם) גבי עצי אשרה אפה בו את הפת אסורה זה מיירי רק כשאפה בחום של עצי אשרה אבל לא מיירי בתנור חדש בהיסק שני של עצי היתר כמש"כ הר"ן בע"ז שם דלדברינו כה"ג מותר לכו"ע דהתנור לא הוה גורם כלל וגם הא דמייתינן שם ובפסחים (כז ע"א) ממשנה זו דר"א סובר דזה וזה גורם אסור זה מוכח

מהא דתנן בהאי משנה חרש יותץ דלמ"ד זה וזה גורם מותר א"צ נתיצה כדאמרינן שם (כו ע"ב) וכן פי' רש"י שם ולא כמו שפירש"י בע"ז שם דמדתנן אפה בו את הפת אסור מוכח ג"כ דזה וזה גורם אסור דלדברינו זה הוא לד"ה דהתנור לא הוה גורם ולכל הני רבוותא הא דאמרינן בפסחים יש שבח עצים בפת אין הכונה דהוה כניכר האיסור ולא מהני תו זה וזה גורם כמש"כ הר"ן שהבאתי בענף א' אלא פשוטה כמשמעה דיש שבח עצים בפת דהפת נאפה ונשתבח מעצי איסור וממילא מוכח דלרבי החום של העצים אסור דהוה שבח עצים ואין דינו כאפר כמש"כ רש"י ותוס'. והנה מלבד דלדבריהם כל הסוגיא אתיא כמין חומר עוד יבואר בענף ה' ראיות לזה:

והנה לפמש"כ הר"ן דשבח עצים בפת הוה כניכר האיסור ומה"ט נסתפק הר"ן גופי' בתשובתו סי' ע' כשהסיק בעצי היתר ובעצי איסור ונצטרפו ואפו הפת אי זה וזה גורם כי האי מהני בפת דכיון דהוה כניכר האיסור א"ל דזה וזה גורם כי האי נמי לא מהני מכל מקום כתב שם דמסתבר להקל ולדברינו אין מקום להסתפק בזה דזה וזה גורם כי האי מהני דשבח עצים בפת לא הוה כלל ניכר האיסור אלא דכשנאפה הפת מעצי איסור אסור כמש"כ. וממוצא הדברים תשכיל דלדברינו תו א"א לפרש הא דקמבע"ל פסחים (כז ע"ב) באפה פת בעצי הקדש לא כפי' המהרש"ל ולא כפי' המהרש"א שם וכבר בררנו דבר זה בארוכה בספרנו מנחת ברוך (סי' לו) ע"ש:

ענף ה

ואפשר להביא ראיות דהתנור לא הוה גורם דאפיה חדא דבע"ז (מ"ט ע"ב) עבדינן צריכותא להא דתנן במשנתנו שם אפה פת בעצי עכו"ם ובגד שנארג בכרכר עכו"ם ואי נימא דגבי פת איכא זוז"ג כמש"כ הש"ך אלא דהוה כניכר האיסור ובכרכר הא ליכא אלא חד גורם כמש"כ בש"ך בנקודת הכסף ביור"ד (סי' קמב) וכבר הארכנו בסי' הקדום דבכרכר ליכא אלא חד גורם א"כ ל"ל כלל לעשות צריכותא כיון דלא דמי להדדי בטעמי אבל לדברינו דהתנור לא הוה גורם דאפיה ובתרוויהו חד טעמא שהיתר נשתבח מגורם אחד דאיסורא א"ש טובא:

עוד ראי' מהא דמקבע"ל פסחים (עה ע"א) בתנור שהסיקו בעצי ערלה וגרפו ואפה בו את הפת מהו והקשה באור חדש הא גם אי נימא דהחום גרידא נמי אסור מכל מקום הא איכא זה וזה גורם תנור דהתירא וחום דאיסורא ופילפל שם בזה הרבה אבל לכל הני רבוותא דהתנור לא הוה גורם דאפיה אלא גורם דהנאה א"ש והנה גם להש"ך דסובר דאמרינן נמי דיש שבח חום בפת ג"כ א"ש:

עוד ראיה מהא דתנן ערלה (פ"ג מ"ד) תבשיל שנתבשל בקליפי ערלה ידלק וכו' והרמב"ם ה' מאכלות אסורות (פט"ז הכ"ג) פסק הכי ובכ"מ שם הקשה מאי טעמא לא שרינן הכא משום זה וזה גורם דהא הקדרה הוה גורם דהתירא ולא הזכיר הכ"מ שזו היא משנה מפורשת ובט"ז ביור"ד (סי' קמב סק"ד) תי' דמיירי שהאבוקה כנגדו ויש שבח עצים בתבשיל ומשו"ה תו לא מהני זה וזה גורם כמש"כ הר"ן האי סברא ביש שבח עצים בפת. אמנם המג"א באו"ח (סי' תמה סק"ה) תי' דאע"ג דבתנור ופת חשבינן לתנור לגורם דהתירא מכל מקום לא חשבינן לקדרה לגורם דהתירא ובאמת לפמש"כ הר"ן בע"ז (מט ע"א) דיש שבח עצים בפת שמענו אבל שבח עצים בתבשיל לא שמענו א"כ נסתר תי' הט"ז ובהכרח צריך לומר כהמג"א אמנם בשו"ת אבני מילואים (סי' ז) תמה על המג"א הא בהדיא אמרינן פסחים (כז ע"א) כי פליגי בתנור וקדרה למ"ד זה וזה גורם אסור אסור אלמא דהקדרה הוה גורם דבישול והוא ז"ל תי' משום דקדרה ועצים הוה זה וזה גורם ע"י פעולות חלוקות משו"ה לא מהני וכבר בררנו לעיל זה וזה גורם מפעולות חלוקות נמי מהני אך לדברינו א"ש טובא דמה דאמרינן פסחים שם דתנור וקדרה הוה זה וזה גורם היינו דהתנור והקדרה גורמים הנאה לאדם ולענין איסור לכתחילה להשתמש בהם אמרינן בגמרא כן אבל לאחר שנאפה הפת בתנור ונתבשל התבשיל בקדרה אמרינן דהתנור לא הוה אלא תשמיש ובדיעבד תשמיש גרידא לא מעלה ולא מוריד והשבח נעשה רק ע"י קליפי ערלה גרידא משו"ה אסור. והנה לדברינו מיירי ג"כ שהאבוקה כנגדו מטעמא אחרינא דאי לא"ה החום של קליפי ערלה גרידא שאינו קשור באבוקה הוה כגחלת של ערלה דעפרן מותר. ושייך נמי בהני תרתי הא מלתא דיש שבח עצים בפת ויש שבח עצים בתבשיל כיון דלדברינו אין הכונה בזה דהוה כניכר האיסור אלא דהכונה דע"י עצי איסור נעשה שבח בפת ומשו"ה נאסר אם כן פשוט דשייך נמי הא מלתא בתבשיל שנתבשל בעצי איסור וגם הרמב"ם שם כתב בהני תרתי דיש שבח עצים בפת ובתבשיל:

עוד יש ראי' דהא להר"ן שמפרש הא מלתא דיש שבח עצים בפת דהיינו דהוה כניכר האיסור ומשו"ה לא מהני בי' זה וזה גורם דהתנור והעצים הוי שני גורמים לאפיה אם כן מנ"ל להגמרא דחכמים דפליגי על רבי סוברים דחום האבוקה גרידא בלי תנור דהתירא גם כן מותר כמו דפרכינן פסחים (שם) לרבנן עצים דאיסורא היכי מ"ל הא להר"ן הי' א"ל דלרבנן גם כן חום אבוקה גרידא אסור אלא דאינהו פליגי בהאי סברא גרידא דסברי דשבח עצים בפת לא הוה כניכר האיסור ולא פליגי אלא בפת שאפה בתנור ישן דאיכא זה וזה גורם ולהר"ן ודאי צריך לומר דכיון דסתמא תניא אפה בו את הפת רבי אוסר

וחכמים מתירים משו"ה מסתבר דכמו דרבי דאוסר קאי בין בתנור חדש בין בתנור ישן ה"נ חכמים דמתירין מתירין אפילו בתנור חדש דליכא זה וזה גורם וזה לא מסתבר אבל לדברינו א"ש דבין בתנור חדש בין בתנור ישן ליכא כלל זה וזה גורם והא מלתא דיש שבח עצים בפת הוא כפשוטו דמשום עצי איסור גרידא נשתבח הפת ולחכמים דמתירין ע"כ דהחום מותר משו"ה פרכינן לרבנן עצים דאיסורא היכי משכחת לה:

ענף ו

והנה גם בהא מלתא שכתב הרא"ש בפסחים שם דהא דפליגי רבי ורבנן בתנור שהסיקו בקליפי ערלה וקשין של כה"כ דזה הוא דוקא בערלה וכה"כ דהוו מהנשרפין דעפרן מותר אבל בעצי אשרה או חמץ בפסח דאפילו עפרן אסור לכו"ע החום שלהן אסור בכל גווני אפילו כשאין אבוקה כנגדו וכן כתב הר"ן בפסחים שם וכן הוא מבואר מהרמב"ם דמחלק בהכי כמו שהבאתי אמנם בפני יהושע בפסחים (כז ע"א) הקשה ע"ז מהא דפרכינן ולרבנן עצים דאיסורא היכי משכחת לה ומשנינן בשרשיפי וכתב דודאי לא פרכינן על קליפי ערלה דע"ז לא שייך מה דמשנינן בשרשיפי דהיינו דאסור לעשות מהעצים כסא דהא קליפת ערלה אינו ראוי לכסא אלא ודאי דמקשינן על עצי אשרה לרבנן דאסור היכי משכחת לה חזינן דלהסקה עצי אשרה מותר מה"ת לרבנן אמנם באמת מכאן יש ראי' להיפך דאם הי' מקשה על עצי אשרה לא הוה משנינן בשרשיפא דזה הוא כסא קטן לרגלים כמו דמוכח כלים (פ' כב) אלא דהוה משנינן לבנין בתים דאילנות אשרה גבוהים הם כדכתיב עלייהו כחומר מקשה כולם והם ראוים לבנין אלא ודאי דלא פריך על עצי אשרה אלא על כלאי הכרם דתני בהאי ברייתא דלרבנן חום של קשין מכה"כ מותר וע"ז פרכינן עצים דאיסורא לרבנן היכי משכחת לה כלומר הא בכה"כ גוף העצים של הכרם אסור כמש"כ בתוס' פסחים (כה ע"א) ד"ה עיקרן ועצים של גופן לא חזי לבנין כדכתיב עליו הן בהיותו תמים לא יוצלח למלאכה ומשנינן בשרשיפא דכסא קטן לרגלים אפשר לעשות גם מעצי גופן:

ומלבד דמצד הסברא מסתבר טובא דבהני איסורי דעפרן אסור חום העצים לא גרע מעפרן הנה הש"ך ביור"ד (סי' קמב) הביא ראי' לזה דהא חזינן דבערלה תניא בהדיא בפסחים שם דגחלים של עצי ערלה מותר לכו"ע ומ"מ קמבע"ל שם (עה ע"א) בתנור שהסיק בקליפי ערלה וגרפו מהו אלמא דחום העצים אפילו כשאין אבוקה כנגדו חמירי מגחלים וממילא דבעצי אשרה כיון שהגחלים אסורין דהא אפרן אסור כש"כ דהחום שלהן אפילו כשאין אבוקה כנגדו אסור עוד מסתבר להביא ראי' דהא בפסחים שם פשטינן דבקליפי ערלה שגרפן דהחום מותר מה"ת ואמרינן שם מתרי טעמי חדא דעל

עצים דאיסורא קפיד רחמנא והא ליתנהו ועוד משום דילפינן מפסח דכתיב בי' צלי אש שתי פעמים והנה הני תרי טעמי לא שייך בעצי אשרה דהא אי אפשר לומר בהו דעל עצים דאיסורא קפיד רחמנא דהא אפילו עפרן אסור וגם ליכא למילף מפסח דהא גבי פסח בעינן צלי אש וכשצלאן על אפר כבוי פשוט דפסול אבל באשרה אפילו אפרן אסור א"כ פשיטא דחום העצים שלהן אפילו כשגרפן נמי אסור וזה פשוט:

סימן טו

לבאר אי איכא נ"מ בין תנור שהסיקו בקליפי ערלה וקשין של כה"כ לתנור שהסיקו בפירות ובתבואה של ערלה וכה"כ:

תשובה. הנה בשבת (כה ע"א) תוס' ד"ה הא בחיל כתבו דבר חדש דשמן ותבואה הוה טפי בעין בשעת הסקה מעצים וכונתם דאפילו לרבנן דסברי בפסחים (כו ע"א) דתנור שהסיקו בקליפי ערלה וקשין של כה"כ ואפה בו דהפת מותר מכל מקום מודים דכשהסיקו בתבואה של כה"כ דהפת אסורה וכן תפסו האחרונים בפשיטות כמש"כ המג"א באו"ח (סי' תמה סק"ה) גם הצל"ח בפסחים שם כתב דמה"ט תניא בהאי ברייתא תנור שהסיקו בקליפי ערלה וקשין של כה"כ ולא תני סתמא שהסיקו בערלה וכה"כ משום דכשהסיקו בפירות של ערלה וכה"כ הפת אסורה אפילו לרבנן כמש"כ בתוס' שבת שהבאתי. והנה מראיית הצל"ח ודאי דאין הכרע כלל דא"ל דאורחא דמלתא תני בהאי ברייתא שכן דרך להסיק תנור בקליפות ובקשין ולא בפירות ובתבואה. וגם הסברא בעצמה אינה מובנת כלל כיון דטעמייהו דרבנן דערלה וכה"כ הוה מהנשרפין דאפרן מותר משו"ה סברי דהחום היוצא מהעצים כשנשרפו דינן כאפר כמש"כ רש"י ותוס' בפסחים שם והאי סברא הא איכא גם כן כשהסיקו בפירות ובתבואה של ערלה וכה"כ והרמב"ם ה' מאכלות אסורות (פט"ז הכ"ב) כתב תנור שהסיקו ערלה וכה"כ ולא הזכיר קליפין אלמא דאינו מחלק בין קליפין לתבואה הן אמת דהרמב"ם פוסק כרבי דגם חום האבוקה של קליפי ערלה וקשין של כה"כ נמי אסור מכל מקום הא מוכח מדבריו דבמה שמותר לרבי בקליפי ערלה כגון כשאין אבוקה כנגדו או בגחלים דה"ה דמותר כה"ג כשהסיקו בתבואה דליכא בזה נ"מ וגם הרא"ש בפסחים שם כתב דדוקא בערלה וכה"כ פליגי רבנן משום דאפרן מותר אבל כשהסיק בחמץ בפסח דאפרן אסור לכו"ע הפת אסורה ואינו מחלק הרא"ש כלל הא בחמץ בפסח החמץ הוה תבואה דגרע מעצים אלמא דגם הרא"ש אינו מחלק בכך. ובקרבן נתנאל שם העיר על הרא"ש שאפשר לחלק ג"כ

משום דחמץ הוה תבואה דגרע מעצים אבל מסתבר דהראשונים לא חילקו כלל בזה. והא דבתוס' בשבת שם הכריחו דמסוגיא דשם מוכח דצריך לחלק בזה זה יבואר לפנינו:

דהנה גרסינן שבת (שם) אמר רב כשם שמצוה לשרוף את הקדשים שנטמאו כך מצוה לשרוף את התבואה שנטמאת ואמרה תורה בשעת ביעורה תיהני ממנה היכן אמרה תורה כדאמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה אמר קרא ואני הנה נתתי לך ואמר רחמנא לך שלך תהא להסיקה תחת תבשילך ואיבע"א כדר' אבוהו דאמר רב אבוהו אמר ר"י לא ביערתי ממנו בטמא ממנו אי אתה מבעיר אבל אתה מבעיר שמן של תרומה שנטמאת עכ"ל הגמרא ובתוס' שם ד"ה הא בחיל הקשו וא"ת הכא אסרי והדלקה באיסורי הנאה וערלה דאסורה בהנאה ושרי להנות בשעת ביעור וכו' וצריך לדחות ולומר דשמן ובשר ותבואה חשיבי בעין טפי בשעת הסקה מעצים עכ"ל והנה המהרש"א והמהר"ם לובלין הקשו על תוס' במאי דמדמי תרומה לערלה הא אע"ג דהסקה והדלקה מותר בערלה מכל מקום הול"ל דבתרומה אסור דהא איסור דתרומה הו"ל למילף בהקישא ממעשר כמש"כ בתוס' שם וגבי מעשר הא גלי קרא בהדיא ולא ביערתי ממנו בטמא דאסור להנות ממנו בשעת ביעורו משו"ה צריך קרא להתיר וא"כ מאי הקשו בתוס' אמנם זה לא קשה כלל דודאי קושית התוס' היא על ר"נ דיליף מהסקה גרידא דל"ל להתיר הסקה בתרומה הא ערלה שאסורה בהנאה גם כן מותר בהסקה אבל על ר"י דיליף מהדלקה ודאי דלא קשה דהא באמת הדלקה אסורה בערלה כדתניא פסחים (כב ע"ב) מנין שלא יהנה ממנו ולא יצבע בו ולא ידליק בו את הנר ת"ל וערלתם ערלתו אלא דקושיתם הוא על הסקה דאמרינן שם (כז ע"א) דערלה מותר בהסקה מה"ת לרבנן ומה"ט כתבו בתירוצם דתבואה היא בעין טפי בשעת הסקה משום דקושיתם הוא על הסקה גרידא. מעתה תו לא קשה כלל מה שהקשו המהרש"א והמהר"ם דנימא דשאני הכא דגלי קרא בהדיא גבי מעשר ולא ביערתי ממנו בטמא דהא האי קרא מיירי בהדלקה כדאמרינן בגמרא ממנו אי אתה מבעיר אבל אתה מבעיר בשמן של תרומה שנטמאת אלמא דבהדלקה מיירי והדלקה הא אסור ג"כ בערלה א"כ חזרה קושית התוס' על רב נחמן דיליף מהסקה דל"ל קרא להתיר הסקה בתרומה הא ערלה דאסור בהנאה ג"כ מותר בהסקה:

אמנם לענ"ד נראה לישב קושית התוס' בתרי פירוקי רויחי חדא דודאי דכמו דדרשינן מקרא דלך שלך תהא להסיקה תחת תבשילך דמותר בהסקה ה"נ אפשר למילף מהאי דרשא דלך שלך תהא להדליק בו את הנר בשמן תרומה שנטמאת וכן שמותר לזלף ביין טמא דהא כה"ג דרשינן פסחים (כג ע"א) מקראי טובא כמו מקרא דלכם דכתיב בשרצים ומקצירכם דכתיב בחדש ודרשינן התם נמי לכם שלכם תהא שמותרין לכל

הנאות שבעולם וה"ה הכא אלא דרב נחמן נקיט חדא מהני הנאות כגון להסיקה וזה הוא מה"ט דר"נ סובר דהלכה כרבי דס"ל פסחים (כז ע"א) דהסקה של עצי ערלה ג"כ אסור מה"ת דהא באמת הלכה כרבי כדאמרינן בפסחים שם וגם סתם משנה דערלה (פ"ג מ"ה) הוא כרבי משו"ה סגי ליה למימר שלך תהא להסיקה תחת תבשילך דמזה גרידא שמותר בהסקה ידעינן נמי שמותר לכל הנאות דהא לדידי' הסקה נמי אסורה בערלה אבל לרבנן דס"ל דהסקה מותר בערלה אינהו דרשי מהאי קרא דלך שלך תהא דכתיב בתרומה שיהא שלך להדליק את הנר ולזלף ביין טמא דבערלה אסור ובתרומה מותר אבל להסקה לא צריך קרא כלל משום דערלה נמי מותר בהסקה וזה פשוט מעתה אין לנו שום הכרח לחלק בהסקה בין חום עצים לחום של תבואה:

עוד התבוננתי דגם לרבנן דס"ל דמה"ת הסקה מותרת בערלה אתי נמי שפיר מלתא דרב נחמן דיליף מהא דתרומה טמאה מותרת בהסקה מכלל שהיא מותרת בהנאה. אך צריך לבאר תחילה הא מלתא דאמר רב בשבת שם כשם שמצוה לשרוף את הקדשים שנטמאו כך מצוה לשרוף את התרומה שנטמאת ואמרה תורה בשעת ביעורה תיהני ממנה. והנה מלישנא דרב שאמר ואמרה תורה בשעת ביעורה תיהני ממנה נראה דהני תרי דיני תליא בהדדי. וכאשר התבוננתי מצאתי דבאמת הני תרי דיני תליא בהדדי כמו שנבאר דהנה הא דצריך קרא דתרומה טמאה מותרת בהנאה זה הוא משום דאי לא"ה הול"ל דאסורה בהנאה משום דאיתקש תרומה לביכורים וביכורים למעשר כדאמרינן יבמות (עג ע"א) במעשר טמא כתיב ולא ביערתי ממנו בטמא משו"ה הול"ל דכמו דגלי קרא במעשר טמא שאסורה בהנאה ה"נ תרומה וביכורים טמאים אסורים בהנאה וכן כתבו בתוס' בשבת שם. ומסתבר לי דמע"ש טמאה לא הוה מהנשרפין אלא מהנקברין דאע"ג דפשוט דמעשר טמא אינו לא מהנשרפין ולא מהנקברין אלא פודין אותו ונאכל כדאמרינן פסחים (לו) מנין למעשר שנטמא שפודין אותו אפילו בירושלים וכו' מכל מקום מסתבר לי דהיכי שא"א לפדותו הוה מהנקברין ולא מהנשרפין וכמה ראיות איכא לזה חדא מהא דתנן מע"ש (פ"ג מ"י) הלקוח בכסף מע"ש שנטמא יפדה ר' יהודה אומר יקבר אלמא דלר"י דסובר דלקוח בכסף מע"ש ליתי לי' פדיון צריך לקוברו ולא לשורפו וכן תנן התם (פ"ג מי"א) צבי שלקחו בכסף מע"ש ומת יקבר ע"י עורו אלמא דכיון דלא מהני לי' פדיון משום העמדה והערכה צריך קבורה ולא שרפה וכן תנן במע"ש (פ"ח מ"ו) הלוקח בהמה מזיד תעלה ותאכל במקום ואם אין מקדש ירקבו אלמא דבכ"מ במע"ש כשאינו ראוי לפדיון צריך קבורה ולא שרפה מעתה אי נימא דילפינן תרומה מהקישא דמע"ש דכמו מע"ש טמא אסור בהנאה ה"נ תרומה הול"ל דתרומה טמאה צריך קבורה

כמו מע"ש היכי דא"א לפדותו ותרומה הא לעולם ליכא בי' פדיון והול"ל דיקברו וכיון דצריך קבורה אסור לשורפו דהא קיימ"ל תמורה (לד) כל הנקברין לא ישרפו. אמנם בתר דכתיב קרא דתרומה טמאה מותרת בהנאה אם כן ע"כ דלא ילפינן תרומה ממעשר תו אמרינן להיפך דתרומה טמאה צריך שרפה כיון דמיקרי קודש ואשכחן דקדשים טמאים צריכים שרפה. מעתה א"ש טובא לישנא דרב דאמר כמו שמצוה לשרוף את הקדשים שנטמאו כך מצוה לשרוף את התרומה שנטמאת ואמרה תורה בשעת ביעורה תיהני ממנה דהאי ואמרה תורה זה צריך לטעמא דמלתא דאי לא"ה הול"ל דתרומה טמאה אסור בהנאה וצריך נמי קבורה ולא שרפה כמש"כ:

מעתה א"ש טובא הא דאמרינן בגמרא היכן אמרה תורה א"ר נחמן לך שלך תהא להסיקה תחת תבשילך דאע"ג דלרבנן ערלה דאסורה בהנאה ג"כ מותרת בהסקה כדאמרינן פסחים (כז ע"א) הא טעמא דרבנן התם כיון דערלה הוה מהנשרפין דאפרן מותר משו"ה סברי דחום העצים הוה נמי כאפרן אבל בחמץ בפסח דהוה מהנקברין הא גם לרבנן הסקה דידהו אסורה מה"ת כמש"כ הרא"ש והר"ן בפסחים שם ותרומה טמאה נמי אי לאו הא קרא דלך שלך תהא הול"ל דתרומה הוה מהנקברין והול"ל דהסקה דידהו אסור לכו"ע משו"ה א"כ דהא דאר"נ שלך תהא להסיקה תחת תבשילך דכיון דמוכח מקרא דתרומה טמאה מותרת בהסקה ע"כ דלא ילפינן תרומה טמאה ממעשר וממילא מותרת בכל שארי הנאות. מעתה אין שום הכרח לומר דהסקה דתבואה שאני מהסקה דעצים:

והנה לכאורה יש לעיין דהשתא דאמר רב דתרומה טמאה הוה מהנשרפין א"כ הול"ל שאסור לקוברן כדתניא תמורה (לד) וא"כ קשה הא דאמרינן שבת (יז ע"א) דגידולי תרומה תרומה ואמרינן שם טעמא גזירה משום תרומה טמאה ביד כהן דלמא משהי לה גביה ואתי לידי תקלה וקשה ל"ל ה"ט דלמא אתי לידי תקלה הא בלא"ה כשיזרע תרומה טמאה הוא מקברן וכיון דתרומה טמאה הוה מהנשרפין אסור לקוברן אמנם זה ליתא דהא כשזורע תרומה טמאה לאחר שישרשו בקרקע פקע טומאתן לגמרי כדאיתא פסחים (לד ע"א) שתילי תרומה שנטמאו ושתלן טהורים מטומאתן ולאחר שתיפקע טומאתן תו אינן בשרפה א"כ הול"ל שמותר לזורען משו"ה אמרינן טעמא דלמא אתי לידי תקלה. מ"מ בררנו כדעת שאר רבוותא דלא מחלקינן בין הסקה דפרי של ערלה להסקה דקליפי ערלה ולא כהני אחרונים שהבאתי:

סימן טז

לבאר אי זוז"ג הוא כששני הגורמים פועלים בב"א או אפילו כשהם פועלים בזה אחר זה:

תשובה. הנה הרמב"ם ה' מאכלות אסורות (פט"ז הכ"ד) וביור"ד (סי' קמב ס"ז) כתבו דקדרה שבשלה בעצי איסור ובעצי היתר התבשיל אסור ואע"פ שזה וזה גורם שבשעה שנתבשלה מחמת עצי איסור עדיין לא באו עצי היתר ונמצא מקצת הבישול בעצי היתר ומקצתו באיסור עכ"ל ולכאורה מבואר מזה דזה וזה גורם לא הוה אלא כששני הגורמים פועלים בב"א אבל כשפועלים בזה אחר זה אסור. והט"ז באו"ת (סי' שיח ס"ק ט"ו) כתב בהדיא כן ומה"ט תמה שם על הרא"ש שסובר התם בקדרה שנתנו בה מקצת מלח בערב שבת ומקצת מלח בשבת ונתבשלה ומשניהם נמלחה הקדרה כראוי דמותר משום זה וזה גורם ותמה ע"ז הא שני הגורמים לא פעלו בב"א דמקצת המלח האחרון נתנו בתבשיל בשבת והוא של איסור ואין להתיר כה"ג משום זה וזה גורם וכן ראיתי בשו"ת אבני מילואים (סי' ז) שכתב דמדברי הרמב"ם והשו"ע ביור"ד מוכח דזה וזה גורם לא הוה אלא כשפועלים בב"א ולא בזה אחר זה:

אמנם בפמ"ג ביור"ד בשער התערובות חלק ג' פ"א הביא בשם אליה רבה שתמה על הט"ז מהא דתנן ערלה (פ"ב מי"א) שאור של חולין ושל תרומה שנפלו לתוך העיסה וכו' ר"א אומר אחר אחרון אני בא וחכ"א בין שנפל איסור בתחילה בין שנפל לבסוף לעולם אינו אסור עד שיהא בו כדי להחמיץ אלמא דזה וזה גורם שרי אע"ג שפועלים בזה אחר זה והמתבונן בסוגיות הגמרא פסחים (כז ע"א) ע"ז (מט ע"א) יראה שזו היא קושיא עצומה דמהני סוגיות מתבאר דאפילו כשסילקו השאור של חולין ואח"כ נפל שאור של תרומה וגמר החימוץ ג"כ שרי דהא אמרינן שם דהא דא"ר אליעזר אחר אחרון אני בא מיירי שכבר סילקו לאיסור א"כ בהאי לישנא דאחר אחרון אני בא דאמר ר"א שנכלל בו דכשנפל ההיתר לבסוף מותר הא זה מיירי שסילקו האיסור תחילה וכיון דעל זה פליגי רבנן ואמרי דאע"ג שנפל האיסור לבסוף מותר מיירי נמי אע"פ שסילקו להיתר תחילה א"כ מבואר דזה וזה גורם שרי אע"פ שהם פועלים זה אחר זה והנה לכאורה כמו דקשה מהאי משנה על הט"ז קשה נמי על הרמב"ם והשו"ע ביור"ד שהבאתי דמבואר לכאורה בדבריהם דזה וזה גורם לא מהני כשפועלים בזה אחר זה וביור"ד החדשות מצאתי בהגהה שם מבעל מקור מים חיים שתמה שם על הרמב"ם והב"י ממשנה זו:

אמנם לענ"ד הדבר פשוט מאד דבהא מלתא לא כל זה וזה גורם שוה וכמו שנבאר. דהנה בשאור של חולין ותרומה שנצטרפו וחימצו התם השאור של תרומה ג"כ מותרת בהנאה

ואינה אוסרת העיסה אלא כשנתנה בה טעם דהיינו שתחמיץ וגם בהעיסה שנתחמצה ליכא שום שבח אתר מה שנשתבחה מהשאור של תרומה אלא הא מלתא שנתחמצה ממנה. ומשו"ה כיון דהחימוץ שנרגש בעיסה זו הוא מאיסור והיתר. דבאיסור גרידא לא היה כדי להחמיץ א"כ ע"כ דהוה זה וזה גורם ואין שום נ"מ בין ששניהם חימצו בב"א או בזה אחר זה דמכל מקום מפני מה אנו רוצים לאסור העיסה משום טעם החימוץ שבה וטעם זה נעשה מאיסור והיתר א"כ בהכרח הוה זה וזה גורם אבל המבשל או אפה פת בקליפי ערלה מה דהתבשיל או הפת אסור הוא משום שנשתבח ההיתר מאיסורי הנאה והוה כמו בגד שנארג בכרכר עכו"ם דהבגד אסור ומשו"ה היכי שנאפה או נתבשלה מעצי היתר ומעצי איסור ביחד הוה שפיר זה וזה גורם דכל מקצת בישול או אפיה נתהוה ע"י זה וזה גורם אבל אם מקצת אפיה או בישול היה בעצי איסור ומקצת בעצי היתר התם יש לדון דדילמא משום מקצת שבח שנעשה בפת או בתבשיל בשעה שנאפה או שנתבשלה בעצי איסור גרידא סגי לאסור דהא משום שבח כל דהו שההיתר נשתבח ע"י איסור הנאה נאסר ההיתר כמו שיבואר לפנינו. ופשוט מאד דזה הוא טעם הרמב"ם והשו"ע ביור"ד שם שכתבו שבשעה שנתבשלה בעצי איסור עדיין לא באו עצי היתר ונמצא מקצת התבשיל בעצי היתר ומקצת באיסור דכונתם בזה דמשום מקצת בישול שנעשה מתחילה ע"י עצי איסור גרידא נאסר התבשיל אבל לא לומר דבאותו מקצת שנתבשלה ע"י עצי איסור לא נאסר התבשיל רק אח"כ כשנגמר הבישול בעצי היתר דזה אי אפשר לומר כן ומעתה זה לא דמי להא מלתא דשאור דהתם החימוץ האוסר העיסה נעשה משני גורמים והכא השבח של התבשיל נעשה ע"י גורם אחד דאיסורא:

וכן מוכח מהכ"מ שם (פט"ז מה' מ"א) שהקשה מ"ט אינו מחלק הרמב"ם בין שנתבשלה מעצי איסור גרידא כדי מאכל בן דרוסאי או לא ותי' דא"ל דבמידי דאיסור הנאה אפילו לא נתבשלה כמאכל ב"ד הרי כבר נהנה מן האיסור הרי מבואר בהדיא דמשום אותו מקצת שנתבשלה בעצי איסור גרידא נאסר ההיתר ובהא מלתא שהעיר הכ"מ אי בעינן הכא שנתבשלה בעצי איסור גרידא כמאכל ב"ד היה מסתבר לומר דלדעת הרא"ש חולין (פ"א סי' ט) שכתב דהשוחט בהמה מסוכנת בסכין של עכו"ם אע"ג שנשתבחה אינה נאסרת שכתב דלא דמי לבגד שנארג בכרכר עכו"ם או פת שנאפה בעצי עכו"ם דתיקונן ועשייתן נעשה ונגמר ע"י איסורי הנאה אבל מסוכנת שכבר גדלה הבהמה ואינה חסרה אלא להכשירה לאכילה ע"י שחיטה לא א"כ מסתבר דלדידי' הא דתנן ערלה (פ"ג מ"ד) תבשיל שנתבשל בקליפי ערלה ידלק מיירי שנתבשלה כל צרכה או לכה"פ כמאכל ב"ד דהוה כגמר בישול ואיכא האי סברא שכתב הרא"ש דתיקונן ועשייתן נעשה ונגמר

באיסור אבל להרמב"ם (פ"ד מה' עכו"ם) שאוסר מסוכנת שנשחטה בסכין עכו"ם ואפילו כשחותך חתיכה גדולה לחתיכות קטנות בסכין עכו"ם אוסר הרמב"ם שם דסובר דמשום שבח כל דהו נאסר ההיתר א"כ מסתבר דלדידי' משום מקצת בישול ג"כ נאסר ההיתר ולא בעינן כמאכל ב"ד מכל מקום אינו מוכרח שא"ל דגם הרא"ש מודה דבבישול כיון דהיתר נשתנה ונשתבח כל שהו נאסר ולהיפך אפשר לומר דגם הרמב"ם סובר דכשלא נתבשלה כמאכל ב"ד לא נחשב שבח מכל מקום מסתבר דזה תליא בהאי פלוגתא כמש"כ:

מעתה נתישבה שפיר קושית הט"ז שהקשה באו"ח (סי' שיח) מ"ט מתיר הר"ש תבשיל שנמלח קצת בשבת משום זה וזה גורם. הא זה וזה גורם כי האי שאין שני הגורמים פועלים כאחת לא מהני דזה דמי לתבשיל שנתבשל קצתו בעצי איסורי הנאה וקצתו בעצי היתר דהתבשיל אסור כמש"פ הב"י ביור"ד (סי' קמב) דלדברינו התם מה שהתבשיל אסור זה הוא משום דהאי מקצת שבח שנעשה בה בשעה שנתבשלה ע"י עצי איסור גרידא סגי לאסור התבשיל דמשום שבח כל דהו שנעשה ע"י איסורי הנאה נאסרה אבל הכא גבי מלח בתבשיל כיון שהתבשיל אינו נאסר אלא משום שנמלחה ובמלח שנתנו בו בשבת לא היה נמלח ואי אפשר לאוסרו משום מליחה זו אלא שנצטרף עם המלח שנתנו מע"ש א"כ בהכרח הוה זה וזה גורם דזה דמי לשאור של חולין ותרומה שנצטרפו וחימצו דאע"ג שחימצו בזה אחר זה הוה זה וזה גורם כמש"כ ומה שהתבשיל שנמלח קצת בשבת אינו נאסר משום דהאי מקצת מלח הוה דבר שיש לו מתירין שאינו בטל זה כבר ביאר הר"ש שם:

והנה הרמב"ן בע"ז (מט ע"א) כתב שאם עשה שני מדורות נפרדות אחת מעצי איסורי הנאה ואחת מעצי היתר ואפה הפת בין שני המדורות דהפת אסורה וצ"ע ובדיקה עכ"ל הרמב"ן וכונתו משום דכל מדורה ומדורה היא בפני עצמה ובכה"ג לא מהני זה וזה גורם באיסורי הנאה כמו שהכריח מהאי משנה דאין זורעין תחתי' ירקות בימות הגשמים וכבר בררנו לעיל דכל שאר רבוותא פליגי ע"ז דבכה"ג נמי הוה זה וזה גורם ובררנו שם באר היטב האי משנה דאין זורעין תחתי' ירקות מכל מקום גם לדברינו אין להתיר בכה"ג אלא בגוונא דכל צד וצד של הפת לא הי' נאפה כלל אלא ע"י צירוף של שני המדורות אבל אם אותו צד של פת הקרובה למדורה האסורה היתה נאפת בעצי איסור גרידא אותו צד אסור וזה פשוט לפי מה שבררנו לעיל:

הנה בררנו דאפילו כששני הגורמים פועלים בזה אחר זה נמי הוה זה וזה גורם אמנם בכה"ג צריך לראות אם לא סגי לאסור משום אותו מקצת השבח שנעשה ע"י איסור

גרידא בשעה שפעל האיסור בפ"ע ואם אין בו כדי לאסור אלא ע"י צירוף ההיתר הוי זה וזה גורם כמש"כ:

סימן יז

לבאר באיסור והיתר שנפלו לקדרה ונצטרפו ונתנו טעם בתבשיל ובהיתר לא היה רוב כנגד האיסור אי התבשיל:

תשובה. הנה בפמ"ג בשער התערובות (ח"ג פ"א) נסתפק בזה וכתב דאע"ג דבשאור של חולין ותרומה שנצטרפו וחימצו אמרינן דשרי משום זה וזה גורם מכל מקום אפשר לומר דדוקא בשאור דהוה כמו מעמיד שהוא מדרבנן משו"ה מהני זה וזה גורם אבל גבי טכ"ע שהוא מה"ת אפשר לומר מותר משום זה וזה גורם:

דאסור ושם (פ"ד) חקר ג"כ בזה והביא ראי' להתיר מהא דאמרינן ירושלמי ערלה (פ"ב ה"ד) גריסין שנתבשלו עם עדשים של חולין ואין בהם בנו"ט ריבה עליהן גריסין של חולין מין מעורר את מינו לאסור כלומר בתמי' דודאי אינו מעורר לאסור אלמא מפורש אמרינן דהיתר ואיסור שנצטרפו ונתנו טעם בתבשיל מותר. אמנם לענ"ד מהכא ליכא שום ראי' דאין כונת הירושלמי כלל להיתר ואיסור שנצטרפו ונתנו טעם בתבשיל דהתם מיירי אפילו כשריבה אח"כ גריסין של היתר הרבה יותר מכל התבשיל שהם בעצמם יכולים לתת טעם בלי שום צירוף מכל מקום קמבע"ל התם דכונת הירושלמי שם כגון כזית גריסין של תרומה שנתבשל עם שבעים זיתים של עדשים וכיון דאין בתרומה לתת טעם התבשיל מותר אך כשריבה אח"כ גריסין הרבה של חולין אפילו שמונים זיתים הול"ל כיון דתרומה מב"מ אינו בטל בששים אלא במאה אם כן אע"ג דהעדשים שבתבשיל מותר מכל מקום הגריסין של חולין שנפלו באחרונה נאסר שאין בהן מאה לבטל הגריסין של תרומה וע"ז אמרינן בירושלמי דמותרין כמו דמסקינן שם דבכה"ג אמרינן סלק את מינו כמו שאינו ושא"מ רבה עליו ומבטלו וכדאמרינן גם כן הכי בבבלי חולין (ק) בדוכתי טובא מעתה ליכא מהירושלמי ראי' כשאין בהיתר לתת טעם בתבשיל אלא ע"י צירוף איסור דזה הוה זה וזה גורם בכ"מ אי כה"ג שרי בטכ"ע מה"ת:

אמנם לא ידעתי מאי טעמא לא הזכיר הפמ"ג מה שכתב בהדיא הר"ן להיפך דז"ל הר"ן ע"ז (עג ע"א) דודאי בזה וזה גורם לא שייך לומר ראשון ראשון בטל שהרי נשתנה דינו שאפילו היתר אוסר בו למ"ד זה וזה גורם אסור משא"כ ודאי בשאר נותני טעמים שהרי הדבר פשוט שאם כזית נבלה וכזית שחוטה נצטרפו ונתנו טעם במקפה מותר אפילו למ"ד זה וזה גורם אסור וחמץ שאני מפני שהוא הכשרו של עיסה הרי היא כאילו

נתהותה העיסה מכח הגורמים עכ"ל הר"ן שם הנה מבואר מהר"ן להיפך דבטכ"ע כיון שאין באיסור גרידא לתת טעם בתבשיל האיסור בטל לכו"ע דודאי לא נצטרף טעם ההיתר לאיסור לאסור התבשיל אלא דבשאור של חולין ותרומה שנצטרפו וחימצו כיון דהשאור הוה הכשירו של העיסה הרי כאילו נתהותה העיסה מכח הגורמים כלומר כמו דאמרינן ע"ז (לה ע"א) גבי מעמיד כיון דקא מוקים כמאן דאיתא לאיסורא בעינא דמי:

גם לא ידעתי מאי טעמא לא הזכיר הפמ"ג הא דתנן ערלה (פ"ב מי"ז) בשר קדשי קדשים ובשר קדשים קלים שנתבשלו עם בשר התאוה אסור לטמאים ומותר לטהורים ופי' הר"ש והרע"ב דמיירי שאין בכל או"א לתת טעם בבשר התאוה אלא שנצטרפו ונתנו טעם משו"ה התבשיל אסור לטמאים דבין ק"ק ובין קדשים קלים אסור לטמאים אבל מותר לטהורים אפילו לזרים דאע"ג דקדשי קדשים אסור לזרים מכל מקום הא בקדשי קדשים גרידא לא היה כדי ליתן טעם משו"ה אין בהן לאסור כמו דאמרינן לעיל עד שיהא בו כדי לחמץ כן פי' הר"ש והרע"ב. והנה מדברי הר"ש שכתב שאין בהן לאסור כמו דאמרינן לעיל עד שיהא בו כדי לחמץ נראה כי הוא פליג על הר"ן שהבאתי דלהר"ן כשאין באיסור לתת טעם לכו"ע מותר אלא דבמחמץ פליגי והר"ש סובר דבנתינת טעם ג"כ תליא בהאי פלוגתא מכל מקום מבואר ממשנתנו דלדידן דזה וזה גורם מותר גבי מחמץ ה"ה דמותר כה"ג בנתינת טעם ומסתבר לומר דמה"ט לא הביא הפמ"ג משנה זו כיון דהכא מיירי במב"מ שנתבשל בשר אסור ובשר מותר ומב"מ מה"ת בטיל ברוב אלא דמדרבנן אסור וגבי מילי דרבנן הא גם הפמ"ג סובר דאמרינן כה"ג זה וזה גורם מותר אמנם לפי מה שנברר לקמן בארוכה דבנתינת טעם מקדשים אפילו במב"מ מה"ת אינו בטל אם יש בו בנו"ט כיוצא בו בשא"מ א"כ מבואר מהכא דבטכ"ע שרי כה"ג וכ"ז הוא לפי' הר"ש והרמב"ם מפרש משנה זו בפי' אחר:

ובמה שהבאתי מה דפליגי הר"ש והר"ן באיסור והיתר שנצטרפו ונתנו טעם בתבשיל אי זה תליא בהאי פלוגתא דזה וזה גורם אי דכה"ג לכו"ע מותר אפשר להביא ראי' לדעת הר"ש דזה תליא נמי בפלוגתא דזה וזה גורם דהנה בירושלמי ערלה (פ"ב ה"ו) בהאי משנה דשאור של חולין ותרומה שנצטרפו וחימצו ר"א אומר אחר אחרון אני בא וחכ"א וכו' לעולם אינו אסור עד שיהא בו כדי לחמץ אמרינן שם חזקי' אמר כוס שמזגו מן האיסור ומן ההיתר ונפל איסור לבסוף אסור היתר בסוף מותר אמר ר' שמואל בר יצחק דר"א היא דאמר אחר אחרון אני בא [פי' דחזקי' דסובר דבמזיגת כוס של איסור והיתר הולכין אחר האחרון שנתנו בכוס זה הוא כר"א דסובר דבשאור של חולין ותרומה שנצטרפו וחימצו הולכין אחר האחרון] אמר ר' ירמיה חומר הוא ביי"נ [פי' דא"ל דחזקיה

סובר כחכמים דמתירין כה"ג גבי שאור אלא דביין נסך הוא מחמיר] ר' יוסי בעי אם חומר הוא ביין נסך אפילו נפל היתר בסוף יהא אסור ר' יסא בשם ר' יוחנן כוס שמזגו מאיסור והיתר את רואה את ההיתר כמו שאינו אותו איסור אם יש בו בנו"ט אסור ואם לאו מותר עכ"ל הירושלמי מכל מקום מבואר בירושלמי דכמו דפליגי ר"א וחכמים בשאור ה"נ פליגי בכוס שמזגו מיין אסור ומיין מותר וגבי כוס שמזגו ליכא אלא טכ"ע אלמא דזה תליא נמי בזה וזה גורם. וא"ל דהר"ן סובר דכמו דשאור הוה הכשירה של עיסה ה"נ חשבינן גבי כוס שמזגו דמלבד דאיכא טכ"ע היין ג"כ הוה הכשירה של המים שבכוס. מכל מקום מה שנסתפק הפמ"ג אי בכה"ג שרי כל היכי דאיכא טכ"ע מבואר בהדיא דלרבנן דמתירין בשאור ה"נ דמתירין כה"ג בטכ"ע:

והנה בבבלי ע"ז (עג ע"א) אמרינן א"ר יוחנן ב' כוסות אחת של חולין ואחת של תרומה מזגן ועירבן זה בזה רואין את ההיתר כאילו אינו ושאר מים רבין עליו ומבטלין אותו ובזה איכא פלוגתא דרבוותא כמו שמבואר בר"ן שם דכמה רבוותא ס"ל דר"י מיירי ששני הכוסות שוין במידתן אלא דיין במים אינו נותן טעם בששה פעמים מים ומשו"ה כיון דסתם מזיגה הוה ג' חלקים מים ליכא ביין של תרומה שבכוס אחת לתת טעם במים שבשני הכוסות. והנה הכא לא אייריגן כלל מ"ט בכה"ג המים שבשני הכוסות מותרים דזה פשוט דכיון דאין ביין של תרומה גרידא לתת טעם בכל המים אלא ע"י צירוף היין של היתר משו"ה המים שבכוסות מותרין אלא דבבבלי קמ"ל דהיין של תרומה שבכוס אינו אוסר היין שבכוס של חולין דאע"ג דבתרומה מב"מ אינו בטל אלא במאה ואחד מכל מקום בכה"ג אמרינן סלק את מינו כמו שאינו והמים מבטלין היין של תרומה. ואיכא נ"מ בין האי מימרא דר"י בבבלי להאי מימרא דר"י גופי' שהבאתי מהירושלמי מכוס שמזגו מאיסור והיתר דבבבלי פשיטא לן דהמים שבשני הכוסות מותרין לפי שאין באיסור לתת בהם טעם אלא ע"י צירוף וקמ"ל דהיין של תרומה אינו אוסר היין של חולין משום דאמרינן סלק ההיתר כמו שאינו ובירושלמי בכוס שמזגו מאיסור והיתר התם פשיטא לן דהיין של איסור אינו אוסר היין של היתר משום דאמרינן סלק ההיתר אלא דקמ"ל דהיין אינו אוסר המים שבכוס לפי שאין באיסור ליתן טעם אלא ע"י צירוף ולדינא הבבלי והירושלמי שוין. מכל מקום מבואר ג"כ בבבלי דאיסור והיתר שנצטרפו ונתנו טעם מותר עד שיהא באיסור גרידא ליתן טעם וראיתי בפמ"ג (ח"ג פ"ד) שהביא האי ראי' מבבלי:

אמנם איכא רבוותא שהביא הר"ן שם והטור ביור"ד (סי' קלד) דסברי דיין במים נותן טעם בס' אלא דר"י מיירי דהכוס של חולין גדולה הרבה שיש במים שבה לבטל היין של

תרומה שבכוס שני בששים ולדידהו תו ליכא ראי' מהכא דע"כ הכא מיירי שיש ביין של חולין לתת טעם בהמים שבשני הכוסות ואין ביין של תרומה לתת טעם בהמים שבשני הכוסות ובכה"ג לא הוה כלל זה וזה גורם כמבואר ערלה (פ"ב מ"ז) והנה מהירושלמי שהבאתי דמיירי בכוס שמזגו מאיסור והיתר והתם ע"כ הא מיירי שאין בכל או"א ליתן טעם אלא ע"י צירוף שניהם דהא מייתינן שם ע"ז האי פלוגתא דר"א ורבנן בשאור של חולין ותרומה שנצטרפו וחימצו וכיון דסתם מזיגת הכוס הוא ג' חלקים מים וחלק אחד יין ומ"ל הא מלתא דאמרינן בירושלמי שמזגו כוס מיין איסור והיתר ואין בכל או"א מהיין לתת טעם במים א"כ ע"כ מוכת דיין במים אינו נותן טעם בס' אלא בששה פעמים כדעת הני רבוותא שהבאתי ובאמת גם הב"י בשו"ע ביור"ד (סי' קלד סעי' ה) פסק הכי ומהירושלמי שהבאתי איכא ראי' להלכה זו. מכל מקום בררנו דאיסור והיתר שנצטרפו לתת טעם בתבשיל מותר עד שיהא באיסור גרידא לתת טעם וזה פשוט:

סימן יח

לבאר דין בהמה שנתגדלה כל ימיה באיסורי הנאה אם היא מותרת משום זוז"ג וגם אי איכא נ"מ להיכי שנתגדלה באיסורי הנאה או שנתגדלה באיסורי אכילה גרידא:

ענף א

תשובה. הנה הרמ"א ביור"ד (סי' ס סעי' א) כתב בהמה שנתפטמה בדברים אסורים מותרת אבל אם לא נתפטמה כל ימיה רק בדברים אסורים אסורה עכ"ל וטעמא דהרמ"א משום דתנן תמורה (ל ע"ב) ר' חנינא בן אנטיגנוס אומר כשרה שינקה מן הטרפה לא יקרב ע"ג מזבח ובגמרא שם (לא ע"א) פרכינן אלא מעתה האכילה כרשיני עכו"ם ה"נ דאסירא אלא תני ר"ח טרוטאה קמי ר' יוחנן כגון שהניקה חלב רותח משחרית לשחרית הואיל ויכולה לעמוד עליו מעל"ע עכ"ל הגמרא וכתבו שם בתוס' ד"ה שינקה ז"ל וה"ה בכרשיני עכו"ם אם אכלה כל ימיה שעיקר גדילתה מהן שהיא אסורה ולפום רהיטא אפילו להדיוט עכ"ל התוס' וסובר הרמ"א דמש"כ בתוס' ולפום רהיטא אפילו להדיוט דזה קאי על הני תרתי או כשאכלה כל ימיה כרשיני עכו"ם או בכשרה שינקה מן הטרפה דכשהניקה חלב רותח משחרית שיכולה לעמוד על אכילה זו דאסורה אפילו להדיוט ומה"ט אוסר הרמ"א כשנתגדלה כל ימיה אפילו רק באיסורי אכילה גרידא אבל הש"ך שם (סק"ה) כתב דכונת התוס' שכתבו ולפום רהיטא אפילו להדיוט דזה קאי רק כשנתגדלה בכרשיני עכו"ם דהוה איסורי הנאה אבל בהא דתנן במשנתנו ר"ח בן אנטיגנוס אומר כשרה שינקה מן הטרפה לא יקרב ע"ג המזבח זה הוא להקרבה גרידא

אבל להדיוט אפילו כשנתגדלה כל ימיה באיסורי אכילה מותרת והש"ך הביא ראי' לדבריו מהא דתנן תרומות (פ"ט מ"ד) דגידולי טבל חולין ובתוס' ע"ז (מט ע"א) ד"ה שאם נטע כתבו דאפילו למ"ד דגידולי איסורי הנאה אסורין מכל מקום גידולי איסורי אכילה מותרין לפי שאינו אוכל האיסור עצמו וכתב הש"ך דה"ה הכא דאע"ג דכשנתגדלה כל ימיה באיסורי הנאה אסורה מכל מקום כשנתגדלה מאיסורי אכילה מותרת מה"ט גופי' דהא מכל מקום אינו אוכל האיסור עצמו:

והנה אע"ג שכבר העירותי לעיל דאיכא לעיינא טובא על מש"כ בתוס' ע"ז (שם) דמשו"ה גידולי איסורי אכילה מותרין לכו"ע משום שאינו אוכל האיסור עצמו דמ"מ הול"ל שהן אסורין לפי שבאו מגרמא דאיסורא אכילה דכמו דדבר שבא מגרמא דאיסורי הנאה אסור בהנאה ה"נ דבר שבא מגרמא דאיסורי אכילה אסור באכילה דהא בולד טרפה דפליגי תנאי חולין (נח ע"א) אי מותר משום זוז"ג ולד"ה היכי דלא הוה זוז"ג כגון שהאב והאם היו טרפות דהולד אסור ואע"ג שאינו אוכל האיסור עצמו אלא משום שבא מגרמא דאיסורא ה"נ גידולי איסורי אכילה הול"ל דאסור לד"ה והבאתי שם מכמה דוכתי דבדבר שבא מגרמא דאיסורא אכילה אסור מ"מ הא לפי מה שבררנו מה שנלע"ד בטעמא דמלתא דגידולי איסורי אכילה מותרין מוכח עוד יותר דבהמה שנתגדלה כל ימיה באיסורי אכילה מותרת:

דהנה בררנו שם דלענ"ד הא דגידולי איסורי אכילה מותרין לכו"ע זה הוא לפי דמיירי בגידולין מדבר שזרעו כלה ובשעה שכלה הזרע ונעשה עפר פקע איסורו ממנו דכל איסורי אכילה כשנפסלו מאכילת כלב פקע איסורן לד"ה כדאמרינן ע"ז (סח) א"כ כשתצמח אח"כ הא הגידולין נתהוו מדבר המותר דכבר פקע איסורן וזה דמי ממש להא דאמרינן תמורה (לא ע"א) דאפרוח שנולד מביצה טרפה מותר מה"ט גופי' משום דאימתי קגביל לכי מסרחא וכי אסרתא פקע איסורן ומדהתירא קגביל ה"נ ה"ט ממש איכא בגידולין מאיסורי אכילה בדבר שזרעו כלה אבל באיסורי הנאה הא אפילו עפרן אסור ואפילו כשכלה הזרע לא פקע איסורן וכבר בררנו לעיל דאפילו הנשרפין דאפרן מותר זה הוא כשנשרפו אבל כשנרקבו עפרן אסור ומה"ט א"ש טובא הא דבגידולים מדבר שאין זרעו כלה כמו בצל בזה ליכא שום נ"מ בין גידולי איסורי אכילה לגידולי איסורי הנאה כמבואר בסוגיא דנדרים (נז ע"ב) דכיון דהתם ליכא ה"ט שכתבנו משו"ה כמו דאמרינן באיסורי הנאה דכל מה שניתוסף בבצל אסור בהנאה ה"נ הול"ל כה"ג באיסורי אכילה שאסור באכילה והנה לפי ה"ט יבורר עוד יותר דבהמה שנתגדלה כל

ימיה באיסור אכילה גרידא שמותרת דהתם איכא נמי ה"ט גופי' דאימת מתגדלת הבהמה ממה שהיא אוכלת לאחר שנעשה פרש ופקע איסורן ומהתירא מתגדלת:

אמנם לפ"ז איכא לעיוני גם בהא דתנן תמורה (ל ע"ב) ר"ת בן אנטיגנוס אומר כשרה שינקה מן הטרפה לא יקרב ע"ג המזבח דלדברינו ינקה מן הטרפה לא גרע מאפרוח מביצה טרפה דבהני תרתי איכא תד טעמא כמש"כ מעתה קשה הא אפרוח מביצה טרפה כשר להקרבה כדאמרינן שם (לא ע"א) הכל מודים באפרוח מביצה טרפה דמותרת וזה קאי על הא דפליגי התם ר"א ור' יהושע בולד טרפה אם הוא כשר להקרבה דמודים דאפרוח מביצה טרפה כשר להקרבה וכן תניא בהדיא בתוספתא תמורה (פ"ד) דמודים באפרוח מביצה טרפה שמותר להקרבה ע"ג המזבח וכן פסק הרמב"ם (פ"ג מה' איסורי מזבח) א"כ מ"ט כשרה שינקה מן הטרפה לא יקרב ומסתבר טובא דבאמת דחה הרמב"ם מה"ט להאי דינא דר"ח בן אנטיגנוס מהלכה דכיון דהלכה כר"א ור"י דאפרוח מביצה טרפה כשר להקרבה ה"נ ודאי דכשרה שינקה מן הטרפה כשר להקרבה מעתה ליכא נ"מ אי נימא דלר"ח בן אנטיגנוס היא אסורה ג"כ להדיוט כהרמ"א או שאינה אסורה רק להקרבה כהש"ך דלדברינו כשרה ג"כ להקרבה והנה כ"ז כשנתגדלה באיסורי אכילה גרידא אבל נתגדלה באיסורי הנאה התם גם לאחר שנעשה מהאוכל פרש לא פקע איסורן כמש"כ א"כ לכאורה איכא למימר דמאיסורא היא מתגדלת ואסורה דהא ודאי דאפרוח מביצת עכו"ם אסורה כמש"כ לעיל וזה הוא לכאורה כהש"ך דכשנתגדלה מאיסורי אכילה מותרת וכשנתגדלה מאיסורי הנאה אסורה אמנם גם בנתגדלה מאיסורי הנאה מסתבר דמותרת כמו שיתבאר בענף ב':

ענף ב

והנה בנתגדלה כל ימיה באיסורי הנאה שכתב הש"ך דפשוט דאסורה להדיוט והקשה על התוס' תמורה (לא ע"א) שכתבו דלפום רהיטא אף להדיוט מהא דפליגי תנאי ע"ז (מט ע"א) בפרה שנתפטמה בכרשיני עכו"ם אם היא מותרת משום זוז"ג מכלל דהיכי שנתגדלה כל ימיה דלא הוה זוז"ג ולד"ה אסורה. הנה הא דפשיטא ליה להש"ך דנתגדלה כל ימיה לא הוה זוז"ג זה ודאי מדאמרינן בתמורה שם כגון שהניקה תלב רותח משחרית לשחרית הואיל ויכולה לעמוד עליו אלמא דזה עדיפא מנתפטמה גם מדברי רש"י בע"ז שם שכתב גבי פרה שנתפטמה בכרשיני עכו"ם תשחט דזוז"ג מותר דאף היא היתה גדילה קודם לכן ע"י אוכלין של היתר. נראה מדבריו דלא חשבינן דהבהמה הוה גורם דהתירא לפיטומה כשנתפטמה מכרשיני עכו"ם אלא משום שהבהמה היתה גדילה קודם לכן ע"י אוכלין של היתר משו"ה הוה זוז"ג א"כ בנתגדלה כל ימיה לא הוה זוז"ג.

אמנם הפר"ח ביור"ד שם כתב דבנתגדלה כל ימיה מאיסורי הנאה ג"כ הוה זוז"ג וכתב שם דרש"י בע"ז שם כתב כן לרוחא דמלתא וכונת הפר"ח דגם במה שנתגדלה כל ימיה חשבינן להאוכלין לגורם דאיסור ולגוף הבהמה לגורם דהתירא אמנם הפר"ח לא ביאר הסוגיא דתמורה דאמרינן שהניקה תלב רותח משחרית לשחרית הואיל ויכולה לעמוד עליו אלמא דזה עדיפא מפרה שנתפטמה ע"י איסור וזה יבואר לפנינו בענף ג':

והנה מסתבר טובא כהפר"ח דבנתגדלה כל ימיה מאיסור הנאה ג"כ הוה זוז"ג דחשבינן להבהמה לגורם אחד דהתירא. דאי נימא דלא חשבינן לה לגורם דהתירא והא דאמרינן בע"ז (שם) גבי פרה שנתפטמה מכרשיני עכו"ם דהוה זוז"ג דזה הוא לפי שהיא היתה גדילה קודם לכן ע"י אכילת היתר כנראה לכאורה מדברי רש"י אבל בפיטומה מה שנתפטמה ע"י כרשיני עכו"ם לא חשבינן לה לבהמה לגורם דהתירא לפיטום זה א"כ קשה טובא הא זה שהיתה גדילה קודם לכן לא מיקרי זוז"ג אלא דכה"ג חשבינן תערובות איסור בהיתר דכל מה שנתגדלה מקודם ע"י אכילת היתר מותר והפיטום שנתפטמה בכרשיני עכו"ם הוא אסור וכשנתערבו זה בזה הוה תערובות איסור בהיתר וכמו דאמרינן כה"ג חולין (קטז) בעציץ נקוב שהעבירו בכרם והוסיף מאתים אסור מה"ט גופי' דכל מה שנתגדלה מעיקרא מותר ומה שנתגדל בכרם אסור והוה תערובות איסור בהיתר. דזוז"ג לא הוה אלא כששני הגורמים גרמו דבר אחד כמו ולד הנסקלת סנהדרין (פ ע"א) או שאור של תרומה וחולין שנצטרפו וחימצו. מעתה כיון דאמרינן בע"ז שם דפרה שנתפטמה בכרשיני עכו"ם דהוה זוז"ג ע"כ משום דחשבינן למה שנתפטמה שזה מתהוה משני גורמים דחשבינן לבהמה עצמה לגורם אחד ומה שאכלה לגורם שני א"כ ה"ה כשנתגדלה כל ימיה באיסורי הנאה הוה נמי זוז"ג והא דתניא התם פרה שנתפטמה ולא תני רבותא שנתגדלה כל ימיה משום דהתם תני תקנתא למ"ד זוז"ג אסור כדתני פרה תרזה וזה לא שייך אלא כשנתפטמה אבל ה"ה כשנתגדלה כל ימיה הוה נמי זוז"ג וזה פשוט:

וכ"ת הא כבר בררנו לעיל דבבגד שנארג בכרכר עכו"ם לא הוה זוז"ג דלא מצטרפינן חוטין של היתר לגורם דהיתירא אלא דאמרינן כיון דהשבח נעשה ע"י איסור גרידא אסור וכן בפת שנאפה בעצי עכו"ם לא חשבינן לפת עצמה לגורם דהתירא אלא דאמרינן דהשבח שנעשה בפת ע"י איסור גרידא נאסר א"כ ה"נ נימא בבהמה שנתגדלה כל ימיה או כשנתפטמה דלא נצרף הבהמה עצמה לגורם אלא דנימא דהשבח שנעשה בה ע"י איסור הנאה נאסרה זה ליתא דבבגד שנארג בכרכר עכו"ם החוטין של היתר אין עושין שום פעולה באריגתן אלא שהן מקבלים הפעולה וכן פת שנאפה הא הפת עצמו אינו

עושה פעולה באפייתו אלא שמקבל הפעולה משו"ה חשבינן להשבח של אריגה ואפיה שנעשה ע"י איסור גרידא אבל בהמה שנתפטמה התם גוף הבהמה פועלת בגידולה ובפיטומה משו"ה שפיר נחשבת לגורם וראיה גדולה לזה דהא ולד טרפה חשבינן חולין (נח ע"א) לזה וזה גורם וכן ולד הנסקלת סנהדרין (פ ע"א) דהיינו דזרע הזכר הוה גורם אחד דהתירא והתם נמי הא הולד נתגדל כל ימיו רק במעי אמו האסורה וכשנולד מותר משום זה וזה גורם משום דזרע הזכר פועל בגידולו משו"ה הוה גורם דהתירא וא"כ מזה מוכרח דבנתגדלה כל ימיה מאיסור הוה נמי זה וזה גורם דאיך א"ל דזרע של זכר הוה גורם דהתירא אע"ג שנתגדל כל ימיו במעי אמו האסורה ובהמה שנולדה בהיתר אלא שנתגדלה אח"כ באיסור נימא דהבהמה לא הוה גורם דהתירא דזה לא מסתבר כלל א"כ מוכח כהפר"ח דבנתגדלה כל ימיה מאיסור נמי הוה זה וזה גורם אלא דלכאורה קשה הסוגיא דתמורה (לא ע"א) דאמרינן שהניקה חלב רותח משחרית לשחרית וזה יבואר בענף הבא:

ענף ג

והנה מה דמסתבר לי לומר בהאי סוגיא דתמורה שם) דפרכינן על הא דתנן ר"ח בן אנטיגנוס אומר כשרה שינקה מן הטרפה לא יקרב אלא מעתה האכילה כרשיני עכו"ם ה"נ דאסירא אלא תני ר"ח טרוטאה קמי דר' יוחנן כגון שהניקה חלב רותח משחרית לשחרית הואיל ויכולה לעמוד עליו מעל"ע עכ"ל הגמרא ומסתבר לי טובא דאין כונת הגמרא דכשהניקה חלב רותח משחרית לשחרית הואיל ויכולה לעמוד עליו דנימא דזה עדיפא מנתפטמה מאיסור דודאי זה לא עדיף כלל כמש"כ לעיל בענף הקדום דבהמה שנתפטמה או נתגדלה כל ימיה בכרשיני עכו"ם בתריוייהו איכא חד דינא דזה וזה גורם אמנם כונת הגמרא בתמורה הוא מלתא אחריתא כמו שנבאר:

דהנה בלא"ה קשה על הא דפרכינן אלא מעתה האכילה כרשיני עכו"ם ה"נ דאסירא דנימא דבאמת ר"ח סובר כן דהא כמה תנאי סבירא להו הכי בע"ז (מט ע"א) דבהמה שנתפטמה בכרשיני עכו"ם פרה תירזה וכל הני תנאי דסברי זה וזה גורם אסור ס"ל הכי אלא ודאי דכונת הגמרא הוא מלתא אחריתא דהנה גבי זה וזה גורם איכא תרי דיני חדא הא דתנן ערלה (פ"ב) דבשאור של חולין ותרומה שנצטרפו וחימצו דהוה זה וזה גורם ותנן התם דאם בהיתר היה כדי להחמיץ ובאיסור לא היה כדי להחמיץ דמותר לד"ה. מעתה הדבר פשוט דה"ה גבי בהמה כשנתגדלה באיסור ובהיתר ובהיתר גרידא היתה יכולה להתגדל ובאיסור גרידא לא היתה יכולה להתגדל ודאי נמי דלא חשבינן להאיסור לגורם דאיסורא כמו התם גבי שאור וכה"ג מותר לכו"ע ועוד איכא דינא גבי זה וזה גורם

הא דאמרינן בע"ז (שם) גבי שאור של חולין ותרומה שנצטרפו וחימצו דדוקא כשלא היה בכל או"א מהם כדי להחמיץ אבל אם היה בכל או"א כדי להחמיץ אסורה אפילו למ"ד זה וזה גורם מותר דכיון שיש באיסור כדי להחמיץ חשבינן כמו שנתחמצה העיסה מאיסור גרידא:

סימן יט

עוד בזה לבאר הא דפליגי תנאי בזוז"ג גבי ולדות אי אסור מה"ת או לא:

ענף א

הנה בסי' הקדום בררנו דהא דפליגי תנאי חולין (נח ע"א) בכורות (ז ע"א) בולד טרפה לאכילה ולהקרבה דאינהו פליגי בדאורייתא דמאן דאוסר אוסר מה"ת ומאן דמתיר מודה דבחד גורם כגון כשאביו ואמו שניהם היו טרפות אי נימא דבכה"ג מולידים דהולד אסור מה"ת לאכילה ולהקרבה. ומה"ט מסתבר לי טובא דהא דאמרינן ב"ק (סו ע"א) גבי אתנן זונה הם ולא ולדותיהם דכונת הגמרא הוא בנתן לה אתנן ואח"כ נתעברה וילדה דהולד מותר להקרבה דאי לא דממעטו קרא הוה ליה למימר דהולד אסור להקרבה כיון שנולד מאיסורי מזבח ולמ"ד זה וזה גורם אסור הוה ליה למימר דאפילו נתעברה מכשרה אסור למזבח כמו דסבירא ליה בולד טרפה בבכורות שם ולמ"ד זה וזה גורם מותר לדידי' נמי היכי שהאב והאם שניהם היו מאתנן הוה ליה למימר דהולד אסור ומשו"ה בעי קרא למעט אפילו כשנולד בחד גורם דאיסורא גם כן מותר ובתוס' שם ד"ה הם פירשו דמיירי שנתן לה באתננה בהמה מעוברת וילדה דהולד שרי וקשה לי ע"ז כמה קושיות עצומות בכמה וכמה שמעתות. אמנם ראיתי כי כל הראשונים פירשו כפי' התוס' הרשב"א ובשיטה מקובצת בב"ק שם והריטב"א ע"ז (מו ע"א) גם מדברי הרמב"ם ה' איסורי מזבח (פ"ג הי"ב) גם כן משמע הכי כמו שנבאר בענף ד' ואשתומם ע"ז. אך התבוננתי בה' הרמב"ם שם שבהלכה זו ומצאתי כי בהכרח הרמב"ם מפרש כדברינו ודברי הרמב"ם (בפ"ג מה' איסורי מזבח) יתבאר לפנינו בענף ד' מעתה נבאר דברינו בארוכה:

דהנה תנן ב"ק (סה ע"א) נתן לה באתננה חיטים ועשאן סולת וכו' ב"ש אוסרין וב"ה מתירין ופרכינן מאי טעמא דב"ש גם לרבות שינויהם וב"ה הם ולא שינויהם וב"ש הם ולא ולדותיהם וב"ה תרתי שמעית מינה הם ולא שינויהם הם ולא ולדותיהם וב"ה הא כתיב גם גם לב"ה קשיא עכ"ל הגמרא ובתוס' שם (פו ע"א) ד"ה הם כתבו דמיירי שנתן לה בהמה מעוברת באתננה דהולד מותר וכתבו דליכא למימר דמיירי שנתן לה ואח"כ נתעברה דמשמע חמורה (ל ע"ב) דדומיא דולד הנרבעת שרינן ולד אתנן עכ"ל וקשה

טובא חדא דמסברא גרידא כשנותן בהמה מעוברת באתננה הא הוא נותן לה גם העובר באתננה וא"כ העובר הוה אתנן ממש ולא ולד אתנן ואפילו למ"ד מעוברת שנרבעה הולד מותר הא אמרינן תמורה שם דטעמא משום דעובר לאו ירך אמו וכשנרבעה הבהמה העובר לא נרבע משו"ה העובר מותר ומאן דאוסר סובר דעובר ירך אמו וכמו דחל שם נרבע על כל אבריה כן חל על העובר וכ"ז שייך גבי מעוברת שנרבעה אבל בנותן מעוברת באתנן אין שום נ"מ אי נימא עובר ירך אמו או לא דהא הוה כמו שנתן לה שתי בהמות נפרדות דשניהם הוו אתנן ממש ומש"כ בתוס' ראי' לדבריהם משום דמשמע תמורה שם דדומיא דולד הנרבעת שרינן ולד אתנן וכונתם דבתמורה שם מייתינן האי מימרא דרבא דמעוברת שנרבעה ולדה אסור דעובר ירך אמו על האי משנה דתנן בה דאתנן ולדה מותר דכתיב הם ולא ולדותיהם א"כ משמע דהא דרבא אוסר גבי נרבעת כה"ג באתנן מותר משום דכתיב הם ולא ולדותיהם אבל לי מסתבר דמהתם איכא ראי' להיפך דודאי הא דתנן שם גבי אתנן דולדותיהם מותר מיירי שנתן לה ואח"כ נתעברה דכשנתן לה מעוברת הולד מיקרי אתנן ממש ולא ולד אתנן ובנתן לה ואח"כ נתעברה נמי דוקא גבי אתנן שרי משום דאיכא קרא אבל בנרבעת כה"ג הולד אסור דהא רבא גופי' אמר שם על אידך משנה דהא דפליגי רבנן ור"א שם בולד הנרבעת מיירי כשנרבעה ואח"כ נתעברה ופליגי אי זה וזה גורם שרי מכלל דהיכי דליכא זה וזה גורם כגון שהאב והאם היו רובע ונרבע הולד אסור לכו"ע וזה הוא דוקא בנרבעת אבל באתנן הולד מותר לכו"ע דקרא מיעטו ועוד נבאר בענף ג' דחד אמורא שם סובר דילפינן נרבעת מאתנן דהולד כשר וכמו דאמרינן כה"ג בע"ז (מז ע"א) דילפינן נעבד מאתנן דיש שינוי בנעבד כמו באתנן ולכו"ע א"ש דבעי קרא באתנן למעט ולדות והאי מימרא דרבא מעוברת שנרבעה הולד אסור דהיא וולדה נרבעו זה הוא מלתא אחריתא דתליא בהא דאמר רבא עובר ירך אמו וזה שייך גבי נרבעת אבל באתנן אפילו לאו ירך אמו נמי בכה"ג הוה אתנן ממש וראיה לדברינו דהא על משנה קמייתא שם דתנן ולד אתנן מותר לא פרכינן כלל בגמרא שם במאי קמיירי ועל אידך משנה דתנן כל הפסולין ולדותיהן מותר ור"א אוסר פרכינן בגמרא במאי קמיירי ופליגי התם אמוראי אי מיירי במעוברת שנרבעה או שנרבעה ואח"כ נתעברה וזה ראי' לדברינו דגבי אתנן בין דנימא עובר ירך אמו או לא מכל מקום כשנתן מעוברת הולד הוה אתנן ממש וא"כ המשנה דולד אתנן מותר ע"כ מיירי שנתן ואח"כ נתעברה. אך באידך משנה דפליגי בולד נרבעת התם שייך האי פלוגתא דאמוראי דלמ"ד עובר ירך אמו מיירי גם כן התם בנרבעה ואח"כ נתעברה ופליגי בזוז"ג דבחד גורם

לכו"ע אסור ולמ"ד עובר לאו ירך אמו לדידי' התם ה"ה במעוברת שנרבעה אלא דפליגי בעובר ירך אמו כדאמרינן בגמרא שם אם כן מהאי סוגיא איכא נמי ראיה לדברינו:

עוד קשה לי דהא מצינו בדוכתי טובא דבכה"ג לא מקרי העובר ולד חדא הא דתנן תמורה (כא) דולד חטאת למיתה אזלא ומ"מ אמרינן שם (כה ע"א) דהמקדיש חטאת מעוברת וילדה רצה בה מתכפר רצה מתכפר בולדה דהוה כמפריש שני בהמות לאחריות וזה הוא מהאי טעמא כיון שההקדש חל על העובר מכח עצמו ולאו מכח האם תו לא הוה ולד חטאת אלא חטאת ממש אם כן ה"נ כשנתן לה מעוברת באתנן כיון דהאתנן חל על העובר מכח עצמו ולאו מכח האם תו לא מקרי ולד אתנן אלא אתנן ממש עוד מצינו תמורה (יב ע"א) דולדי קדשים אינם עושים תמורה והדבר ברור דכשהקדיש מעוברת וילדה דהולד עושה תמורה וראי' ברורה לזה מהא דתנן שם (י ע"א) אין ממירין עוברין ואברין בשלמין ולא שלמין בהם ר"י אומר ממירין אברין בשלמין אר"י והלא במוקדשין האומר רגלה של זו עולה כולה עולה אף כשיאמר רגלה של זו תחת זו תהא כולה תמורה תחתיה:

והנה הרמב"ם ה' תמורה (פ"א הט"ז) הביא משנה זו דאין ממירין אברים ועוברים בשלמים וכתב הכ"מ שם דהרמב"ם פוסק כת"ק אמנם באמת הלכה כר' יוסי יש בזה כונה עמוקה בדברי הרמב"ם ויבואר בסי' הבא עי"ש:

והנה בגמרא בתמורה (שם) פרכינן על בר פדא דסובר דאין קדושה חלה על עוברין מהא דתנן הכא דאין ממירין בהמה של חולין בעוברין של קדשים אלמא דקדושה חלה על עוברין ומשנינן בולדי קדשים ופרכינן אי בולדי קדשים במעי אמן הוא דלא עבדינן תמורה הא אבראי עבדינן והא תנן אין הולד עושה תמורה אם כן מוכח בהדיא דאי נימא כר' יוחנן דהקדושה חל על העובר מכח הקדש פיו בין שהקדיש לעובר גרידא בין הקדיש מעוברת דקדושת פיו חל על שניהם אתי שפיר דהעובר אינו עושה תמורה קודם שנולד הא לאחר שנולד עושה תמורה משום דאין זה ולד קדשים כיון שההקדש חל על העובר מהקדש פיו ולא מכת האב אם כן ה"נ גבי אתנן כשנתן לה מעוברת כיון דהאתנן חל על העובר מכח עצמו תו לא מקרי ולד אתנן אלא אתנן ממש:

עוד קשה לי טובא דהא ע"כ כשנתן לה את העובר גרידא באתננה כשיולד גמרא מפורשת היא זבחים (קיד) דהוה אתנן כדאמרינן שם אתנן ומחיר וכו' בולדי קדשים ואליבא דמ"ד ולדי קדשים בהוייתן הם קדשים וא"כ ע"כ דהתוס' מחלקים או דסבירא ליה דכשנתן בהמה ועוברה ביתד שאני או דנימא דסבירא ליה דאם אמר לה בפירוש אני נותן לך הבהמה עם עוברה האתנן חל על העובר אלא דכשנתן לה סתמא שאני וקשה מאי נ"מ

בזה דכמו כשנתן לה העובר גרידא הוה אתנן ה"נ כשאמר לה אני נותן לך הבהמה עם העובר דשניהם הוו אתנן וה"נ כשנתן לה בסתמא בהמה מעוברת באתננה נמי כיון דסתמא כמפורש דמי שנותן לה שניהם אם כן תרוייהו הוו אתנן:

גם לדברינו אתי שפיר טפי הא דאמרינן ב"ק (סו ע"א) דלב"ה תרתי שמעית מינה הם ולא ולדותיהם הם ולא שינויהם דלדברינו הני תרתי חדא דרשא נינהו דכיון דאמרינן הם ולא שינויהם ממילא מוכרח לומר נמי ולא ולדותיהם דאין לך שינוי גדול מזה וא"כ אתי נמי שפיר מה דהרמב"ם ה' איסורי מזבח (פ"ד הי"ח) לא הזכיר אלא חד דרשא הם ולא שינויהם והקשה בכ"מ שם מאי טעמא לא הזכיר הרמב"ם האי דרשא דהם ולא ולדותיהם אבל לדברינו אתי שפיר דהני תרתי נכללין בחדא דרשא הם ולא שינויהם גם ברמב"ם שם גבי ולדות לא הזכיר אלא האי דרשא ולא שינויהם מה"ט. והנה בענפים הבאים נבאר עוד מה דתמיה לי טובא לשיטת התוס':

ענף ב

והנה ע"פ דברינו בענף הקדום דהא דממעטינן בב"ק (שם) גבי אתנן הם ולא ולדותיהם מיירי בנתן לה בהמה ואח"כ נתעברה אתי שפיר ליישב כמה קושיות עצומות בכמה שמעתות דהנה גרסינן ע"ז (מו ע"ב) בעי רמב"ח המשתחוה לקמת חיטים מהו למנחות יש שינוי בנעבד או אין שינוי בנעבד וכו' אמר מר זוטרא בריה דרב נחמן ת"ש כל האסורין לגבי מזבח ולדותיהם מותרין ותני עלה ר"א אוסר ולאו מי אתמר עלה וכו' מחלוקת כשנרבעו ולבסוף עיברו אבל עיברו ולבסוף נרבעו ד"ה אסורין והני נמי כי. עיברו ולבסוף נרבעו דמי ואיכא דאמרי וכו' והני נמי כי עיברו ולבסוף נרבעו דמי הכי השתא התם מעיקרא בהמה והשתא בהמה דשא הוא דאחיזה באנפה הכא מעיקרא חיטי והשתא קמחא עכ"ל הגמרא והנה מלבד התמיה שתמהו בתוס' בע"ז (שם) ובב"ק (שם) ובתמורה (ל ע"א) דהכא בסוגיא דע"ז מבואר דיש להתיר טפי חיטין ועשאן סולת מלהתיר נרבע ואח"כ. ילדה משום דשא הוא דאחיזה באנפה וגבי אתנן אמרינן להיפך דב"ש אוסרין חיטין ועשאן סולת ומ"מ מתירין ולדות אתנן. הנה בלא"ה תמיה לי מלתא טובא דהא הא דקמבע"ל בע"ז שם אי יש שינוי בנעבד היינו דקמבע"ל אי ילפינן נעבד מאתנן דכמו שיש שינוי באתנן כדילפינן מקרא ה"נ בנעבד וכן פי' בתוס' בע"ז שם ד"ה יש שינוי וזה פשוט. והנה הדבר פשוט מאד דאי נימא דילפינן שינוי בנעבד כמו באתנן ה"נ הול"ל דילפינן לענין ולדות גם כן מאתנן מעתה כיון דמדמינן בגמרא נרבע לנעבד מאי קאמרינן בגמרא התם דשא הוא דאחיזה באנפה הכא מעיקרא חיטים והשתא סולת דממ"נ כיון דילפינן מאתנן לענין שינוי חטים ועשאן סולת דמותר ה"נ נילף דכמו באתנן

ולדות מותר אפילו כשנתן לה מעוברת וילדה כמש"כ בתוס' ה"נ בנרבע אפילו בעיברו ולבסוף נרבעו ואח"כ ילדה והמעיין יראה דגם לפי מה שדחקו בתוס' שם הרבה לתרץ תמיהתם עדיין אינו מיושב קושיתינו אלא כשנדחוק עוד הרבה בזה:

אמנם לדברינו אתיא האי שמעתתא כמין חומר דודאי הא דממעטינן בב"ק (סו ע"א) גבי אתנן הם ולא ולדותיהם מיירי שנתן לה בהמה ואח"כ נתעברה וילדה וקמ"ל קרא דאפילו כשהולד נולד מגורם אחד דאיסורא כגון שהאב והאם שניהם היו מאתנן והול"ל דהולד אסור למזבח מה"ת כמש"כ בסי' הקדום מכל מקום מיעטו קרא והוא מותר וזה הוא בין לב"ש בין לב"ה אבל כשנתן לה בהמה מעוברת העובר הוה אתנן ממש ולא ולד אתנן מכל מקום לב"ה דממעטי מקרא דהם תרתי הם ולא שינויהם כגון חיטים ועשאן סולת הם ולא ולדותיהם לדידהו יש להסתפק בנתן לה בהמה מעוברת וילדה דאע"ג דהעובר הוה אתנן ממש ולא ולד אתנן מכל מקום אי נימא דזה הוה שינוי כיון דבשעת נתינה היה עובר ועכשיו הוה ולד כמו חיטים ועשאן סולת אם כן הול"ל שהולד מותר לב"ה דאע"ג דזה הוה אתנן ממש מכל מקום אפשר להתירו משום שינוי אך אי נימא דזה לא הוה שינוי וכמו דאמרינן שם בע"ז התם מעיקרא בהמה והשתא בהמה דשא הוא דאחיזה באנפה הכא מעיקרא חיטי והשתא קמחא אם כן ודאי דבנתן לה מעוברת וילדה הולד אסור דאינו ולד אתנן וגם ליכא שינוי מעתה הסוגיא דע"ז אתיא בפשיטות דקמבע"ל אי יש שינוי בנעבד כלומר אי ילפינן נעבד מאתנן ופשטינן מהא דתנן כל האסורים לגבי מזבח ולדותיהם מותרים ותני עלה ור"א אוסר דקס"ד דמיירי בכל גווני בין שנרבעו ואח"כ נתעברו בין נתעברו ואח"כ נרבעו דבכל גווני ולדותיהם מותרים דילפינן מאתנן ומשו"ה היכי שנרבעו ואח"כ נתעברו ילפינן מהא דולדות באתנן מותרין דמיירי בכה"ג ולפ"ז אפילו כשהולד נולד ע"י גורם אחד דאיסורא כגון שהאב והאם שניהם היו רובע ונרבע גם כן הולד מותר כיון דילפינן מאתנן וכשנתעברו ואח"כ נרבעו אע"ג דהעובר הוה נרבע דעובר ירך אמו מכל מקום מותר משום דילפינן מאתנן דמהני בי' שינוי כגון חיטים ועשאן סולת דקס"ד דזה הוה נמי שינוי דמעיקרא עובר והשתא ולד ור"א דפליג ואוסר בולדות ה"ט משום דסבירא ליה דלא ילפינן מאתנן ומשו"ה בכל גווני אסור דעיברו ואח"כ נרבעו אסור דשינוי לא מהני ונרבעו ואח"כ נתעברו אסור דלא ילפינן מאתנן ור"א דסובר זה וזה גורם אסור אפילו אי איכא זה וזה גורם גם כן אסור וע"ז אמרינן הא א"ר נחמן דעיברו ואח"כ נרבעו ילדה אסור והני נמי כי עיברו ואח"כ נרבעו דמי כלומר דכיון דא"ר נחמן דעיברו ואח"כ נרבעו לד"ה אסור אם כן מוכח להיפך דלכו"ע לא ילפינן מאתנן ומשו"ה עיברו ואח"כ נרבעו אע"ג דהוה שינוי דדמי לחיטין

ועשאן סולת מכל מקום אסור משום דלא ילפינן מאתנן והא דפליגי רבנן ור"א בולדות מיירי בנרבעו ואחר כך נתעברו ומיירי דנתעברה. מכשר דהוה זה וזה גורם דרבנן סברי זה וזה גורם מותר ור"א סובר זוו"ג אסור וכדאמרינן כן בהדיא תמורה (ל ע"א) דרבנן ור"א בהא פליגי אם כן מוכח דלא ילפינן נרבע מאתנן וכ"ז הוא ללישנא קמא בע"ז שם ובאיכא דאמרי שם אמרינן ע"ז הכי השתא התם מעיקרא בהמה והשתא בהמה דשא הוא דאחיזה באנפה הכא מעיקרא חיטי והשתא קמחא כלומר דגם לרב נחמן דאמר דבעיברו ואח"כ נרבעו לד"ה אסור מכל מקום אפשר לומר דילפינן כל פסולי מזבח מאתנן דשינוי מהני אלא דהכא לא הוה שינוי דמעיקרא בהמה והשתא בהמה וכו' אם כן כה"ג גבי אתנן נמי אסור אי נתן לה מעוברת באתננה אבל בחיטים ועשאן סולת גבי נעבד אפשר לומר דמותר משום דילפינן מאתנן ולהאי לישנא הא דפליגי ר"א ורבנן בולד הנרבעת מיירי בנרבעו ואח"כ עיברו וא"ל דפליגי בתרי טעמי חדא דרבנן סברי דילפינן מאתנן ומשו"ה אפילו אי ליכא בזה אלא חד גורם דאיסורא נמי מותר ור"א סבירא ליה דלא ילפינן מאתנן משו"ה הולד אסור וגם כיון דר"א סובר בעלמא זוז"ג אסור אם כן לדידי' אפילו אי איכא גבי ולד זה וזה גורם שנתעברה מכשרה ג"כ אסור וגם א"ל דלכו"ע לא ילפינן מאתנן ופליגי בולד נרבעת היכי דאיכא זה וזה גורם דלרבנן שרי ולר"א אסור וכדאמרינן כן בתמורה (שם) ולפנינו בענף הבא יתבאר דגם בתמורה פליגי אמוראי בזה אי ילפינן נרבע מאתנן:

והנה כבר הבאתי בענף א' הא דאמרינן זבחים (קיד ע"א) גבי אתנן ומחיר דמשכחת לה בולדי קדשים ואליבא דמ"ד ולדי קדשים בהויתן הן קדשים אם כן מבואר בגמרא דאם נתן לה עובר באתננה דהוה אתנן ולדברינו זה אתיא לפי האיכא דאמרי בע"ז (מז ע"א) דאמרינן דזה לא הוה שינוי כיון דמעיקרא בהמה והשתא בהמה דשא הוא דאחיזה באנפה אבל ללישנא קמא שם דמדמינן לה לחיטים ועשאן סולת א"כ גבי אתנן הא שינוי מותר ובאמת גם ההלכה הוא כהאיכא דאמרי כמו שיתבאר בענף ד' הנה בררנו דא"ש טובא האי שמעתא דע"ז גם הסוגיא דתמורה (שם ע"ב) אתי שפיר כמו שנברר בענף ג':

ענף ג

גם לדברינו א"ש הסוגיא דתמורה (שם) דגרסינן התם על הא דתנן כל האסורים לגבי מזבח ולדותיהם מותרים ותני עלה ר"א אוסר א"ר הונא בר חיננא א"ר נחמן מחלוקת שעיברו ולבסוף נרבעו דר"א סובר עובר ירך אמו הוא ורבנן סברי עובר לאו ירך אמו הוא אבל נרבעו ולבסוף עיברו ד"ה מותרים רבא אמר מחלוקת בשנרבעו ולבסוף עיברו דר"א סובר זה וזה גורם אסור ורבנן סברי זה וזה גורם מותר אבל עיברו ולבסוף נרבעו

ד"ה אסורין עכ"ל הגמרא והנה בתוס' שם ד"ה אבל הקשו על הא דא"ר הונא נרבעו ולבסוף עיברו לד"ה מותר דקשה הא ר"א סובר בעלמא דזה וזה גורם אסור וזו היא קושיא גדולה דהא כה"ג ממש פרכינן בכורות (ז ע"א) וסבר ר"א זה וזה גורם מותר והא איפכא וכו' א"כ לכאורה קשה על רב הונא אמנם לדברינו א"ש טובא דרב הונא סובר כהאיכא דאמרי ע"ז (מז ע"א) דכל פסולי המזבח ילפינן מאתנן דשינוי מהני אלא דעיברו ואח"כ נרבעו לא הוה שינוי דמעיקרא בהמה והשתא בהמה ודשא הוא דאחיזה באנפה וכבר בררנו בענף ב' דגבי אתנן כה"ג הולד אסור כיון דלא הוה שינוי מעתה ממילא גבי נרבעת בכה"ג תליא בהא מלתא אי עובר ירך אמו אי לא ואע"ג דגבי אתנן כשנתן לה בהמה מעוברת לא תליא כלל בעובר ירך אמו כיון דס"ס הא נתן לה העובר אבל גבי נרבעת תליא בזה וכמש"כ בענף א' ומשו"ה כשנרבעה ואח"כ עיברה הולד מותר לכו"ע משום דיליף מאתנן ובכה"ג גבי אתנן הולד מותר אפילו אי ליכא אלא חד גורם משו"ה א"ש הא דא"ר הונא דבנרבעו ואח"כ עיברו ד"ה מותר דזה הוא משום דיליף כל הפסולים מאתנן ואפילו בחד גורם נמי מותר ורבא דאמר בתמורה שם דבנרבעו ואח"כ עיברו תליא בזה וזה גורם זה הוא משום דרבא סובר דלא ילפינן כל פסולי המזבח מאתנן וכלישנא קמא דע"ז שם משו"ה תליא בזה וזה גורם ובחד גורם לד"ה אסור ולרב הונא מותר משום דילפינן מאתנן כמש"כ:

והנה מצאתי בשסי"ן החדשים למי שהעיר בזה דא"ל דרב הונא יליף מאתנן אמנם לפי שהוא סובר בפשיטות כדעת התוס' דבאתנן כה"ג שנתן לה מעוברת הולד מותר א"כ לא סלקא כלל האי שמעתא דאי נימא דרב הונא יליף מאתנן הול"ל בעיברו ואח"כ נרבעו ג"כ מותר כמו באתנן אבל לדברינו א"ש דבאמת באתנן כה"ג הולד אסור ובנרבעת תליא אי עובר ירך אמו וזה ברור:

ואפשר להביא ראי' לדברינו מהא דגרסינן בתמורה שם בתר הכי לישנא אחרינא אמרי לה א"ר הונא בר חיננא א"ר נחמן מחלוקת כשנרבעו כשהן מוקדשין דר"א סובר ביאה מלתא היא ורבנן סברי לא אבל נרבעו כשהן חולין הואיל ואישתנו ד"ה מותרין רבא אמר ר"נ מחלוקת כשנרבעו כשהן חולין דר"א סובר ביאה מילתא היא ורבנן סברי הואיל ואישתנו מותרים אבל נרבעו כשהן מוקדשין ד"ה אסורין עכ"ל הגמרא וקשה מאי האי דאמר ר"נ הואיל ואישתנו מותרין מאי שייטא דשינוי הכא הא נרבעו ואח"כ עיברו דמותר זה הוא משום זה וזה גורם כדאמרינן שם לעיל א"כ מאי קאמר הואיל ואישתנו אבל לדברינו א"ש דאע"ג דרבא אמר שם לעיל מטעמא דזה וזה גורם מכל מקום טעמא דרב נחמן דנרבעו ואח"כ עיברו דמותר לד"ה זה הוא משום דילפינן מאתנן וכהאיכא

דאמרי בע"ז (שם) ומשו"ה אמר הכא האי לישנא הואיל ואישתנו מותרין דעיקר ההיתר משום דשינוי מהני בנרבעת כמו באתנן וכבר כתבנו בענף א' דהא דאמרינן בב"ק הם ולא שינויהם הם ולא ולדותיהם חדא דרשא היא דבנתן לה בהמה ואח"כ נתעברה כיון דהולד הוה דבר חדש ודאי הוה שינוי ומה"ט כתב הרמב"ם (ה' איסורי מזבח פ"ג הי"ז) המשתחוה לקמת חיטים מותרין למנחות שהרי נשתנו ונדמו לולדות וכתב ג"כ ה"ט דשינוי לגבי חיטים ועשאן סולת ולגבי ולדות מעתה מבורר כדברינו דטעמא דר"נ משום דיליף נרבע מאתנן דולדות מותרין ומסתבר דהאי ר"נ דמייתינן בע"ז שם (מו ע"א) זה הוא נמי רב נחמן דלישנא בתרא דתמורה דלד"ה עובר ירך אמו ולד"ה עיברו ואח"כ נרבעו אסורין אלא כשנרבעו ואח"כ עיברו פליגי ובזה איכא טעמי טובא כפי המתבאר שם:

ודע דגם אי נימא דילפינן מאתנן דשינוי וולדות מותרין בכל איסורי מזבח מכל מקום זה הוא בנרבע מוקצה ונעבד אבל ולד טרפה למזבח אי אפשר למילף מאתנן דמה לאתנן שמותר להדיוט ומה"ט בבכורות (שם) דמייתינן שם דר"א סובר זה וזה גורם אסור ור' יהושע מתיר מייתינן שם רק הא דתניא בולד טרפה דר"א אוסר ור"י מתיר וכן בתמורה (לא ע"א) בולד טרפה לא אמרינן רק ה"ט דזה וזה גורם משום דבולד טרפה אי אפשר להתיר רק מטעמא דזה וזה גורם ובחד גורם לד"ה אסיר וזה פשוט:

עוד זאת אמרתי לבאר בהאי סוגיא דתמורה שהבאתי בהא דרבא אר"נ מחלוקת כשנרבעו כשהן חולין דר"א סובר ביאה מילתא היא וכו' אבל נרבעו כשהן מוקדשין לד"ה אסור דרבא אינו מפרש שום טעם בזה דכיון דלרבנן ביאה לאו מילתא היא א"כ מ"ט בנרבעו כשהן מוקדשין אסור ומסתבר לי טובא דהא באמת קשה טובא להיפך מ"ט דרב הונא בר חיננא דסובר דנרבעו כשהן מוקדשין הולד מותר הא כה"ג נדחו ממזבח בשעה שהיו קדשים והולד בא מכח קדושה דחויה וכה"ג הולד פסול וכדתנן תמורה (יח ע"ב) במקדיש נקבה לעולה ואח"כ ילדה דלרבנן א יקרב משום שבא מכח קדושה דחויה ועוד הא בולד של קדשים בעלי מומין שנעשו בעלי מומין לאחר שהוקדשו ג"כ אמרינן תמורה (יז ע"א) דלא יקרבו מה"ט שבאו מכח קדושה דחויה וכדאמרינן שם ולד בעלי מומין מנ"ל ת"ל אם זכר וכו' רבא אמר ליקרב ואליבא דר"א רב פפא אמר לרעי' ואליבא ד"ה כלומר דרבא סובר דהאי ברייתא דמרבי ולדי קדשים בע"מ אתיא כר"א דסובר במקדיש נקבה לעולה דהולד כשר להקרבה אע"ג דבא מקדושה דחויה אבל לרבנן פסול ור"פ סבר דהאי ברייתא דמרבי ולדות בע"מ לא מיירי בהקרבה אלא לרעי' ואתיא כרבנן מכל מקום מבואר דלרבנן כה"ג אינו קרב לפי שבא מכח קדושה דחויה ומ"ט מכשיר ר' הונא בר חיננא ולד הנרבעת כשנרבעו כשהן קדשים ומסתבר לי

טובא דמה"ט דחה הרמב"ם האי סוגיא דתמורה (יז ע"ב) דולדי קדשי בע"מ פסול למזבח דהרמב"ם (ה' תמורה פ"ד ה"ט) מכשיר ולדי קדשים בע"מ למזבח והלח"מ שם תמה הרבה על הרמב"ם ונלאה למצוא טעם לדבריו כמו שהעלה שם אבל לדברינו הדברים מבוארים דהרמב"ם סובר דרבא דאמר שם דכמו דס"ל לרבנן במפריש נקבה לעולה וילדה דהולד לא יקרב דה"ה בקדשים שנעשו בע"מ נמי ולדן לא יקרב אזיל לטעמיה דס"ל ג"כ דבנרבעת כשהיא קדשים לד"ה לא יקרבו וסובר דאפילו לרבנן דביאה לאו מילתא מכל מקום אסורין מה"ט דהולד בא מכח קדושה דחויה אבל לרב הונא בר חיננא דסובר דבנרבעת כשהיא קדשים ג"כ הולד מותר הוא פליג וסובר דבקדשים שנפסלו לא אמרינן דהולד בא מכח קדושה דחויה ולדידי' בקדשים שנעשו בע"מ הולד כשר להקרבה דהא לדידי' הא דתנן כל פסולי מזבח ולדותיהן מותרין מיירי שנפסלו כשהן קדשים והרמב"ם הא פסק (פ"ג מה' איסורי מזבח) כרב הונא בר חיננא משו"ה פסק ג"כ בולדי בע"מ דכשרין מעתה נתברר טעמא דפלוגתייהו דהני אמוראי וגם נתברר טעם הרמב"ם וזה ברור:

ענף ד

ומעתה נבאר מש"כ בענף א' דגם מהלכות הרמב"ם מוכח שהוא מפרש להא מילתא דולדות אתנן דמיירי שנתן לה בהמה ואח"כ נתעברה דאע"ג דלכאורה מבואר בהרמב"ם להיפך דבהלכות איסורי מזבח (פ"ג הי"ב) לאחר שהביא כל הפסולים למזבח ואתנן ומחיר כתב כולן ולדותיהן מותרין למזבח חוץ מנרבעת וכו' והאי נרבעת פי' הרמב"ם שם דמיירי כשעיברה ואח"כ נרבעה א"כ משמע לכאורה דבאתנן ומחיר כה"ג הולד מותר אך זה ליתא דכבר בררנו בענף א' דבאתנן כשנתן לה מעוברת העובר הוה אתנן ממש אפילו אי עובר לאו ירך אמו משו"ה לאחר שפרט הרמב"ם שם י"ד פסולי מזבח וכתב דכולן ולדותיהן מותרין כונתו דבכל או"א מה שמקרי ולד הוא כשר וגבי אתנן לא מיקרי ולד אלא כשנתן לה ואח"כ עיברה אבל בנרבע מוקצה ונעבד הא התם הול"ל דנרבעה ואח"כ עיברה ג"כ מיקרי ולד כיון שהולד בעצמו לא נרבע משו"ה סיים הרמב"ם דבהני כשעיברו ואח"כ נרבעו הולד פסול משום דעובר ירך אמו שהעובר הוה נמי נרבע כמש"כ הרמב"ם שם ובהני נמי נרבעו ואח"כ עיברו הולד כשר בהו:

ואדרבא מהלכות הרמב"ם בזה מוכח כדברינו דהרמב"ם שם (ה' יד) כתב המשתחוה לקמת חיטים כשרים למנחות שהרי נשתנו ונדמו לולדות של איסורי מזבח שהן מותרין וזה הוא האיבעי' בע"ז (מו ע"א) במשתחוה לקמת חיטים מהו למנחות וכתב הכ"מ דמשו"ה פסק הרמב"ם לקולא כהאיכא דאמרי בע"ז שם אך באמת גם לפי האיכא דאמרי

הא האיבעיא לא נפשטה כמו שבררנו בענף ב' אמנם טעמא בהרמב"ם משום דפסק כרב הונא בר חיננא בתמורה (ל ע"ב) שכתב דטעמא דולד הנרבעת מותר בנרבעו ואח"כ עיברו הואיל ונשתנו חזינן דשינוי מהני בנרבעת א"כ ה"נ בנעבד דהא בע"ז שם מדמינן נרבעת לקמת חיטים וכיון דלהרמב"ם היתר דולדות משום שינוי הוא כמש"כ הרמב"ם ולא משום טעמא דזה וזה גורם שאמר רבא שם א"כ פשוט דאפילו אם נולד ע"י חד גורם דאיסורא כגון שהאב והאם שניהם היו מאיסורי מזבח ג"כ הולד מותר משום שינוי דילפינן כל איסורי מזבח מאתנן דמהני שינוי בכולן וכפי דאמרינן בהאיכא דאמרי בע"ז שם וכיון דחזינן דבנרבעת אע"ג דילפינן מאתנן מכל מקום עיברו ואח"כ נרבעו אסורין ע"כ דגבי אתנן כה"ג אסור כמש"כ וזה הוא כדברינו והמתבונן בכל הני שמעתות שהבאתי יראה כי כל זה ברור הרבה:

סימן כ

לבאר מה שכתבנו בסי' הקדום דהלכה כר' יוסי בהא מילתא דבתמורה נמי אם המיר מקצת בהמה פשטה קדושה בכולה ודלא כהכ"מ ה' תמורה (פ"א הט"ז):

ענף א

הנה בסי' הקדום הבאתי הא דתנן תמורה (יוד) אין ממירין אברין ועוברין בשלמים ולא שלמים בהן ר' יוסי אומר ממירין אברין בשלמים אבל לא שלמים בהן א"ר יוסי והלא במוקדשין האומר רגלה של זו עולה כולה עולה אף כשיאמר רגלה של זו תחת זו תהא כולה תמורה תחתיה והרמב"ם ה' תמורה (פ"א הט"ז) כתב אין ממירין אברים או עוברין בשלמים ולא שלמים בהן כיצד האומר רגלה של בהמה זו או ידה תחת עולה זו וכו' אינה תמורה עכ"ל וכתב הכ"מ דהרמב"ם פסק כת"ק דר' יוסי בתמורה שם ובהשקפה נראה כן דהא בהדיא כתב הרמב"ם כהת"ק אמנם באמת הלכה כר' יוסי בהא מילתא דבתמורה ג"כ אמרינן פשטה קדושה בכולה כמו בתחילת הקדש ודלא כהת"ק כמו שנבאר ומפרשי הרמב"ם לא ביארו דעתו כי יש בדעת הרמב"ם כונה עמוקה:

דהנה בהא דא"ר יוסי והלא במוקדשין האומר רגלה של זו עולה כולה עולה בזה נמי פליגי תנאי תמורה (יא ע"ב) דר"מ ור"י ס"ל דבאומר ידה או רגלה של זו עולה האבר שהקדיש הוה עולה אבל לא פשטה קדושה בכולה אלא כשמקדיש דבר שהנשמה תלויה בו ור"י ור"ש סברי דמקדיש ידה או רגלה לעולה נמי פשטה קדושה בכולה והרמב"ם ה' מעשה הקרבנות (פט"ו ה"ב) פסק כר"מ ור' יהודה דבמקדיש ידה ורגלה לא פשטה קדושה בכולה ובהא דפליגי ר' יוסי והת"ק גבי אין ממירין אברים בשלמים

כפי המתבאר בגמרא אינהו פליגי אי אמרינן נמי בתמורה דפשטה קדושה בכולה כמו דאמרינן בתחילת הקדש וזה מוכח בגמרא דלא מיבעי לרב שימי בר אשי חולין (סט ע"ב) דאמר דת"ק דר' יוסי הוא ר' שמעון דסובר נמי כר' יוסי באומר רגלה של זו עולה דכולה עולה אלא דבתמורה פליגי א"כ מבואר בהדיא הכי אלא גם לפי מה דאמרינן בחולין שם בתר הכי דר' יוסי טעמא דנפשיה קאמר אבל הת"ק הוא ר' מאיר או ר' יהודה דסברי דבאומר רגלה של זו עולה לא פשטה קדושה בכולה ולפ"ז הי' א"ל דהא דתנן אין ממירין אברים בשלמים מיירי כשהמיר יד או רגל דבכה"ג לת"ק גבי הקדש ג"כ לא פשטה קדושה בכולה אלא דגבי הקדש אותו האבר קדוש ובתמורה הא אינו חל על אברים ור' יוסי פליג ע"ז דסובר דבמקדיש יד או רגל פשטה קדושה בכולה וה"ה כה"ג בתמורה פשטה נמי בכולה וא"ל דהת"ק מודה בהאי סברא דבתמורה ג"כ היכי דא"ל פשטה קדושה בכולה כגון שהמיר ראש הבהמה או אבר אחר שהנשמה תלויה בו הוה כולה תמורה אלא כשהמיר אבר אחד כמו יד או רגל אינו תמורה כן הי' א"ל אמנם בתמורה שם אמרינן דת"ק דר' יוסי הוא ר' יהודה ופרכינן אי ר' יהודה תמורה הוא דלא עבדי הא מקדש קדשי הא א"ר יהודה אברין לא קדשי הב"ע באבר שהנשמה תלויה בו ופירש"י דמקשינן דמשמע ממשנתנו דלת"ק אע"פ שבהקדש פשטה קדושה בכולה מ"מ בתמורה לא פשטה ומשו"ה משנינן דהאי אין ממירין אברים בשלמים מיירי באבר שהנשמה תלויה בו מ"מ מבואר דגם ללישנא בתרא בחולין שם דר' יוסי טעמא דנפשיה קאמר אינהו פליגי רק בהא אי אמרינן בתמורה פשטה קדושה בכולה כמו דאמרינן בתחילת הקדש:

וטעמא דפלוגתייהו דת"ק ור' יוסי פירש"י בחולין שם כיון דכתיב ואם ימיר בהמה בבהמה ממעטינן בהמה ולא מקצת בהמה משו"ה ס"ל לת"ק דבתמורה לא פשטה קדושה בכולה ור' יוסי ס"ל דאדרבא כיון דפשטה קדושה בכולה אשתכח דהמיר בהמה כולה וקרינא בה בהמה בבהמה עכ"ל רש"י וא"כ לר"י לא ממעטינן מקרא דבהמה פרט למקצת בהמה דכיון שפשטה קדושה בכולה בהמה קרינן בה אלא דממעטינן בהמה בבהמה פרט שהמיר במקצת בהמה של קודש וכדאר"י במשנתנו אבל לא שלמים בהם ומסתבר לומר דלר' יוסי נמי ממעטינן פרט שהמיר מקצת בהמה כגון בהני גווני דלא פשטה קדושה בכולה כמו בהמה של שותפות דבהקדש ג"כ לא פשטה קדושה בכולה וכדא"ר יוחנן כריתות (כז) בהמה של שני שותפין הקדיש חציה ואח"כ לקח וכו' אלא דבהקדש אע"ג דלא פשטה קדושה בכולה מ"מ אותה חציה שהקדיש הוה קודש כדאמרינן בגמרא שם אבל בתמורה ממעטינן דתמורה אינו חלה אלא על בהמה כולה

ואם אחד מהשותפין המיר בחלקו לא הוה תמורה. והנה מלבד מה שפירש"י טעמא דפלוגתיהו א"ל עוד טעם אחר דת"ק סובר דבהקדש כיון שהקדש חל על מקצת בהמה שהקדיש ואפילו היכי דלא פשטה קדושה בכולה כמו בבהמה של שותפות כדאמר ר"י התם משו"ה אמרינן נמי דפשטה קדושה בכולה בבהמה של יחיד דהיינו דכיון דהקדש חל על מקצתה פשטה בכולה אבל גבי תמורה כיון שא"א שתחול תמורה על מקצת בהמה כדכתיב בהמה בבהמה תו לא שייך לומר דפשטה קדושה בכולה כיון שאינה חלה כלל אפילו על אותו מקצת שהמיר ור' יוסי סובר דודאי היכי שא"א שתפשוט תמורה בכולה כגון בהמה של שותפות התמורה אינה חלה כלל על מקצת בהמה. אך בבהמה של יחיד כיון שאפשר שתפשוט קדושה בכולה כשהמיר במקצתה אמרינן דחלה תמורה ופשטה בכולה וקרינא בה בהמה בבהמה מכל מקום כפי המבואר בגמרא אינהו פליגי אי אמרינן בתמורה דפשטה תמורה בכולה:.

והנה ודאי דלהלכה גבי תמורה נמי אמרינן דפשטה תמורה בכולה דהא בתמורה (כו ע"ב) קמבע"ל באומר חציה תמורה וחציה מעשר מהו כלומר דקמבע"ל בכה"ג אי פשטה תמורה בכולה או שפשטה מעשר בכולה מ"מ מבואר דבהמיר בחציה של בהמה דהוה דבר שהנשמה תלוה בו אמרינן דפשטה תמורה בכולה והרמב"ם ה' תמורה (פ"ג ה"ג) הביא זה להלכה ובתמורה (שם) דתניא התם נמי דבאומר חציה תמורת עולה חציה תמורת שלמים דכולה תקרב עולה דברי ר' מאיר משום דס"ל תפוס לשון ראשון וכשהמיר חציה בעולה פשטה תמורה בכולה והוה כולה תמורת עולה כתבו בתוס' שם ד"ה האומר דר"מ דס"ל הכא דבאומר חציה תמורת עולה כולה עולה סובר בחדא מלתא כר' יוסי דבתמורה נמי פשטה קדושה בכולה ודלא כהת"ק דס"ל דבתמורה לא פשטה בכולה ואע"ג שר"מ פליג על ר' יוסי במה דסובר דבמקדיש יד או רגל ג"כ פשטה קדושה בכולה דלר"מ דוקא במקדיש דבר שהנשמה תלויה בו פשטה קדושה בכולה מעתה מהא דקמבע"ל בחצי' תמורה וחצי' מעשר מבואר דהלכתא בהא כר' יוסי דבתמורה נמי פשטה קדושה בכולה והנה בתוס' שם כתבו עוד שא"ל דאע"ג דאמרינן תמורה (י ע"א) דלת"ק אפילו המיר דבר שהנשמה תלויה בו לא פשטה קדושה בכולה מ"מ א"ל דכשהמיר חציה פשטה בכולה לד"ה וכתבו שם דא"ל כן כשהמיר בחציו של קרבן דנמי הוה תמורה. והנה מלבד דליכא שום סברא לומר כן דהא מ"מ לא הוה בהמה בבהמה בלא"ה קשה הא בהדיא תני בתוספתא תמורה (פ"א) בהמה חציה קודש וחציה חולין אינה עושה תמורה ולא נעשית תמורה וכן פסק הרמב"ם (ה' תמורה פ"א הי"ט) א"כ מבואר בהדיא דכשהמיר בחציה של קרבן אינה תמורה דלא כהתוס' והנה מה דתני

בתוספתא זו בהמה חציה חולין וחציה קודש זה לא מ"ל אלא בבהמה של שני שותפין שהקדיש אחד חלקו דבכה"ג לא פשטה קדושה בכולה ואם המיר בחציה של קודש או שהשני המיר חציה של חולין בקרבן אע"ג דכה"ג הוה קרבן יחיד בקרבן יחיד מ"מ אינו תמורה משום דחצי בהמה אינה נעשית תמורה ולא עושה תמורה וזה הוא לכו"ע דאפילו ר' יוסי דסובר דכשהמיר אבר אחד הוה תמורה זה הוא דוקא היכי שאפשר שתפשוט תמורה בכל הבהמה כדאמר ר' יוסי במשנתנו תהא כולה תמורה אבל כה"ג כיון שכבר חציה קודש וא"א שתפשוט תמורה בכולה לד"ה אינו תמורה דבתמורה כתיב בהמה בבהמה מ"מ בררנו דהלכה כר' יוסי דבתמורה נמי פשטה תמורה בכולה:

מעתה ע"כ מש"כ הרמב"ם (ה' תמורה פ"א הט"ז) דאין ממירין אברים בשלמים כונתו כשהמיר דבר שאין הנשמה תלויה בו דבכה"ג להרמב"ם אפילו בהקדש לא פשטה קדושה בכולה כמש"כ בה' מעשר וקרבנות פט"ו ה"ב) אלא דבהקדש אותו אבר קודש ובתמורה נה תמורה כלל כדכתיב בהמה בבהמה אבל כשהמיר דבר שהנשמה תלויה בו פשטה תמורה בכולה והוה בהמה בבהמה ומה"ט מפרש הרמב"ם דבריו שכתב כיצד כגון שהמיר יד או רגל אע"ג דבמשנתנו ליכא להא מלתא דכונתו דדוקא בכה"ג אינו תמורה אבל כשהמיר אבר שהנשמה תלויה בו הוה תמורה וזה הוא דלא כהת"ק דר' יוסי ודלא כהכ"מ שפסק דהרמב"ם פסק כהת"ק:

אמנם מה שא"ל עוד בזה דהנה מה דפרכינן תמורה (י ע"ב) ואי ר' יהודה תמורה הוא דלא עבדי הא מקדש ומשנינן באבר שהנשמה תלויה בו הנה בתוס' שם (יא ע"א) ד"ה הא ר' יהודה כתבו דבכמה ספרים ליכא האי קושיא והאי שינויא וכתבו דלפי מה דמוקמינן חולין (סט ע"ב) דר' יוסי טעמיה דנפשיה קאמר לא קשה קושית הגמרא וכונתם למש"כ לעיל דא"ל דת"ק דאמר אין ממירין אברים מיירי באבר שאין הנשמה תלויה בו דבהקדש נמי לא פשטה קדושה בכולה אלא דבהקדש אותו האבר קדוש ובתמורה כלל לא אבל באבר שהנשמה תלויה בו א"ל דלכו"ע אפילו בתמורה פשטה תמורה בכולה הן אמת דהא בתמורה שם (יא) דפרכינן על בר פדא דסובר דעובר לא קדוש מהא דתנן שם (טז) מקדישין אברים ועוברין אבל לא ממירין ולפי מה דמשני בגמרא שם הא זה הוא רק לפי מה דקס"ד דלבר פדא עובר לא קדוש אבל לפי המסקנא דלבר פדא נמי העובר קדוש א"כ האי משנה אתיא כפשוטה דבהקדש מצי להקדיש אבר כמו יד או רגל או עובר אע"ג דלא פשטה בכולה מ"מ הקדושה חלה על האבר גרידא אבל בתמורה כה"ג אינה תמורה כלל דהאבר והעובר לא קדשי אבל לכו"ע א"ל שאם המיר דבר שהנשמה תלויה בו דפשטה בכולה כמו בתחילת הקדש מעתה למסקנת הגמרא אליבא דבר פדא ולפי

מה שכתבו בתוס' דלא גרסינן האי גירסא שהבאתי א"כ לכו"ע אמרינן דבתמורה פשטה תמורה בכולה כמו בהקדש ועפ"ז א"ש טובא הא דבתמורה (כו ע"א) מבואר דבחציה תמורה הוה כולה תמורה דזה הוא לד"ה:

ואפשר להביא ראי' לזה מהא דאמרינן קדושין (ז ע"א) אמר רבא חציך מקודשת לי אינה מקודשת ופרכינן מ"ש מהא דתניא האומר רגלה של זו עולה תהא כולה עולה ואפילו למ"ד אין כולה עולה הני מילי היכי דמקדיש דבר שאין הנשמה תלויה בו אבל במקדיש דבר שהנשמה תלויה בו הויא כולה עולה עכ"ל הגמרא מעתה אי נימא דדוקא בהקדש ס"ל לר' יהודה דמקדיש דבר שהנשמה תלויה בו פשטה קדושה אבל גבי תמורה לא וטעמא דמילתא משום דגבי תמורה איכא תרי טעמי חדא מש"כ רש"י שהבאתי לעיל משום דבתמורה איכא קרא בהמה בבהמה למעט מקצתה ועוד מש"כ לעיל דבשלמא גבי הקדש כיון שההקדש חל על אבר אחד אפי' בהני גווני דלא פשטה קדושה בכולה כגון שהקדיש יד או רגל או בהמה של שני שותפין והקדיש אחד חלקו משו"ה אמרינן דכשהקדיש דבר שהנשמה תלויה בו כיון דחל על אותו אבר פשטה קדושה בכולה אבל תמורה שאינו חל על האבר תו לא אמרינן דפשטה קדושה בכולה א"כ קשה הא בקידושי אשה נמי איכא הני תרי טעמי חדא דאיכא קרא אשה כולה ולא חציה כדאמרינן בגמרא שם וגם קידושי אשה אינו חל על אבר אחד א"כ מאי פרכינן מהקדש על קידושי אשה כיון דקידושי אשה דמיא לתמורה וכ"ת כיון דכבר בררנו דהלכה כר' יוסי במה דס"ל דבתמורה נמי פשטה קדושה בכולה כמו דמוכח מהסוגיא דתמורה (שם) משו"ה פרכינן לרבא דא"כ הו"ל לאתויי משנתנו דר' יוסי או לכה"פ הא דתניא שם דבחציה תמורה כולה תמורה אבל לא ממקדיש כיון דמהתם ליכא ראיה אבל אי נימא דלכו"ע בתמורה פשטה קדושה בכולה כמו בהקדש דלא שייך כלל לומר דבתמורה איכא מיעוט מקרא דבהמה ולא מקצתה דאדרבא כיון דפשטה קדושה בכולה בהמה כולה קרינא בה א"כ א"ש דפרכינן ג"כ מהקדש לקידושי אשה דה"נ א"א למעט אשה ולא חציה דאדרבא כיון דפשטו קידושי כולה אשה קרינא בה והנה מלבד דמסתבר שלא להרבות בפלוגתא דתנאי הנה לדברינו מצינו להצדיק את הצדיק את הכ"מ שהבאתי לעיל שכתב דהרמב"ם פסק כהת"ק דלפי מש"כ השתא ליכא פלוגתא בזה ודברי הכ"מ ברורים:

ובמה שהבאתי הא דקמבע"ל תמורה (כו ע"ב) בחצי' תמורה חצי' מעשר דמוכח משם דבתמורה נמי פשטה קדושה בכולה כמש"כ הנה בסוגיא זו לא זכיתי לעמוד על פירושי רבותינו הראשונים ולענ"ד הסוגיא פשוטה מאד ומבוררת וכל הלכות הרמב"ם אתיין שפיר טובא:

ענף ב

והנה באשר כי בהאי שמעתא דחצי' תמורה וחציה מעשר דתמורה (כו ע"א) שהבאתי בענף הקדום ראיתי בזה מבוכה רבה ולא זכיתי לעמוד בזה על פירושי רבותינו הראשונים ולפענ"ד האי שמעתא פשוטה מאד אמרתי לבארה וא"ש טובא דעת הרמב"ם. דהנה בתמורה (כה ע"ב) תנן הרי זו תמורת עולה תמורת שלמים הרי זו תמורת עולה דברי ר' מאיר אמר ר' יוסי אם לכן נתכוון תחילה הואיל וא"א לקרות שני שמות כאחת דבריו קיימים וגרסינן שם, (כו ע"ב) אמר אביי הכל מודים היכי דאמר חציה עולה וחציה מעשר ד"ה עולה קריבה היכי דאמר חציה תמורה וחציה מעשר מאי תמורה קריבה שכן נוהג בכל הקדשים א"ד מעשר קריבה שכן מקדיש לפניו ולאחריו עכ"ל הגמרא:

והנה רש"י מפרש דמשו"ה בחציה עולה וחציה מעשר לד"ה קרבה עולה משום דמעשר אינו קדוש אלא דרך מנין ויהא הוא עשירי וה"ה נמי אם אמר חציה עולה וחציה תמורה לא חיילא תמורה לגבי עולה דלא קאי שום בהמה גביה שהוא מימר בה ובחציה מעשר וחציה תמורה תרווייהו כי הדדי נינהו הי חיילא עכ"ל רש"י ובתוס' ד"ה אביי תמהו ע"ז דא"כ אפילו כשאומר כל הבהמה יהי מעשר גם כן לא חלה מעשר כיון שאינו דרך מנין וגם היאך אמרינן או דילמא מעשר קריבה הא לא קדשה אלא דרך מנין ומה"ט פירשו בתוס' שמעביר צאנו תחת השבט ואמר העשירי שיצא יהא חציו עולה וחציו מעשר דמ"מ קרב עולה לד"ה וכתבו הטעם דדוקא גבי עולה ושלמים א"ר יוסי דשניהם חיילי דלא אלימא כולי האי קדושה זה מזה אבל בעולה ומעשר דקדושת עולה אלים ועדיף מאד מקדושת מעשר ד"ה כונתו לעולה עכ"ל וקשה טובא דמלבד דליכא שום סברא כיון שהוא אומר שכיון לשניהם ומדינא שניהם חיילי לר' יוסי וכי משום דקדושת מעשר קלה לא תחול הא באומר עולה ושלמים שניהם חיילי לר' יוסי כדתנן אע"ג דקדושת שלמים קלה וגם אי נימא דקדושת מעשר קלה עוד אפילו משלמים מאי איכפת לן בזה ועוד בכמה דברים חמור קדושת מעשר משלמים כדאמרינן בב"ק (יג ע"א) וביותר קשה הא תמורת עולה יש לה קדושה כמו עולה עצמה ובחציה תמורה וחציה מעשר קמבע"ל בגמרא הול"ל נמי שאם אמר חציה תמורת עולה וחציה מעשר דעולה קרבה דקדושתה אלים טובא והנה הראב"ד בהשגות ה' תמורה (פ"ג ה"ג) האריך בהאי שמעתא והוא מפרש דבחציה עולה וחציה תמורה או מעשר אמרינן דמתחילה כיון לעולה גרידא ולא לתמורה דהוה דבר עבירה ולא למעשר דליכא לחצאין אלא שבסוף נמלך ועשאן תמורה או מעשר משו"ה קרבה עולה אבל באומר חציה תמורה וחציה מעשר בזה יש להסתפק

לאיזה מהן כיון מתחילה וזה תמוה כשהמקדיש עומד לפנינו ואומר שכיון לשניהם מאי טעמא שניהם לא חיילי:

אמנם אילולי דמסתפינא נלע"ד פשוט וברור הרבה כי כונת הגמרא הוא מלתא אחריתא כמו שנבאר דהנה עולה ושלמים הא באמת יכול להיות כן שבהמה אחת תהא חציה עולה וחציה שלמים ולא עוד אלא שיכול להיות ג"כ חציה עולה וחציה חולין כמו בהמה של שני שותפין והקדיש אחד חלקו וכדא"ר יוחנן תמורה (שם ע"א) דהא הקדש עולה ושלמים חלין אפילו על אבר אחד כדתנן תמורה (טז) מקדישין אברים ועוברים ולא ממירין ושם (יא ע"א) ילפינן מקרא דהקדש עולה או שלמים חלין על אבר אחד גרידא אבל תמורה או מעשר הא באמת א"א כלל לומר שיהי' כן דחציה תהא תמורה וחציה עולה או חולין וכן מעשר גם כן א"א כלל לומר שיהי' כן שחציו יהא מעשר וחציו יהא עולה או חולין דהא תנן שם (י ע"א) דאין ממירין אברים ועוברים ובחולין (סט ע"א) ילפינן מקרא דכתיב ואם ימיר בהמה בבהמה בהמה כולה ולא מקצתה ואפילו לר' יוסי דאמר בתמורה שם דממירין אברים בשלמים הא אמר בפירוש במשנתנו שם דכמו באומר רגל זו עולה כולה עולה ה"נ כשאומר רגל זו תהא תמורה הוה כולה תמורה אם כן קרינא בהמה בבהמה שהוא סובר דבמקדיש אבר שאין הנשמה תלויה בו נמי פשטה קדושה בכולה אבל שישאר כך שחצי בהמה תהא תמורה והחצי השני תהא עולה או חולין זה הוא נמנע לכו"ע כדכתיב בהמה בבהמה וה"ה נמי גבי מעשר גם כן הכי הוא דהא בחולין שם אמרינן בהדיא דהא מילתא דאין ממירין אברים אפשר למילף ממעשר משום דכתיב במעשר וכל אשר יעבור תחת השבט משו"ה בעינן בהמה כולה ולא מקצתה אמנם בין בתמורה בין במעשר אם אמר חצי בהמה תהא תמורה או מעשר כיון דחצי בהמה הוה דבר שהנשמה תלויה בו פשטה קדושה בכולה כמש"כ בענף א' משו"ה הוה כה"ג כל הבהמה תמורה או מעשר וכן אם אמר על בהמה אחת שהיא תהא תמורת עולה ושלמים כיון דכל הבהמה כולה הוה תמורה שפיר דמי וחל עליה עולה ושלמים וזה מבואר במשנתנו תמורה (כה ע"ב) שהבאתי אבל שתהי' הבהמה חצי תמורה או מעשר והחצי השניה תשאר חולין או עולה זה דבר נמנע שא"א להיות לכו"ע מה"ט שכתבנו:

מעתה אתיא האי שמעתא כמין חומר דאמר אביי הכל מודים היכי דאמר חציה עולה וחציה מעשר ד"ה עולה קריבה דלר' מאיר דאמר תפוס לשון ראשון ודאי הוה עולה דכשאמר חצי עולה מיד פשטה קדושת עולה על כל הבהמה כיון דחצי בהמה הוה דבר שהנשמה תלויה בו וכשאמר אח"כ חצי' מעשר לאו כלום הוא אלא אפילו לר'

יוסי שאמר בכה"ג גבי עולה ושלמים דשניהם חלין מכל מקום הכא עולה גרידא חלה דחצי מעשר א"א כלל שתחול כיון דמעשר אינו חל אלא על בהמה כולה כמש"כ לעיל והכא א"א לומר שתתפשט מעשר על כל הבהמה דעל חציה השניה הא חלה קדושת עולה ותו א"א שתתפשט עליה קדושת מעשר ומשו"ה ממילא פשטה קדושת עולה על כולה כדין מקדיש חצי בהמה דפשטה קדושה בכולה דהא הכא נמי החצי השני' שאמר למעשר כיון דמעשר לא חלה הוה חולין ופשטה עליה קדושת עולה והא דאמר אביי חצי עולה וחצי מעשר זה הוא משום ר"מ דאמר תפוס לשון ראשון דלדידי' אם הי' אומר חצי מעשר וחצי עולה פשטה קדושת מעשר בכולה אבל לר' יוסי דאמר דשניהם חלין לדידי' ליכא נ"מ בין שאמר חצי עולה קודם או חצי מעשר וממילא כיון דמעשר א"א שתחול על חצי בהמה פשטה קדושת עולה בכילה כמש"כ וה"ה נמי כה"ג אם אמר חצי עולה וחצי תמורה דתמורה גם כן אינו חל אלא על בהמה כולה וממילא בתמורה נמי לר' יוסי בין שאמר חצי עולה וחצי תמורה בין שאמר חצי תמורה קודם קרבה עולה מה"ט גופי' שכתבנו גבי מעשר וא"ש הא דאמר אביי חצי תמורה וחצי מעשר מאי דכיון דלר' יוסי כה"ג שניהם חלין והכא א"א לומר שיהא כן דבין תמורה בין מעשר אינו חל על חציו היכי שא"א לו להתפשט על כולו וע"כ צריך לומר בכה"ג דאחת משניהם לא תחול והשני' תתפשט על כולה משו"ה קמבע"ל איזה מהן תתפשט וזה הוא הפשט הפשוט הברור מאד:

מעתה יתבאר היטב דעת הרמב"ם ה' תמורה (פ"ג ה"ב) שכתב שם אמר חצי בהמה זו תמורה וחצי עולה ה"ז תקרב עולה חצי עולה וחצי מעשר תקרב עולה חצי תמורה וחצי מעשר ה"ז ספק עכ"ל והכ"מ והלח"מ שם האריכו הרבה בדעת הרמב"ם אבל לדברינו דבריו מבוררים דבחצי עולה וחצי תמורה או מעשר בין שאמר תחילה חצי עולה בין שאמר חצי מעשר או תמורה תחילה בכל גווני תקרב עולה מה"ט שכתבנו אלא דבחצי תמורה ובחצי מעשר איכא ספיקא והדברים מבוארים באורחא דקשוט:

סימן כא

לבאר דיני גידולי איסורים מדבר שאין זרעו כלה שיש בזה מבוכה רבה:

הנה לעיל בררנו דגידולי איסור מדבר שזרעו כלה מותרים בכל האיסורים שבתורה בין מאיסורי אכילה בין מאיסורי הנאה לפי מה דקיימ"ל דזה וזה גורם שרי חוץ מחמשה איסורים דגידוליהם אסורים גידולי תרומה משום גזירה כדאמרינן שבת (יז) וארבעה איסורי הנאה הקדש, קונמות, מע"ש, ביכורים בירושלים. והנה אע"ג דמע"ש

וביכורים נאכלים בירושלים מכל מקום איסורי הנאה נינהו לשארי דברים זולת האכילה בירושלים כמו שבררנו בארוכה בספר מנחת ברוך עי"ש והנה טעמא דמלתא מאי טעמא גידולים של הני איסורים אסירי בררנו לעיל בארוכה. והנה כ"ז הוא בגידולי איסור מדבר שזרעו כלה:

אמנם בגידולי איסור מדבר שאין זרעו כלה פליגי אמוראי נדרים (נז ע"ב) וכבר בררנו לעיל דליכא בהו שום נ"מ בין גידולי איסורי הנאה לגידולי איסורי אכילה דאי נימא בבצל של כה"כ ששתלו דכל מה שניתוסף בבצל אסור בהנאה ה"נ הול"ל בבצל של גידולי תרומה דאע"ג דבדבר שזרעו כלה גידוליו מותרים דליכא בהו האי גזרה דגידולי תרומה תרומה מ"מ בדבר שאין זרעו כלה הול"ל דכל מה שניתוסף בו אסור באכילה וכן להיפך אי נימא בבצל של גידולי תרומה ששתלו דכל מה שניתוסף בי' מותר והגידולים מבטלין ברוב את העיקר האסור ה"נ הול"ל בבצל של כה"כ ששתלו דכל מה שניתוסף בי' מותר ומבטל העיקר אלא דהספק דאיכא בגידולי איסור מדבר שאין זרעו כלה הוא אם מה שניתוסף בגידוליו הוא מותר ומבטל העיקר האסור או לא. והנה אע"ג דדבר שאין זרעו כלה ליכא אלא תלתא מילי וכדתניא נדרים (נח ע"ב) ואלו הן דבר שאין זרעו כלה הלוף השום והבצלים מכל מקום האי דינא איכא נמי בכל הפירות והתבואות שבעולם דהא אם הרכיב ענף שיש בו פירות של ערלה וכה"כ באילן אחר ונתגדלו הפירות אח"כ בהיתר זה מדמינן בנדרים שם לגידולים מדבר שאין זרעו כלה כיון דבפירא גופי' איכא עיקר האיסור גם מה שניתוסף בה בהיתר וכן שיבולת של איסור ששתלו והוסיפה אח"כ בהיתר מנחות (ע ע"א) זה נמי דומה לגידולים מדבר שאין זרעו כלה מה"ט גופי':

והנה טעמא דמלתא מאי טעמא גידולי איסור מדבר שאין זרעו כלה גריעי מגידולים מדבר שזרעו כלה פליגי רבוותא דהמאירי בנדרים (נז ע"א) כתב דהא דקמבע"ל התם אי בגידולי איסור מדבר שאין זרעו כלה מעלים את עיקר האישור היינו דודאי הוא פשוט לכו"ע דכל מה שניתוסף בהפירי מותר משום זה וזה גורם כמו גידולי איסור מדבר שזרעו כלה דהא הכא נמי איכא זוז"ג דעיקר האיסור ויניקת ההיתר גרמו לגידולים אלא דקמבע"ל אם הגידולים שניתוספו בהיתר מבטלים העיקר האסור שהוא חשוב אבל הר"ן בנדרים שם כתב דאי נימא דמה שניתוסף בהפרי מותר ודאי דהול"ל שהם מבטלים העיקר האסור אלא דקמבע"ל אם מה שניתוסף בהפירי מותר דא"ל דכיון שהם נמשכים מן האיסור הרי אלו אסורים כמותו ובזה פליגי הני אמוראי התם. והנה לפי שיטת הר"ן יש להסתפק אי נימא דהאי סברא דכיון שהם נמשכים מן האיסור הרי הן כמותו מהני רק שאין להתיר מה שניתוסף בהפרי משום זה וזה גורם משום דא"ל דבכה"ג היכי שהאיסור

בעצמו מתגדל לא מהני זה וזה גורם כמו שנבאר לקמן אבל מכל מקום אינו לוקה על אכילתו על מה שניתוסף בהפרי בהיתר או דנימא דכיון שהם נמשכים מן האיסור הרי הן כמותו ממש גם ללקות על אכילתו ומצאתי דזו היא מחלוקת מפורשת בירושלמי ערלה (פ"א ה"ג) גבי ערלה ולקמן סי' כ"ב נבאר דברי הירושלמי בארוכה ונברר שם אי זה הוא רק בערלה וכה"כ או דה"ה בכל האיסורים:

והנה בהשקפה היה נראה דבגידולי איסור מדבר שאין זרעו כלה כל האיסורים שוים דלכאורה בכולהו איסורי איכא הני טעמי שכתבו המאירי והר"ן שהבאתי ולכאורה. נראה גם כן הכי בסוגיא דנדרים (נז ע"א) דמדמינן בזה כמה איסורים להדדי. אמנם כאשר נתבונן בכמה הלכות המפוזרות בבבלי ובירושלמי בהלכות אלו יתבאר לנו דלאו כל האיסורים שוים בזה ובכמה דוכתי נשארו בתוס' ובהר"ש בערלה בתימה רבה ובצ"ע גדול כי איכא בזה מבוכה רבה. וכאשר התבוננתי בהלכות הרמב"ם בזה ובמה שתמהו עליו גם בהסוגיות והשמעתות המפוזרות בבבלי ובירושלמי בזה מצאתי כי דברי הרמב"ם ברורים מאד דלאו כל האיסורים שוים בזה משום הני טעמי רויחי דאיכא בזה כמו שיבואר לפנינו בסי' הבאים וכל הסוגיות והשמעתות מבוארות באור הפשט הפשוט וברור מאד. והנה לבאר כל איסור ואיסור בפ"ע יארכו הדברים הרבה לזאת אמרתי לבאר בסי' זה כי איכא בזה ששה חילוקי דינים במה שאין האיסורים שוים דהיינו תלתא חילוקי דינים היכי שהעיקר הוא אסור וניתוסף בו אח"כ בגידוליו בהיתר ותלתא חילוקי דינים היכי שהעיקר הוא מותר וניתוסף בו אח"כ בגידוליו באיסור ובכל פרט ופרט מהני ששה חילוקי דינים נביא איסור אחד לדוגמא ונרשום באיזה סימן ובאיזה ענף יתבאר טעמי דמלתא ועפ"ז ימצא המתבונן פשר דבר גם כן בכל איסור ואיסור כי ע"פ הטעמים שביארנו יבואר לו בכל איסור למה הוא דומה ויתבאר לו גם כן פשר דבר בעוד כמה חילוקי דינים דאיכא בזה לבר מהני ששה והן עתה נבאר דברינו:

דהנה בבצל של שביעית שעקרו בשביעית ונטעו בשמינית ונתגדלו דקמבע"ל נדרים (שם ע"ב) אי גידולי היתר מעלין את האיסור פסק הרמב"ם ה' שמיטה (פ"ד הכ"ו) שהן מותרין דזה לשון הרמב"ם העלו גידוליו את עיקרו והותר הכל הואיל ושביעית איסורה ע"י קרקע ה"נ נטילתה ע"י קרקע ומדברי הרמב"ם מבואר דאין הטעם משום דמה שנתגדל בהיתר הוא מותר ומבטל את העיקר האסור כדרך ביטול איסור בהיתר, אלא שפקע האיסור לגמרי מן העיקר וכולו הוה היתר בלי שום תערובות איסור והראב"ד השיגו שם ובסי' הבא יבורר דעת הרמב"ם בזה ובבצל של גידולי תרומה ששתלו פסק הרמב"ם ה' תרומה (פי"א הכ"ב) שהגידולין מעלין את העיקר וכונתו דמה שניתוסף

בבצל מותר והעיקר האסור בטל ברוב כדרך ביטול היתר ואיסור והראב"ד השיגו ולקמן נברר דעת הרמב"ם בזה וגבי ערלה וכה"כ כה"ג כגון ילדה שסיבכה בזקנה ובה פירות של ערלה והוסיף מאתים וכן כלאים בכרם ונעקר הכרם והוסיף אח"כ בהיתר מאתים בהני תרתי פסק הרמב"ם בה' מעשר ונטע רבעי ובה' כלאים (פ"ה הכ"ד) דכולו אסור ולכאורה דברי הרמב"ם תמוהים הרבה דבהדיא אמרינן נדרים (שם ע"א) דמאן דמתיר בבצל של גידולי תרומה ששתלו דגידולין מעלין את העיקר ה"נ סבירא ליה דבהני תרתי הגידולין מעלין את העיקר ודברי הרמב"ם נברר לקמן מכל מקום נתברר תלתא חילוקי דינים דאיכא נ"מ בין איסור לאיסור דבבצל של שביעית ששתלו בשמינית ורבו גידוליו על עיקרו אמרינן דהאיסור פקע מהעיקר וליכא בי' שום תערובות איסור ובבצל של גידולי תרומה ששתלו ורבו גידוליו על עיקרו אמרינן דמה שניתוסף מותר ומבטל את העיקר כדרך ביטול איסורים וגבי ערלה וכה"כ כה"ג אמרינן דמה שניתוסף ג"כ אסור וכולו אסור:

והנה כ"ז הוא כשהעיקר אסור ונתגדל וניתוסף עליו אח"כ בהיתר ולהיפך היכי דהעיקר מותר ונתגדל אח"כ באיסור איכא גם כן תלתא חילוקי דינים דאיכא נ"מ בין איסור לאיסור דבנדרים (שם) אמר ר' יוחנן ליטרא בצלים שתקנה וזרעה מתעשרת לפי כולה אלמא דהעיקר המותר שכבר עשרו עליו נהפך לאיסור וכן פסק הרמב"ם ה' מעשר (פ"ו ה"ד) ואע"ג דהר"ן בנדרים שם לא כתב כן הנה בסי' הבא בררנו היטב דעת הרמב"ם דהכא עיקר ההיתר נהפך לאיסור וגם מלישנא דגמרא נדרים (נט ע"א) דפרכינן ע"ז היתר שבהן להיכן הלך מוכת ג"כ הכי וברנו שם עוד כמה איסורים דשייך בהו לומר הכי. אמנם גבי ערלה וכה"כ כה"ג הדבר פשוט דהעיקר המותר נשאר בהיתר ומה שניתוסף באיסור אסור והוה תערובות איסור בהיתר וכדתנן כלאים (פ"ז מ"ח) ומייתינן לה חולין (קטו ע"א) המעביר עציץ נקוב בכרם והוסיף מאתים אסור וכן גבי ערלה תנן ערלה (פ"א מ"ה) בריכה שנפסקה ובה פירות אם הוסיף מאתים אסור אלמא דבהני תרתי העיקר המותר נשאר בהיתר ומה שניתוסף באיסור אסור ומשו"ה כשהוסיף מאתים שאינו בטל בעיקר המותר אסור וגבי איסור חדש מצינו במנחות (סט ע"ב) בשיבולת שהביאה שליש קודם לעומר ועקרה ושתלה לאחר העומר והוסיפה מהו בתר עיקר אזלינן ושריה עומר או בתר תוספת אזלינן וכה"ג קמבע"ל התם בשיבולת שהביאה שליש ועישר עלי' ושתלה אלמא דקמבע"ל בהני תרתי דכיון דהעיקר הוא מותר אפשר לומר דגם מה שניתוסף בה אח"כ בגידולה אפילו באיסור גם כן יהי' מותר ובתוס' במנחות שם וכן בהר"ש ערלה (פ"א מ"ה) תמהו באמת על זה והקשו ע"ז כמה קושיות וכ"ז נברר היטב לקמן מכל מקום

נתברר דגם היכי דהעיקר מותר ונתגדל וניתוסף עליו אח"כ באיסור איכא נמי תלתא חילוקי דינים בין איסור לאיסור דגבי לטרא בצל שתיקנו וזרעו אמרינן דהעיקר המותר נהפך לאיסור וגבי ערלה וכה"כ כה"ג העיקר המותר נשאר בהיתר והתוספת אסור וגבי חדש ושיבולת שמירחו בעינן למימר במנחות שם דגם מה שניתוסף אח"כ באיסור גם כן יהא מותר כמו העיקר:

והנה בכ"מ דאמרינן דמה שניתוסף באיסור גם כן יהא מותר כמו העיקר כמו גבי שיבולת שמירחה ועישרה במנחות שם וכן להיפך היכי דבעינן לומר דהעיקר המותר נהפך לאיסור כמו גבי לטרא בצל שתיקנה וזרעה בנדרים שם מחלקינן בהו אי זרען דרך זריעה או לא כמבואר במנחות שם ובנדרים (נט ע"ב) וכ"ז נברר היטב לקמן. והנה המתבונן בכל הני דוכתי שרשמנו שבררנו שם טעמי דכל הני חילוקי דינים יתברר לו גם כן בכל איסור ואיסור מאיסורי תורה מה דינו של גידוליו היכי שאין זרעו כלה:

הנה בררנו בסי' זה הא מלתא גרידא דאיכא ששה חילוקי דינים במה שאין כל האיסורים שוים בזה ורשמנו פה באיזה סימן בררנו טעמא דמלתא:

סימן כב

לבאר דיני גידולי איסור מדבר שאין זרעו כלה ונבאר כל הסוגיא דבצל נדרים (נז ע"ב) מתחילתה לסופה:

(אמר** בן המחבר כבר מלתי אמורה בההקדמה כי בכל מקום הנזכר כאן "ולקמן נבאר" כונתו על התשובות כת"י אשר חשב להדפיסם יחד ואיננו כי לקח אותו אלהים:)**

הנה בסי' הקדום בארנו כי כאשר נתבונן בש"ס בשמעתות המפוזרות בבבלי וירושלמי מצינו בדיני גידולי איסור מדבר שאין זרעו כלה ששה חילוקי דינים שאין כל האיסורין שוין בזה והנה לברר טעמי דמלתא צריכים אנו לבאר כמה סוגיות ושמעתות בבבלי ובירושלמי וביחוד הסוגיא דבצל נדרים שם וסוגיא זו היא מהסוגיות היותר חמורות שבש"ס אשר כבר העיר עליו המל"מ ה' תרומות (פי"א ה' כ"א) כי יש בה מבוכה רבה מאד והמתבונן בסוגיא זו ע"פ פירש"י ותוס' הרשב"א והמאירי הרא"ש והר"ן והש"מ ואח"כ יתבונן בהלכות הרמב"ם ובמה שהשיגו עליו הראב"ד יראה בעיניו כי היה לו להרמב"ם שיטה אחרת בסוגיא זו וכאשר התבוננתי בעיון רב לבאר הסוגיא שיעלה לפי מה שפסק הרמב"ם נפקחו עיני וראיתי כי כל הסוגיא כולה מתתילתה לסופה מתבארת בפשט הפשוט והברור וגם עוד כמה שמעתות יתבארו עפ"ז בבירור ואור האמת יאיר על כל הסוגיות וההלכות. לזאת אמרתי לבאר פה כל הסוגיא כולה וחלקתי סימן זה

לכמה ענפים ובאשר כי בכל ענף יש לבאר כמה דברים נפרדים חלקתי כל ענף לכמה סעיפים ובתחילת כל ענף הבאתי דברי הגמרא ואח"כ הבאתי מה שפירשו הראשונים בזה ומה שיש לעיין ולפלפל בדבריהם ואח"כ הבאתי מה שנלע"ד בזה בכל פרט ופרט ובסוף הענף כתבתי העולה מכל הדברים ושם פירשתי דברי הגמרא שהבאתי בתחילת הענף בפשיטות כפי העולה ע"פ דברינו וכל מי שאינו רוצה לשקע א"ע בעיון רב בעומק בכל מה שהבאתי אזי לאחר שיראה דברי הגמרא שהבאתי בתחילת הענף יראה מיד בסוף אותו הענף מש"כ בהעולה מכל הדברים וימצא שם פירוש על דברי הגמרא שהבאתי בתחילת הענף באר היטב גם למי שירצה לעיין בעומק בכל הדברים טוב יותר כי מתחילה יתבונן בכל הסוגיא מתחילתה לסופה ע"פ הפשט הפשוט שכתבתי בסוף כל ענף בהעולה מן הדברים ואח"כ יחזור על הראשונות לעיין במה שהארכנו בכל ענף:

ענף א

גרסינן נדרים (נז ע"ב) ישמעאל איש כפר ימא ואמרי לה איש כפר דימא העלה בידו בצל שעקרו בשביעית ונטעו בשמינית ורבו גידוליו על עיקרו והכי קמבע"ל גידוליו היתר ועיקרו אסור כיון דרבו גידוליו מעיקרו אותן גידולי היתר מעלין את האיסור או לא אתא לקמי' דר' אמי לא הוה בידיה אתא לקמיה דר"י נפחא פשיט ליה מן הדא דאר"ח תורתאה א"ר ינאי בצל של תרומה שנטעו ורבו גידוליו על עיקרו מותר א"ל ר"י ואיתימא ר' זריקא שביק מר תרין ועביד כחד מאן נינהו תרין דא"ר אבוהו א"ר יוחנן ילדה שסיבכה בזקנה ובה פירות אע"פ שהוסיפה מאתים אסור ואמר ר"ש בר נחמני א"ר יהונתן בצל שנטעו בכרם ונעקר הכרם אסור עכ"ל הגמרא:

סעיף א

והנה מה שבצל הוה דבר שאין זרעו כלה כתב המאירי נדרים (נז ע"ב) ד"ה המנכש ז"ל ואע"פ שיש בזמנינו בצלים שעיקרם כלה אותם שלהם לא היה זרעם כלה כעין מה שהוא במקומות הללו בבצלים הקטנים עכ"ל והנה אותם בצלים הקטנים שהזכיר המאירי שדרכן כשזורעין בצל קטן הוא מתעבה ומתגדל הרבה ודאי פשוט דהוה דבר שאין זרעו כלה אמנם א"ל דגם בצלים שלנו דכשזורען הן כלים ומכל אחת מתהוה ארבעה או ששה בצלים מ"מ זה הוה ג"כ דבר שאין זרעו כלה לפי מה שאומרים וכן נראה לעינים שזרע הבצלים נמצאים בתוך הבצל והן הן הגידין הירוקין שנמצאין באמצע הבצל והן ראוין לאכילה וכל גיד וגיד בפ"ע הוא כמו בצל דק בתוך הבצל ואיכא בצלים שיש בהם ארבעה גידים כאלו ואיכא שיש בהם ששה גידים וכשזורע הבצל אע"פ שהבצל כלה מ"מ אותן הגידין אינן כלין אלא דכל גיד וגיד מתעבה ומתגדל ומכל גיד נעשה בצל שלם א"כ ה"נ

איכא האי דינא דמבצל קטן נעשה בצל גדול והנה ע"פ דברינו איכא ראיה ברורה לדעת התוס' פסחים (לד ע"א) ד"ה גידולי גידולים דבצלים שלנו שמכל אחת מתגדל ארבעה או ששה זה לא מיקרי גידולי גידולין אלא גידולין גרידא וכמו שכתבנו דזה הוה גידולים מדבר שאין זרעו כלה:

סעיף ב

והנה יש לעיין בהא דקמבע"ל בבצל של שביעית אי גידוליו מעלין את העיקר באיזה איסור שביעית קמבע"ל ובתוס' בנדרים שם כתבו דמיבעי ליה לענין חיוב ביעור של פירות שביעית וכתבו דאע"ג דשביעית לביעור אינה בטלה ברוב היתר וכדתנן שביעית (פ"ז מ"ו) השביעית אוסרת במינה במשהו מ"מ א"ל דביטול דגידולים עדיף וע"ז תמה בשעה"מ (פט"ו מה' מאכלות אסורות) דהא בהדיא אמרינן נדרים (נט ע"א) דגם למ"ד דגידולי איסור מעלין את העיקר מ"מ מודה בקונמות דהגידולים אינם מעלים את העיקר משום דקונמות לא בטל ברוב א"כ ה"נ הול"ל בשביעית ומה"ט פירש השעה"מ שם דקמבע"ל או לענין שצריך לאוכלם בקדושת שביעית או דמיירי לאחר זמן הביעור כמו שהאריך שם השעה"מ והביא כמה ראשונים דס"ל דלענין אכילה בקדושת שביעית היא בטלה ברוב וגם כמה ראשונים כתבו דלאחר זמן ביעור שביעית בטלה ברוב משו"ה קמבע"ל אי הגידולין מבטלין העיקר אמנם קשה הא הרמב"ם ה' שמיטה (פ"ז הכ"ב) כתב סתמא דפירות שביעית אינן בטלין ברוב וזה הוא בין לחיוב ביעור בין קודם הביעור או לאחר הביעור בין לאוכלם בקדושת שביעית כמבואר בהרמב"ם ה' מאכלות אסורות (פט"ו ה"ח) וטעמא דהרמב"ם נבאר בענף ג' א"כ קשה טובא למאי קמבע"ל בגידולין:

אמנם מסתבר לי דהא דקמבע"ל בבצל של שביעית מיירי בבצל כי האי שיש עליו איסור אכילה משום ספיחי שביעית כמו שיבואר לפנינו דספיחי שביעית אסורים באכילה לגמרי לר' עקיבא מן התורה כדאמרינן מנחות (ה) ובתו"כ פ' בהר ולרבנן אסורים מדרבנן כדאיתא פסחים (נא) ואע"ג דאיכא תנאי דמתירין לגמרי ספיחי שביעית דהא אמרינן תענית (יט) תניא ר' שמעון בן גמליאל אומר מתריעין על הספיחים בשביעית מכלל שהן מותרין באכילה לרשב"ג מ"מ הלכה רווחת דספיחי שביעית אסורים באכילה מדרבנן כמש"פ הרמב"ם (פ"ד מה' שמיטה) והני ספיחים שהן אסורין לגמרי באכילה בטלי ברוב לענין איסור אכילה כמו שנבאר בענף ג' א"כ קמבע"ל בבצל שעקרו בשביעית וזה מיירי בבצל כי האי שהוא אסור באכילה לגמרי משום ספיחי שביעית ונטעו בשמינית ורבו גידוליו על עיקרו אם הוא מותר באכילה:

וראיה ברורה לדברינו דהא בירושלמי שביעית (פ"ו ה"ג) פליגי נמי אמוראי בהאי דינא דבצל שעקרו בשביעית ונטעו בשמינית ורבו גידוליו על עיקרו אי גידוליו מעלין את העיקר ופרכינן למאן דמתיר מהא דתניא ספיחי שביעית גידולי גידוליו אסורין בדבר שאין זרעו כלה ומשנינן פתר לה בקדושת שביעית בביעור אבל לאכילה כיון שרבה עליו החדש מותר כלומר דמשני דהא דתניא בספיחי שביעית דגידולי גידוליו אסורין בדבר שאין זרעו כלה מיירי לענין קדושת שביעית בביעור כיון דלזה לא מהני ביטול ברוב משו"ה אסורין ומאן דמתיר גידולי ספיחי שביעית מיירי לאיסור אכילה דספיחי שביעית דלזה מהני ביטול ברוב א"כ פשוט דגם בבבלי בהכי מיירי גם יתבאר בענף ג' דמסוגיא זו מוכח ג"כ דכל הסוגיא דהכא מיירי לענין איסור אכילה דספיחי שביעית:

סעיף ג

והנה האי דינא דאיסור ספיחים צריכים לנו כמה פעמים בסוגיא זו ומה"ט נבאר בקצרה איזה ספיחים אסורים לגמרי באכילה ע"פ דעת כל הראשונים. והנה תבואה שהביאה שליש בשביעית הוה ספיחים כדאמרינן מנחות (ה) דלר"ע דס"ל ספיחי שביעית אסורים מה"ת לדידי' לא היה העומר מתיר בשביעית משום דאיכא עלייהו איסור ספיחים. וכן אמרינן בירושלמי מעשרות (פ"ה ה"ב) אמנם בשאר דברים כמו ירקות דעת הרמב"ם (ה' שמיטה פ"ג) דכשנלקטו בשביעית שחל עליהם קדושת שביעית מה"ת לאוכלם בקדושת שביעית הם אסורין מדרבנן באכילה משום איסור ספיחים חוץ מפירות אילנות וכן ירקות העולות בשדה בור ובשדה ניר וכן מכזיב ולהלן אע"ג דבכל הני איכא בהו קדושת שביעית ליכא בהו איסור ספיחים אבל דעת הר"ש שביעית (פ"ט מ"א) והרמב"ן פ' בהר ותוס' פסחים (נא) ד"ה כל כל הני רבוותא סברי דירקות שנלקטו בשביעית אע"ג שחל עליהן קדושת שביעית מ"מ ליכא בהו איסור ספיחים וספיחי שביעית שאסורים באכילה לגמרי מיירי בהני ספיחים שתחילת גידולן היתה בשביעית ונתגדלו ונלקטו בשביעית. ודעת רבינו ניסים גאון שהביאו בתוס' קדושין (ג ע"א) דבירקות לא אזלינן בתר לקיטה גם ענין קדושת שביעית אלא דאזלינן בהו בתר רוב גידולין והיה א"ל דלדידי' גם לאיסור ספיחים היכי דרוב גידולין היתה בשביעית אע"ג שנלקטו בשמינית יש בהו איסור ספיחים. אמנם אין בזה הכרע דא"ל דגם הוא מודה דלאיסור ספיחים דרבנן בעינן ג"כ שילקטו בשביעית והנה כל הראשונים פליגי על ר"נ גאון כמש"כ הר"ש שביעית (פ"ט מ"א) דכולם סברי דקדושת שביעית אינה חלה אלא כשהלקיטה היתה בשביעית דהא דתנן שביעית (פ"ו מ"ד) מאימתי מותר אדם ליקח ירק במוצאי שביעית משיעשה כיוצא בו היינו משום דתלינן שנלקטו במוצאי שביעית כמש"כ הר"ש שם. מ"מ מבואר

דירק שתחילת גידולו וגם לקיטתו היה בשביעית אסור משום ספיחים לד"ה ומה"ט כשנזכיר ספיחים בכל התשובה נזכיר בכה"ג משום דזה הוא לד"ה אף כי פירושא דשמעתא שנפרש א"ש לכל חד כדאית ליה:

סעיף ד

גם יש לעי דבכל הסוגיא מדמינן גידולי איסורי אכילה לגידולי איסורי הנאה כדאמרינן דמאן דמתיר בבצל של תרומה ה"ה דמתיר כה"ג בערלה וכה"כ ולא עוד דבצל של תרומה הא אינו אסור אלא מדרבנן דמה"ת תרומה אינו נוהג בבצל וגם הכא מיירי בבצל של גידולי תרומה כדאמרינן נדרים (ס ע"א) מ"מ אמרינן דלדידי' ה"ה שמתיר בערלה וכה"כ וקשה הא אנן חזינן גבי גידולי איסור מדבר שזרעו כלה דלא דמי גידולי איסורי אכילה לגידול איסורי הנאה. דגבי גידולי איסורי הנאה אמרינן ע"ז (מט ע"א) דזה תליא בהאי פלוגתא דזוז"ג אי שרי או לא. אבל גידולי איסורי אכילה מותר לד"ה כדתנן תרומות (פ"ט מ"ו) הטבל גידוליו מותרים וכתבו בתוס' ע"ז שם ד"ה. שאם נטע דהיינו טעמא דגבי גידולי איסורי אכילה כיון שאינו אוכל האיסור עצמו משו"ה שרי לכו"ע אבל בגידולי איסורי הנאה כיון דמ"מ הוא נהנה משו"ה אפשר לאסור וא"כ גבי גידולי איסור מדבר שאין זרעו כלה ג"כ אפשר לחלק בהכי דנימא דבבצל של תרומה מה שניתוסף בו מותר כיון דאינו האיסור עצמו אבל בגידולי איסורי הנאה הא מ"מ הוא נהנה ומצאתי כי כבר העירו האחרונים בזה אמנם לפי מה שבררנו לעיל בארוכה דכמו דגבי איסורי הנאה כל מה שנתהוה ממנו ע"פ גורם אחד אסור בהנאה ה"נ כל מה שנתהוה ע"פ גורם אחד מאיסורי אכילה אסור באכילה ומאיסורי אכילה דרבנן ג"כ אסור באכילה מדרבנן וכל שנתהוה ע"י זוז"ג בין באיסורי הנאה בין באיסורי אכילה תליא בהאי פלוגתא דתנאי אי זוז"ג שרי והא דגידולי איסורי אכילה מדבר שזרעו כלה מותר לכו"ע זה הוא מטעמא אחרינא משום דקיי"ל ע"ז (סח) בכל איסורי אכילה דכשנפסלה מאכילת כלב פקע איסורו וא"כ דבר שזרעו כלה קודם שיצמח כיון שכלה הזרע ונעשה עפר פקע איסורו וכשיצמח אח"כ מתגדל מהיתר משו"ה מותר וכדאשכחן כה"ג ממש תמורה (לא ע"א) גבי אפרוח מביצה טרפה דאמרינן שם אימת קגביל לכי מסרח וכי מסרח הוה עפרא ומהתירא קגביל וכ"ז הוא גבי איסורי אכילה אבל גבי איסורי הנאה הא אפילו עפרן אסור ואפילו הנשרפין דאפרן מותר היינו כשנשרפו אבל אם נרקבו עפרן אסור כמו שבררנו לעיל משו"ה אפילו גידולים מדבר שזרעו כלה ג"כ מתגדל מאיסור משו"ה תליא אי זוז"ג מותר והאי סברא ליכא אלא גבי דבר שזרעו כלה אבל בגידולי איסור מדבר שאין זרעו כלה כיון דבאיסורי אכילה נמי לא פקע האיסור ממנו משו"ה הכל שוה דאי

נימא בבצל מאיסורי אכילה כגון תרומה דמה שניתוסף בגידוליו מותר ומבטל העיקר ה"נ באיסורי הנאה ומשו"ה מדמינן להו להדדי וזה ברור הרבה:

סעיף ה

והנה בהא דפליגי אמוראי אי גידולי איסור מבטלין את העיקר נחלקו רבוותא דהתוס' והמאירי והרא"ש והשי"מ כולם כתבו דמה שניתוסף בבצל מותר לכו"ע והמאירי והשי"מ כתבו טעמא דמלתא משום דהוה זוז"ג דהעיקר האסור ויניקת הקרקע של היתר גרמו לגידולין שיבואו וכל הני אמוראי סברי דזה וזה גורם מותר אלא דמאן דאוסר סובר דהעיקר חשוב ואינו מתבטל בגידוליו והרא"ש כתב דמה שנתגדל אינו מתערב יפה בעיקר משו"ה א"ל שאינו בטל אבל הר"ן כתב דהני אמוראי פליגי אי מה שניתוסף בבצל הוא מותר או לא דמאן דאוסר סובר כיון דמה שניתוסף נמשך מן העיקר האסור הרי הן כמותו ולהר"ן הא דאמרינן בגמרא הכי קמבע"ל גידוליו היתר ועיקרו אסור כיון דרבו גידוליו מעלין את האיסור או לא כוונת הגמר' דאמרינן או לא היינו דהגידולין ג"כ אסורין דכיון שהם נמשכים מן האיסור הרי הן כמותו:

והנה יש להסתפק בכונת הר"ן אם כונתו דמאן דאוסר סובר כיון שנמשכים מן האיסור הרי הן כמותו היינו כמותו ממש ללקות על אכילתו כמו שלוקין על העיקר או דכונת הר"ן דכיון שנמשכים מן האיסור הם אסורים לפי שנתהוו מאיסור ואין להתירם משום זוז"ג ונבאר שני האופנים דא"ל דמאן דאוסר סובר כיון שהאיסור עצמו נתגדל ונתעבה משו"ה לוקין על התוספת כמו על העיקר ומאן דמתיר סובר דמ"מ כיון שהוא דבר חדש שנתגדל ע"פ יניקה חדשה א"א ללקות עליו וגם א"ל דלכו"ע אין לוקין על מה שניתוסף בבצל אלא דמאן דאוסר סובר דאין להתיר מה שניתוסף משום זה וזה גורם דכיון דהבצל של איסור בעצמו מתעבה ומתגדל א"כ זה דומה להא דאמרינן חולין (נח ע"א) גבי ביצה טרפה דספנא מארעא שאסורה דכיון דמאיסורא מתגדל הוה גורם אחד דאיסורא כלומר דאע"ג דהתם נמי אי לאו דספנא מארעא לא הוה נולדה הביצה מ"מ לא חשבינן להקרקע לגורם דהתירא דנימא דזה הוה זה וזה גורם דכיון דעיקר גידולה של ביצה הוה מאיסור לא חשבינן לסיוע של קרקע לגורם דהתירא והכי נמי הכא כיון דהאיסור בעצמו מתגדל לא חשבינן הכא ליניקת הקרקע לגורם דהתירא דדוקא גבי גידולים מדבר שזרעו כלה חשבינן ע"ז (מט ע"א) זה וזה גורם אבל הכא דהאיסור בעצמו מתגדל לא ומאן דמתיר סובר דבביצה טרפה דספנא מארעא התם ליכא יניקת הקרקע של היתר בביצה אבל הכא מה שניתוסף הוא משום יניקת הקרקע שפיר הוה זה וזה גורם. והנה המאירי שכתב דהכא לכולי עלמא מותר משום זה וזה גורם הקשה על עצמו מההיא דחולין

דביצה טרפה דספנא מארעא דלא הוה זה וזה גורם ותי' דהכא דאיכא יניקת הקרקע של היתר עדיף טפי ולהר"ן א"ל דהני אמוראי פליגי בזה אי כה"ג הוה זה וזה גורם או לא אמנם מדברי הר"ן שכתב בכל הסוגיא האי סברא דכיון שנמשך מן העיקר הרי הן כמותו אפילו להתירא אם העיקר הוא מותר ונתגדל אח"כ באיסור כמש"כ נדרים (נז) ד"ה דלמא לחומרא שאני ושם (נח ע"א) גבי שביעית ד"ה אבל לאכילה א"כ נראה דמש"כ הר"ן היכי דהעיקר אסור דמה שניתוסף כיון שנמשך ממנו הרי הן כמותו היינו כמוהו ממש ללקות על אכילתו כיון דלהר"ן האי סברא מהני ג"כ לקולא:

והנה קודם שנברר מה שנלע"ד בזה נקדים להביא מה דתמיה לי מלתא טובא על כל הני רבוותא טובא שהבאתי שכתבו דמה שניתוסף באיסור הוא מותר לכולי עלמא משום זה וזה גורם אלא דפליגי אי הגידולין מבטלין את העיקר האסור וקשה טובא מהא דקא מבעיא ליה מנחות (סט ע"א) בשיבולת שהביאה שליש קודם לעומר ועקרה ושתלה לאחר העומר והוסיפה מהו ופשטינן לה התם להתירא נמי מההיא דאר"י ילדה שסיבכה בזקנה ובה פירות אע"פ שהוסיפה מאתים אסור כלומר דכי היכי דבערלה מה שניתוסף בפרי הוה כעיקר ואסור הכי נמי גבי חדש מה שניתוסף בשיבולת הוה כעיקר ומותר וקשה טובא הא לכל הני רבוותא טעמא דר"י הוא משום דאין הגידולין מבטלין את העיקר אבל מה שניתוסף בפרי מותר א"כ לא דמי זה כלל לההיא דשיבולת דהתם הא לא שייך ביטול חדא דהתם הא מה שניתוסף באיסור הוא רבה על העיקר המותר ועוד הא חדש הוה דבר שיל"מ שאינו בטל ומהתם לכאורה איכא ראיה ברורה לדעת הר"ן שהבאתי שכתב דטעמא דר"י הוא משום דכל הנמשך מן העיקר האסור הוה כמוהו ולכאורה מהתם אפשר להביא ראיה להאי סברא דהוה כמוהו ממש גם למלקות משו"ה אמרינן התם האי סברא ג"כ לקולא דכל הנמשך מהיתר ג"כ מותר דהוה כמוהו ממש:

סעיף ו

אמנם מה שנלע"ד ליישב לכל הני רבוותא דהנה מצאתי בירושלמי דפליגי אמוראי בהא מלתא גבי ערלה בילדה שסיבכה בזקנה ובה פירות וניתוספו אי לוקין על התוספת או לא דגרסינן ערלה (פ"א ה"ג) ר' אבוהו בשם ר' יוחנן אתרוג שחנט בשנת ערלה ויצא בשנת היתר וסיפקו לחבירו אפילו מוסיף כמה אסור שאין גידולי איסור מעלין את האיסור ר' זירא בשם רבנן אתרוג שחנט בשנת ערלה ויצא בשנת היתר וסיפקו לחבירו אפילו הוסיף כמה אסור ולוקין עליו בכזית א"ר מיאשיא לר"ז תרתין מילין אתון אמרין ואינון פליגין הדא על הדא הכא אתון אמרין שאין גידולי איסור מעלין את האיסור והכא אתון אמרין ולוקין עליו בכזית ויללקה לפי חשבון שיש בו עכ"ל הירושלמי כלומר דר' מיאשיא

מקשה דמלישנא דר' יוחנן דמייתינן התם מעיקרא דאמר בילדה שסיבכה בזקנה ובה פירות דאין גידולי איסור מעלין את האיסור מהאי לישנא מוכת דמ"מ מה שניתוסף לא הוה ערלה ממש אלא שאינו מבטל העיקר ומשו"ה כשאכלו אינו חייב מלקות אלא אם אכל כ"כ עד שיהא בו כזית מהעיקר האסור דהא על התוספת אינו לוקה ומקשה על ר' זירא שאמר משום רבנן ולוקה עליו בכזית א"כ מוכת דסברי דגם התוספת הוה כערלה ממש משו"ה אמר דאינהו פליגי אהדדי:

והנה לענ"ד נראה דגם בבבלי פליגי בהא מילתא דהסוגיא בנדרים (נז ע"א) דמייתינן התם הא מילתא דר' יוחנן דילדה שסיבכה בזקנה אפילו הוסיף כמה אסור ומפרשינן בגמרא דטעמא דר"י משום דאין גידולי היתר מעלין את האיסור ודאי דסברינן שם דאינו לוקה על התוספת אלא שאינו מבטל את העיקר וזה הוא כר' מיאשיא דירושלמי שהבאתי אמנם במנחות (ע ע"ב) מייתינן שם ג"כ הא מילתא דר' יוחנן ומפרשינן שם דטעמא דר"י משום דהגידולין אזלי בתר עיקר נראה מזה דבמנחות סברינן כר"ז בירושלמי שהבאתי דלוקין על התוספת דהוה כעיקר ממש וכבר הארכנו לקמן בזה ושם הבאתי כמה וכמה ראיות לזה חדא מלישנא דגמרא דבנדרים שם אמרינן דטעמא דר"י משום דאין גידולי היתר מעלין את האיסור ובירושלמי דערלה שהבאתי דייקינן מהאי לישנא דאינו לוקה על התוספת וכיון דבנדרים אמרינן האי לישנא מוכח דסוגיא זו סובר דאינו לוקה על התוספת אבל במנחות לא אמרינן ה"ט אלא דאמרינן טעמא אחרינא דמה שניתוסף אזיל בתר עיקר מוכת דשם סברי כר"ז בירושלמי דהתוספת הוה כעיקר ולוקין עליו בכזית ועוד ראיה גדולה דבסוגיא דנדרים מדמינן איסור ערלה לכל איסורים שבתורה ומשו"ה אמרינן שם דר' ינאי דסובר גבי בצל של תרומה דגידולי היתר מעלין את האיסור פליג על ר' יוחנן אבל במנחות שם מייתינן להא מלתא דר' יוחנן למיפשט להא דמיבעי לן התם בשיבולת של חדש שעקרו קודם העומר ושתלו לאחר העומר ולא מייתינן שם כלל דאמוראי פליגי בזה וכבר תמהו בתוס' שם על קושיא זו גם הר"ש ערלה (פ"א מ"ה) ג"כ הקשה קושיא זו ונשאר בתימה אבל לדברינו א"ש דלפום סוגיא דנדרים דטעמא דר"י משום דאין גידולי היתר מעלין את האיסור א"כ ערלה דמי לכל איסורים שבתורה דבין אי נימא דטעמא דאין גידולי היתר מעלין את העיקר הוא כדעת המאירי שהבאתי משום דהעיקר הוה דבר חשוב ואינו מתבטל בגידוליו ובין דנימא דגידולי היתר כיון שהם נמשכים מן האיסור משו"ה הגידולים עצמם אסורים משום דנתהוו מגרמא דאיסורא כמש"כ לעיל להני תרי טעמי כל האיסורים דמו להדדי דבכל האיסורים שייך הני תרי טעמי וא"ש דאמרינן דר' ינאי דסובר גבי בצל של תרומה דגידולי היתר מעלין

את העיקר פליג על ר' יוחנן אבל במנחות דסברינן כר"ז בירושלמי דטעמא דר' יוחנן משום דהגידולין אזלי בתר עיקר ולוקין עליו בכזית הנה כבר בררנו לקמן דזה א"א לומר אלא גבי ערלה וכה"כ גרידא אבל לא בכל איסורים שבתורה כמו שבררנו שם דגבי ערלה וכה"כ גרידא איכא טעמא רבה לומר הכי אבל לא בכל האיסורים ואפילו גבי ערלה וכה"כ ג"כ א"א לומר הכי אלא לחומרא כגון בילדה שיש בה פירות וסיבכה בזקנה אבל לקולא כגון שסיבך פירות של היתר באילן של ערלה ודאי דהגידולין לא אזלי בתר עיקר והעיקר מותר והתוספת אסור וכדתנן ערלה (פ"א מ"ה) בריכה שנפסקה ובה פירות אם הוסיף מאתים אסור כמו שבררנו זה בארוכה לקמן. גם בררנו שם דמ"מ אי נימא בערלה וכה"כ דהתוספת אזיל בתר עיקר לחומרא ולוקין על התוספת בכזית מוכח ג"כ מזה דגבי שיבולת של חדש שעקרו קודם לעומר דהתם הגידולין אזלי בתר עיקר אפילו לקולא עי"ש שהארכנו בזה לברר הדברים בבירור. עוד איכא ראיה גדולה דאי נימא דהני סוגיות דנדרים ומנחות פליגי בהא מילתא שכתבנו א"ש מש"פ הרמב"ם כר"י בערלה דילדה שסיבכה בזקנה אפילו הוסיף כמה אסור וגם פסק כר' ינאי דגבי בצל של תרומה הגידולין מעלין את העיקר ואע"ג דבנדרים אמרינן דר' ינאי ור' יוחנן פליגי אהדדי וכבר תמה הראב"ד על הרמב"ם (בפי"א ה' תרומות) אבל לדברינו א"ש דלפום סוגיא דמנחות לא פליגי אהדדי כמש"כ ועוד הבאתי לקמן הרבה ראיות לזה עיי"ש:

והנה לדברינו א"א לומר האי סברא דכיון שהגידולים נמשכים מהעיקר הרי הם כמותו ממש ללקות עליהם אלא גבי ערלה וכה"כ גרידא אליבא דר"ז בירושלמי ע"פ סוגיא דמנחות שהבאתי ודוקא לחומרא אבל לקולא א"א לומר כן אפילו בערלה וכה"כ אלא גבי שיבולת של חדש גרידא וכ"ז הוא לר"ז בירושלמי ולפום סוגיא דמנחות אבל להסוגיא דנדרים אפילו גבי ערלה וכה"כ גם כן א"א לומר דהגידולין הוו כמותו ממש ללקות עליהם והנה הר"ן בנדרים שם שכתב האי סברא דכיון שהגידולים נמשכים מן העיקר הוו כמוהו ממש בין לקולא בין לחומרא קשה טובא כמו שהקשתי עליו לקמן ענף ב':

מעתה לדברינו דהסוגיא דמנחות פליג על הסוגיא דנדרים אתי שפיר טובא ליישב מה שהקשתי על כל הני רבוותא שכתבו בסוגיא דנדרים דגם לר' יוחנן שסובר ילדה שסיבכה בזקנה אסור מכל מקום מודה דמה שניתוסף בפרי מותר אלא שאינו מבטל את העיקר ע"ז הקשתי עליהם מסוגיא דמנחות שמבואר להיפך דמה שניתוסף אזיל בתר עיקר אבל לדברינו א"ש כיון דהני תרי סוגיות פליגי אהדדי דהסוגיא דמנחות סברה כר' זירא בירושלמי דערלה שהבאתי דלר"י לוקין על התוספת והסוגיא דנדרים סברה כר' מיאשיא בירושלמי דאינו לוקה על התוספת אלא שאינו מעלה את האיסור וכל הני

רבוותא סברי דבין לר' מיאשיא בירושלמי בין לפום סוגיא דנדרים מה שניתוסף מותר לגמרי אלא שאינו מעלה את האיסור. מעתה איכא ראיה לדברינו מכל הני רבוותא דהני תרי סוגיות פליגי אהדדי כמש"כ אמנם אכתי איכא לעיוני טובא דמסתבר לי טובא לענ"ד דבין לר' מיאשיא בירושלמי בין להסוגיא דנדרים מה שניתוסף בפרי אסור משום דנתהוה מגרמא דאיסורא אלא דאין לוקין עליו כמו שנבאר:

סעיף ז

דהנה בהא מילתא דאמר ר' מיאשיא בירושלמי שם דמלישנא דאין גידולי היתר מעלין את האיסור מוכח דאינו לוקה על התוספת אלא שאינו מבטל את האיסור אפשר לומר דלדידי' מה שניתוסף הוא מותר לגמרי אלא שאינו מבטל את האיסור וגם אפשר לומר דגם לדידי' מה שניתוסף אסור לפי שבא מגרמא דאיסורא אך דאינו לוקה עליו דלא הוה ערלה ממש ומה שאמר דאינו מעלה את האיסור כונתו דאם היה מעלה את העיקר אם כן אינו לוקה עליו כלל אבל אם אינו מבטל את העיקר אם אכל כ"כ עד שאכל כזית מהעיקר לוקה וא"ש טובא מה דמסיק ר' מיאשיא שם וילקה לפי חשבון ואפשר להביא ראיה לזה דגם לר' מיאשיא התוספת אסור משום דבא מגרמא דאיסורא אלא שאינו לוקה עליו חדא דאי נימא דלדידי' מה שניתוסף הוא מותר לגמרי אלא דמ"מ אינו מעלה את האיסור משום הני טעמי שכתבו המאירי והרא"ש שהבאתי שהעיקר הוה דבר חשוב ואינו מתבטל או שמא לא נתערב יפה הא לפום הני טעמי הול"ל דמה"ת הוא בטל אלא דמדרבנן דבר חשוב אינו בטל אם כן קשה מאי טעמא אמר ר' מיאשיא בירושלמי וילקה עליו לפי חשבון הא הול"ל דאינו לוקה עליו כלל דהא מה"ת מתבטל ברוב אבל לדברינו דגם לר' מיאשיא התוספת אסור אלא שאינו לוקה עליו אתי שפיר טובא דכיון דהתוספת אסור הא קיימ"ל זבחים (עט ע"א) ובירושלמי חלה (פ"א) דאין איסורין מבטלין זה את זה משו"ה אתי שפיר דלוקין עליו ע"פ חשבון. עוד ראיה גדולה דגרסינן בירושלמי כלאים (פ"ה ה"ו) זרע באיסור והעביר את הסכך הקשין אסורין והדגן מותר [פי' דאם בשעה שנתגדל הקשין של התבואה היה כלאים בכרם ונאסרו הקשין וקודם שנתגדל הדגן העביר את הכלאים ונתגדל הדגן בהיתר משו"ה הדגן מותר] ר' זירא בעי וכו' הקשין אסורין והדגן מותר גדל מתוך האיסור ואת אמרת הדגן מותר ר"ז כדעתי' דאר"ז אמר ר' יונתן בצל של כה"כ שעקרו ושתלו אפילו מוסיף כמה אסור שאין גידולי איסור מעלין את האיסור עכ"ל הירושלמי הנה מבואר בהדיא בירושלמי דמשו"ה אין גידולי איסור מעלין את העיקר משום דהגידולין עצמן אסורין אם כן הא דאמר ר' יוחנן בירושלמי ערלה (פ"א ה"ג) גבי ערלה דאין גידולי איסור מעלין את העיקר זה הוא נמי

משום ה"ט גופי' משום דהגידולין עצמן אסורין ובהבבלי איכא כמה וכמה ראיות דלמ"ד אין גידולי היתר מעלין את האיסור הוא משום דהגידולין עצמן אסורין כמו שנבאר:

דהנה אפשר להביא כמה ראיות דלמ"ד אין גידולי היתר מעלין את האיסור זה הוא משום דסובר דהגידולין עצמן אסורין כדברינו משום גרמא דאיסורא חדא מהא דאמרינן נדרים (ס ע"א) ריבוי' דרבו גידולין על עיקרו מותר קמ"ל ולפי מה שנברר לפנינו בבירור גמור דכונת הגמרא התם דעיקר הרבותא ממ"ד דגידולי היתר מעלין את האיסור הוא לומר דמה שניתוסף בפרי מותר משום זה וזה גורם דאילו למ"ד דאינו מעלה את העיקר גם מה שניתוסף אסור אם כן מבואר בהדיא בגמרא הכי ועוד ראיה מהא דאמרינן פסחים (לד ע"א) גבי גידולי תרומה וכ"ת בדבר שאין זרעו כלה והא תנן גבי טבל דגידולי גידוליו אסורין והסוגיא דפסחים תמוה הרבה דהא אפילו ר' ינאי דסובר נדרים (נז ע"א) גבי גידולי תרומה מדבר שאין זרעו כלה דגידולין מעלין את העיקר מכל מקום אמרינן שם (נט ע"א) דמודה בגידולי קונמות דאין גידוליו מעלין את העיקר כיון דקונמות הוה דשיל"מ שאינו בטל א"כ פשוט דמודה נמי גבי טבל דאין גידוליו מעלין את העיקר דטבל נמי הוה דשיל"מ אם כן מאי מדמינן בפסחים תרומה לטבל בהא מילתא וכבר תמהו כן האחרונים כמו שנביא דבריהם לקמן אמנם ע"פ שיטת הר"ן דדוקא מאן דמתיר סובר דמה שניתוסף מותר אבל מאן דאוסר סובר דגם התוספת אסור אם כן לדידי' בין בגידולי תרומה קונמות או טבל בכולהו הוה חדא טעמא דהתוספת גם כן אסור משום שבא מן האיסור אם כן אתי שפיר הסוגיא דפסחים כיון דהאי סוגיא סברה דאסור משו"ה מדמינן שם תרומה לטבל בהא מלתא ולפנינו נביא עוד ראיות לזה:

מעתה נתבררה היטב מה שנלע"ד בזה דמאן דסובר דגידולי היתר אינו מעלה את העיקר לדידי' הגידולין עצמן אסורין משום שנתהוו מגרמא דאיסורא אבל מכל מקום אינו לוקה עליהם. דלא הוו כהעיקר ממש וכש"כ דלא אמרינן סברא זו לקולא כיון שנמשכים מן ההיתר הרי הן כמוהו דלדברינו אפילו הני אמוראי דסבירא להו בירושלמי ערלה (פ"א ה"ג) גבי ערלה דלוקין על מה שניתוסף בהיתר משום דהתוספת הוה כעיקר ממש זה הוא דוקא לחומרא גבי ערלה וכה"כ גרידא אבל לא לקולא אפילו גבי ערלה כמו שבררנו לעיל:

סעיף ח

והנה רבינו הר"ש שביעית (פ"ה מ"ג) הקשה. על סוגיא זו מהא דתנן התם לוף שעברה עליו שביעית ר' אליעזר אומר אם לקטו העניים את עליו לקטו ואם לאו יעשה חשבון עם העניים ר' יהושע אומר אם לקטו העניים את עליו לקטו ואם לאו אין להעניים עליו

חשבון ופי' הר"ש דמיירי בלוף שעקרו בשביעית ולמוצאי שביעית נתגדל יותר אם כן איכא בהעלין תערובות ממה שנתגדל בשביעית וממה שניתוסף במוצאי שביעית משו"ה ס"ל לר"א שיש להעניים חלק בהעלין דר"א ס"ל דפירות שביעית לאחר הביעור הוא לעניים גרידא ור' יהושע סובר דמותר גם לעשירים משו"ה אין להעניים חלק בהו וכתב הר"ש דמיירי בהני גווני שאין לאסור הלוף משום ספיחי שביעית כגון שתחילת גידולו היה בששית ומ"מ הקשה מהכא דבמשנה זו מבואר להדיא שאין גידולי מוצאי שביעית מבטלין את העיקר וא"כ מאי קמבע"ל בנדרים (נז ע"א) ותי' הר"ש דלר"א דפירות שביעית שייך לעניים אם כן איכא בזה דיני ממונות דלא שייך בהו ביטול וכדאיתא ביצה (לח) איסורא בטל ממונא לא בטל ותי' הר"ש הוא מחוור טובא. וראיתי מי שהקשה על הר"ש הא בביצה שם אמרינן דדבר שאין לו תובעים בטל ברוב ושביעית לר"א הא שייך לעניים והוה ממון שאין לו תובעין והול"ל דבטל. וזה שגגה גדולה דכונת הגמרא בביצה שם היא מילתא אחריתא כגון חתיכה נבלה של ראובן שנתערב בשתי חתיכות כשרות של שמעון דזה בטל ברוב ולא אמרינן בזה דממונא לא בטל כיון דהאיסור של נבלה לא הוה דבר שיש לו תובעין אבל חטים של עניים שנתערבו בחטים אחרים אע"ג דהוה ממון שאין לו תובעין מ"מ פשוט שאינו בטל ברוב וצריך להרים מהחטים חלקן של עניים וכדתנן פאה (פ"ה מ"ב) שיבולת של לקט שנתערב בגדיש מעשר שיבולת אחת ונותן לו וזה פשוט:

אמנם מה שיש לעיין על הר"ש כיון דפירות שביעית לביעור אינו בטל וכדתנן שביעית (פ"ז מ"ז) ומשנתנו דלוף הא מיירי שנלקט לאחר ביעור אם כן הא בלא"ה לא מהני ביטול וראיתי במשניות החדשות בפי' מלאכת שלמה שתירץ כן אמנם לפי מה שנבאר לקמן ענף ד' יבורר דגם בזה צדקו דברי הר"ש דבמשנתנו דלוף צריך לומר ה"ט דממונא לא בטל אך מש"כ הר"ש דמשנתנו מיירי שעקרו להלוף בשביעית וכונתו דאם לא נעקר אלא שנלקטו במוצאי שביעית קשה הא בירק אזלינן בתר לקיטה וליכא הכא פירות שביעית הנה בזה יש לנו אריכות דברים אי אזלינן בעלי הלוף בתר לקיטה ואכ"מ לבאר הדברים:

סעיף ט

והנה אין להעיר במילתא דר' ינאי דאמר גבי בצל של תרומה דגידולי היתר מעלין את האיסור הא כיון שזרע בידים אם כן הא מבטל את האיסור במזיד דהא בבצל שאין זרעו. כלה איכא בהגידולין תערובות ממשו של איסור בהיתר ואנן קיימ"ל המבטל במזיד אינו בטל אבל זה לא קשה דמלבד דא"ל דמיירי שזרע בשוגג בלא"ה הא ביור"ד (סי' צט) מבואר דאפילו המבטל במזיד גם כן מותר לאחרים שלא נתבטל בשבילם אם כן

אפשר לומר דמיירי הכא שהזורע היה כהן דלדידי' בלא"ה מותר וקמ"ל ר' ינאי דהגידולין מותרין לכל אדם:

סעיף י

אמנם מה דקשה לי טובא במילתא דר' ינאי דאמר בבצל של תרומה דגידולי היתר מעלין את האיסור ולקמן נדרים (ס ע"א) מוקמינן לה דמיירי בבצל של גידולי תרומה דתרומה עצמה הא אפילו דבר שזרעו כלה גם כן קיימ"ל דגידולי תרומה תרומה ואמרינן לר' ינאי דכמו דגבי תרומה הגידולין מעלין את האיסור ה"נ גבי ערלה וכה"כ וקשה לי טובא מהא דתנן תרומות (פ"ז מ"ז) גבי שתי קופות אחת של תרומה ואחת של חולין זרע אחד את שתיהן בדבר שזרעו כלה מותר ובדבר שאין זרעו כלה אסור וקשה כיון דהכא גבי שתי קופות ליכא האי גזרה דגידולי תרומה תרומה דהא תנן הכא דבדבר שזרעו כלה מותר א"כ מאי טעמא אסרינן הכא בדבר שאין זרעו כלה דלר' ינאי דסובר דגידולי היתר מעלין את האיסור אפילו בערלה וכה"כ כש"כ דהול"ל הכי גבי שתי קופות כיון דליכא הכא גזרה דגידולי תרומה תרומה. עוד קשה מהא דתנן תרומות (פ"ט מ"ה) מאה לגנה של תרומה ואחת של חולין כולן מותרין בדבר שזרעו כלה אבל בדבר שאין זרעו כלה אפילו מאה של חולין ואחת של תרומה כולן אסורין וקשה נמי כיון דהכא הא ליכא האי גזרה דגידולי תרומה תרומה דהא תנן הכא דבדבר שזרעו כלה מותר א"כ קשה לר' ינאי מאי טעמא אסרינן הכא גבי דבר שאין זרעו כלה הא לדידי' כל היכי דליכא האי גזרה דגידולי תרומה תרומה הול"ל דגידולי היתר מעלין את האיסור והנה בחידושי תוספות אנשי שם תרומות (פ"ט מ"ה) הביא שם מה שפסק הרמב"ם בגידולי גידולי תרומה דמעלין את העיקר ובגידולי ערלה דאינן מעלין וכתב שם דה"ט משום דבגידולין הראשונים החמירו ובגידולין השניים הקילו אבל דבריו תמוהין דבהדיא אמרינן נדרים (נז ע"א) דלר' ינאי דסובר גבי בצל של גידולי תרומה דגידולי היתר מעלין את האיסור ה"ה דסובר הכי גבי גידולין הראשונים של ערלה וכה"כ דמעלין את האיסור וטעמא דהרמב"ם נבאר לקמן מכל מקום קשה מהני תרי דוכתי שהבאתי לר' ינאי וא"ל דלר' ינאי הא דתנן בהני תרי דוכתי שהבאתי גבי דבר שאין זרעו כלה דגידוליו אסורים דזה הוא משום האי גזרה דגידולי תרומה תרומה דאע"ג דגבי דבר שזרעו כלה לא גזרינן בהני תרי דוכתי האי גזרה דגידולי תרומה תרומה מכל מקום בדבר שאין זרעו כלה כיון דממשו של תרומה מעורב בגידולין אפילו בכי האי גונא גזרו האי גזרה דגידולי תרומה תרומה כן מסתבר לי לומר בזה:

סעיף יא

עוד יש לעיין בהא מילתא דר' ינאי דאמר בצל של תרומה שנטעו ורבו גידוליו על עיקרו מותר. וקשה הא תרומה אינה בטלה ברוב אלא במאה ובמאירי כתב דמיירי שרבו מאה פעמים וכן תפסו האחרונים ויש לעיין בזה דא"ל כיון דר' ינאי מיירי בבצל של גידולי תרומה כדאמרינן בנדרים (ס ע"א) אם כן אפשר לומר דגידולי תרומה בטלה ברוב כיון דהא מילתא דגידולי תרומה תרומה מיירי רק שהיא אסורה לזרים אבל הן כחולין לכ"ד כגון לענין טומאה שאינה נפסלת כשנגעה בשני לטומאה וכדתניא בתוספתא דטהרות (פרק א) הביאה הר"ש תרומות (פ"ט מ"ה) ובירושלמי תרומות (פ"ו ה"א) גם כן אמרינן דגידולי תרומה הרי הן כחולין לכ"ד אלא שאסורה לזרים א"כ אפשר לומר דבטלה ברוב. גם יש לעיין אי בתערובות כמו גידולים בעינן ששים כמו כל תערובות לתבלת דהא הכא נמי מתערב יפה כמו לח בלח וכן תפסו האחרונים מכל מקום אפשר לומר כיון דמכל מקום הא זה הוה תערובות יבש ביבש בטלה ברוב ומלישנא דגמרא דנדרים שם דגבי ערלה וכה"כ אמרינן בהדיא שהוסיפה מאתים והכא גבי תרומה אמרינן שרבו נראה יותר דהכא בטלה ממש ברוב:

גם אין להעיר איך אפשר לומר דהגידולין מבטלין את העיקר האסור הא כיון דהגידולין מתהווין מהעיקר הול"ל דהעיקר לא גרע מדבר המעמיד שאינו בטל וכש"כ הכא דכל ההיתר נתהוה ממנו דזה כבר בררנו בספר מנחת ברוך דזה לא דמי לדבר המעמיד. וגם אין להעיר ממה שכתב המרדכי חולין (סוף פ"י) דבתערובות מתחילת ברייתו אינה בטלה דהכא כיון שהאיסור היה ניכר בפ"ע בטל ברוב עיין בתבו"ש ביור"ד ובלא"ה כבר בררנו בדיני תערובות דהמרדכי לא כתב כן אלא לחד לישנא ולהלכה גם המרדכי מודה דבטלה ברוב כמו שבררנו שם בכמה ראיות:

העולה מדברינו דר' ישמעאל איש כפר דימה דקמבע"ל בבצל של שביעית שנטעו בשמינית אי גידולי היתר מעלין את האיסור כונתו בהני גווני בצלים של שביעית שהן אסורין לגמרי משום ספיחי שביעית ואע"ג דפירות שביעית אוסרין במשהו לביעור ולאוכלם בקדושת שביעית כמש"פ הרמב"ם (המ"א פט"ו) מכל מקום איסורא דספיחי שביעית בטל ברוב כמו שבררנו בארוכה וגם האיבעי' של הוא בין בהני בצלים שזורעין אותם כשהם קטנים והם עצמם מתגדלים הרבה דבהני ודאי איכא בהו תערובות ממשו של איסור אלא אפילו בבצלים שלנו שזורעין אותן והם כלים ומכל בצל נתהוה ארבעה או ששה בצלים חדשים גם כן קמבע"ל כמש"כ דהבצלים החדשים הם מתגדלין מהגידין הירוקין שנמצאין באמצעית הבצל שנזרע והגידין הללו אינן כלין אלא שהן מתגדלין

הרבה אם כן זה דומה ממש לבצל קטן שנזרע ונעשה גדול. גם עיקר כונתו בהאיבעי' שלו הוא אם יש להתיר מה שניתוסף ע"י גידולין משום זה וזה גורם דהא הוא מתגדל מיניקת הקרקע של היתר ומהבצל של איסור וא"כ אותן הגידולין מבטלין את העיקר או דנימא דמה שניתוסף אסור דלא מהני הכא זה וזה גורם כיון שהאיסור בעצמו מתגדל כמש"כ לעיל זה הוא כונתו בהאיבעי' שלו ומשו"ה כל האיסורין שבתורה שווין בזה דבכל האיסורין יש להסתפק ספק זה אי מה שניתוסף מותר משום זה וזה גורם או לא ואי נימא דמותר משום זה וזה גורם אם כן הוא מותר אפילו באיסורי הנאה ואי נימא דזה לא הוה אלא חד גורם אסור אפילו באיסורי אכילה ואפילו באיסורים דרבנן כמו שבררנו לעיל ומשו"ה שפיר פשטינן בגמרא מהא דר' ינאי סובר דבבצל של תרומה הגידולין מעלין את העיקר אם כן מוכח דסובר דהגידולין מותרין משום זה וזה גורם וע"ז פרכינן מהא דר' יוחנן ור' יונתן אוסרין כה"ג גבי ערלה וכה"כ ומוכח מהני אמוראי דסברי דזה לא שרינן משום זה וזה גורם והסוגיא דנדרים סברה דהא דאוסר ר' יוחנן גבי ערלה מה שניתוסף בפרי דזה הוא לאיסור גרידא משום דהוה חד גרמא דאיסורא וזה הוא כר' מיאשיא בירושלמי ערלה (פ"א ה"ג) דלהני רבנן שבירושלמי שם דסברי גבי ערלה דבכה"ג לוקה בכזית לדידהו זה הוא משום טעמא אחרינא דאיכא גבי ערלה גרידא לחומרא אבל לא לקולא וכמו שבררנו לעיל אלא דהסוגיא דהכא סברה כר' מיאשיא דאפילו גבי ערלה התוספת אסור משום שנתהוה מגרמא דאיסורא וא"ש דמדמינן ערלה לכל האיסורין שבתורה:

ענף ב

תו גרסינן התם הדר אתי לקמי' דר' אמי ופשיט לי' מן הדא דא"ר יצחק אמר ר' יוחנן ליטרא בצלים שתיקנה וזרעה מתעשרת לפי כולה אלמא אותן גידולין מבטלין העיקר דילמא לחומרא שאני עכ"ל הגמרא. והנה הר"ן הקשה דהכא גבי ליטרא בצלים סובר ר' יוחנן דגידולין מבטלין את העיקר ולעיל א"ר יוחנן ילדה שסיבכה בזקנה ובה פירות אע"פ שהוסיפו אסורין דאין גידולין מבטלין את העיקר ותי' הר"ן דאמוראי נינהו אליבא דר"י וקשה דבכה"ג הו"ל למיפרך בגמרא מדר' יוחנן אדר' יוחנן ובמה דמשנינן בגמרא דילמא לחומרא שאני פי' הר"ן לשיטתי דכונת הגמרא דכיון דהגידולין נמשכין מן העיקר הרי הן כמוהו ומדינא כל הגידולין פטורין ממעשר אלא דלחומרא בעלמא צריכה להתעשר וכתב דמה"ט אתי שפיר הא דמעשרין מיני' ובי' ולא חיישינן דילמא מעשר מן הפטור על החיוב כיון דמדינא כולה פטורה והרא"ש מפרש לשיטתו דמדינא הגידולין חייבין והעיקר פטור אלא דלחומרא בעלמא מעשר על העיקר וכתב הרא"ש והא דמעשר

מיני' ובי' ולא חיישינן שמא מעשר מן הפטור על החיוב משום דבכה"ג סמכינן על בילה שנתערב הגידולין והעיקר יפה ולדבריהם ודאי דאינו רשאי לעשר על בצלים אלו ממקום אחר דלהר"ן הא מדינא כולה פטורה ולהרא"ש העיקר פטור וא"כ איך יעשר מטבל ודאי עליהם הא מעשר מהחיוב על הפטור וכן כתב הרא"ש והמאירי ובש"מ בנדרים שם בהדיא אמנם הרמב"ם (פ"ו מה' מעשר) כתב בסתמא דכולה חייבת במעשר ולא הזכיר דצריך לעשר מיניה ובי' ופשוט דלהרמב"ם מצי לעשר עליהם ממקום אחר והאחרונים לא ביארו דבריו אמנם לענ"ד דברי הרמב"ם ברורים מאד כמו שנבאר:

דהנה יש לעיין טובא לכל הני רבוותא חדא כיון דלדידהו הא דפשטינן מליטרא בצל שתיקנה וזרעה דמתעשרת לפי כולה דגידולין מבטלין את העיקר זה הוא מדין ביטול ברוב ופשטינן מהכא דה"ה דגידולי היתר מבטלין העיקר האסור וקשה טובא ביטול כזה שיתהפך ההיתר לאיסור ממש לענין חיוב מעשר לא שמענו מעולם דהדבר פשוט שאם נפל סאה חולין מתוקנין לתוך מאה כור טבל דמ"מ אותה סאה חולין אינה מחהפכת לטבל וא"צ לעשר אלא לפי חשבון הטבל כדתנן חלה (פ"ג מ"ט) זיתי מסיק שנתערבו עם זיתי ניקוף וכו' אם יש לו פרנסה ממקום אחר מוציא לפי חשבון ואדרבא היכי שהטבל רוב והחולין המיעוט אפשר להפריש עליו ממקום אחר לפי חשבון הטבל דאורייתא אבל להיפוך היכי שהחולין רוב א"א להפריש ממקום אחר אלא מדמאי כדאמרינן מנחות (לא) ואין שוב נ"מ בזה בין בתערובות יבש ביבש או לח בלח דפשוט דגם האי חומרא דחתיכה נעשית נבלה לא שייך כלל בתערובות חולין בטבל דכיון שאפשר להסיר את האיסור דכשמפרישין עליו ממקום אחר לפי חשבון הא נסחט האיסור מהתערובות מעתה קשה טובא איך א"ל דמשום ביטול העיקר ברוב טבל יהא צריך לעשר גם הבצל שכבר נתקנה:

וגם במאי דמשני דילמא לחומרא שאני דלפי פי' הר"ן הכונה דמדינא כל הבצל כולו פטור ממעשר ולהרא"ש הכונה דהעיקר פטור ממעשר אלא משום חומרא מעשרין עליהם כמו שהבאתי דבריהם קשה טובא הא בנדרים (נט ע"א) פריך רב חסדא על האי דינא דבצל היתר שבהן להיכן הלך מוכח דלר' יוחנן פקע ההיתר ולהר"ן והרא"ש הא ההיתר לא פקע דגם לר' יוחנן א"א לעשות בצל זה תרומה על טבל אחר כיון דלהר"ן הוא חולין לגמרי ולהרא"ש הוה תערובות חולין ומלישנא דהיתר שבהן להיכן הלך מוכח דלר' יוחנן הוא טבל מדינא וגם מהא דאמרינן בגמרא שם דר' יוחנן ור"ח פליגי ג"כ כה"ג בבצל של ששית שנתגדל בשביעית דלר' יוחנן כולו אסור ולרב חסדא אינו אסור אלא מה שניתוסף בשביעית מוכח נמי דבדינא פליגי אי פקע ההיתר או לא כמו שנבאר לפנינו:

עוד קשה טובא מהא דאמרינן בירושלמי שביעית (פ"ו ה"ג) ר' יוסי בשם ר' יוחנן בצל שעקרו ושתלו מכיון שהשחיר מתעשר לפי כולו ר' חייא בשם ר' יוחנן בצל שעקרו ושתלו מכיון שהשריש מתעשר לפי כולו חזינן דלר' חייא בשם ר' יוחנן אע"ג שלא נתגדל כלל אלא שנשרש הבצל בקרקע מתהפך מהיתר לאיסור והוה טבל וצריך לעשר עליו עוד הפעם אע"ג דהכא ליכא ה"ט דהגידולין מבטלין אותו ברוב דהא לא נתגדל כלל א"כ ע"כ דהכא איכא טעמא אחרינא והנה בבבלי ס"ל לר' יוחנן כמו האי אמורא שבירושלמי דאמר בשם ר' יוחנן מכיון שהשחיר מתעשר לפי כולו דהיינו שנתגדל הרוב כנגד העיקר וטעמא דפלוגתייהו יתבאר לפנינו:

גם קשה מהא דאמרינן מנחות (ע ע"א) גבי שיבולת שתיקנה וזרעה את"ל לא אזלינן בתר עיקר ותוספת בעי עשורי עיקר מאי ופרכינן ותיפשוט מהא דא"ר יצחק א"ר יוחנן ליטרא בצל שתיקנה וזרעה מתעשרת לפי כולה התם היינו זריעתו מוכת נמי דבבצל מדינא בעי עשורי כולה:

עוד קשה טובא על הר"ן שכתב בליטרא בצל שתיקנה וזרעה דמדינא פטורה דמה שנתגדל ונמשך מהעיקר הוה כמוהו ממש אלא מחומרא בעלמא בעי עישור הא בהדיא תנן ערלה (פ"א מ"ה) בריכה שנפסקה והיא מלאה פירות אם הוסיף במאתים אסור חזינן בהדיא דאע"ג דהפירות הן של היתר מ"מ כשנתוספו הגידולין באיסור הגידולין אסורין ולא אמרינן כיון שנמשכו מן העיקר הוו כמוהו ומ"ש הכא גבי בצל ואע"ג דבכה"ג יש לעיין בסוגיא דמנחות (סט ע"א) גבי שיבולת דחדש הנה לקמן בררנו הא מילתא עי"ש:

ומכל הני טעמי נראה ברור דעת הרמב"ם דבבצל שתיקנה וזרעה כולה בעי עישור מדינא כמו שנבאר טעמא דמילתא דמסתבר לי טובא דהאי דינא דר' יוחנן דההיתר שנזרע נהפך לאיסור דזה לא שייך אלא במעשר ושביעית גרידא וטעמא דמילתא משום דאמרינן נדרים (נח ע"ב) שאני שביעית דאיסורה ע"י קרקע ופרכינן והרי מעשר איסורו ע"י קרקע אלמא דמעשר ושביעית הני תרתי גרידא הוו איסורן ע"י קרקע ולקמן בענף זה בררנו הא מילתא משום דבהני תרתי אשכחן דמה שנתגדל בקרקע בהיתר נהפך לאיסור אח"כ בקרקע דהא בתבואה אזלינן בתר שליש בין במעשר בין בשביעית כדאמרינן בר"ה (יג ע"א) ואע"ג שתחילת גידול' של תבואה היה בשנת ששית בהיתר מ"מ כשהביאה שליש בשביעית נאסרה התבואה בקרקע ואף מה שנתגדל בששית וכן ירקות שנתגדלו רובן בשביעית ונלקטו בשביעית דבכה"ג חל עליהן קדושת שביעית לד"ה כמו שהבאתי בענף א' כל הירק כולה הוה שביעית דמה שנתגדל בששית ג"כ נאסרה בקרקע בשביעית וה"ה למעשר תבואה שהביאה שליש בשנה רביעית וירקות שנלקטו בשנה רביעית כל

התבואה חייב במעשר שני אף מה שנתגדל תחילה בשנה שלישית שאין בה חיוב מע"ש ג"כ נאסר בקרקע בשעה שהביאה שליש וכן כשתחילת גדילתן היה ביד הקדש שפטורים ממעשר ונפדו ובאו לעונת המעשר ביד הדיוט כולם חייבים במעשר כדתנן פאה (פ"א מ"ח) וכ"ז הוא מה"ת משום דבהני תרתי איסורי כתיב תבואתך ובר"ה (יג ע"א) ילפינן דבשעת הבאת שליש נקרא תבואה ומשו"ה כשהביאה שליש בשביעית כולה נקראת תבואת שביעית דגם מה שנתגדל בהיתר נהפך לאיסור דכולה נקראת תבואה של שנה זו ומה"ט ס"ל לר' יוחנן דאפילו כשזרע דבר שכבר נתקן ונתגדל נמי גוף ההיתר נהפך לאיסור כיון דגוף ההיתר נתגדל בקרקע משו"ה כולה נקראת תבואת זרעך ואם היה מעשר ירקות מה"ת ודאי הול"ל דמה"ת גוף ההיתר שנזרע חייב תדע דהא במנחות (ע ע"א) בעי למימר גם בשיבולת שתיקנה ושתלה דגוף ההיתר חייב במעשר אלא דקמבע"ל משום דהתם לאו דרך זריעה בכך כדאמרינן שם אבל הכא בבצל דדרך זריעה בכך כולה חייבת במעשר מדינא ורב חסדא דפליג ע"ז בנדרים (נט ע"א) ס"ל דאע"ג דמעשר איסורו ע"י קרקע מ"מ מה שכבר נתלש ונתקן וכבר נקרא תבואת השנה העברה אינו חוזר ונקרא תבואת שנה זו אע"ג שנזרע פעם אחרת ונתגדל וא"ש טובא דפרכינן בגמרא שם משביעית על מעשר משום דבהני תרתי חד טעמא כמש"כ וגם א"ש הא דבירושלמי שהבאתי לעיל ס"ל לר' יוסי בבצל שתיקנה ושתלה דמיד כשנשרשה חייבת במעשר דס"ל כיון שהיתה מחוברת ונתלשה הוה לקיטה חדשה והיא נקראת תבואת זרעך ומאן דפליג התם ס"ל דדוקא כשנתגדל הבצל והגידולין הוו רובה אז נקראת עוד הפעם תבואת זרעך דהוה דרך גידולו בכך ובבבלי ס"ל ג"כ הכי אבל כשנתגדל כל הבצל כולו חייב במעשר מדינא מה"ט שכתבנו:

ומעתה א"ש טובא הא דר' אמי פשיט מההיא דבצל שתיקנה וזרעה להההיא דבצל של שביעית ששתלו בשמינית דר' אמי פליג על כל הני אמוראי לעיל דמדמו איסור שביעית לערלה תרומה וכה"כ דהוא סובר דאיסור שביעית דמי לחיוב דמעשר וכמו דמצינו גבי חיובא דמעשר דאמר ר' יוחנן בצל שתיקנה וזרעה מתעשרת לפי כולה דגם ההיתר נהפך לאיסור וזה הוא מה"ט דמעשר איסורו ע"י קרקע ה"נ איכא האי דינא גבי שביעית דהא שביעית נמי איסורה ע"י קרקע כמו שבררנו וכן אמרינן בהדיא לקמן נדרים (נט ע"א) דהאי דינא דר' יוחנן איכא גבי שביעית כמו גבי מעשר דכשזרע בצל של ששית בשביעית ונתגדל רובו כולו אסור משום שביעית דהיתר נהפך לאיסור וסובר ר' אמי דכמו כשזרע בצל של היתר בשביעית ונתגדל הרוב כולו אסור משום שכולו נקרא תבואת שנה שביעית ה"נ הול"ל דכשזרע בצל של שביעית בשמינית ונתגדל רובו

נמי כולו נקרא תבואת מוצאי שביעית והול"ל דגם האיסור נהפך להיתר ומשו"ה פשיט דהגידולין מבטלין את העיקר וע"ז דחינן בגמרא דילמא לחומרא שאני כלומר דאע"ג דילפינן לחומרא דההיתר שזרע נהפך לאיסור מ"מ לא ילפינן הא מילתא לקולא והאי ילפינן דאמרינן בגמרא זה הוא ילפותא מדינא דלחומרא ילפינן ולקולא לא ילפינן:

ואפשר להביא ראיות הרבה לדברינו חדא מלישנא דגמרא דכל הסוגיא הכא אמרינן האי לישנא דגידולי היתר מעלין את האיסור והכא גבי מעשר אמרינן אלמא דגידולין מבטלין את העיקר וזה הוא מה"ט דהכא גבי מעשר העיקר נהפך לאיסור מה"ט שכתבנו וכשנדקדק בכל הסוגיא תמצא כי בכ"מ שהזכירו לישנא דגידולי היתר מעלין האיסור היינו מדין ביטול ברוב וכשהזכירו לישנא דגידולין מבטלין עיקר היינו דהעיקר גופי' נהפך מאיסור להיתר או מהיתר לאיסור כמו שיתבאר לפנינו בכל דוכתא ודוכתא בסוגיא זו:

ועוד אפשר להביא ראיה מההיא דמנחות (סט ע"א) גבי שיבולת שהביא שליש קודם לעומר ושתלו לאתר העומר דקמבע"ל התם אם מה שניתוסף בהשיבולת אסור או לא אבל הא לא קמבע"ל דנימא שהעיקר בעצמו נתהפך לאיסור בקרקע ושם (ע ע"א) גבי מעשר בשיבולת שהביא שליש ותיקנו ושתלו קמבע"ל אם העיקר נהפך לאיסור וזה הוא ג"כ מה"ט שכתבנו משום דגבי מעשר ושביעית גרידא איכא למימר הכי:

ועוד ראיה ברורה דבירושלמי ערלה (פ"א ה"ג) דתנן התם בריכה שנפסקה והיא מלאה פירות הוסיפו מאתים אסור ואמרינן ע"ז שם לא סוף דבר בריכה אלא אפילו אילן דאמר ר' יסא אמר ר' יוחנן בצל שעקרו ושתלו כיון שהשריש מעשר לפי כולה דלא תיסבר מימר אף הכא כן הנה מפורש אמרינן בירושלמי גבי מעשר אמרינן דגוף הבצל של היתר נתהפך לאיסור אבל גבי ערלה אם נטע אילן שיש בו פירות בערלה ההיתר נשאר בהתירו ומה שניתוסף אסור ומפרשי הירושלמי נלחצו בזה דמ"ש חיוב דמעשר אבל לפי מש"כ אתי שפיר טובא דמעשר איסורו ע"י קרקע:

עוד ראיה דהא במסקנא בנדרים (נח ע"ב) אמרינן באמת דגבי שביעית כיון דאיסורו ע"י קרקע היתירו ג"כ ע"י קרקע ומהאי טעמא בצל של שביעית שנטעו בשמינית ורבו גידוליו על עיקרו מותר ולדברינו דאיסורו ע"י קרקע היינו שההיתר נהפך לאיסור בקרקע א"כ ממילא כיון דהתירו ג"כ ע"י קרקע הול"ל דכשרבו גידוליו על עיקרו נהפך האיסור להיתר בקרקע דכל הבצל נקרא בצל של שמינית בלי שום תערובות איסור וכן כתב הרמב"ם בהדיא (פ"ז מה' שביעית הכ"א) ז"ל דניטל מהבצל איסור שביעית והותר הכל וזה הוא כדברינו ממש:

עוד ראיה ברורה דהא בנדרים (שם) פרכינן דנימא גבי מעשר כשם שאיסורו ע"י קרקע כך התירו ע"י קרקע אלמה תניא בבצל של טבל שזרעו אסור ואי נימא דהאי התירו ע"י קרקע היינו שהאיסור בטל ברוב כדעת הני רבוותא קשה טובא מאי מקשה מטבל הא טבל הוה דבר שיש לו מתירין ואינו בטל ברוב א"ו האי התירו ע"י קרקע היינו דכשרבו גידוליו על עיקרו הוה כולו תבואת זרעך ופקע איסור טבל דהוה כשאר תבואות קודם דיגון וזה ברור מאד:

העולה מכל דברינו דר' אמי פליג על כל הני אמוראי דלעיל דמדמו גידולי שביעית לגידולי תרומה וערלה וכה"כ דהוא סובר דגידולי שביעית דמי לגידולים דחיובא דמעשר וגבי חיוב' דמעשר איכא דין חדש בגידולין מה דליכא בכל איסורין שבתורה דאמר ר' יוחנן ליטרא בצלים שתיקנה וזרעה מתעשרת לפי כולה כלומר דכשזרע בצלים מעושרין ונתגדלו כל הבצל כולה חייבת במעשר דגם ההיתר שזרע נתהפך לאיסור וכולה הוי טבל מדינא וטעמא דר' יוחנן משום דאמרינן נדרים (שם) דשביעית ומעשר הני תרתי איסורי גרידא הוי איסורן ע"י קרקע וברנו לעיל סעיף הקודם דכונת הגמרא הוא משום דבהני תרתי מצינו דהגידולין מתהפכין מהיתר לאיסור באמצע גידולם דהא תבואה שהביאה שליש בשביעית וכן ירקות שנלקטו בשביעית חלה קדושת שביעית אפילו על מה שנתגדל כבר בששית דההיתר מתהפך לאיסור משום דכשהביאה שליש בשביעית כולה נקראת תבואת שביעית משו"ה כולה אסורה וזה הוא מדין תורה וכן גבי מעשר תבואה שהביאה שליש בשנה רביעית וכן ירקות שנלקטו ברביעית חייבין במע"ש דחיוב דמע"ש חל אפילו על מה שנתגדל בשנה שלישית וכן תבואה שהביאה שליש ביד הדיוט חל חיוב דמעשר אפילו על מה שנתגדל ביד הקדש שהיו פטורין ממעשר דההיתר נתהפך לאיסור וזה הוא מד"ת משום שכולה נקראת תבואת שנה זו כמש"כ ומהאי טעמא סובר ר' יוחנן דה"ה כשזרע בצלים מעושרין דרך זריעה אע"ג שכבר חל עליהן שם היתר כשהם תלושין מכל מקום כשנתגדלו הרבה יתר על העיקר ההיתר ג"כ נתהפך לאיסור דבכה"ג נמי כולה נקראת תבואת שנה זו והנה גבי ירקות הוי האי דינא מדרבנן דהא מעשר ירק הוא מדרבנן אמנם האי דינא משכחת לה ג"כ גבי חיובא דמעשר דאורייתא בשיבולת כמש"כ לעיל סעי' הקודם והדבר פשוט דהאי דינא איכא נמי גבי שביעית דכשזרע בצל של ששית בשביעית ונתגדל הרוב בשביעית לר' יוחנן ג"כ כולו אסור מהאי טעמא גופי' דהא שביעית ומעשר תרווייהו הוי איסורן ע"י קרקע וכן אמרינן בהדיא נדרים (נט ע"א) דהאי דינא דר' יוחנן איכא נמי בשביעית כמו גבי מעשר ומהאי טעמא סובר ר' אמי דכמו דבצל של ששית שזרע בשביעית ההיתר נתהפך לאיסור

משום דכולו נקרא תבואת שביעית הכא נמי הול"ל דכשזרע בצל של שביעית בשמינית דהאיסור מתהפך להיתר משום ה"ט גופי' דכולו נקרא תבואת שמינית וע"ז דחינן בגמרא דילמא לחומרא שאני כלומר דאע"ג דילפינן לחומרא דההיתר שזרע מתהפך לאיסור מכל מקום לא ילפינן הא מילתא לקולא והאי ילפינן דאמרינן בגמרא זה הוא ילפותא מדינא דלחומרא ילפינן ולקולא לא ילפינן. ומהאי טעמא מבורר הרבה דבכל הסוגיא היכי דמיירי שההיתר מבטל את האיסור ברוב אמרינן לישנא דגידולי היתר מעלין את האיסור והכא גבי מעשר אמרינן האי לישנא דהגידולין מבטלין את העיקר משום דהכא העיקר נהפך מהיתר לאיסור וכשנדקדק בכל הסוגיא היכי דאמרינן האי לישנא הכי הוא וע"פ דברינו מתורץ כל התמיהות שתמהו רבוותא בזה כמו שיתבונן בזה המעיין:

ענף ג

תו גרסינן התם אלא מן הדא דתניא ר"ש אומר כל דבר שיש לו מתירין כגון טבל ומע"ש והקדש וחדש לא נתנו בהם חכמים שיעור וכ"ד שאין לו מתירין כגון תרומה ותרומת מעשר וחלה וערלה וכה"כ נתנו בהם חכמים שיעור אמרו לי' והלא שביעית אין לה מתירין ולא נתנו בה חכמים שיעור כדתנן השביעית אוסרת כל שהוא במינה אמר להן אף אני לא אמרתי אלא לביעור אבל לאכילה בנו"ט ודילמא הא נמי לחומרא שאני עכ"ל הגמרא:

והנה הר"ן מפרש להא דאמר ר"ש אף אני לא אמרתי אלא לביעור אבל לאכילה בנו"ט דהיינו דקודם הביעור אוסר התערובות במשהו משום דהוה דבר שיש לו מתירין דיכול לאוכלם קודם הביעור אבל לאחר ביעור שהן אסורין באכילה לא הוה דבר שיש לו מתירין ואינו אוסר אלא בנו"ט והנה פשוט דהר"ן סובר כדעת הרמב"ם (פ"ז מה' שמיטה ה"ג) דפירות שביעית אסורין לאחר הביעור ומשו"ה מפרש האי פירושא והנה בשעה"מ (פט"ו מה' מאכלות אסורות) וכן בנוביה"ו מה"ת (סימן נג) הקשו מסוגיא זו דנדרים על הראבי"ה מובא ביור"ד (סימן סט) דסובר דדבר שיש לו מתירין לא הוה אלא כשיש היתר לאיסורו לאחר שנאסר והקשו עליו מהא דאמרינן הכא דפירות שביעית קודם ביעור הוה דבר שיש לו מתירין משום שיכול לאוכלם קודם הביעור כמו שפי' הר"ן ואע"ג דהכא אין היתר לאיסורו ופלפלו הרבה בקושיא זו אמנם לענ"ד זה לא קשה כלל וכלל דודאי פשוט דהראבי"ה מפרש להאי ברייתא דלא כהר"ן אלא כשאר רבוותא דהנה הר"ש שביעית (פ"ו מ"ג) ושם (פ"ז מ"ז) והרמב"ן פ' בהר ד"ה ולבהמתך כתבו דביעור דשביעית הוא שצריך להפקיר הפירות ולאחר שהפקירם הם מותרים לכל אדם א"כ א"ש בפשיטות הא דאר"ש אני לא אמרתי אלא לביעור משום דבזמן הביעור הוה דבר שיש לו מתירין ממש

כמו כ"ד שיש לו מתירין שבכל הש"ס שיש היתר לאיסורו שהוא יכול להפקירם ולאחר שהפקירם מותרים באכילה אפילו לבעלים. גם הראב"ד (פ"ז מה' שמיטה ה"ג) מפרש ג"כ הכי אלא דסובר דתרי זמני ביעור איכא דבביעור ראשון סגי כשמפקירם ומותרים באכילה אבל לאחר ביעור השני הם אסורים לגמרי ומפרש הא דאר"ש אני לא אמרתי אלא לביעור דהיינו זמן ביעור הראשון דאז הוה דבר שיש לו מתירין שיכול להפקירו:

אמנם לענ"ד מסתבר טובא דגם הרמב"ם דסובר דפירות שביעית לאחר ביעור אסורים גם הוא מפרש להאי ברייתא דר"ש כמו שפירשו הר"ש והרמב"ן שהבאתי דהא ודאי דגם הרמב"ם מודה דבהא מילתא אי פירות שביעית לאחר ביעור אסורים באכילה איכא בזה פלוגתא דתנאי אלא שהוא סובר כר' יוסי שביעית (פ"ט מ"ח) דפירות שביעית לאחר ביעור אסורים באכילה דלפי גרסת הרמב"ם במשנתנו דשביעית שם סובר ר' יוסי הכי משו"ה פסק כר"י להלכה אבל ודאי דהרמב"ם מודה דאיכא בזה פלוגתא דתנאי מעתה אפשר לומר דגם ר' שמעון סובר דמותר באכילה לאחר שהפקירם א"כ פירות שביעית לאחר ביעור הוה דבר שיש לו מתירין ממש והנה מצאתי הדבר מבואר בהדיא דר' שמעון גופי' סובר דפירות שביעית לאחר ביעור מותרים באכילה לאחר שהפקירם דבתוספתא שביעית (פ"ח) תניא ר"ש אומר עניים אוכלים אחר הביעור ועשירים אוכלים מן האוצר ומבואר בתוספתא שם דכשבטלו האוצרות היו מפקירים הפירות ואוכלים דכיון דמצינו בהדיא דר"ש גופי' סובר שמותרים באכילה לאתר ביעור א"ש טובא הא דאמר אף אני לא אמרתי אלא לביעור דלדידי' פירות שביעית לאחר ביעור הוה דבר שיש לו מתירין ממש כמו כ"ד שיש לו מתירין שבכל הש"ס שיש היתר לאיסורו וכן מסתבר לענ"ד דקשה טובא לומר דהאי דבר שיש לו מתירין דאמר ר"ש גבי ביעור לא יהא דומה לכל דבר שיש לו מתירין כמו שהוא ע"פ פירושו של הר"ן שהבאתי אבל לדברינו א"ש:

והנה לדברינו ג"כ א"ש טובא הא דתניא בהאי ברייתא אמרו לי' והלא שביעית אין לה מתירין ולא נתנו בהם חכמים שיעור אמר להם אף אני לא אמרתי אלא לביעור דלענ"ד נראה ברור דהני חכמים דאמרו ליה סוברים כר' יהודה שביעית (פ"ט מ"ח) דפירות שביעית לאחר הביעור אסורים לעשירים כלומר להבעלים א"כ לדידהו פירות שביעית לאחר ביעור לא הוה דבר שיש לו מתירין דהא כשיפקירם יהא אסורים לבעלים ומשו"ה אמרו ליה והלא שביעית אין לה מתירין וכש"כ להרמב"ם דלגרסתו במשנתנו דשביעית שם סובר ר' יוסי דפירות שביעית לאחר הביעור אסורים לגמרי דלדידי' א"ל ג"כ דהני חכמים דאמרו ליה סוברים כר"י שהם אסורים ולא הוה דבר שיש לו מתירין אלא גם לשאר רבוותא שגרסתם בשביעית שם דלר"י מותרים לגמרי לאחר ביעור מכל מקום גם

לדידהו מסתבר לומר דהני חכמים דאמרו ליה סוברים כר' יהודה במשנתנו שם כמש"כ ולדברינו מבואר היטב פלוגתא דהני חכמים דאמרו ליה ור"ש דחכמים סוברים דפירות שביעית הוה דבר שאין לו מתירין אפילו לביעור ולר"ש הוה דבר שיש לו מתירין כמש"כ: **גם** לדברינו א"ש דהרמב"ם (ה' שמיטה פ"ז הכ"א) וכן (בפ' טו מה' מאכלות אסורות) פסק דשביעית אוסרת בכ"ש ואע"ג דלהרמב"ם פירות שביעית לאחר ביעור לא הוה דשיל"מ דלדברינו א"ש משום דהרמב"ם פוסק כהני חכמים דאמרו ליה דפירות שביעית אוסרת במשהו אע"ג דלא הוה דבר שיש לו מתירין אלא שצריך לישב לשונו של הרמב"ם בפט"ו מה' מאכלות אסורות שכתב פירות שביעית אע"פ שאם נתערבו במינן בכ"ש ושלא במינן בנו"ט אינן בכלל איסורי תורה שאין אותה התערובות אסור אלא חייב לאוכלן בקדושת שביעית ומהאי לישנא היה נראה דדוקא קודם ביעור שמותרים באכילה אוסרים בכ"ש אבל לאחר ביעור דלהרמב"ם אסורים באכילה אינו אוסר בכ"ש אבל א"א לומר כן דהא הרמב"ם (ה' שמיטה פ"ז הכ"א) סתם דפירות שביעית אוסרת במשהו ומשמע דאפילו לאחר ביעור אוסרת בכ"ש ועוד הא הרמב"ם מיירי בפ"ז דשמיטה שם בפירות שביעית לאחר ביעור ומ"מ סתם דאוסרת במשהו אלא דכונת הרמב"ם בפט"ו מה' מאכלות אסורות הוא משום שהביא שם להלכה הא דאמר ר' יוחנן בע"ז (עג) דכל איסורי תורה במינן בנו"ט חוץ מטבל וייי"נ וקשה ליה להרמב"ם שם מ"ט לא כלל ג"כ ר' יוחנן דפירות שביעית אוסרת במשהו וקושיא זו היא ג"כ דוקא אי נימא דפירות שביעית אוסרת במשהו אע"ג דלא הוה דבר שיש לו מתירין דאי נימא דמשו"ה אוסרת במשהו משום דהוה דבר שיש לו מתירין א"א להקשות מ"ט לא כלל ר' יוחנן ג"כ פירות שביעית כמו שאין להקשות מ"ט לא כלל ר' קדש דהוה ג"כ דבר שיש לו מתירין דר' יוחנן לא מיירי בדבר שיש לו מתירין כמש"כ בתוס' ע"ז שם ד"ה טבל וגם לפי שיטת הרמב"ם בפט"ו מה' מאכלות אסורות שם ג"כ לא מיירי ר' יוחנן בדבר שיש לו מתירין כמו חדש וחמץ שיש להם היתר מעצמם כמש"כ בכ"מ שם (ה"ו) אלא משום דפירות שביעית אוסרת במשהו אע"ג דלא הוה דבר שיש לו מתירין משו"ה קשה לי' להרמב"ם מ"ט לא כלל ר' יוחנן ג"כ פירות שביעית וע"ז תי' הרמב"ם שם דר' יוחנן לא מיירי אלא בדברים אסורים כמו טבל וייי"נ דהני תרתי הוו דברים אסורים אבל שביעית דלא הוה דבר האסור קודם ביעור אלא שאוסר התערובות שיהא נאכל בקדושת שביעית בזה לא מיירי דר"י לא מיירי אלא בדברים אסורים:

והנה לאחר שבארנו הא מילתא דאמר ר' שמעון אף אני לא אמרתי אלא לביעור נבאר סיפא דמלתא דר"ש שאמר אבל לאכילה בנו"ט דכמה רבוותא טובא פליגי בפירושא

דמילתא דהר"ש שביעית (פ"ו מ"ג) מפרש דכוונת ר' שמעון דפירות שביעית בטלים שא"צ לאוכלם בקדושת שביעית דזה לא הוה דבר שיש לו מתירין כיון שא"א לאוכלן בלא קדושת שביעית. והנה מלבד דיש לעיין טובא על הר"ש דכיון דמ"מ אפשר לאוכלן בקדושת שביעית הוה דבר שיש לו מתירין. וראי' לזה דהא מע"ש בירושלים אוסר בכ"ש כדתנן ביכורים (פ"ב מ"ב) משום דהוה דבר שיש לו מתירין ואע"ג דצריך לאוכלם בקדושת מעשר דחמירי מקדושת שביעית והנה מההיא משנה דביכורים דמעשר אוסר בכ"ש יש לעיין נמי על שיטת הראבי"ה שהבאתי לעיל שכתב דדבר שיש לו מתירין לא הוה אלא כשיש היתר לאיסורו וקשה נמי דהא מע"ש אין היתר לאיסורו ומ"מ אינו בטל דהוה דשיל"מ ומצאתי במשניות החדשים דשביעית שהעירו בכל זה אך בלא"ה קשה טובא על שיטת הר"ש דבהדיא מבואר בירושלמי שביעית (פ"ו ה"ג) דשביעית אוסרת בכ"ש ג"כ להא מילתא שצריך לאכול את התערובות בקדושת שביעית דאמרינן שם על הא דתניא דספיחי שביעית מדבר שאין זרעו כלה אפילו גידולי גידולין אסורין ופרכינן שם מהאי ברייתא למ"ד דגידולי היתר מבטלין את האיסור ומשנינן פתר לה בקדושת שביעית בביעור אבל לאכילה מותר והר"ש שביעית (פ"ו מ"ג) הביא הירושלמי וגירסת הר"ש בירושלמי שם פתר לה בקדושת שביעית וביעור מ"מ בין לגירסת הר"ש ובין לגרסתנו כונת הירושלמי דלענין שיהא צריך לאכול הגידולין בקדושת שביעית ולענין שמחויבים בביעור הם אסורים משום דלהני תרתי מילי שביעית אוסרת בכ"ש אבל לענין אכילה כגון לאיסור ספיחים דמיירי בהאי ברייתא בירושלמי שם להא מילתא הגידולין מותרין משום דגידולי היתר מעלין את האיסור א"כ מבואר בירושלמי דשביעית אוסרת בכ"ש שצריך לאכול התערובות בקדושת שביעית ודלא כהר"ש:

והנה הרמב"ן פ' בהר מפרש בגונא אחרינא שכתב שם דביעור דשביעית היינו שמפקירן והן מותרין לכל אדם מ"מ דוקא כשמפקירן בזמן הביעור אבל כשאיחר להפקירן עד לאחר זמן הביעור הן אסורין משום קנס דקנסוהו רבנן ועפ"ז מפרש הא מילתא דר' שמעון דמשו"ה אמר אף אני לא אמרתי אלא לביעור אבל לאכילה בנו"ט דהיינו כשנתערבו קודם הביעור או בזמן הביעור אוסרין לביעור בכ"ש דהוה דבר שיש לו מתירין דיכול להפקירן אבל לאכילה דהיינו לאחר זמן הביעור שהן אסורין לגמרי משום קנס ולא הוה דבר שיש לו מתירין הן בטלין ברוב ויש לעיין עליו כיון דגרסת הרמב"ן הוא כגרסתינו בשביעית (פ"ט מ"ח) דר' יוסי סובר דלאחר הביעור הפירות מותרין א"כ מנ"ל לחדש הא מילתא דכשמאחר להפקירן קנסוהו רבנן שהן אסורין לגמרי כיון דלא מצינו דבר

זה לא בבבלי ולא בירושלמי ורש"י ותוס' בפסחים (נב ע"א) כתבו בפשיטות להיפך דכשמפקירן לאחר זמן ביעור ג"כ מותרין וכן מסתבר כיון דלא מצינו שקנסו רבנן:

והנה בשעה"מ (פט"ו מה' מאכלות אסורות) הקשה להני רבוותא דסברי דלאחר הביעור סגי כשמפקירן ותמה מהא דתניא בב"ק (קא ע"א) בגד שצבעו בקליפי שביעית ידלק הבגד והקשה ל"ל להדליקו יפקירנו ויהא מותר אמנם לענ"ד לא קשה כלל חדא דודאי צריך להפקיר דוקא הפירות של שביעית כדכתיב בקרא והיתה שבת הארץ לכם לאכלה וכו' אבל כשצבע הוה כמבוער ולא סגי כשמפקיר הבגד דלא מיבעי אי נימא דחזותא לאו מילתא היא א"כ פשוט דהוה כמבוער אלא דגם אי נימא חזותא מילתא היא זה הוא לענין השבה דגזלה כדאמרינן בב"ק שם אבל לא לביעור דפירא דשביעית וראיה גדולה לדברינו דהא מותר לצבוע בפירא דשביעית קודם ביעור כדתנן שביעית (פ"ז מ"א) ובירושלמי ילפינן זה מקרא ולא אמרינן דכשיבוא זמן הביעור דעדיין הוה כבעין משום דחזותא מילתא היא דנימא שצריך לבער השתא אלא ודאי דלאחר שצבעו בו הוה כמבוער הא חדא עוד א"ל דהאי ברייתא לא מירי כלל שצבע לאחר זמן ביעור אלא שצבעו בספיחי שביעית בהני ספיחין שאסורין לגמרי והאי ברייתא סובר כר' עקיבא מנחות (ה) דספיחי שביעית אסורין מה"ת ומסתבר דלר' עקיבא אסורין אפילו בהנאה ומשו"ה צריך להדליק הבגד ועפ"ז א"ש טובא דהרמב"ם לא הביא כלל להאי ברייתא דבגד שצבעו בקליפי שביעית משום דהרמב"ם הא סובר דספיחין אינן אסורין אלא מדרבנן. והנה ראיתי בשעה"מ (ה' שמיטה פ"ד) שחקר שם אי למ"ד ספיחי שביעית מה"ת אי לדידי' אסורין בהנאה ואכ"מ לבאר זה והנה הר"ש באהלות (פי"א מ"ט) הביא שם התוספתא דרבי התיר פירא דשביעית של קסריה משום דקסריה לאו מארץ ישראל היא ואין להביא ראיה מכאן דלאחר הביעור הפירות אסורין דא"ל שהתיר שא"צ לאוכלן בקדושת שביעית או דא"צ להפקירן אמנם משם ראי' דשביעית נוהג בנכרי דהתם מיירי בפירות נכרים וכבר העיר בזה בשו"ת מהרי"ט (סימן מב):

והנה הראב"ד (ה' שמיטה פ"ז) מפרש בגונא אחרינא שכתב שם דאיכא תרי זמני ביעור ולאחר זמן ביעור הראשון מותרין ולאחר ביעור השני אסורין ועפ"ז מפרש דהא דאמר ר' שמעון אף אני לא אמרתי אלא לביעור אבל באכילה בנו"ט דהיינו דלאחר זמן ביעור הראשון שביעית אוסרת בכ"ש דהוה דבר שיש לו מתירין שמותרין באכילה אבל לאחר זמן ביעור השני שאסורין אינו אוסר אלא בנו"ט וגם על זה איכא לעיוני טובא דמסתבר דמש"כ הראב"ד דתרי זמני ביעור איכא מה דלא מצינו בש"ס ודאי דזה הוא משום דגרסת הראב"ד היה ג"כ כגרסת הרמב"ם שביעית (פ"ט מ"ח) דר' יוסי סובר דלאחר הביעור

אסורים באכילה אלא דהראב"ד סובר דהא דתנן שביעית (פ"ט מ"ג) על מה אמרו ג' ארצות לביעור שיהא אוכלין בכל אחת עד שיכלה האחרון דהיינו דכל אחד אוכל לאחר הביעור כשמפקירן עד שיכלה לאחרון ודלא כמו שפירשו רש"י ותוס' פסחים (נב ע"א) ושאר רבוותא ומזה יצא לו להראב"ד שני זמני ביעור מ"מ גם לדבריו הא תינח לר' יוסי דלגרסת הראב"ד הוא סובר שאסורין באכילה אבל ר' שמעון הא הוא סובר שמותרין לאחר הביעור כמו שהבאתי לעיל סעי' ו' ולדידי' כיון דפירות שביעית מותרין לעולם הול"ל דלעולם הוה דבר שיש לו מתירין ואין לומר דהראב"ד סובר דהא דתניא בתוספתא שהבאתי דר' שמעון אומר עשירים אוכלין מן האוצר דזה קאי לאחר ביעור הראשון דהא התם קאי ר"ש על הא דפליגי תנאי אם מותר לאחר הביעור לעשירים דזה הוא לאחר ביעור שני. כללא דמילתא דבין להני רבוותא דסברי דפירות שביעית מותרין לאחר ביעור בין להני דאוסרים גם להראב"ד דסובר דאיכא תרי זמני ביעור לכו"ע קשה הא מילתא דאר"ש אף אני לא אמרתי אלא לביעור אבל לאכילה בנו"ט כיון שהבאתי דר"ש בעצמו סובר בתוספתא דפירות שביעית מותרין לאחר הביעור א"כ לעולם הוה דבר שיש לו מתירין. והנה לפי דעת רבינו תם בסוגיא דעזיקה ביבמות (קכב ע"א) דסובר דפירות שביעית כשנשמרו אסורים הי' א"ל דר"ש קאי על הני פירי דבטלים משום דלא הוה דבר שיש לו מתירין אבל כל הראשונים כולם פליגי על ר"ת ועל כל הני פירושי שהבאתי כבר כתבנו מה דאיכא לעיונא בהו:

אמנם לענ"ד נראה ברור דהא דאר"ש אבל לאכילה בנו"ט דכונתו על הני גווני דפירא דשביעית שהן אסורין לגמרי משום ספיחי שביעית ובענף א' סעי' ב' בררנו איזה ספיחים אסורין לגמרי ור"ש בעצמו סובר בפסחים (נא) דספיחי שביעית אסורים מה"ת אם כן אתי שפיר הא דאר"ש אף אני לא אמרתי אלא לביעור אבל לאכילה בנו"ט לביעור אינו בטל דהוה דשיל"מ דר"ש סובר שהן מותרין לאחר ביעור כמו שבררנו לעיל אבל לאכילה כגון ספיחי שביעית שהן אסורין כמו דסובר ר"ש בפסחים שם ולא הוה דשיל"מ משו"ה בטלין. ואפשר להביא כמה ראיות לדברינו חדא דהא כבר הבאתי לעיל סעיף ב' דבירושלמי שביעית (פ"ו ה"ג) מבואר בהדיא דאיסור ספיחי שביעית בטל ברוב הא חדא ועוד דלדברינו אתי שפיר טובא כמה חילופי גרסאות דאיכא בהאי ברייתא דבתוס' נדרים שם מביאין הגירסא אף אני לא אמרתי אלא לביעור פירות ולדברינו אתי שפיר דבפירות אילנות ליכא איסור ספיחים משו"ה הזכיר ר"ש לביעור פירות משום דבהני ליכא איסור ספיחים לעולם. גם אתי שפיר דבבבלי הגירסא אף אני לא אמרתי אלא לביעור ובירושלמי הגירסא אף הם לא אמרו אלא לביעור והר"ן הביא שני הגירסאות

ולדברינו זה אתי כמין חומר דהא איכא פלוגתא בין הבבלי והירושלמי אליבא דר"ש דבבבלי פסחים שם אמרינן דלר"ש ספיחי שביעית אסורים מה"ת ובירושלמי ברכות (פ"א ה"א) אמרינן דר"ש סובר שהן מותרין לגמרי כדאמרינן שם אמרו ליה לר"ש ולאו את הוא מתיר ספיחים אמר להו ואין חברי חולקים עלי משו"ה אתי שפיר דבבבלי הגירסא אף אני לא אמרתי וכו' כלומר דאע"ג שאני סובר דספיחים אסורים מה"ת מכל מקום בטלין כש"כ דלרבנן דלדידהו איסור ספיחים מדרבנן ודאי דבטלין אבל בירושלמי דלהירושלמי הא הן מותרין לגמרי לר"ש משו"ה אמר אף הם לא אמרו כלומר דאפילו לרבנן דאסרי ספיחים מכל מקום לדבריהם הם בטלים כיון דלא הוה דשיל"מ דאיסורא דספיחים בטל לכו"ע דאע"ג דהני חכמים דאמרו ליה סברי דשביעית אינו בטל אע"ג דלא הוה דשיל"מ הא אינהו קאי לביעור דסברי כר' יהודה שביעית (פ"ט מ"ח) דלאחר הביעור הן אסורין לעשירים וכמו שבררנו לעיל אבל איסור ספיחים בטל לכו"ע גם בלא"ה לפי מה שנבאר בענף זה מה דפשטינן מהכא דגידולי היתר מעלין את האיסור יבואר בהכרח דר"ש מיירי באיסור ספיחים עי"ש:

והנה בגליון הש"ס להגרע"א הקשה מאי טעמא לא הקשו רבנן לר"ש מיי"נ ומחמץ בפסח שאינן בטלין אע"ג דלא הוו דשיל"מ ולענ"ד לא קשה כלל דהא באמת גבי יי"נ כשנפל איסור לתוך היתר בטל ברוב כדאמרינן ע"ז (עג ע"א) וחמץ בפסח נמי מסתבר דהא דאינו בטל נתקנה בימי אמוראים אחרונים דהא ר"י סובר בפסחים (כט ע"ב) דבטל ברוב ורב ושמואל דפליגי התם הא אינהו לטעמייהו אזלי דמב"מ אינו בטל ופליגי בגזרו שאינו מינו אטו מינו אלא דרבא שם אוסר אם כן תו א"א להקשות מהכא על ברייתא דר'. שמעון:

ומה"ט יש לי עיון גדול בדברי הרמב"ם (פט"ו מה' מאכלות אסורות ה"ט) שהביא שם הא דאמר ר' יוחנן בע"ז (עג ע"ב) דכל איסורין שבתורה בין במינן בין שלא במינן בנו"ט חוץ מטבל וייי"נ וע"ז הקשה הרמב"ם שם מאי טעמא לא אמר גם כן חוץ מחמץ בפסח שאוסר בין במינן בין שלא במינן במשהו וקשה טובא הא באמת ר' יוחנן בעצמו שאמר דכל איסורין בנו"ט הוא הוא בעצמו סובר פסחים (כט ע"ב) דגם חמץ בפסח בין במינו בין שלא במינו בנו"ט ונלע"ד דאין כונת הרמב"ם להקשות על ר' יוחנן מאי טעמא לא אמר חמץ בפסח כמו שפי' הכ"מ שם בדברי הרמב"ם אלא דכונת הרמב"ם דמכל מקום סתמא דגמרא שם בע"ז דמייתינן שם לדבריו דר' יוחנן הו"ל להגמרא להביא הא מילתא דחמץ בפסח ועדיין צ"ע ובשעה"מ (פט"ו מה' מ"א) הקשה על הא דאמר ר"ש אף אני לא אמרתי אלא לביעור אבל לאכילה וכו' שכתב שם דכיון דהוה דשיל"מ לביעור הול"ל

דאינו בטל ג"כ אפילו לאיסור אכילה דכיון דהוה דשיל"מ לדבר אחד תו הול"ל דלכל איסור שיש בו אינו בטל וכדאשכחן כה"ג גבי ביכורים כדתנן ביכורים (פ"ב מ"ב) אמנם לענ"ד לא קשה כלל דמלבד דר"ש בעצמו פליג שם גם כן גבי ביכורים בלא"ה לפי מה שבררנו לעיל ליכא משם קושיא גם לרבנן עי"ש:

והנה לאחר שבארנו להאי ברייתא נבאר מה דפשטינן מברייתא זו להא מלתא דגידולי היתר מעלין את האיסור דתמיה מלתא טובא הא האי ברייתא לא מיירי כלל בגידולין אלא דמיירי בתערובות ממשו של איסור בהיתר אם כן ליכא מהכא ראיה לגידולין ובירושלמי שביעית (פ"ו ה"ג) אמרינן בהדיא על האי ברייתא פתר לה בעירובין אבל בגידולין חומר הוא בגידולין וביותר תמוה מה דדחינן בגמרא ודילמא לחומרא שאני וקשה טובא הא בהאי ברייתא תנא חומרי ותנא קולא דתנא בהאי ברייתא דלאיסור ביעור אוסר במשהו משום דהוה דשיל"מ ולאיסור אכילה אינו אוסר אלא בנו"ט והני תרי דינא דדשיל"מ אינו בטל ודבר שאין לו מתירין בטל הם ידועים בכל הש"ס ומאי ראי' מייתי מהכא לגידולין ומשום תמיה זו כתבו כמה רבוותא רש"י תוס' הרא"ש הר"ן הרשב"א והמאירי בנדרים שם והר"ש בשביעית (פ"ו מ"ג) דרישא דהאי ברייתא דאמר ר"ש אף אני לא אמרתי אלא לביעור מיירי גם כן בגידולין כלומר דשביעית לביעור אוסר במשהו בין ע"י תערובות בין בבצל של ששית שנתגדלה מעט בשביעית דהמעט שנתגדל בשביעית אוסר העיקר במשהו משום דהוה דשיל"מ אבל סיפא דברייתא דתניא אבל לאכילה בנו"ט מיירי בתערובות ממש. והנה מה שיש להעיר על דבריהם דהא כיון דהא דשביעית אוסר לביעור במשהו זה הוא משום דהוה דשיל"מ כמו דאמר ר' שמעון וגבי דשיל"מ הא קיי"ל ביור"ד (סי' קב) דדוקא כשהיה ניכר האיסור בפ"ע ואח"כ נתערב אינו בטל אבל אם מתחילת ביאתו לעולם נתערב בהיתר בטל והמג"א והגר"א באור"ח (סי' שיח) הביאו ראי' ברורה לזה וא"כ הול"ל דפירות של ששית שנתגדלו מעט בשביעית דאותו המעט שניתוסף בשביעית יתבטל בעיקר אע"ג דהוה דשיל"מ כיון דתחילת ביאתו בא ע"י תערובות זה יבואר בארוכה לקמן ענף ד':

והנה גם לפי דבריהם דהני רבוותא שפירשו דרישא דהאי ברייתא מיירי בין בתערובות בין בגידולין מכל מקום נחלקו הרבה בפירושא דשמעתא אמנם לא זכיתי לעמוד על דבריהם הקדושים:

דהנה הר"ן בנדרים שם מפרש עפ"ז דכונת הגמרא הוא דכי היכי דחזינן מרישא דהאי ברייתא דכשנתגדלו פירות של ששית בשביעית דהגידולין אסורין ולא אמרינן כיון שנתגדלו מהיתר הרי הן כמוהו ה"נ הול"ל דכשנתגדלו פירות של שביעית בשמינית

גם כן לא אמרינן כיון שנתגדלו מאיסור הרי הן כמוהו אלא דמה שניתוסף בהו מותר וכיון שמותר ממילא מבטל את העיקר וע"ז דחינן בגמרא ודילמא לחומרא שאני כלומר דכשנתגדל פירות של ששית בשביעית גם כן מותר מדינא משום שנתגדל מהיתר אלא דמשום חומרא בעלמא אסרינן להו וקשה לי טובא על זה חדא דגם אי נימא דכשנתגדלו פירות של ששית בשביעית דלא אמרינן כיון שנתגדלו מהיתר הרי הן כמוהו אלא שאסורין מכל מקום כשנתגדלו פירות של שביעית בשמינית אפשר לומר דהתוספת אסור משום דכ"ד שבא מגרמא דאיסורא אסור כמש"כ לעיל ענף א' סעיף ו' גם תמיה לי מילתא טובא דלדעת הר"ן לפי מה דאמרינן בגמרא דילמא לחומרא שאני לדבריו מדינא כל מה שניתוסף בשביעית בגידולין מותר לפי שנתגדל מהיתר וקשה טובא אם כן ספיחי שביעית בדבר שאין זרעו כלה כגון בצלים וכיוצא בהם וכן כל הנשתלין שנזרעו או שנשתלו בשביעית אע"ג שנתגדלו הרבה בשביעית הול"ל לדעת הר"ן שהם מותרים משום ה"ט שנתגדלו מהיתר הרי הם כמוהו וזה הוא תימה רבה לומר דפירות שנתגדל רובה בשביעית תהא מותרת עוד קשה טובא דהא לקמן נדרים (נט ע"א) פליגי תנאי בבצל של ששית שניתוסף בגידולין בשביעית דת"ק סובר דכולה אסורה ורשב"ג סובר דהגדל בחיוב חייב והגדל בפטור פטור ולדברי הר"ן אינהו פליגי רק בחומרא בעלמא דמדינא הא לדבריו כולה מותרת לפי שנתגדלה מהיתר הרי היא כמוהו וקשה מאי טעמא לא מייתינן האי פלוגתא הכא. גם בעיקר הסברא שכתב הר"ן דכיון שנתגדלו מהיתר הרי הן כמוהו וכייל לי' האי כללא בכל האיסורין כבר הקשתי לעיל ענף ב' סעיף ה' מהא דתנן ערלה (פ"א מ"ה) בריכה שנפסקה ובה פירות והוסיפה מאתים אסור ומדוכתי טובא:

אמנם רש"י תוס' והרא"ש והר"ש בשביעית (פ"ו מ"ג) מפרשים לפי דבריהם דכונת הגמרא הוא דכי היכי דחזינן מרישא דהאי ברייתא דכשנתגדלו מעט בשביעית הפרי כולה אסורה דגם ההיתר נאסר משום דכולה הוה פירות של שביעית ה"נ הול"ל דכשנתגדלו רובן בשמינית נמי כל הפרי כולה הוה של שמינית והול"ל דמותרת והנה יש לעיין טובא בדבריהם חדא דמנ"ל להגמרא מרישא דהאי ברייתא דכשנתגדלה מעט כולה אסורה דגם ההיתר נהפך לאיסור הא בהאי ברייתא לא תנא אלא דלביעור אינו בטל משום דהוה דשיל"מ א"כ האיסור אינו בטל אבל מנ"ל להגמרא דההיתר נהפך לאיסור. ועוד קשה לדבריהם כיון דבגמרא מדמינן גידולי שמינית להיתרא כמו גידולי שביעית לאיסורא א"כ הול"ל דכשנתגדלו מעט בשמינית נמי תהא מותרת דומיא לכשנתגדלו מעט בשביעית דלדבריהם כולה אסורה. עוד הקשו בתוס' בנדרים שם על עיקר הדין

שכתבו רש"י והר"ש דכשנתגדלו מעט בשביעית נהפך כולה לאיסור והם כתבו הכי אפילו כשנעקרה הפרי בששית ושתלה בשביעית וניתוסף בה מעט דכולה אסורה כי היכי דלהוי דמי לבצל שנעקר בשביעית ונטעו בשמינית ועל זה הקשו בתוס' הא ממשנתנו דבצל שירדו עליהם גשמים שביעית (פ"ו מ"ג) מוכת דדוקא כשנתגדל רובה בשביעית כולה אסורה אבל משום משהו לא מיקרי פירות שביעית אלא דמה שניתוסף בשביעית אסור אבל עיקר הפרי מותר. והנה אע"ג דהר"ש במשנתנו דבצל שירדו עליהם גשמים דחק א"ע שם להעמיד דבריו דכשניתוסף משהו בשביעית נמי כל הפרי כולה אסורה אפילו כשנעקרה בששית ונטעה בשביעית ונתגדלה מעט בשביעית כמו שנביא דבריו בארוכה לקמן מ"מ לענ"ד נראה להביא ראי' ברורה לדעת התוס' דכשנעקרה בששית ונטעה בשביעי' וניתוסף בה משהו דהעיקר מותר אלא דהתוספת אסור:

דהנה לענ"ד נראה להביא ראי' ברורה דבצל שנעקרה בששית ונטעה בשביעית וניתוסף בה משהו דהעיקר מותר דהנה בנדרים (נט ע"א) מייתינן בגמרא למשנתנו דבצל שירדו עליהם גשמים וצמחו ומייתינן שם פלוגתא דתנאי בזה דת"ק ס"ל דכל הפרי כולה אסורה ורשב"ג אומר דהגדל בחיוב חייב והגדל בפטור פטור כלומר דמה שניתוסף בה בלבד אסור ואמרינן ע"ז בגמרא שם דדוקא גבי בצל שירדו עליה גשמים פליג רשב"ג אבל כשזרעה בידים מודה רשב"ג דברובה בטל כלומר דמודה כשזרעה בידים ונתגדלה רובה בשביעית דכל הפרי כולה אסורה ומדאמרינן בגמרא דמודה רשב"ג דברובה בטל מכלל דעיקר פלוגתא דהני תנאי מיירי נמי כשנתגדלה רובה אבל כשנתגדלה רק משהו בשביעית לד"ה רק מה שניתוסף אסור והעיקר מותר א"כ איכא מזה ראיה ברורה לשיטת התוס'. וקושיא גדולה לשיטת הר"ש. גם מוכח מראי' זו דאפילו כשזרעו בידים בשביעית ג"כ אינה נאסרת כולה אלא כשנתגדלה רובה:

אמנם בתוס' בנדרים שם אע"ג דהתוס' פליגי על הר"ש דבצל שנתגדל מעט בשביעית דלדעת התוס' רק התוספת אסור והעיקר מותר מ"מ רוצים לפרש סוגיא דגמרא כמו פי' הר"ש שכתבו דא"ל דכשזרע בידים באיסור כולה נאסרת משום משהו גרידא משום דא"ל דילפינן שביעית מכה"כ דקיימ"ל חולין (קטז) דכשזרע כלאים בכרם העיקר נאסר וקשה לי טובא על דבריהם חדא איך אפשר למילף שביעית מכה"כ הא אפשר למיפרך מה לכה"כ שאסור בהנאה ולוקה על אכילתו משא"כ בשביעית. ועוד אי נימא דילפינן שביעית מכה"כ הול"ל דכשזרע בידים ונשרשה אע"ג שלא הוסיפה כלל ג"כ אסור דהא כה"כ נאסר בהשרשה גרידא כדאמרינן בחולין שם ובהדיא אמרינן ירושלמי שביעית (פ"ה ה"ה) פול המצרי זרע לירק לפני ר"ה השמינית ונכנסה שמינית בין זרעו בין ירקו

מותר אלמא דאפילו כשזרע בידים ונתגדלה מעט ג"כ לא נאסר. גם קשה הא כבר הבאתי ראי' ברורה לעיל סעי' הקודם דאפילו כשזרע בידים בשביעית ג"כ אין העיקר נהפך לאיסור משום משהו גרידא. הנה הבאתי פירושי דכל הני רבוותא ומה דקשה לי טובא כי לא עמדתי על דבריהם הקדושים:

אמנם אלולי דמיסתפינא הייתי אומר דבר ברור הרבה דכונת הגמרא הוא מלתא אחריתא דודאי האי ברייתא דאמר ר' שמעון אף אני לא אמרתי אלא לביעור אבל לאכילה בנו"ט ודאי דהאי ברייתא מיירי בתערובות גרידא אבל לא בגידולין וכמבואר בירושלמי שהבאתי לעיל ענף זה ומ"מ מוכח טובא מהאי ברייתא דבצל שעקרו בששית ושתלו בשביעית ורבו גידוליו על עיקרו דכולו אסור דגם ההיתר נהפך לאיסור וכל הבצל מיקרי של שביעית וזה מוכח מסיפא דהאי ברייתא דאר"ש אבל לאכילה בנו"ט וברנו לעיל סעיף י' דר' שמעון מיירי באיסור ספיחי שביעית דכשנפלו ספיחי שביעית לקדרה אינו אוסר אלא בנו"ט אבל כשנתן טעם בקדרה אוסר ור"ש כייל האי כללא בכל ספיחי שביעית בין ספיחי שביעית מדבר שזרעו כלה בין מדבר שאין זרעו כלה וספיחי שביעית מדבר שאין זרעו כלה היינו כמו בצל וכיוצא בו וכן כל הנשתלין שנשתלו בשביעית ונתגדלו רובן בשביעית ונלקטו בשביעית כמו שבררנו לעיל ענף א' סעיף ב' וכשנפלה לקדרה אומר ר"ש דאוסר בנו"ט וקשה גם כשנתן טעם בקדרה מ"ט אסור הא הול"ל דהני ספיחי שביעית אינן אוסרין אלא לפי חשבון מה שניתוסף בשביעית אבל העיקר שנשתל הא הוא היתר וכדתנן תמורה (יב) אין המדומע מדמע אלא לפי חשבון א"כ ה"נ הול"ל דאינו אוסר אלא לפי חשבון מה שניתוסף ואפילו להני רבוותא דס"ל חתיכה נעשית נבלה לא שייך הא מילתא הכא דהא בתערובות יבש ביבש אפילו בדבר הנבלל לד"ה אינו נעשה נבלה א"כ קשה מ"ט אוסר ר"ש בנו"ט א"ו משום דכשנתגדלו רובן בשביעית כולה הוה פירות שביעית ואפילו העיקר נהפך לאיסור משו"ה אוסר בנו"ט וזה שייך דוקא כשנתגדלו רובן בשביעית אבל אם לא נתגדל אלא מיעוט הא כבר הבאתי לעיל בענף זה ראיה ברורה דבכה"ג אין ההיתר נהפך לאיסור וממילא מה שניתוסף הוא בטל בעיקר ההיתר דהא אם העיקר מותר הוא מבטל את מה שניתוסף לד"ה אבל כשנתגדלו רובן בשביעית זה ודאי הוה ספיחי שביעית דבין אי נימא דמה שניתוסף בלבד אסור בין דנימא דכולה הוה פירות שביעית אמנם מהא מילתא דאר"ש שאוסר בנו"ט מוכח דסובר דגם העיקר נהפך לאיסור וטעמא דר"ש בהא הוא כמש"כ לעיל ענף ב' סעיף ה' דבמעשר ושביעית דהני תרתי איסורי גרידא הוי איסורן ע"י קרקע כלומר שאם תבואה הביאה שליש בשביעית כולה נאסרת אף מה שנתגדל בששית וכן הוא גבי מעשר משום

דכולה נקראת תבואת שנה זו כמו שבררנו שם ומה"ט סובר ר"ש דג"כ כשזרע דבר שהוא היתר בתלוש כמו בצל שזרעו בשביעית ונתגדל רובה כולה הוה פירות שביעית ואסורה ומשו"ה פשטינן הכא בגמרא דנימא האי סברא ג"כ לקולא כגון אם זרע בצל של שביעית בשמינית ונתגדלה רובה בשמינית נמי נימא דכולה נקראת פירות של שמינית והול"ל דכולה מותרת דגם העיקר האסור נהפך להיתר וכמו דאמרינן כה"ג לחומרא וע"ז דחינן בגמרא דילמא לחומרא שאני כלומר דלחומרא ילפינן כיון דשביעית הוה איסורה ע"י קרקע משו"ה אפילו כשזרע דבר היתר ונתגדל בשביעית ג"כ ההיתר נאסר אבל לקולא לא ילפינן הא מילתא והנה הא דפשטינן מהאי ברייתא הוא דומה ממש להא דפשטינן לעיל בגמרא בבצל שתיקנה וזרעה וכמו דדחינן התם ודילמא לחומרא שאני ה"נ הכא אלא דהתם פשטינן ממעשר של שביעית והכא מיתינן דמצינו גבי שביעית גופה דהעיקר נאסר וגם זה אורחא דגמרא לאתויי כמה ראיות או קושיות בגונא חדא וגם דחינן להו בגונא חדא כמש"כ בתוס' שבת (מג) ד"ה כופה עלי' וזה הוא אורחא דגמרא בכ"מ:

העולה מכל הדברים דפשטינן בגמרא מהא דתניא ר"ש אומר כ"ד שיל"מ וכו' לא נתנו בהם חכמים שיעור אמרו ליה והלא שביעית אין לה מתירין ולא נתנו בה חכמים שיעור אמר להם אף אני לא אמרתי אלא לביעור אבל לאכילה בנו"ט וברירנו דהני חכמים דאמרו ליה והלא שביעית אין לה מתירין סוברים כר' יהודה שביעית (פ"ט מ"ח) דסובר דפירות שביעית לאחר ביעור אסורים לעשירים כלומר להבעלים שהפקירו משו"ה לדידהו שביעית לאחר ביעור לא הוה דשיל"מ דהא הם אסורים לבעלים שהפקירו אבל ר"ש אזיל לטעמי' דס"ל בתוספתא דשביעית (פ"ח) דשביעית לאחר ביעור הם מותרים לכל אדם ומשו"ה לדידי' שביעית לאחר ביעור הוה ג"כ דשיל"מ דהא הבעלים יכולים להפקירן והם מותרים לכל אדם ומהאי טעמא אמר ר"ש אף אני לא אמרתי אלא לביעור משום דלביעור הוה דבר שיש לו מתירין והא דאר"ש אבל לאכילה בנו"ט כונתו בהני גווני פירי דשביעית שהם אסורים לגמרי משום ספיחי שביעית וכמו דסובר ר"ש פסחים (נא) דספיחי שביעית אסורים מה"ת דאינם אוסרים אלא בנו"ט משום דלא הוה דבר שיש לו מתירין ור"ש לא מיירי אלא בתערובות גרידא אבל לא בגידולין מכל מקום מדאמר ר"ש דכל הספיחים אוסרים בנו"ט וכללא כייל ר"ש בין ספיחים מדבר שזרעו כלה בין מדבר שאין זרעו כלה מוכח דסובר דספיחי שביעית מדבר שאין זרעו כלה כמו בצלים וכיוצא בהו וכן כל הנשתלין דגם העיקר הבצל של היתר שנזרע בשביעית נאסר דנהפך לאיסור דאי לא תימא הכי אלא דמה שניתוסף בלבד אסור הול"ל שאינן אוסרין אלא לפי חשבון

מה שניתוסף וכמו דתנן תמורה (יב) אין המדומע מדמע אלא לפי חשבון ומדאוסר ר"ש בנו"ט מוכח דסובר דגם העיקר נאסר וספיחי שביעית מדבר שאין זרעו כלה הוה כשנזרע הבצל בשביעית ורבו גידוליו על עיקרו ופשטינן מהכא כמו דסובר ר"ש בבצל שנזרע בשביעית ורבו גידוליו על עיקרו דהעיקר נאסר משום דכולה נקראת פירות שביעית ה"נ הול"ל לקולא דכשנזרע בצל של שביעית בשמינית ורבו גידוליו על עיקרו דכולה מותרת ודחינן דילמא לחומרא שאני כלומר דלחומרא ילפינן הא מילתא דגם העיקר נאסר כשרבו גידוליו על עיקרו אבל לקולא לא ילפינן וכמש"כ טעמא דמילתא לעיל בענף זה והנה הא דפשטינן מהאי ברייתא הוא דומה ממש להא דפשטינן לעיל בגמרא מבצל שתיקנה וזרעה וכמו דדחינן התם ודילמא לחומרא שאני ה"נ דחינן הכא אלא דהתם פשטינן ממעשר על שביעית והכא מייתינן דמצינו גבי שביעית גופה דהעיקר נאסר וגם זה אורחא דגמרא לאתויי כמה ראיות בגונא חדא וגם דחינן להו בגונא חדא כמש"כ בתוס' שבת (מג) ד"ה כופה וזה הוא אורחא דגמרא בכ"מ:

ענף ד

תו גרסינן התם אלא מן הדא פשטה דתנן בצלים שירדו עליהם גשמים וצמחו אם היו עלין שלהן שחורין אסורין הוריקו מותרים ר' חנניא בן אנטיגנוס אומר אם יכולין ליתלש בעלין שלהן אסורין וכנגדן למוצאי שביעית מותרין למימרא דגידולי היתר מעלין את האיסור ודילמא במדוכנין עכ"ל הגמרא:

והנה הר"ן מפרש להאי משנה דבצלים שירדו עליהם גשמים כהרמב"ם (פ"ד מה' שמיטה) דהא דתנן אם היו העלין שחורין אסורין זה קאי על העלין גרידא אבל הבצלים עצמם נשארו כמו שהיו דהרמב"ם מפרש לרישא דמשנתנו דמיירי בבצלים שנעקרו בששית וירדו עליהם גשמים בשביעית וצמחו דהיינו שצמחו העלין אבל הבצל לא נתגדל כלל דאם היו העלין שחורין אסורין משום שידוע דנתגדלו מיניקת הקרקע אבל אם היו העלין ירוקין מותרין לפי שלא נתגדלו מיניקת הקרקע אלא מהבצלים עצמם ובסיפא דמשנתנו הוא להיפך דכשנעקרו הבצלים בשביעית וירדו עליהם גשמים בשמינית וצמחו אם היו העלין שחורין בידוע שצמחו מיניקת הקרקע בשמינית משו"ה מותרין אבל אם היו ירוקים לא נתגדלו מיניקת הקרקע אלא מהבצלים עצמם משו"ה אסורין ומ"מ פשטינן מהכא דגידולי היתר מעלין את האיסור מדקתני בסיפא דמשנתנו אם היו העלין שחורין מותרין משום שגדלו מיניקת הקרקע בשמינית הא מכל מקום איכא בהו גם כן מיניקת עצמם א"ו יניקת עצמם בטלים ברוב שנתגדלו מיניקת הקרקע:

אמנם בתוס' בנדרים שם כתבו דהא דתנן במשנתנו אסורין או מותרין זה קאי על הבצלים עצמם שהם מפרשים דאם היו העלין שחורין מוכח דהבצלים עצמם כבר נתגדלו רובן ורבו גידוליו על עיקרו ואם היו העלין ירוקין בידוע שלא רבו גידוליו על עיקרו ולדידהו הא דפשטינן מהכא דגידולי היתר מעלין את האיסור הוא מדקתני בסיפא דמשנתנו דאם היו העלין שחורין מותרין דהיינו דהבצלים עצמם מותרים משום שרבו גידוליו על עיקרו אם, כן מוכח דהעיקר האסור בטל ברוב והנה אין להעיר איך נחלקו התוס' והרמב"ם במציאות גדול כזה דלהרמב"ם אם היו העלין שחורין מכל מקום הבצלים עצמם לא נתגדלו כלל אלא העלין גרידא ולהתוס' כבר נתגדלו הבצלים ורבו הגידולים על העיקר דא"ל דהרמב"ם מיירי דבשעה שנעקרו הבצלים כבר נתגדלו כל צרכן ולהתוס' מיירי דבשעה שנעקרו עדיין לא נתגדלו כל צרכן ולפנינו נבאר מה שאפשר לפרש למשנתנו ע"פ דעת התוס' בפשט פשוט מאד ולקמן נבאר מה דמוכח מדברי התוס' מרישא דמשנתנו דתנן אם היו העלין ירוקין מותרין ולדבריהם מוכח מהכא דכשנתגדלו מעט בשביעית אותו המעט בטל בעיקר המותר ונבאר שם אי זה קאי אפילו לאיסור דביעור דשביעית דאע"ג דשביעית אוסרת במינה במשהו מ"מ הכא בטל מה"ט שנבאר או דנימא דמשנתנו מיירי רק באיסור ספיחים ולא מיירי בביעור כמו שנבאר שם בארוכה:

והנה הר"ש והרא"ש שהבאתי לעיל ענף ג' דסוברים דפירות של היתר שנתגדלו רק מעט בשביעית גם כן כולם נאסרו אם כן לדבריהם א"א לפרש כפי' התוס' ומשו"ה פי' הר"ש שביעית (פ"ו מ"ג) והרא"ש בנדרים דהא דתנן אם היו העלין שחורין אסורין היינו דכשהעלין שחורין בידוע שהן מתגדלין ואפילו כשנתגדלו מעט בשביעית ג"כ כולה אסורה דהוה פירי דשביעית ולדבריהם קשה טובא סיפא דמשנתנו דתנן וכנגדן למוצאי שביעית מותר הא ודאי אי אפשר לומר דמשום שנתגדל מעט בהיתר יהא כולה מותר ומהאי טעמא כתב הרא"ש דסיפא דמשנתנו דקתני וכנגדן למוצאי שביעית מותר לא מיירי כגונא דרישא אלא דבמוצאי שביעית בעינן שיתגדלו רובן בהיתר והר"ש מתרץ בגונא אחרינא שכתב דסיפא דמשנתנו מיירי בבצלים שנעקרו בששית ונתגדלו מעט בשביעית ואותם בצלים עצמם נעקרו בשביעית וצמחו מעט בשמינית דבכה"ג אפילו לא נתגדלו אלא מעט בשמינית נמי מותר דמצטרף עם מה שנתגדל בששית:

הנה הבאתי תלתא פירושי במשנתנו דבצלים שירדו עליהם גשמים ויש לברר לכל אחר מהפירושים להא דתנן במשנתנו שחורין אסורין וירוקין מותרין אי האי אסור או מותר קאי לענין חיוב ביעור ולענין לאוכלם בקדושת שביעית או דזה קאי שהן אסורין לגמרי משום איסור ספיחים והנה לפי' הרמב"ם שמפרש דהאי סימנא אם העלין שחורין או

ירוקין היינו שאם הם שחורין הם גדלים מיניקת הקרקע ואם ירוקין הם גדלים מהבצלים עצמם ולא מיניקת הקרקע לדבריו פשוט דכשירוקין הם מותרים לגמרי ולא חל עליהם קדושת שביעית כיון דלא גדלי מארעא ואם הם שחורין דינקי מארעא ודאי דחל עליהם קדושת שביעית בין לאכילה בין לאיסור ספיחים בהני דוכתי דאיכא איסור ספיחים כמו שבארנו לעיל ענף ג' והרמב"ם (ה' שמיטה פ"ד ה"כ) מפרש להאי אסור או מותר דמשנתנו לענין איסור ספיחים אמנם לפי' התוס' שהבאתי שכתבו דאם הם שחורין בידוע שרבו גידוליו על עיקרו ואם ירוקין בידוע שלא רבו גידוליו על עיקרו לדבריהם צריך לפרש למשנתנו דמיירי רק לענין איסור ספיחים אבל לא לענין חיוב ביעור ולאוכלם בקדושת שביעית דהא אפילו כשהעלין ירוקין שלא רבו גידוליו על עיקרו מכל מקום הול"ל דאותו מעט שנתגדל בשביעית אוסר את התערובות במשהו דהא שביעית אוסרת במשהו אבל אי נימא דמיירי למנין איסור ספיחים אתי שפיר דאם לא נתגדלו אלא מעט בטלים בעיקר ברוב דלד"ה העיקר המותר מבטל אותו המעט דאיסור דספיחי שביעית בטל ברוב ואינו אוסר במשהו כמו שבררנו לעיל ענף ג' כן נראה לכאורה אמנם לפנינו בענף זה נבאר דגם לשיטת התוס' מיירי במשנתנו בין לענין איסור ספיחים בין לענין חיוב ביעור וקדושת שביעית כמו שהוא לפי פי' הרמב"ם אבל לפי' הר"ש שהוא מפרש האי סימנא דשחורין או ירוקין דאם הם שחורין לכהפ"ח נתגדלו מעט בשביעית ואם ירוקין לא נתגדלו כלל לדבריו לכאורה מיירי משנתנו רק לענין חיוב ביעור ולא לענין איסור ספיחים דהא לדבריו תנא במשנתנו דאם נתגדלו מעט בשביעית ג"כ אסורין וזה הוא שייך לגבי ביעור משום דשביעית אוסרת במשהו אבל לענין איסור ספיחים הול"ל דאותו המעט שנתגדל בשביעית בטל ברוב וראיתי במשניות החדשים בפי' משנה ראשונה שהוא מפרש הכי דלפי' הר"ש זה מיירי לענין חיוב ביעור שאוסרת במשהו אבל באמת זה ליתא דגם לפי' הר"ש מיירי משנתנו בין לענין איסור ספיחים בין לענין חיוב ביעור דהא להר"ש היכי שנתגדלו מעט בשביעית נהפך העיקר המותר לאיסור וכמו שבררנו לעיל ענף ג' שהר"ש והרא"ש כתבו בהדיא הכי דמשום שנתגדלו מעט באיסור נהפך כולה לאיסור ונקראת פירות שביעית א"כ תו לא שייך כלל לומר דאותו המעט בטל ברוב דהא לדבריהם כולה נהפך לאיסור ולא שייך הכא ביטול א"כ גם לפי' הר"ש מיירי משנתנו בין לענין חיוב ביעור בין לאיסור ספיחים:

אמנם בעיקר הפירוש של הר"ש והרא"ש יש לעיין טובא דמש"כ הרא"ש דהא דתנן בסיפא וכנגדן למוצאי שביעית מותר לא מיירי כגונא דרישא דסיפא מיירי כשנתגדל רוב בשביעית קשה טובא דהא האי לישנא וכנגדן למוצאי שביעית מוכח טובא דמיירי

כגונא דרישא דמה שאסור בשביעית כנגדו ממש במוצאי שביעית מותר ומה שפי' הר"ש והרע"ב במשניות דבסיפא מיירי דאותם בצלים עצמם שנתגדלו מעט בשביעית ונאסרו משו"ה הם מותרים כשנתגדלו אפילו רק מעט בשמינית ג"כ הסברא אינה מובנת כלל דהא להר"ש כשנתגדלו מעט בשביעית כולה נהפך לאיסור וכולה הוה פירות שביעית כמו שהבאתי לעיל ענף ג' א"כ סוף סוף קשה הא כל הפרי כולה הוה של שביעית א"כ היכי מותרת כולה משום שנתגדלה מעט בשמינית והנה הר"ש והרא"ש מוכרחים לפרש כן לפי שיטתם דסוברים דמשום שנתגדל מעט בשמינית הוה כולה של איסור וכבר כתבנו דבתוס' חולקים ע"ז וכן כל הראשונים כולם המאירי והרשב"א ובשי"מ בסוגיא דנדרים שם וסוברים דמשום מעט שנתגדל בשביעית אינו נהפך כולה לאיסור וכל הני רבוותא אינם מפרשים כפי' הר"ש ומהאי טעמא לא עמדתי על כל מפרשי המשניות שפי' למשנתנו כפי' הר"ש ולא הזכירו כלל דכל הראשונים חולקים ע"ז ובענף ג' הבאתי ראי' לדבריהם:

והנה לענ"ד נראה לפרש משנתנו דבצלים שירדו עליהם גשמים שיעלה להלכה כפי דעת רוב ראשונים בפי' פשוט מאד דודאי דרישא דמשנתנו מיירי בבצלים שעקרם בששית וירדו עליהם גשמים בשביעית כמו שפירשו כל הראשונים אמנם מסתבר לי דמשנתנו מיירי שעקר הבצלים והניחם כך בקרקע ולא נטעם אלא שעקרם בכדי שלא יחול עליהם קדושת שביעית ובשביעית ירדו עליהם גשמים וצמחו ונתגדלו כל צרכם בשביעית א"כ אינו ידוע אם מה שנתגדל וניתוסף בשביעית הוא רבה על העיקר או לא וע"ז תנן במשנתנו אם היו העלין שחורין כלומר דהיו שחורים בשעה שעקרם בששית דמזה מוכח דעדיין לא נתגדלו רוב גידולם בששית א"כ נתגדלו רובן בשביעית ורבו גידוליו על עיקרו אבל אם הוריקו דהיינו בשעה שעקרם בששית היו העלים ירוקים דמזה מוכח דכבר נתגדל רובן בששית וממילא כשנגמרו בשביעית לא רבו גידוליו על עיקרו משום הכי הן מותרין וזה הוא ממש כמו פי' התוס' שמפרשים דאם היו העלין שחורין בידוע שרבו גידוליו על עיקרו בשביעית ואם ירוקין לא רבו גידוליו על עיקרו אלא שנתגדל מעט בשביעית אלא דלדברינו לישנא דמשנתנו א"ש טובא גם טבע הדברים כפי המציאות כמו שעינינו רואות כך הוא דכן הוא טבע הבצלים שעד מחצית גידולם העלין נוטין לשחרות ואח"כ כשגומרים בישולם יתחילו העלין להוריק ולישנא דמשנתנו אם היו ירוקין משמע נמי דזה קאי על לשעבר דבשעה שעקרם היו העלין שחורין וגם א"ש האי סימנא דר' חנינא אם יכולין ליתלש בעלין שלהן אסורין דכן הוא טבע הבצלים דעד מחצית גידולם הבצלים. עצמם נתלשין עם העלין וגם א"ש הא דפשטינן מהכא דגידולי

היתר מעלין את האיסור כדקתני בסיפא דמשנתנו ואם היו העלין שחורין ורבו גידולי שמינית על גידולי שביעית הן מותרין:

דהנה גם לפי פירושנו גם לפי' התוס' דהא דתנן הוריקו מותרין היינו משום שלא נתגדלו אלא מיעוטם בשביעית וכבר כתבנו דא"כ ע"כ משנתנו אינה מיירי אלא באיסור ספיחים דהא לחיוב ביעור הול"ל דאותו המעט יאסר במשהו דהא שביעית אוסרת במשהו אמנם א"ל דודאי משנתנו מיירי לענין חיוב ביעור דאע"ג דשביעית אוסרת במשהו מ"מ הא טעמא דשביעית אוסרת במשהו לביעור הוא משום דהוה דבר שיש לו מתירין וכמו דאר"ש נדרים (נח ע"א) וגבי דבר שיש לו מתירין הא קיימ"ל ביור"ד (סי' קב) דדוקא היכי כשעיקר האיסור היה ניכר בפ"ע ואח"כ נתערב אבל אם מתחילת ביאתו לעולם. נתערב בהיתר אינו אוסר במשהו והכא גבי בצלים שעקרם בששית ונתגדלו בשביעית א"כ תחילת ביאתו לעולם בא ע"י תערובות משו"ה בטל אפילו לביעור והמג"א והגר"א באו"ח (סי' שיח) ג"כ פסקו להלכה כן והביאו ראי' מההיא דב"ק (סט ע"א) כל הנלקט ע"ש ואין להעיר דהא להר"ש דמפרש להא דתנן אם היו שחורין אסורין דמשום שנתגדלו מעט בשביעית נאסר וגם הר"ן נדרים (שם) שכתב גם כן דהא דשביעית אוסרת לביעור במשהו מיירי אפילו ע"י גידולין כגון שנתגדלו מעט בשביעית א"כ מוכח דאינהו פליגי על זה דא"ל כיון דלהר"ש כשנתגדל מעט בשביעית איכא דין חדש דגם ההיתר נהפך לאיסור משו"ה זה לא דמי לשאר דבר שיש לו מתירין גם להר"ן הא ג"כ לא דמי האי דבר שיש לו מתירין דביעור לכ"ד שיש לו מתירין דהא להר"ן הא דלביעור הוה דבר שיש לו מתירין משום דיכול לאכול קודם ביעור וזה לא דמי לכ"ד שיל"מ שבכל הש"ס משום הכי א"ל דהכא שאני וראיתי ביור"ד (סי' קב) בגליון הגרע"א שם שהעיר דהר"ן פליג על הלכה זו מההיא דביעור שהבאתי:

והנה לאחר שבארנו הא דמייתינן בגמרא ראי' מהאי משנה דבצלים שירדו עליהם גשמים דגידולי היתר מעלין את האיסור נבאר הא דדחינן בגמרא ראי' זו ודילמא במדוכנין וראיתי כמה פירושים שפי' הראשונים בזה ולא זכיתי לעמוד על דבריהם דהר"ן מפרש כגון שדיכנו הבצלים קודם זריעתם דכיון ששחקן לא משכי הגידולין בתרייהו הנה מלבד דהסברא עצמה תמוה הרבה מאי נ"מ יש בזה אי שלם או שחוק סוף סוף הא פירות איסור נינהו א"כ יש להסתפק על מה שנתגדל ממנו אם מותר או לא בלא"ה כבר תמה המאירי על פירוש זה דהא ע"פ טבע אם נשחק הבצל קודם זריעה א"א כלל שיתגדל והנה רש"י והרא"ש בנדרים שם והר"ש שביעית (פ"ו מ"ג) פירשו דכונת הגמרא הוא ששחקן לאחר שנתגדלו דכששחקן נתערבו הגידולין עם העיקר יפה משו"ה הגידולים

מבטלים את העיקר והא דקא מבעיא ליה אי גידולי היתר מעלין את האיסור מירי כשלא שחקן דאינם מתערבים יפה והרא"ש לטעמי' אזיל שהוא מפרש להא דקא מבעיא ליה אי גידולי היתר מעלין את האיסור היינו משום שמא לא נתערב יפה וכמו שהבאתי דבריו לעיל ענף ב' והנה מלבד דקשה על עיקר הסברא שכתבו דכשלא שחקן אינו מתערב יפה הגידולין עם העיקר דלדבריהם הול"ל ג"כ להיפך דאם העיקר מותר ומה שנתגדל נתגדל באיסור הול"ל נמי דהעיקר אינו מבטל הגידולין וקשה טובא הא כמה משניות מפורשות תנן דבכה"ג היכי שהעיקר מותר ומה שניתוסף הוא אסור העיקר מבטל את הגידולין כדתנן כלאים (פ"ז מ"ח) גבי המעביר עציץ נקוב בכרם וכן שם (פ"ה מ"ו) גבי הרואה ירק בכרם וכן בערלה (פ"א מ"ה) גבי בריכה שנפסקה ובה פירות אם הוסיף מאתים אסור בכל הני דוכתי תנן דהעיקר המותר מבטל את הגידולין של איסור ובלא"ה קשה להרא"ש להא דתנן סתמא וכנגדן למוצאי שביעית מותר הא הוה ליה למיתני אם שחקן מותר. והנה הראב"ד (בפ"ד מה' שמיטה הכ"א) מפרש דכשדיכנן א"כ גילה דעתו שאין רצונו שיתגדל משו"ה הגידולין מבטלין את העיקר וכשלא דיכנן כיון דניחא ליה שיתגדלו כנטועים לכתחילה דמי עכ"ל ולא עמדתי על דברים אלו הא ודאי הא דקא מבעיא ליה אי גידולי היתר מעלין את האיסור לאו משום דמכוין לבטל את האיסור דא"כ הול"ל דבשוגג מותרין ובמזיד אסורין א"ו דקא מבעיא ליה אי מדינא הגידולין מעלין את העיקר וכמו שבררנו בענף א':

אמנם אלולי דמסתפינא טובא מכל הני רבוותא שהבאתי דקמהוו טובא בהא מילתא דדיכון נלע"ד ברור מאד דכונת הגמרא הוא מילתא אחריתא דהא מילתא דדיכון הוא מבואר בהדיא בתוספתא דשביעית דדיכון הוא כשאדם דוכן הירקות כשהם מחוברים דהיינו שכובש אותם ומזיזן מעט ממקומן בכדי שלא יתגדלו יותר דיכון זה הוה כלקיטה כלומר כשאדם דוכן הירקות שנה שניה אע"ג שנלקטו בשנה שלישית חייבים במע"ש דהדיכון הוה כלקיטה וכן כשדכנן בשנה שלישית חייבים במעשר עני אע"ג שנלקטו בשנה רביעית וכן ירקות שדכן בשנה ששית אע"ג שנלקטו בשביעית ליכא עלייהו איסור שביעית וכן כשדכנן בשביעית הרי הן פירות שביעית אע"ג שנלקטו בשמינית דהדיכון הוה כעוקר וכן תניא בתוספתא שביעית (פ"ב) דתניא התם היתה שלישית נכנסת לרביעית מודכין ומונעין מהם מים בכדי שיהא מעשר עני כלומר משום דמצוה לחייב א"ע במעשר עני משו"ה תניא בהאי ברייתא דבשנה שלישית דוכן הירקות בכדי לחייבם במעשר עני אע"ג שנלקטו ברביעית מעתה סוגיא דידן אתיא כמין חומר דהא האיבעי' דקמבע"ל בבצל שעקרו בשביעית ונטעו בשמינית ורבו גידוליו על עיקרו אי גידולי היתר

מעלין את האיסור דוקא בבצל שעקרו בשביעית קמבע"ל דכיון כשעקרו בשביעית חל עלייהו קדושת שביעית בתלוש וכבר הן נקראין פירות שביעית כשהן בתלוש משו"ה ס"ל דאותו בצל עצמו תו לא מיקרי תבואת שמינית אלא דקמבע"ל אי מה שניתוסף בשמינית מעלה את העיקר אבל ירקות שדכנן בשביעית אע"ג דדיכון זה הוה כלקיטה וכשדכנן בשביעית חל עלייהו שביעית מכל מקום כיון שהן מחוברין לקרקע ואח"כ נתגדלו רובן במוצאי שביעית ודאי שהן מותרין משום דהוו פירות שמינית כיון שלא נתלשו בשביעית ומהאי טעמא דחינן הכא ודילמא במדוכנין כלומר דמשנתנו דבצלים שירדו עליהם גשמים לא מיירי כשעקרם בשביעית ונטעם בשמינית דתפשוט מינה האיבעי' דקמבע"ל אי גידולי היתר מעלין את האיסור אלא דמיירי כשדכנן בשביעית ורבו גידוליו על עיקרו בשמינית דבכה"ג הן מותרין אבל כשעקרם בשביעית ונטעם בשמינית אפשר לומר דגידולי היתר אינן מעלין את האיסור ומסתבר לי טובא דגם דאיתא בירושלמי שביעית (פ"ג ה"ו) גבי האי פלוגתא אי גידולי היתר מעלין את האיסור דאמרינן התם ואת לא תעביד עובדא אלא במדוכנין והראב"ד (בפ"ד מה' שמיטה) הביא האי ירושלמי ומפרש שם ע"פ כונתו שהבאתי דבריו לעיל אבל לענ"ד נראה ברור דכונת הירושלמי הוא ג"כ דוקא כשעקרו בשביעית ואח"כ זרעם דבכה"ג גידולי היתר אינן מעלין את האיסור אבל אם דכנן בשביעית ואח"כ רבו גידוליו על עיקרו בשמינית מותרין:

והנה מלבד דזה מסתבר טובא מסברא גרידא נביא עוד ראי' ברורה לדברינו דהנה תנן שביעית (פ"ה מ"ג) לוף שעברה עליו שביעית ר"א אומר וכו' יעשה חשבון עם העניים ר"י אומר וכו' אין לעניים עמו חשבון וכבר הבאתי בענף א' סעיף ח' דהר"ש מפרש להאי משנה דמיירי שעקר את הלוף בשביעית ואח"כ נתגדלה במוצאי שביעית והכא לא שייך לומר דגידולי היתר מעלין את האיסור כיון דפלוגתייהו בדיני ממונות אי חייב ליתן לעניים ובדיני ממונות לא שייך ביטול ופלוגתייהו דהני תנאי הוא דר"א סובר דפירות שביעית לאתר הביעור הם שייכים לעניים משו"ה ס"ל דיש לעניים חלק בהם ור"י ס"ל דפירות שביעית לאחר ביעור מותרים לעשירים משו"ה סובר דאין לעניים חלק בהם והנה פירוש זה איתא בירושלמי ג"כ אמנם בירושלמי שם אמרינן טעמא אחרינא בהאי פלוגתא דתנאי ואמרינן שם דזה מיירי כשדכנה להלוף בשביעית ואח"כ נתגדלה למוצאי שביעית דר"א סובר דיכון הוא כעוקר משו"ה כשדכן את הלוף בשביעית הם שייכים לעניים ור"י סובר דדיכון לא הוה כעוקר ופרכינן שם בירושלמי מהא דתניא גבי מעשר דדוכן הוה כעוקר ומשנינן ר' יוסי בשם ר' לא תפתר שעקרן עד שלא צמחו כלומר דאע"ג דר"י מודה דדוכן הוה כעוקר וכשדכנן בשביעית תל עלייהו שביעית

מכל מקום זה הוא דוקא כשלא נתגדלו רובן בשמינית אבל אם לאחר שדכנן בשביעית נתגדלו רובן בשמינית בכה"ג הדיכון לא הוה כעוקר והוה פירות שמינית א"כ מבואר בהדיא דאע"ג דדוכן הוה כעוקר אפילו לגבי שביעית מכל מקום כשנתגדלו אח"כ רובן בשמינית הן מותרין וזה הוא כמש"כ ועיין בשנות אליהו להגר"א בשביעית שם שהוא מפרש הירושלמי יפה יפה וכונתו הוא ג"כ ע"פ פירוש הגר"א:

העולה מכל הדברים דפשטינן בגמרא מהא דתנן בצלים שירדו עליהם גשמים וצמחו אם היו העלין שחורין אסורין הוריקו מותרין וכו' וכנגדן למוצאי שביעית מותרין ורבו הפירושים במשנה זו ונזכיר שנים מהם דהרמב"ם מפרש דרישא דמשנתנו מיירי בבצלים שעקרם בששית וצמחו בשביעית וסיפא דמשנתנו מיירי שעקרם בשביעית וצמחו בשמינית וכשצמחו העלין שחורין בידוע שהעלין צומחין מיניקת הקרקע משו"ה כשצמחו בשביעית אסורין ואם צמחו בשמינית מותרין ופשטינן מהכא דאפילו כשצמחו בשביעית כשהעלין שחורין הן מותרין וקשה הא אפילו כשהעלין שחורין וגדלו מיניקת הקרקע מכל מקום הא נמצא בהעלין גם כן מיניקת הבצלים א"ו משום דגידולי היתר מעלין את האיסור עוד פירשנו למשנה זו ע"פ דעת התוס' ורוב ראשונים דמשנתנו מיירי ברישא שעקר את הבצלים בששית והניחם כך בקרקע ואינו יודע אי כבר נתגדלו הבצלים רובן או לא ונפלו עליהם גשמים בשביעית ונגמר בישולם שאם היו העלין שחורין בשעה שעקרם בששית בידוע שעדיין לא נתגדלו רובן בששית וממילא כשנגמר בישולם בשביעית רבו גידולי שביעית על גידולי ששית משו"ה אסורין אבל אם הוריקו העלין בשעה שעקרם בששית בידוע שכבר נתגדל רובן בששית וממילא כשנגמר בישולם בשביעית לא נתגדלו אלא מעט בשביעית משו"ה מותרין דהא רבו גידולי ששית ומה שנתגדל בשביעית בטל ברוב ומשנתנו מיירי לענין איסור ספיחים דבטל ברוב גם אפשר לומר דבכה"ג אפילו לענין חיוב ביעור גם כן בטל ברוב מה"ט שבררנו לעיל ענף זה ובסיפא דמשנתנו נמי מיירי בכה"ג שעקרם בשביעית ונגמר בישולם בשמינית ואינו יודע אי רבו גידוליו על עיקרו משו"ה שחורין מותרין דודאי נתגדל הרוב בשמינית ופשטינן מהכא דגידולי היתר מעלין את האיסור ודחינן בגמרא ודילמא במדוכנין כלומר דמשנתנו לא מיירי שעקר הבצלים אלא שדכנן כלומר שכבשן בשעה שהיו מחוברים לקרקע בכדי שלא יתגדלו יותר ומבואר בהדיא בתוספתא דשביעית (פ"ב) וכן בירושלמי שביעית (פ"ה מ"ג) דדוכן הוה כעוקר דכשדכנן לפירות שביעית תל עלייהו קדושת שביעית אע"ג שנלקטו בשמינית מכל מקום מבואר בירושלמי דרק כשלאחר שדכנן בשביעית לא נתגדלו רובן בשמינית אבל אם לאחר שדכנן בשביעית

נתגדל רובן בשמינית בכה"ג הוה פירות שמינית משו"ה אתי שפיר הא דתנן בסיפא דמשנתנו דבכה"ג כשנתגדלו רובן בשמינית הן מותרין אבל בבצלים שעקרם בשביעית ואח"כ שתלם בשמינית ורבו גידוליו על עיקרו בכה"ג אפשר לומר דגידולי היתר אינן מעלין את האיסור דבשלמא בדיכון אע"ג דמדינא הוה כעוקר מכל מקום כיון שהוא מחובר לקרקע משו"ה כשרבו אח"כ גידוליו בשנה שניה וגם נלקט בו מיקרי פירות של שנה שניה ובטלה דיכון דמעיקרא אבל כשנעקר בשביעית וכבר נקרא בתלוש פירות שביעית ונאסר תו לא פקע האיסור ממנו וכשנטעו אח"כ בשמינית כל מה שנתגדל ממנו נתהוה מגרמא דאיסורא כמש"כ בענף א' סעי' ו' משו"ה אינו מעלה את העיקר:

ענף ה

תו גרסינן התם אלא מן הדא דתניא המנכש עם הכותי בחסיות אוכל מהן אכילת ארעי ומעשרן ודאי ר' שמעון אלעזר אומר אם ישראל חשוד על השביעית למוצאי שביעית מותר למימרא דגידולי היתר מעלין את האיסור ודילמא בדבר שזרעו כלה הא תניא אלו הן חסיות כגון הלוף השום והבצלים ודילמא במדוכנין חשוד על השביעית קתני ודילמא בתערובות המנכש קתני לימא תיהוי תיובתא דר' יוחנן ודרבי יונתן אמר ר' יצחק שניא שביעית הואיל ואיסורה ע"י קרקע בטילתה נמי ע"י קרקע עכ"ל הגמרא:

והנה כונת הברייתא פשוט דת"ק אומר דהמנכש עם הכותי בחסיות אע"ג דהוה לן למיחש שזרע טבל דהא כותי ודאי אינו מעשר מכל מקום לא חיישינן או דכיון דמעשר ירק הוה מדרבנן תלינן לקולא או משום דסתמא דמילתא שאדם זורע מן התבואה קודם שהוקבע לטבל ור"ש בן אלעזר מוסיף דהמנכש במוצאי שביעית עם החשוד על השביעית אע"ג דהוה לן למיחש שזרע ספיחי שביעית מכל מקום לא חיישינן משום דהא אפילו כשזרע ספיחי שביעית גם כן גידולי היתר מעלין את האיסור אם כן ממילא מוכח דגידולי היתר מעלין את האיסור והנה אין להעיר דל"ל לומר לת"ק דמשו"ה אינו חושש שזרע טבל משום דמעשר ירק הוא מדרבנן נימא נמי אליבא דת"ק ה"ט דגידולי היתר מעלין את האיסור אבל זה ליתא דהא טבל הוה דשיל"מ ואינו בטל וכדתנן תרומות (פ"ט מ"ח) דהזורע טבל מדבר שאין זרעו כלה הגידולין אסורין גם אין להעיר להיפך דמנ"ל דר"ש בן אלעזר סובר דגידולי היתר מעלין את האיסור דילמא נמי משום דסובר דשביעית בזמה"ז דרבנן ותלינן לקולא אבל זה ליתא דהא ודאי אסור לאכול אצל החשוד על השביעית כדתנן דמאי (פ"ג מ"ה) ובחולין (ו) ובגיטין (סא) ובדוכתי טובא דחיישינן שמא יאכילני שביעית אע"ג דשביעית בזמה"ז דרבנן אם כן הו"ל למיחש נמי שמא זרע שביעית א"ו דר"ש בן אלעזר מתיר רק מה"ט משום דגידולי היתר מעלין את האיסור:

אמנם מה שיש להעיר דהא ר"ש בן אלעזר דאמר אם ישראל חשוד הוא על השביעית למוצאי שביעית מותר הא ודאי האי מותר דתנא היינו דמותר לגמרי אפילו לאחר ביעור וגם אין צריך לאוכלם בקדושת שביעית וקשה טובא הא שביעית לביעור הוה דשיל"מ ואינו בטל אם כן מאי מהני ה"ט דגידולי היתר מעלין את האיסור גם להני רבוותא דסברי דשביעית לאחר ביעור בטל ברוב כמו שהבאתי לעיל ענף ד' לדידהו קשה להיפך הא אינהו סבירי להו דקודם ביעור אינו בטל וצריך לאוכלם בקדושת שביעית אם כן קשה הא רשב"א אומר סתמא דלמוצאי שביעית מותר משמע דא"צ לאוכלם בקדושת שביעית כלל וכש"כ דקשה לדברינו שבררנו לעיל ענף ג' דשביעית אינו בטל בין קודם ביעור בין לאחר ביעור אלא דספיחי שביעית גרידא בטלים ברוב והכא תנא סתמא דלמוצאי שביעית מותר משמע דאפילו לאחר זמן ביעור מותר וביותר קשה לדברינו הא נראה דרשב"א לית לי' כלל האי איסורא דספיחי שביעית דהא תניא תענית (יט) רשב"א אומר מתריעין על הספיחים בשביעית משום שיש בהם פרנסה לעניים מכלל דסבירא ליה דספיחי שביעית מותרים באכילה וא"כ ע"כ הא דאמר הכא למוצאי שביעית מותר היינו לאחר ביעור והדרא קושיתנו הא לאחר ביעור אינו בטל ברוב והנה מצאתי דגם הר"ש שביעית (פ"ט מ"א) כתב דרשב"א לית לי' איסור ספיחים מההיא ברייתא דתענית שהבאתי והנה אע"ג דאין בזה כ"כ הכרע דהא כבר בררנו לעיל ענף א' סעי' ג' דאיכא כמה מיני ספיחי שביעית דמותרים לד"ה גם איכא כמה דוכתי דלית בהו איסור ספיחים ואם כן אפשר לומר דרשב"א בתענית מיירי בהני ספיחים שמותרים באכילה ובאמת אפשר לומר דגם רשב"א מודה באיסורא דספיחי שביעית וא"כ אפשר לומר דכונת רשב"א הכא הוא גם כן משום איסור דספיחים דלא חיישינן שמא זרע ספיחים האסורים באכילה מכל מקום מדתני סתמא למוצאי שביעית מותר משמע אפילו לאחר ביעור וחזרה קושיתנו:

אמנם אפשר לומר בפשיטות דהא דחיישינן בישראל החשוד על השביעית משום שביעית היינו דחיישינן שמא יאכילנו פירות שביעית אבל משום חששא דאיסור משהו דפירות שביעית לא חיישינן כלל תדע דהא אסור לאכול גם כן אצל ע"ה שמא יאכילנו אינו מעושר ומ"מ לא חיישינן שמא יאכילנו תערובות טבל וכדתניא חולין (ו) דקונים אלונטית אצל ע"ה משום דלא גזרו על תערובות דמאי ואע"ג דאפשר לחוש שמא יש בו תערובות כזית בכדי אכילת פרס מכל מקום לא חיישינן מעתה גם אי נימא דגבי שביעית חיישינן גבי ישראל החשוד על השביעית משום תערובות שביעית מכל מקום משום חששא דמשהו שאינו בטל לא חיישינן אלא דאי נימא דגידולי היתר אינן מעלין

את האיסור אם כן כל מה שנתגדל בפירות שביעית כולה אסורה משום דנתהוה מגרמא דאיסורא כמש"כ לעיל ענף א' סעי' ד' בארוכה משו"ה הול"ל דחיישינן שמא זרע שביעית והגידולין כולן אסורין משים גרמא דאיסורא ולא משום חששא דתערובות משהו וכיון דרשב"א מתיר ע"כ דסבירא ליה דגידולי היתר מעלין את האיסור אבל השתא דסובר דגידולי היתר מעלין את האיסור ממילא אפילו לאחר זמן ביעור מותר כיון דלאחר זמן ביעור ליכא אלא האי חששא דתערובות משהו ומשום הא לא חיישינן כמש"כ ומהכא איכא ראי' גדולה לדברינו שכתבנו לעיל ענף א' סעי' ד' דאי נימא גידולי היתר אינן מעלין את האיסור כל הגידולין אסורין משום דנתהוו מגרמא דאיסורא אבל לא משום ה"ט דהעיקר הוה דבר חשוב ואינו בטל דאי נימא דטעמא הוא משום דהעיקר הוה דבר חשוב ואינו בטל אם כן מאי פשטינן מהכא דרשב"א סובר דגידולי היתר מעלין את האיסור הא כיון דמוכח דרשב"א לא חייש משום חששא דמשהו של שביעית שאינו בטל אפשר לומר דגבי דבר חשוב גם כן לא חייש האי חששא דאיסור משהו שאינו בטל אבל לדברינו אתי שפיר:

גם יש לעיין בהא דפרכינן בגמרא ודילמא בדבר שזרעו כלה וקשה טובא דאי נימא דחסיות הוה דבר שזרעו כלה א"כ מאי קמ"ל ת"ק דלא חיישינן שמא זרע טבל הא אפילו ודאי כשזרע טבל ג"כ הגידולין מותרין גבי דבר שזרעו כלה וכדתנן תרומות (פ"ט מ"ו) ומסתבר לומר דבאמת היה יכול להקשות כן אלא דעדיפא מיניה פריך דתניא בהדיא דחסיות הוה דבר שאין זרעו כלה:

והנה בהא מילתא דאמרינן בגמרא שניא שביעית הואיל ואיסורה ע"י קרקע בטילתה נמי ע"י קרקע איכא בזה פלוגתא דרבוותא בכונת הגמרא ולא זכיתי לעמוד על כל הפירושים שפירשו הראשונים בזה דהנה בתוס' מנחות (סט ע"א) ד"ה בצל כתבו דצ"ע דמ"ש שביעית ומעשר דהוה איסור ע"י קרקע יותר מערלה וכה"כ והר"ן בנדרים כתב דערלה חסרון הזמן גרם האיסור וכה"כ התערובות גרם האיסור ולא ברירא לי דנימא נמי גבי שביעית שהזמן גרם האיסור ובתוס' הכא והמאירי והרא"ש כתבו דבשביעית אפשר תערובות איסור בהיתר ממילא אבל ערלה וכה"כ א"א לתערובות איסור בהיתר, אלא ע"י אדם כמו ילדה שבה פירות וסיבכה בזקנה וכן בצל שנטעו בכרם ונעקר הכרם ע"י אדם ומשום הכי זה דמי כמו שמבטלו בידים וקשה חדא הא גם במבטל איסור בידים נמי מותר לאחרים כדתנן תרומות (פ"ה מ"ט) ועוד בבצל של שביעית ושתלו בשמינית הא התערובות נעשה ע"י אדם ומ"ט מותר גם במה שכתבו דשביעית אפשר לתערובות איסור בהיתר ממילא יש בזה לעיין אכ"מ לבאר הדברים. והרשב"א ובשי"מ בנדרים שם

כתבו להיפך דבשביעית כיון דהגידולין של היתר באו ע"י אדם שזרע משום הכי חשיבי ומבטלין את העיקר אבל בערלה וכה"כ בלאו מעשה האדם נמי היתה גדלה כגון ילדה ובה פירות שסיבכה בזקנה גם אם לא סיבכה היתה גדלה מאילן הראשון וכן בצל בכרם ונעקר הכרם גם אם לא היה נעקר הכרם נמי היתה גדלה ומשום הכי לא חשיבי הגידולין לבטל העיקר עכ"ל וקשה דא"כ בערלה אם תלש ענף מילדה ובה פירות וסיבך הענף בזקנה נמי דבכה"ג גידולי היתר מעלין את האיסור דהא בכה"ג הגידולין באין ע"י אדם שאם לא סיבכה לא היתה גדלה וזה דמי לבצל של שביעית ששתלו בשמינית גם לישנא דגמרא דאמרינן ערלה וכה"כ אין איסורן ע"י קרקע קשה לפום ה"ט:

אמנם אלולי דמסתפינא נלע"ד ברור הרבה דכונת הגמרא הוא מילתא אחריתא גם בה' הרמב"ם ומלשונו הזהב נתברר לי טובא דזה הוא כונת הגמרא כמו שנבאר דהנה גבי שביעית וגבי מעשר בהני תרתי איסורי גרידא איכא דין חדש מה דליכא בשום איסור דשביעית ומעשר ההיתר נתהפך באמצע גידולו מהיתר לאיסור דהא תבואה שהביאה שליש בשביעית וכן ירקות שנלקטו בשביעית גם ההיתר שנתגדל מששית נתהפך מהיתר לאיסור באמצע גידולו וכן גבי מעשר תבואה שהביאה שליש ביד הדיוט נתחייב במעשר גם מה שנתגדל כבר קודם שהביאה שליש ביד הקדש אע"ג שכבר היתה פטורה מ"מ נתהפך מהיתר לאיסור באמצע גידולו וכן תבואה שהביאה שליש וירקות שנלקטו בשנה רביעית גם מה שנתגדל כבר בשנה שלישית נתהפך לחיוב דמע"ש וטעמא דמילתא גבי הני תרתי משום דכתיבא בהו תבואתך ובר"ה (יג ע"א) ילפינן דבשעת הבאת שליש נקרא תבואה ומשום הכי תבואה שהביאה שליש בשביעית כולה נקראת פירות שביעית אפילו מה שנתגדל כבר בששית וכן גבי מעשר שהביאה שליש בשנה רביעית כולה נקראת תבואת שנה רביעית אפילו מה שנתגדל בשנה שלישית וכולה חייב במע"ש וזה הוא דוקא בהני תרתי איסורי גרידא אבל כה"כ הא אמרינן בהדיא חולין (קטז) זרוע ובא הוסיף אין לא הוסיף לא אלמא דרק מה שניתוסף באיסור אסור אבל מה שכבר נתגדל בהיתר מותר וכן גבי ערלה תנן (פ"א מ"ה) בריכה שנפסקה ובה פירות אם הוסיף מאתים אסור אלמא דמה שניתוסף גרידא אסור אבל מה שנתגדל בהיתר מותר ובירושלמי שם אמרינן אמר ר' יודן לא סוף דבר בריכה אלא אפילו אילן כלומר דכשנטע אילן שיש בו פירות מה שנתגדל בהיתר מותר ומה שניתוסף אסור כבר כתבנו לעיל ענף ב' דמה"ט סובר ר' יוחנן גבי מעשר דכשזרע ליטרא בצל שכבר נתקן ונתגדל דכולו חייב במעשר דאפילו עוקר הבצל שזרע נתהפך מהיתר לאיסור משום ה"ט דכל הבצל נקרא תבואת שנה זו. וכן אמרינן נדרים (נט ע"א) בבצל שזרעו בשביעית ונתגדל ורבו

גידוליו על עיקרו דכל הבצל כולו אסור דגם ההיתר נהפך לאיסור וזה הוא מה"ט דכיון דהני תרתי הוה איסורן ע"י קרקע משום הכי סברי דגם כשזרע דבר שכבר היה היתר בתלוש ג"כ נתהפך מהיתר לאיסור ומעתה א"ש טובא הא דאמרינן שאני שביעית הואיל ואיסורה ע"י קרקע בטילתה נמי ע"י קרקע כלומר ר' יוחנן משני כיון דמצינו גבי שביעית שאם זרע בצל של ששית בשביעית ורבו גידוליו על עיקרו דההיתר נהפך לאיסור משום דכולה נקראת פירות שביעית ה"נ אמרינן להיפך דכשזרע בצל של שביעית בשמינית ורבו גידוליו על עיקרו נמי כל הבצל כולו נקרא פירות שמינית דגם האיסור נהפך להיתר:

והנה קודם שנביא ראיות לדברינו נברר דהרמב"ם ג"כ מפרש כדברינו דהא לדברינו איכא נ"מ בזה אי נימא דבצל של שביעית שנטעו בשמינית ורבו גידוליו על עיקרו דהגידולין מבטלין את העיקר משום ביטול איסור בהיתר ברוב או דנימא דגם האיסור נהפך להיתר משום ה"ט כיון דאיסורה ע"י קרקע היתרה נמי ע"י קרקע דאי נימא משום ביטול איסור ברוב זה הוא לאיסור ספיחים גרידא אבל לא לחיוב ביעור דהא לביעור שביעית אוסרת במשהו כדאמרינן נדרים (נח) אבל אי נימא דהאיסור נהפך להיתר א"כ הוא מותר לגמרי והרמב"ם (בפ"ד מה' שמיטה הכ"א) כתב שם ז"ל בצל של שביעית שעקרו בשביעית ונטעו בשמינית ורבו גידוליו על עיקרו העלו גידוליו את עיקרו והותר הכל הואיל ושביעית איסורה, ע"י קרקע ה"נ נטילתה ע"י קרקע. והנה מלישנא דהרמב"ם שכתב הותר הכל הואיל ושביעית איסורה ע"י קרקע ה"נ נטילתה ע"י קרקע א"כ מבואר בהדיא מלשון הרמב"ם שהוא מפרש כדברינו דהאיסור נהפך להיתר מה"ט שכתבנו:

והנה אין להעיר ע"ז מהא דתנן שביעית (פ"ה מ"ג) לוף שעברה עליו שביעית ר"א אומר אם לקטו עניים את עליו לקטו ואם לאו יעשו עמו חשבון ר' יהושע אומר וכו' אין לעניים עליו חשבון וכבר הבאתי בענף א' דהר"ש מפרש להאי משנה דמיירי שנעקרה הלוף בשביעית ואח"כ רבו גידוליו על עיקרו בשמינית ולכאורה קשה לדברינו דבכה"ג נהפך האיסור להיתר ואינו חייב בביעור ובמשנתנו תני הכא דלר"א דס"ל דפירות שביעית לאחר ביעור שייכים לעניים דאפילו בכה"ג נמי יש לעניים חלק בו זה לא קשה כלל דהא אפילו אי נימא דכונת הגמרא הכא דהאיסור בטל ברוב ג"כ קשה מ"ט לא אמרינן ג"כ גבי לוף דהאיסור בטל ברוב וכבר הקשה הר"ש שם קושיא זו ותי' שם דלר"א דסובר דפירות שביעית אחר ביעור שייכים לעניים, א"כ הוה דיני ממונות וגבי דיני ממונות לא שייך ביטול איסור בהיתר כדאמרינן ביצה (לח) וכמו שבררנו לעיל ענף א' א"כ גם אי נימא דהאיסור נהפך להיתר ג"כ א"ש דכיון שכבר נעקרה הלוף בשביעית והעלין היו שייכים לעניים משום הכי אע"ג שחזרו ונשתלו ורבו גידוליו על עיקרו צריך לשלם

לעניים חלקם מידי דהוה כשזרע אדם מעשר עני ודאי שהיה צריך לשלם לעניים חלקם ה"נ הכא ואדרבא לדברינו א"ש דברי הר"ש שהקשה מ"ט לא אמרינן גבי לוף שהאיסור בטל ברוב וכבר הבאתי בענף א' מה שהקשו האחרונים על הר"ש הא גבי איסור שביעית לא שייך ביטול דשביעית לביעור אוסרת במשהו אבל לדברינו א"ש דהא הכא גבי לוף הול"ל כשם שאיסורה ע"י קרקע כך נטילתה ע"י קרקע ואינו חייב אפילו בביעור ושפיר הקשה הר"ש והוצרך לתרץ דאע"ג דגוף הפרי פטור מביעור מ"מ צריך לשלם לעניים מה שהפסידו:

והנה מעתה נביא ראיות ברורות לדברינו דהנה לדברינו מתורץ כמה קושיות שקשה בסוגיא זו חדא קשה לי טובא דפרכינן הכא בגמרא והרי מעשר דאיסורו ע"י קרקע ואין בטילתו ע"י קרקע דתניא ליטרא מעשר טבל וכו' ותמיה לי מילתא טובא הא טבל הוה דשיל"מ ואינו בטל ברוב ומאי פרכינן מטבל אבל לדברינו דלה"ט דכמו דאיסורה ע"י קרקע כך נטילתה ע"י קרקע פקע האיסור לגמרי ונהפך האיסור להיתר א"כ שפיר הקשו בגמרא דנימא נמי גבי טבל הכי ועוד קשה לי טובא דפרכינן בגמרא מהאי ברייתא ומ"ט לא פרכינן ממשנה מפורשת דתנן תרומות (פ"ט מ"ז) הטבל גידוליו מותרין בדבר שזרעו כלה אבל בדבר שאין זרעו כלה אפילו גידולי גידוליו אסורין א"כ מפורש תנן דגבי טבל לא אמרינן האי סברא דכמו דאיסורה ע"י קרקע כך נטילתה ע"י קרקע ומ"ט לא פרכינן בגמרא ממשנה זו אבל לדברינו א"ש דבמשנתנו א"א כלל לומר שיפקע האיסור מהעיקר דהא התם מיירי בסתם טבל דהיינו בתבואה שהוקבע בגורן וזרעה א"כ כי היכי שהעיקר חייב בתרומה ומעשר ה"נ מה שניתוסף בגידולין חייבין בתרומה ומעשר אלא שהעיקר כבר הוקבע למעשר ואסור לאכול ממנו ארעי והגידולין לא הוקבעו וא"כ א"א לומר שיופקע החיוב מהעיקר שיהיה כמו הגידולין דהא הגידולין ג"כ חייבין בהני חיובי גופי' שהעיקר חייב וכיון שא"א לומר שיופקע האיסור ממילא א"ש מה שהעיקר אינו בטל בגידולין משום דטבל הוה דשיל"מ ואינו בטל ברוב אבל מהאי ברייתא דמיירי במעשר טבל מקשה שפיר דנימא שיפקע לגמרי חיובא דתרומת מעשר מהעיקר דנימא שיהיה כמו הגידולין שפטורין מתרומת מעשר כדאמרינן כה"ג הכא גבי שביעית ומקשה הגמרא שפיר:

והנה לעיל ענף ב' כתבנו דמלישנא דגמרא גם כן מוכח הכי דבכ"מ דמיירי בהאי סוגיא בביטול איסור ברוב אמרינן האי לישנא דגידולי היתר מעלין את העיקר ובכ"מ דמיירי בהאי סוגיא דההיתר נהפך לאיסור אמרינן האי לישנא דגידולין מבטלין את העיקר גם הבאתי שם כמה וכמה ראיות ברורות דהא דאמרינן גבי מעשר איסורה ע"י קרקע היינו

שההיתר נהפך לאיסור וממילא מכל הני ראיות מבורר דהא דאמרינן כשם שאיסורה ע"י קרקע כך בטילתה ע"י קרקע מיירי נמי שהאיסור נהפך להיתר:

העולה מכל הדברים דפשטינן בגמרא מהא דתניא המנכש עם הכותי בחסיות דת"ק ס"ל דאע"ג דהו"ל למיחש שמא זרע טבל מ"מ לא חיישינן לה משום דסתמא דמילתא שאדם זורע מתבואה שלא באה לידי גורן והכא גבי טבל א"א לומר שיהא מותר מה"ט דהגידולין מעלין את העיקר דהא טבל הוה דשיל"מ ואינו בטל ברוב משו"ה אמרינן הכא גבי טבל טעמא אחרינא ורשב"א מוסיף דהמנכש עם ישראל חשוד על השביעית אע"ג דהו"ל למיחש שמא זרע ספיחי שביעית מ"מ לא חיישינן לה משו"ה פשטינן בגמרא דודאי טעמא דרשב"א דלא חייש שמא זרע ספיחי שביעית הוא משום דגידולי היתר מעלין את האיסור וכבר בררנו לעיל בענף זה דאע"ג דשביעית לביעור אוסרת במשהו מ"מ לרשב"א לא חיישינן שמא זרע שביעית אפילו לחיובא דביעור דגבי ישראל חשוד על השביעית לא חיישינן לדבר דליכא בי' אלא איסור משהו שאינו בטל ברוב וכיון שהוא סובר דגידולי היתר מעלין את האיסור ממילא ליכא בזה אלא איסור משהו משו"ה לא חיישינן לה אבל אי נימא דגידולי היתר אינן מעלין את האיסור א"כ כל מה שנתגדל משביעית כולה אסור משום דנתהוה מגרמא דאיסורא כמש"כ בענף א' והו"ל למיחוש שמא זרע שביעית ושפיר מוכח מהכא דגידולי היתר מעלין את האיסור ומשו"ה פרכינן על ר' יוחנן ור' יונתן דס"ל דגידולי היתר אינן מעלין את האיסור ומשנינן שניא שביעית הואיל ואיסורה ע"י קרקע בטילתה ע"י קרקע כלומר כיון דגבי שביעית וגבי מעשר איכא דין חדש שההיתר נהפך באמצע גידולו מהיתר לאיסור כגון תבואה שהביאה שליש בשביעית אפילו מה שנתגדל כבר בשנה ששית נתהפך מהיתר לאיסור וכן בצלים של ששית שנטעם בשביעית ורבו הגידולין על העיקר כולן הוו גידולי שביעית ואסורין דגם העיקר המותר נהפך לאיסור משו"ה אמרינן גבי שביעית להיפך דהתירה נמי ע"י קרקע וכשזרע בצל של שביעית בשנה שמינית ורבו גידוליו על עיקרו כולו הוה פירות שמינית וגם העיקר האסור נהפך להיתר אבל בערלה וכה"כ שפיר ס"ל לר' יוחנן ור' יונתן דגידולי היתר אינן מעלין את האיסור:

ענף ו

תו גרסינן בגמרא הרי מעשר דאיסורו ע"י קרקע ואין בטילתו ע"י קרקע דתניא ליטרא מעשר טבל שזרעה בקרקע והשביחה והרי היא כעשר ליטרין חייבות במעשר ובשביעית ואותה ליטרא מעשר עליה במקום אחר לפי חשבון אמרי מעשר דיגון הוא דקגרים לה עכ"ל הגמרא:

והנה בפירושא דהאי ברייתא פליגי בה רבוותא דהר"ן מפרש דמיירי בליטרא מעשר טבל שזרעה בשביעית וקמ"ל דאע"ג דגידולי שביעית פטורין מתרומה ומעשר מ"מ החיוב שהיה על אותה הליטרא מעשר נשאר כמו שהיה וזה הוא דתניא חייבת במעשר ובשביעית היינו שחייבת במעשר מן המעשר כמו שהיתה חייבת מקודם וגם נוהג בה שביעית ובסוף מסיק האי ברייתא שהתרומת מעשר מעשר ממקום אחר אבל לא מיני' ובי' שלא יעשר מפטור על החיוב ויש לעיין טובא בהאי פירושא חדא דל"ל להאי תנא למנקט מעשר טבל הא האי דינא מצי למיתני בכל טבל דעלמא שזרעה בשביעית דמ"מ אותה ליטרא חייבת במעשר ועוד דא"כ הו"ל למתני חייבת בשביעית ואותה ליטרא מעשר עליה ממקום אחר ולמה תנא ברישא חייבת במעשר כיון שזה נכלל במה דתני ואותה ליטרא מעשר עליה ממקום אחר

אמנם רש"י והרא"ש פירשו דתרי מילי תני בהאי ברייתא דהא דקתני חייבת במעשר היינו כשזרעה בשאר שני שבוע אז כל העשרה ליטרין חייבין במעשר דגם אותה ליטרא מעשר טבל שזרע ג"כ חייבת במעשר אע"ג דבשעה שזרעה היתה פטורה והא דתני ובשביעית זה הוא מילתא אחריתא שאם זרעה בשביעית כל העשרה ליטרין הוה שביעית אפילו אותה ליטרא שזרע ומסיק ואותה ליטרא מעשר עליה ממקום אחר כלומר דמעשר של אותה ליטרא שזו היא תרומת מעשר שהיתה חייבת בכל גונא לא פקע ממנה וצריך לעשר ממקום אחר ולא מיני' ובי' שלא יתרום מפטור על החיוב וזה הוא פשוט וברור. אמנם הרא"ש דחק א"ע בטעמא דמילתא דבאמת מ"ט אותה ליטרא חייבת במעשר ונאסרת בשביעית אבל לדברינו א"ש דזה הוא הא מילתא דאמרינן דשביעית ומעשר הוה איסורן ע"י קרקע דגוף ההיתר נהפך לאיסור מדינא מהני טעמי שכתבנו ולכל הפירושים קושית הגמרא הוא מהא דלא פקע ממנה חיובא דתרומת מעשר דהא הול"ל דכמו דאיסורה ע"י קרקע כך התירה ע"י קרקע והעיקר הוה כמו הגידולין. ולדברינו הדברים ברורים הרבה דהול"ל דפקע לגמרי חיובא דתרומת מעשר מדינא דכל העשרה ליטרין כולן הוה תבואת הארץ היוצא השדה שנה שנה והול"ל דחייב בתרומה ומעשרות כשאר טבל ותפקע תרומת מעשר וע"ז משני מעשר דיגון הוא דקא גרים לה ופירשו רבוותא דהכא האיסור אינו ע"י קרקע גרידא משום שע"י דיגון שהיה ע"י אדם נקבעה בטבל וכיון דגמר האיסור נעשה ע"י אדם תו לא אמרינן במעשר דהתירו ע"י קרקע כמו דאמרינן גבי שביעית ויש לעיין הא לקמן (נט ע"ב) פרכינן ג"כ קושיא זו ומשנינן שם שינויא אחרינא שאני מעשר וכו' ואיסורא לא זרעי אינשי ומ"ט לא משני הכא כן. וא"ל כיון דהכא ס"ל בבצל של שביעית ששתלו בשמינית נמי הוה התירה

ע"י קרקע וכל הבצל הוה פירא דשמינית ולא אמרינן איסורא לא זרעי אינשי משו"ה לא משנינן האי שינויא דאיסורא לא זרעי אינשי אבל לקמן בגמרא אפשר דס"ל התם דהא דבצל של שביעית ששתלו בשמינית מותר הוא משום ביטול ברוב משו"ה משני האי שינויא דאיסורא לא זרעי אינשי אמנם מה שנבאר לקמן דגם לפי הגמרא דהתם דמשני דאיסורא לא זרעי אינשי זה הוא דוקא גבי מעשר אבל גבי בצל של שביעית אע"ג דהכא נמי איכא ה"ט דאיסורא לא זרעי אינשי מ"מ שפיר אמרינן גבי שביעית כיון דאיסורה ע"י קרקע התירה נמי ע"י קרקע א"כ חזרה הקושיא מ"ט לא אמרינן הכא האי שינרא דאיסורא לא זרעי אינשי גבי מעשר וזה ניישב שם עי"ש:

עוד יש לעיין טובא דהכא אמרינן גבי טבל כי דדיגון הוא דקא גרים משו"ה לא פקע טבל ממנה ובמנחות (ע) אמרינן גבי שיבולת שמרחה ושתלה דכיון ששתלה פקע טבל ממנה וזה יתורץ לקמן עי"ש:

העולה מדברינו דפרכינן בגמרא דכיון דאמרינן לר' יוחנן ולר' יונתן האי סברא גבי שביעית כיון דאיסורה ע"י קרקע התורה נמי ע"י קרקע א"כ לדידהו הול"ל נמי האי סברא גבי מעשר כיון דאיסורה ע"י קרקע התירה נמי ע"י קרקע וכבר בררנו הא מלתא דאיסורה ע"י קרקע לעיל דגבי שביעית ומעשר בהני תרתי גרידא איכא הא מלתא ומשו"ה פרכינן מהא דתניא ליטרא מעשר טבל שזרעה וכו' חייבת במעשר ובשביעית כלומר שאם זרעה בשאר שני שבוע כולה חייבת במעשר דגם אותה ליטרא של מעשר שהיתה פטורה ממעשרות מ"מ נאסרה בגידולה בקרקע וכן כשזרעה בשביעית כולה חייבת בשביעית דגם אותה ליטרא שהיתה של ששית נאסרה בגידולה בקרקע ומ"מ אותה ליטרא מעשר עליה ממקום אחר כלומר דהתרומת מעשר שהיתה חייבת בשעת זריעה צריך להפריש ממנה ולא אמרינן דפקע איסורה ע"י קרקע א"כ קשה לר' יוחנן דלדידי' הול"ל נמי הכא גבי מעשר דכמו דאיסורה ע"י קרקע כך התירה ע"י קרקע דנימא דכולה מיקרי תבואת זרעך א"כ יפקע חיובא דתרומת מעשר ממנה בגידולה וע"ז משני מעשר דיגון הוא דקא גרים לה כלומר אע"ג דמעשר הוה איסורה ע"י קרקע מ"מ גמר האיסור נעשה ע"י אדם דבשעת דיגון נקבע הטבל משו"ה אין התירה ע"י קרקע:

ענף ז

תו גרסינן התם מתיב רמב"ח קונם פירות אלו עלי וכו' שאני קונמות דמצוה לאתשולי עלה עוד גרסינן שם גופא אר"י ליטרא בצלים שתקנה וזרעה מתעשרת לפי כולה יתיב רבה וקאמר להא שמעתא א"ל ר"ח מאן צאית לך ולר"י רבך היתר שבהן להיכן הלך א"ל מי לא תנן דכוותי' בצלים שירדו עליהן גשמים וצמחו אם היו עלין שלהן שחורין

אסורין הוריקו מותרין וכי שחורין אמאי אסורין לימא היתר שבהן להיכן הלך א"ל מי סברת על עיקר קתני אתוספת קתני אסורין א"ה מאי אתי רשב"ג למימר דתניא רשב"ג אומר הגדל בחיוב חייב הגדל בפטור פטור ת"ק נמי הכי אמר כולה מתניתין רשב"ג קתני לה ועד כאן לא שמעית לרשב"ג דלא קטרח אבל היכי דקטרח בטיל ברובה וכל היכי דקטרח בטיל ברובה והרי ליטרא מעשר טבל דקטרח וקתני ואותה ליטרא מעשר עליה ממקום אחר לפי חשבון שאני גבי מעשר דאמר קרא עשר תעשר וכו' והתירא זרעי אינשי איסורא לא זרעי אינשי עכ"ל הגמרא:

והנה הא דפרכינן מהא דתנן קונם פירות וכו' ודאי דמרישא דמתניתין דתני שאסור בגידולין אפילו בדבר שזרעו כלה מזה לא קשה דהתם איכא טעמא אחרינא כמו שבררנו לעיל. גם מהא דתנן שאני אוכל שאני טועם מותר בגידולין בדבר שזרעו כלה ג"כ אתי שפיר כמו שבררנו לעיל ענף א' סעי' ד' דגבי איסורי אכילה מדבר שזרעו כלה הגידולין מותרין לד"ה כמו שבררנו שם טעמא דמילתא אמנם מהא דתנן גבי שאני אוכל שאני טועם דאסור בגידולין בדבר שאין זרעו כלה מזה פרכינן בגמרא דקס"ד דטעמא דמשנתנו משום דכל מה שניתוסף בגידולה ג"כ אסור לפי שנתהוה מגרמא דאיסורא וזה אסור אפילו באיסורי אכילה כמו שבררנו לעיל ענף א' סעי' ד' ומהאי טעמא מקשינן ממשנתנו על ר' ינאי דס"ל בבצל של תרומה דגידולי היתר מעלין את האיסור ומשנינן שאני קונמות דהוה דבר שיש לו מתירין כלומר דמה שניתוסף בגידולין הוא מותר לר' ינאי אלא דמכל מקום גבי קונמות הגידולין אינן מבטלין את העיקר משום דקונמות הוה דבר שיש לו מתירין ואינו בטל אבל גבי גידולי תרומה בטל:

והנה מהא דמייתינן בגמרא להא דאמר ר' יוחנן ליטרא בצלים שתיקנה וזרעה מתעשרת לפי כולה יתיב רבה וקאמר להא שמעתא אמר ליה ר"ח מאן צאית לך ולר"י רבך היתר שבהן להיכן הלך אמר ליה מי לא תנן דכוותי' בצלים שירדו עליהן גשמים וצמחו וכו' מכל סוגיות הגמרא דהכא איכא ראיות ברורות לכל מה שבררנו לעיל ענף ה' דטעמא דר"י גבי בצל שתיקנה וזרעה דמתעשרת לפי כולה הוא גבי מעשר גרידא משום דהוה איסורה ע"י קרקע כלומר דהגידולין נאסרין באמצע גידולן כגון תבואה שהביאה שליש ביד הדיוט כל מה שנתגדל בפטור ביד הקדש נאסר באמצע גידולה משום דכולה נקראת תבואת שנה זו ומהאי טעמא סובר ר"י דה"ה ליטרא בצלים שתיקנה וזרעה ג"כ ההיתר נהפך לאיסור בגידולה משום דהכא ג"כ כולה נקראת תבואת שנה זו וכמו שבררנו דלר"י ה"ה דאיכא האי דינא גבי שביעית דהתם נמי איסורה ע"י קרקע ולדידי' כשזרע בצל של ששית בשביעית הול"ל דההיתר נהפך לאיסור מהאי טעמא גופי' וע"ז פליג

רב חסדא דס"ל דאע"ג דמעשר ושביעית איסורן ע"י קרקע מכל מקום בצל של היתר שנזרע תו אינו נהפך לאיסור בגידולו אלא דהתוספת גרידא אסור כמו שבררנו לעיל ענף ב' טעמא דמילתא וא"ש טובא הא דאמר ר"ח היתר שבהן להיכן הלך דמהאי לישנא מוכח דלר"י פקע ההיתר לגמרי וגם א"ש הא דפרכינן רק ממשנתנו דבצל של שביעית משום דלדברינו האי דינא ליכא אלא בהני תרתי איסורי גרידא ולפי מה שפירשו רבוותא שהבאתי לעיל טעמא דר"י משום ביטול ברוב הקשו הכא דהו"ל להגמרא לאתויי עוד מכמה דוכתי כמו שנביא דבריהם לפנינו אבל לדברינו א"ש:

והנה פירושא דהאי משנה דבצל שירדו עליהן גשמים וצמחו כבר הבאתי לעיל ענף ג' מה שפירשו רבוותא ובגמרא הכא מייתינן ראי' מהאי משנה דגם העיקר מותר נאסר בגידולו כר' יוחנן וזה מוכח מהא דתנן ברישא דמשנתנו אם היו העלין שחורין אסורין והנה לפי פי' הרמב"ם שהבאתי לעיל שמפרש דהא דקתני שחורין אסורין קאי על העלין גרידא יש לעיין חדא הא דמשנינן הכא כי קתני אסורין אתוספת אבל העיקר מותר ולהרמב"ם הא ליכא הכא עיקר המותר ותוספת של איסור אלא שבתוך העלין השחורין גופייהו נמצא יניקת הקרקע של איסור ויניקת עצמם של היתר ומאי שייך ע"ז לומר כי קתני אתוספת גם יש לעיין דמצד הסברא הול"ל דבצל של ששית שנשרש בשביעית וצמחו והעלין שחורין דהדבר ידוע שהוא מיניקת הקרקע כמש"כ הרמב"ם, א"כ הול"ל בכה"ג דגם יניקת הבצל של היתר ג"כ אסור לפי שמחוברת לקרקע ומתגדלת בשביעית וצ"ע אבל לפי' התוספות שמפרשים דהאי אסור או מותר אעיקר הבצל קאי שאם העלין שחורין בידוע שרבו גידולי שביעית על ששית משו"ה גם העיקר נאסר לדידהו א"ש טובא הא דאמרינן כי קתני אתוספת דלפירושם איכא הכא עיקר המותר ותוספת של איסור גם לפי מה שפירשנו לעיל ענף ד' להאי משנה ע"פ שיטת התוספות ג"כ א"ש טובא הא דאמרינן מי סברת על עיקר קתני אתוספת קתני. והאי ברייתא דמייתינן הכא דתניא רשב"ג אומר הגדל בחיוב חייב והגדל בפטור פטור דכונת הגמרא על הא דתניא גיטין (כב ע"א) אילן שמקצתו בארץ ומקצתו בחו"ל רשב"ג אומר הגדל בחיוב חייב ולא ידעתי כלל הא התם פליגי אי אוירא מבלבל ולא שייך כלל להההיא דהכא ורש"י פירש דברייתא זו מתני על משנתנו דבצלים וזה אתי שפיר ומה שהקשה הרא"ש דעל שביעית לא שייך לישנא דחיוב ופטור אלא אסור או מותר הנה מצינו ג"כ בשביעית לישנא דחיוב כדתניא לעיל (נח ע"ב) חייב במעשר ובשביעית:

אמר בן המחבר אהה! וארון אלקים נלקח ובהכת"י נמצא פה גייר חלק אשר בטח חשב להוסיף עוד בזה:

ענף ח

תו גרסינן התם גופא אמר ר"ח תורתאה אמר ר' ינאי בצל של תרומה שנטעו ורבו גידוליו על עיקרו מותר למימרא דגידולי היתר מעלין את האיסור והתנן גידולי תרומה תרומה בגידולי גידולין קאמרינן הא נמי תנינא גידולי גידולין חולין הא קמ"ל אפיל בדבר שאין זרעו כלה והתנן הטבל גידוליו מותרין בדבר שזרעו כלה אבל דבר שאין זרעו כלה גידולי גידולין אסורין רבוי' דרבו גידולין על עיקרו מותר קמ"ל עכ"ל הגמרא:

והנה מאי דפרכינן על ר' ינאי מהא דגידולי תרומה תרומה ומשנינן דר' ינאי מיירי בגידולי גידולין ופרכינן מהא דתנן גידולי גידולין מותרין ומשנינן דמשנתנו שם מיירי בדבר שזרעו כלה כ"ז פשוט מאד:

אמנם מה דפרכינן והתנן הטבל גידוליו מותרים בדבר שזרעו כלה אבל דבר שאין זרעו כלה אפילו גידולי גידולין אסורין ופירשו הראשונים הרשב"א והרא"ש והר"ן דפרכינן כיון דגבי טבל בדבר שאין זרעו כלה גידולי גידולין אסורין א"כ כש"כ דגבי תרומה הו"ל לאסור גידולי גידולין בדבר שאין זרעו כלה וזה תמוה מאד הא טבל הוה דבר שיש לו מתירין כדתניא נדרים (נח ע"א) ואינו בטל ברוב א"כ בדין הוא דהעיקר האסור משום טבל לא יתבטל בגידולין תדע דהא מהאי טעמא אמרינן לעיל (נט ע"א) בגידולי קונמות דבדבר שאין זרעו כלה אפילו גידולי גידולין אסורין משום דקונמות הוה דבר שיש לו מתירין ואינו בטל ברוב א"כ ה"ה טבל אבל גידולי תרומה שבטל הול"ל דהעיקר בטל בגידולין וראיתי להגרע"א בגליון הש"ס ושאר אחרונים שנשארו בזה בתימה רבה עוד הביא הר"ן מה שהקשה הרשב"א דמעיקרא פרכינן בגמרא מאי קמ"ל ופריך מיד בתר הכי והתנן הטבל גידוליו מותרין וכו' כלומר דהול"ל דבתרומה נמי אסור וכה"ג לא אשכחן בגמרא עוד קשה טובא לישנא דהגמרא דמשני ע"ז רבוי' דרבו גידולין על עיקרו קמ"ל דמהאי לישנא נראה דקושית הגמרא הוה מאי קמ"ל ומשני דקמ"ל דרבוי' דרבו מותר ובאמת לפי מה שפירשו הראשונים קושית הגמרא הוא להיפך דמ"ט מתיר ר' ינאי הא ממשנתנו מוכח שאסור והרשב"א והר"ן כתבו להגיה גירסת הגמרא שכתבו וצריך לגרוס כאן שרבו כאן שלא רבו כלומר דהא דתנן גבי טבל דבדבר שאין זרעו כלה גידולי גידולין אסורין מיירי שלא רבו גידוליו על עיקרו והא דמתיר ר' ינאי בגידולי גידולין של תרומה מיירי שרבו גידוליו על עיקרו וזה תמוה מאד איך אפשר לומר דבטבל נמי גידולי גידולין מותרין כשרבו גידוליו על עיקרו הא טבל הוה דבר שיש לו מתירין וגם הא משנתנו סתמא קתני דאפילו גידולי גידולין אסורין וגם הרמב"ם אע"ג שפסק (בה' תרומה פי"א הכ"ב) כר' ינאי דבצל של גידולי תרומה שזרעה ורבו הגידולין על

עיקרו מותר מכל מקום פסק בה' מעשר (פ"ו ה"ו) דבטבל בדבר שאין זרעו כלה גידולי גידולין אסורין כסתמא דמשנתנו אלמא דמחלק בינייהו והראב"ד בה' תרומה שם השיג על הרמב"ם וכתב כ"ז שיבוש דהא אפילו בטבל גידולי גידולין אסורין וכש"כ בתרומה ובהשקפה דברי הראב"ד תמוהין הא טבל הוה דבר שיש לו מתירין ואינו בטל אבל תרומה לא הוה דבר שיש לו מתירין ועדיפא הו"ל להראב"ד להקשות על הרמב"ם דמ"ט פסק הרמב"ם כר' ינאי הא בנדרים (נז ע"ב) אמרינן שביק מר תרין ועביד כחד דר"י ור' יונתן דאסרי כה"ג בערלה וכה"כ פליגי על ר' ינאי והרמב"ם בעצמו פסק כוותייהו ומ"ט פסק בתרומה כר' ינאי וזה יתורץ לקמן אמנם מה שהקשה הראב"ד מטבל בהשקפה יש לעיין ע"ז טובא כמש"כ גם סוגיא דשמעתא קשה טובא דמדמי גידולי טבל לתרומה גם קשה כל הני קושיות שהבאתי:

אמנם אלולי דמסתפינא טובא מדברי הראשונים נלע"ד ברור מאד דכונת הגמרא הוא מילתא אחריתא דהא דפרכינן והתנן הטבל גידוליו מותרין בדבר שזרעו כלה אבל בדבר שאין זרעו כלה אפילו גידולי גידולין אסורין היינו דפרכינן כיון דבמשנתנו דטבל תנן דבדבר שאין זרעו כלה גידולי גידולין אסורין ובמשנה הראשונה שם תרומות גבי גידולי תרומה דתנן התם גידולי גידולין מותרין לא מחלקינן בין דבר שזרעו כלה או לא מכלל דדוקא גבי טבל בדבר שאין זרעו כלה הגידולין אסורין משום דטבל הוה דשיל"מ והעיקר האסור אינו בטל ברוב גידולין אבל בתרומה אפילו בדבר שזרעו כלה גם כן מותרין דגידולי היתר מעלין את האיסור אם כן עדיין קשה על ר' ינאי מאי קמ"ל ר' ינאי הא ממשנתנו מוכח דבתרומה גידולי היתר מעלין את האיסור וא"ש טובא דקושיא זו הוה כקושיא קמייתא דפרכינן תנינא גידולי גידולין מותרין ומשנינן הא קמ"ל אפילו בדבר שאין זרעו כלה ופרכינן והתנן גבי טבל אבל בדבר שאין זרעו כלה אפילו גידולי גידולין אסורין ומדמחלקינן במשנתנו דטבל אבל במשנתנו דגידולי תרומה לא מחלקינן מכלל דדוקא בטבל דהוה דשיל"מ שאין העיקר בטל ברוב משו"ה אסורין אבל בתרומה גידולי היתר מעלין את האיסור ועדיין קשה מאי קמ"ל ר' ינאי וע"ז מתרץ רבוי' דרבו גידולין על העיקר קמ"ל כלומר דודאי אם ידענו דכשנזרע איסור מדבר שאין זרעו כלה דמה שניתוסף מיניקת היתר הוא מותר אם כן ודאי דמסברא גרידא ידעינן דאיכא נ"מ בין גידולי טבל לגידולי תרומה דטבל הוה דשיל"מ ואינו בטל ברוב אבל תרומה בטלה וא"ש דמחלקינן גבי גידולי טבל ולא מחלקינן בגידולי תרומה אבל אי נימא דכשזרע איסור מדבר שאין זרעו כלה דמה שניתוסף גם כן אסור משום שבא מגרמא דאיסורא ואין להתירו משום זה וזה גורם כמש"כ בענף א' אם כן מסברא תו אין נ"מ בין גידולי טבל

לגידולי תרומה דכמו דבטבל מה שניתוסף בגידולו אסור משום שבא מגרמא דאיסורא ה"נ מה שניתוסף בגידולי תרועה אסור מה"ט גופי' שבא מגרמא דאיסורא וע"כ היינו אומרים דהא דתנן גבי טבל דבדבר שאין זרעו כלה גידולי גידולין אסורין דה"ה גבי תרומה נמי אסורין או דכ"ש דבתרומה אסורין דהא באיסור גידולין בדבר שזרעו כלה חמירא תרומה מטבל וע"כ הא דמחלקינן במשנתנו דטבל משום שהיא משנה בתרייתא וכש"כ בקמייתא משו"ה קמ"ל ר' ינאי דריבוי שרבו גידולין על העיקר מותר דהיינו דהתוספת שניתוסף בגידולה בפ"ע מותר מעתה אמרינן להיפך דדוקא גבי טבל מחלקינן בין דבר שזרעו כלה לאין זרעו כלה משום דטבל הוה דשיל"מ אבל בתרומה לא מחלקינן דכיון דמה שניתוסף בגידולה מותר הגידולין מעלין את העיקר כר' ינאי והסוגיא אתיא כמין חומר מעתה לדברינו לר' יוחנן ולר' יהונתן דפליגי על ר' ינאי כדאמרינן לעיל (נז ע"א) דסבירא להו דגם מה שניתוסף באיסור בגידולו גם כן אסור כמש"כ בענף א' לדידהו באמת אין שום נ"מ בין טבל לתרומה דבתרווייהו בדבר שאין זרעו כלה הגידולין אסורין מחד טעמא משום דגם מה שניתוסף בגידולו אסור לפי שבאו מגרמא דאיסורא ולדידהו הא דתנן גבי טבל דבדבר שאין זרעו כלה אסור ה"ה נמי בתרומה כמש"כ:

ועפ"ז יתבאר היטב הסוגיא דפסחים (לד דמדמינן שם גם כן גידולי טבל לגידולי תרומה כמו שנבאר לקמן עי"ש ומסוגיא דהתם איכא גם כן ראי' לדברינו ועפ"ז אתי שפיר גם כן דברי הראב"ד ה' תרומה (פי"א הכ"ב) שהבאתי לעיל שכתב כיון דגבי טבל גידולי גידולין אסורין כש"כ בתרומה דלפי מה שפסק הרמב"ם כר' יוחנן ור' יהונתן בערלה וכה"כ אם כן הול"ל דבדבר שאין זרעו כלה כל מה שניתוסף בגידולו אסור דלדידהו אין שום נ"מ בין טבל לתרומה כמש"כ וקשה על הרמב"ם בתרתי חדא כיון שהוא פוסק כר' יוחנן ור' יהונתן בערלה וכה"כ ולעיל (נז ע"ב) אמרינן דאינהו פליגי על ר' ינאי בבצל של תרומה אם כן מאי טעמא פסק הרמב"ם כר' ינאי ועוד הא לדידהו הול"ל דגידולי טבל וגידולי תרומה שוין וכיון דתנן בטבל בדבר שאין זרעו כלה גידולי גידולין אסורין הול"ל דה"ה בתרומה זה אפשר לומר בכונת הראב"ד ולקמן תירצנו לדעת הרמב"ם וברנו שם דבריו עי"ש:

העולה מדברינו דפרכינן על ר' חנינא דמתיר בבצל של תרומה ששתלו ורבו גידוליו על עיקרו מהא דתנן גידולי תרומה תרומה ומשנינן דר"ח מיירי בגידולי גידולין כגון בבצל של גידולי תרומה ששתלו ורבו גידוליו על עיקרו ופרכינן א"כ מאי קמ"ל הא בהדיא תנן התם דגידולי גידולין מותרין ומשנינן הא קמ"ל אפילו בדבר שאין זרעו כלה כלומר דממשנתנו דתרומות דתנן גידולי גידולין מותרין הוה אמינא דמיירי בדבר שזרעו כלה

קמ"ל ר' ינאי דאפילו בדבר שאין זרעו כלה גם כן מותרין ופרכינן והתנן הטבל גידוליו מותרין בדבר שזרעו כלה אבל בדבר. שאין זרעו כלה אפילו גידולי גידולין אסורין כלומר ומדמחלקינן בהאי משנה אחרונה דגבי גידולי טבל בין דבר שזרעו כלה ובין דבר שאין זרעו כלה מכלל דבמשנה הראשונה דקתני גבי תרומה בסתמא דגידולי גידולין מותרין ליכא התם נ"מ בין דבר שזרעו כלה או לא וטעמא דמלתא משום דטבל הוה דשיל"מ משו"ה אין העיקר האסור בטל ברוב גידולין וכמו דאמרינן לעיל (נט ע"א) גם כן הכי בגידולי קונמות דמשו"ה אסורין משום דהוה דשיל"מ אבל בתרומה גידולי היתר מעלין את האיסור ומה"ט לא מחלקינן גבי גידולי תרומה בין דבר שזרעו כלה או לא אם כן אכתי קשה מאי קמ"ל ר' ינאי ומשנינן רבוי' דרבו גידולין על עיקרו מותרין קמ"ל כלומר דאי הוה פשיטא לן בזורע איסור מדבר שאין זרעו כלה דכל מה שנתגדל אח"כ מיניקת היתר וניתוסף על העיקר הוא מותר ודאי הוה ידעינן מהני משניות דתרומות דהא דבטבל הגידולין אסורין זה הוא משום דטבל הוה דשיל"מ והעיקר אינו בטל ברוב אבל בתרומה גידולי היתר מעלין את האיסור ומשו"ה לא מחלקינן גבי תרומה כמו בטבל אבל אי נימא דבדבר שאין זרעו כלה כל מה שניתוסף בגידולה על העיקר דהתוספת בפ"ע גם כן אסור משום שבא מגרמא דאיסורא כמש"כ בענף א' וא"כ הא דתנן גבי טבל דבדבר שאין זרעו כלה אסור זה הוא דכל מה שניתוסף בגידולה אסור משום שבא מגרמא דאיסורא וא"כ ליכא שום נ"מ בין גידולי טבל לגידולי תרומה דבגידולי תרומה גם כן אפשר לאסור מה"ט גופא וא"כ הול"ל דהא דתנן במשנה בתרייתא גבי טבל דבדבר שאין זרעו כלה אסור דה"ה דילפינן מזה למשנה קמייתא דגבי גידולי תרומה גם כן אסור דהא בהני תרווייהו חד טעמא הוא ומשו"ה קמ"ל ר' ינאי דריבוי שרבו גידולין על עיקרו מותר כלומר דמה שניתוסף בגידולין מותר וממילא מוכח שהן מעלין את העיקר האסור וא"ש דאיכא נ"מ בין טבל לתרומה כמש"כ: